

วิวัฒนาการของโทษริบททรัพย์สินในประเทศไทยและปัจจัยที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลง

นายฉัตรชัย จันทระเสนา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Evolution of Forfeiture Penalty in Thailand and Factors Affecting the Alteration

Mr. Chatchai Jantharasena

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws Program in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

วิวัฒนาการของโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยและปัจจัย
ที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลง

โดย

นายฉัตรชัย จันทระเสนา

สาขาวิชา

นิติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร.นันทวัฒน์ บรมานันท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์พิเศษ ธงทอง จันทรางศุ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม)

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ วีระพงษ์ บุญโยภาส)

ฉัตรชัย จันทรเสนา : วิวัฒนาการของโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยและปัจจัยที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลง (Evolution of Forfeiture Penalty in Thailand and Factors Affecting the Alteration) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร. ชัชพล ไชยพร, 293 หน้า.

โทษริบทรัพย์สินเป็นโทษที่มีการบังคับใช้มาอย่างยาวนานตั้งแต่โบราณ สำหรับชาติตะวันตกนั้นพบหลักฐานการลงโทษดังกล่าวในสมัยก่อนคริสตกาล ส่วนในประเทศไทยปรากฏหลักฐานในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในสมัยก่อนนั้นเป็นกระบวนการลงโทษในทางทรัพย์สินที่มีความรุนแรงต่อผู้กระทำความผิดเป็นอย่างยิ่ง โดยการบังคับเอาทรัพย์สินทุกอย่างของผู้กระทำความผิดรวมถึงข้าทาส บริวารตกเป็นของหลวงด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการแก้แค้นทดแทนต่อผู้กระทำความผิด และยังเป็นการยับยั้งชั่งน้ำหนักผู้อื่นมิให้กระทำการเช่นเดียวกันอีก

การลงโทษริบทรัพย์สินนั้นแม้จะมีมาอย่างยาวนาน แต่การเปลี่ยนแปลงของกระบวนการริบทรัพย์สินนั้นก็หาใช่เพราะการกำหนดโดยไร้เหตุผลหรือไม่มีที่มาที่ไปของผู้มีอำนาจในสมัยนั้นๆ ไม่ แต่กลับเกิดขึ้นจากปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลแทบทั้งสิ้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศ และปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตามในแต่ละยุคสมัยนั้น ปัจจัยต่างๆ ก็ล้วนส่งผลต่อวิวัฒนาการกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินที่แตกต่างกันออกไป ดังจะเห็นได้จากปัจจัยด้านสังคมมีผลต่อยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นอย่างมาก แต่ในยุคปฏิรูปกฎหมายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับเป็นปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลยิ่งกว่าปัจจัยด้านอื่นๆ ส่วนในยุคปัจจุบันกลับพบว่าปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดและยังคงมีผลอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่ส่งผลรองลงมา

สาขาวิชา นิติศาสตร์

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่อนิสิต .....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

5585967834 : MAJOR LAWS

KEYWORDS: ASSET FORFEITURE / CONFISCATION

CHATCHAI JANTHARASENA: Evolution of Forfeiture Penalty in Thailand and Factors Affecting the Alteration. ADVISOR: ASST. PROF.CHACHAPON JAYAPHORN, Ph.D., 293 pp.

The criminal punishment by way of asset forfeiture has been in practice long used since the ancient times. As for the western nations, it can be seen from the found evidences that such enforcement existed before the Common Era whilst in Thailand it was the Ayutthaya Era when the punishment through forfeiting asset was imposed upon persons who committed a major crime. The aforementioned forfeiture employed in the Era of Ayutthaya aimed at confiscating all the assets including family, servants of the criminal, which can be inferred that its purpose thereof is mainly to conduct a revenge to the criminal and to impose a threaten as a preventive measure.

Notwithstanding the fact that the asset forfeiture has existed for a long time, the process development thereof was not dependent unreasonably upon the ruler in each era. Genuinely, it was the numerous circumstances that contributed to such the development, namely social, economy, international politics and international law.

In each era, the factors that lead to the development of the seizure also varied. To clarify, in the Era of Ayutthaya and the Primary Rattanakosin social factor played a pivotal position whilst in the time of law reform period by the King Chulalongkorn, international politics factor placed the most significant effect thereto. In the present time, it appears to be the international law that contributes mostly to the development while the second to that is economic factor

Field of Study: Laws

Student's Signature .....

Academic Year: 2015

Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตากรุณาจากผู้มีพระคุณ ดังต่อไปนี้ นายเฉลิมชาติ จันทรเสนา นางนารีรัตน์ จันทรเสนา ผู้เป็นบิดามารดา และครอบครัว จันทรเสนา ที่ให้การสนับสนุนผู้เขียนในทุกๆด้าน รวมถึงให้ความรักความเข้าใจ เป็นกำลังใจและ แรงผลักดันให้แก่ผู้เขียนเสมอมา ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร ที่ กรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทั้งที่ท่านมีภารกิจต่างๆมากมาย แต่ท่านก็ยังสละเวลา อันมีค่ามาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และตรวจแก้วิทยานิพนธ์ให้กับผู้เขียนด้วยความพิถีพิถัน และเมตตาเสมอมา ทั้งนี้ผู้เขียนยังได้รับความรู้อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งและยังจุดประกาย ความคิดต่างๆได้อย่างเป็นอย่างดี ผู้เขียนจึงขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์พิเศษ ธงทอง จันทรางศุ ที่กรุณารับเป็น ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์ วีระพงษ์ บุญโญภาส และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ทุกท่านได้ให้คำแนะนำ ความรู้ รวมถึงคำชี้แนะต่างๆที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เรื่อยมา จนวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ และได้กรุณาสละเวลาอันมีค่ามาเพื่อดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์ให้แก่ผู้เขียน ผู้เขียนจึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ผู้เขียนขอขอบคุณนางสาวทิพย์สุคนธ์ พุ่มไม้ ผู้ซึ่งเป็นกำลังใจและสร้างแรงกระตุ้นให้ ผู้เขียนมีความกระตือรือร้นทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบคุณ นายภูมิ จันทขุม นายเกริกเกียรติ รัตนวธรรม และนางสาวธัญวรัตน์ ตั้งกาญจนานนท์ มิตรสหาย ผู้ให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือ คำปรึกษาและกำลังใจแก่ผู้เขียนอย่างดีเสมอมา ขอขอบคุณนาย ธนพงษ์คำ เกิงขจรวงศ์ ที่ได้ให้คำแนะนำในส่วนของภาษาต่างประเทศ ขอขอบคุณคณะ เจ้าหน้าที่หลักสูตรนิติศาสตร์มหาบัณฑิตทุกท่าน ที่ได้ให้คำแนะนำ คำปรึกษา ความช่วยเหลือใน ขั้นตอนต่างๆจนเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณคณะผู้บริหารสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ภาค ๗ และเพื่อนร่วมงานทุกท่านที่คอยให้กำลังใจการสนับสนุนผู้เขียนในการศึกษาชั้นปริญญา โทจนสำเร็จการศึกษา

สุดท้ายนี้หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะพอมีประโยชน์และคุณค่าทางวิชาการบ้าง ผู้เขียนขอ กราบเป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดามารดา ครูอาจารย์ทุกท่านที่อบรมสั่งสอน ตลอดจนผู้เขียนตำรา วิทยานิพนธ์ และเอกสารต่างๆที่ผู้เขียนใช้ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แต่หากมีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ สมมุติฐาน.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ แนวความคิดและกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินตามหลักสากล.....	๖
๒.๑ ความเป็นมาและความหมายของโทษริบทรัพย์สิน.....	๗
๒.๑.๑ ความเป็นมาของโทษริบทรัพย์สิน.....	๗
๒.๑.๒ ความหมายของการริบทรัพย์สิน.....	๑๑
๒.๑.๓ ความหมายของการยึดอายัดทรัพย์สิน.....	๑๒
๒.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล.....	๑๔
๒.๒.๑ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล.....	๑๔
๒.๒.๒ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล.....	๑๖
๒.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน.....	๑๗
๒.๓.๑ การริบทรัพย์สินในลักษณะเป็นมาตรการลงโทษ.....	๑๘
๒.๓.๒ การริบทรัพย์สินในลักษณะเป็นมาตรการเพื่อความปลอดภัย.....	๒๐

๒.๔ แนวความคิดและกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน	๒๑
๒.๔.๑ แนวความคิดการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สิน (In Rem Proceeding).....	๒๒
๒.๔.๒ แนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล (In Personam).....	๒๔
๒.๔.๓ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน.....	๒๘
๒.๕ ระบบการริบทรัพย์สิน.....	๓๘
๒.๕.๑ การริบทรัพย์สินแบบเจาะจงตัวทรัพย์สิน	๓๘
๒.๕.๒ การริบทรัพย์สินตามมูลค่า	๓๙
๒.๖ ทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้.....	๔๒
๒.๖.๑ ความหมายของทรัพย์สิน	๔๒
๒.๖.๒ ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย	๔๔
๒.๗ มาตรการความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน	๔๘
๒.๗.๑ การติดตามเรียกคืนทรัพย์สิน (Assets Recovery).....	๔๘
๒.๗.๒ การแบ่งปันทรัพย์สิน (Assets Sharing).....	๕๑
บทที่ ๓ การลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาและ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	๕๓
๓.๑ ความเป็นมาและความหมายของโทษริบทรัพย์สิน	๕๓
๓.๑.๑ ความเป็นมาของโทษริบทรัพย์สิน	๕๓
๓.๑.๒ ความหมายของการริบทรัพย์สิน.....	๕๘
๓.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๖๒
๓.๒.๑ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๖๒
๓.๒.๒ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๖๓
๓.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน	๖๔
๓.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สินยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงยุคสมัยก่อนปฏิรูปกฎหมาย.....	๖๕

๓.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน.....	๖๘
๓.๕.๑ เขตอำนาจศาล.....	๖๙
๓.๕.๒ ภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยาน	๗๑
๓.๕.๓ การดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา	๗๓
๓.๕.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น	๗๓
๓.๕.๕ การบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบ	๗๔
๓.๖ ระบบการริบทรัพย์สิน.....	๗๔
๓.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย	๗๕
๓.๗.๑. ความหมายของทรัพย์สิน	๗๕
๓.๗.๒ ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย	๗๕
๓.๘ การลงโทษริบทรัพย์สินของต่างประเทศ.....	๗๖
๓.๙ วิเคราะห์เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยกับการลงโทษริบทรัพย์สิน ตามหลักสากล.....	๗๙
๓.๙.๑ ความหมายของการริบทรัพย์สิน.....	๗๙
๓.๙.๒ แนวความคิดการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล.....	๘๐
๓.๙.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน	๘๑
๓.๙.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สิน	๘๒
๓.๙.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน.....	๘๒
๓.๙.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย	๘๗
บทที่ ๔ การลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายไทยในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๙๐
๔.๑ ความเป็นมาและความหมายของโทษริบทรัพย์สิน	๙๐
๔.๑.๑ ความเป็นมาของโทษริบทรัพย์สิน.....	๙๐
๔.๑.๒ ความหมายของการริบทรัพย์สิน.....	๙๓

๔.๑.๓ การยึด आयัตทรัพย์สิน.....	๙๔
๔.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๙๔
๔.๒.๑ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๙๔
๔.๒.๒ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๙๕
๔.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน	๙๗
๔.๔ แนวความคิดการลงโทษริบทรัพย์สิน	๙๙
๔.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน.....	๑๐๐
๔.๕.๑ เขตอำนาจศาล.....	๑๐๐
๔.๕.๒ ภาระการพิสูจน์และการชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐาน	๑๐๓
๔.๕.๓ การดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา	๑๐๕
๔.๕.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น	๑๐๖
๔.๕.๕ การบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบ	๑๐๗
๔.๖ ระบบการริบทรัพย์สิน.....	๑๐๘
๔.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย	๑๐๙
๔.๗.๑ ความหมายของทรัพย์สิน	๑๐๙
๔.๗.๒ ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย.....	๑๐๙
๔.๘ เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินกับกฎหมายต่างประเทศ.....	๑๑๒
๔.๙ วิเคราะห์เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยในยุคปฏิรูปกฎหมายรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการลงโทษริบทรัพย์สินตามหลักสากล	๑๑๗
๔.๙.๑ ความหมายของการริบทรัพย์สิน.....	๑๑๗
๔.๙.๒ แนวความคิดการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๑๑๘
๔.๙.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน	๑๑๙
๔.๙.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สิน	๑๒๐

๔.๙.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน.....	๑๒๑
๔.๙.๖ รูปแบบของการริบทรัพย์สิน.....	๑๒๔
๔.๙.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย	๑๒๔
บทที่ ๕ การลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายไทยในยุคปัจจุบัน	๑๒๗
๕.๑ ความเป็นมาและความหมายของโทษริบทรัพย์สิน	๑๒๘
๕.๑.๑ ความเป็นมาของการลงโทษริบทรัพย์สิน	๑๒๘
๕.๑.๒ ความหมายของการริบทรัพย์สิน.....	๑๓๔
๕.๑.๓ ความหมายของการยึด आयัด ทรัพย์สิน	๑๓๕
๕.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๑๓๗
๕.๒.๑ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๑๓๘
๕.๒.๒ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๑๓๘
๕.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน	๑๔๑
๕.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สิน	๑๔๔
๕.๔.๑ แนวความคิดการริบทรัพย์สินในประมวลกฎหมายอาญา.....	๑๔๔
๕.๔.๒ แนวความคิดการริบทรัพย์สินในกฎหมายเฉพาะ	๑๔๖
๕.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน.....	๑๕๔
๕.๕.๑ เขตอำนาจศาล.....	๑๕๔
๕.๕.๒ ภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยาน	๑๕๘
๕.๕.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น	๑๖๗
๕.๕.๕ การบริหารจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบ	๑๗๒
๕.๖ ระบบการริบทรัพย์สิน.....	๑๘๓
๕.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย	๑๘๘
๕.๗.๑ ความหมายของทรัพย์สิน	๑๘๘

๕.๗.๒ ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย.....	๑๘๙
๕.๘ เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินกับกฎหมายต่างประเทศ.....	๑๙๘
๕.๙ วิเคราะห์เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยในยุคปัจจุบันกับการลงโทษ ริบทรัพย์สินตามหลักสากล	๒๐๗
๕.๙.๑ ความหมายของการริบทรัพย์สิน.....	๒๐๗
๕.๙.๒ แนวความคิดการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล	๒๐๙
๕.๙.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน	๒๐๙
๕.๙.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สิน.....	๒๑๐
๕.๙.๕ กระบวนการพิจารณาริบทรัพย์สิน	๒๑๒
๕.๙.๖ ระบบการริบทรัพย์สิน.....	๒๑๙
๕.๙.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย	๒๒๐
บทที่ ๖ วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทย	๒๒๖
๖.๑ ปัจจัยด้านสังคม.....	๒๒๖
๖.๒ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ	๒๓๕
๖.๓ ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศ.....	๒๓๙
๖.๔ ปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ.....	๒๔๓
๖.๕ ปัจจัยด้านการเมืองภายในประเทศ	๒๕๕
บทที่ ๗ บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๒๕๙
๗.๑ บทสรุป.....	๒๖๐
๗.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๗๙
รายการอ้างอิง	๒๘๕
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	๒๙๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การลงโทษเป็นเครื่องมือประเภทหนึ่งในการควบคุมสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้กฎหมายมีสภาพบังคับและดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคมด้วย

การริบทรัพย์สินเป็นแนวความคิดที่มีมาตั้งแต่ ๔๕๑ ปีก่อนคริสตกาลและยังมีการใช้ในช่วงยุคกรีกโบราณ เดิมการริบทรัพย์สินเป็นโทษที่มีความมุ่งหมายในการขุดเซยความเสียหายแทนการแก้แค้นและเป็นการขุดเซยความเสียหายแก่สังคม¹ โดยทำให้สูญเสียซึ่งทรัพย์สินนั้น เช่น การริบทรัพย์สินตามกฎหมายในสมัยก่อนของประเทศอังกฤษ ซึ่งเรียกว่า Deodand โดยมีแนวความคิดมาจากการที่ทรัพย์สินใด ทำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายหรือเสียชีวิต ทรัพย์สินดังกล่าวจะต้องถูกริบเพื่อนำไปทำลาย ในยุคสมัยนั้น เคยมีกรณีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลคือ วัวของบุคคลหนึ่งไปทำอันตรายต่อผู้อื่นจนถึงตาย ทำให้วัวตัวนั้นถูกขว้างปาด้วยก้อนหินและห้ามผู้ใดบริโภคเนื้อวัวตัวนั้น เพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนให้กับคนตายและทายาทของผู้นั้น แนวความคิดการริบทรัพย์สินดังกล่าว ถือเป็นรากฐานของการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง (Civil Forfeiture) ของประเทศที่ใช้กฎหมายระบบคอมมอนลอว์ในเวลาต่อมา นอกจากนี้ ยังมีแนวความคิดการริบทรัพย์สินที่กระทำต่อผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิต (Forfeiture Consequent to Attainder) เพราะเป็นผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงและผู้ทรยศต่อชาติ (Felons and Traitors) ซึ่งผู้กระทำความผิดนั้น จะต้องถูกริบทรัพย์สินสมบัติทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม จึงทำให้ทายาทของบุคคลนั้นเสียสิทธิในการได้รับทรัพย์สินของตน แต่กฎหมายฉบับดังกล่าวได้ถูกยกเลิกเมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๔² การริบทรัพย์สินเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะคล้ายกับการริบทรัพย์สินของไทยในสมัยโบราณที่เรียกว่า ริบราชบาตร

¹ชาย เสวิกุล, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๒๐๐.

² พัทพ์ฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน" (ปริญญาหมหาบัณฑิตย์, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๒),

การริบราชบาตร เป็นการริบทรัพย์สินให้หมดสิ้นทั้งทรัพย์สินสมบัติเข้าหาสบริวารของผู้นั้น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการลงอาญาต่อทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด มีความร้ายแรงคล้ายกับการลงอาญาต่อร่างกาย คือ การประหารชีวิต³

การริบทรัพย์สินของประเทศไทยแต่เดิมคือการริบราชบาตร ซึ่งเป็นโทษที่มีการบังคับใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมา จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นยุคที่มีการประกาศใช้กฎหมายตราสามดวง เมื่อประเทศไทยประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ขึ้น จึงมีการเปลี่ยนรูปแบบกระบวนลงโทษริบทรัพย์สินดังกล่าว จากการริบราชบาตรมาเป็นการริบทรัพย์สินตามแนวคิดแบบตะวันตก คือการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ตามที่ศาลมีคำพิพากษาและคำสั่ง ซึ่งได้แก่ การริบสิ่งของที่บุคคลใช้หรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้สำหรับกระทำความผิด หรือทรัพย์สินที่บุคคลได้มาโดยกระทำความผิด⁴หรือทรัพย์สินใดๆที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ถ้าผู้ใดทำหรือใช้หรือมีไว้หรือขายหรือทอดตลาดเป็นความผิด⁵และการจะลงโทษริบทรัพย์สินได้ ต้องปรากฏคำพิพากษาคัดสินจากศาลเสียก่อน ซึ่งเป็นแนวคิดที่เรียกว่ามีลักษณะเป็นการดำเนินการต่อตัวบุคคล (In Personam) หรือการริบทรัพย์สินทางอาญา (Criminal Forfeiture)

ในเวลาต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา ใน พ.ศ. ๒๔๙๙ กระบวนการริบทรัพย์สินลักษณะดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ และมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการเพียงเล็กน้อย แต่ยังคงไว้ซึ่งแนวความคิดแบบเดิมที่คล้ายกับในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗

เมื่อสังคมมีความเจริญก้าวหน้า การกระทำความผิดจึงมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินและแนวความคิดแบบเดิมนั้นจึงไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษและไม่สามารถตอบสนองต่อการปราบปรามอาชญากรรมได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดการนำแนวความคิดการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้แนวความคิดการดำเนินคดีต่อตัวทรัพย์สิน กล่าวคือไม่ต้องมีการฟ้องตัวบุคคลว่าเป็นผู้กระทำความผิด แต่สามารถฟ้องที่ตัวทรัพย์สินได้โดยตรงก่อน คดีทรัพย์สินก็ยังคงดำเนินต่อไปได้และไม่ต้องมีคำพิพากษาต่อบุคคลจากศาลก่อน จึงจะทำการยึดอายัดหรือริบให้ตกเป็นของแผ่นดินได้ และกระบวนการดังกล่าวนี้ ถือเป็นมาตรการในการลงโทษริบทรัพย์สินอีกประเภทหนึ่ง

กระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งในปัจจุบันของไทยได้นำแนวความคิดนี้มาจากกฎหมายต่างประเทศ โดยในเบื้องต้นมีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปราม

³เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓

⁴กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๒๗

⁵กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๒๘

ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ในบางประเด็น เช่น การดำเนินคดีต่อทรัพย์สิน โดยฟ้องคดีเพื่อขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และในประเด็นการพักการพิจารณาคดีพิสูจนีให้แก่จำเลย แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากว่ากระบวนการดำเนินคดีต่อทรัพย์สิน ต้องผูกติดกับคดีความผิดทางอาญาเป็นหลัก ซึ่งจะต้องถูกศาลพิพากษาเสียก่อนว่า ได้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดจริงตามคำฟ้อง มิฉะนั้น ถ้าศาลยกฟ้อง กระบวนการดำเนินคดีต่อทรัพย์สินก็จะสิ้นสุดลงไปด้วย จึงกล่าวได้ว่ายังมีใช้การรับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งอย่างแท้จริง จนกระทั่งประเทศไทยได้ออกกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ขึ้นมา จึงถือว่าเป็นการนำกระบวนการรับทรัพย์สินทางแพ่งมาใช้ในกฎหมายไทยอย่างครบถ้วนทุกประเด็น

กระบวนการรับทรัพย์สินทางแพ่งนั้น เป็นกระบวนการรับทรัพย์สินที่ต่างจากการรับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา โดยเฉพาะกระบวนการพิจารณาในส่วนของการพิสูจนี ซึ่งจะมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การพิจารณาคดีพิสูจนีในคดีที่ใช้กระบวนการทางแพ่ง โดยจะพักการพิจารณาคดีพิสูจนีให้อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้อาจอ้างกรรมสิทธิ์หรือจำเลย โดยจะต้องพิสูจนีให้ศาลเชื่อว่าทรัพย์สินดังกล่าวมิได้มีการได้มาโดยผิดกฎหมาย และการพิจารณาคดีพิสูจนีของฝ่ายโจทก์ก็ไม่ถึงขั้นที่จะต้องนำสืบให้ปราศจากความสงสัยดังเช่นการฟ้องบุคคลในความผิดทางอาญา

การรับทรัพย์สินด้วยกระบวนการสินทางแพ่ง แม้จะใช้ชื่อดังกล่าว ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความสับสนว่าจะไม่ใช่เรื่องทางอาญา แต่การที่ผู้ฟ้องคดีต้องร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินก็ถือได้ว่าเป็นกระบวนการหนึ่งของการลงโทษทางอาญาซึ่งอาจจะคล้ายกับการริบราชบาตรที่ต้องนำทรัพย์สินของกลับเข้าสู่พระคลังหลวงอันเป็นการลงโทษทางอาญาอย่างหนึ่งในสมัยก่อน

อย่างไรก็ตามกระบวนการรับทรัพย์สินทางแพ่ง นั้นมีวัตถุประสงค์ในด้านการลงโทษ ซึ่งเป็นมาตรการทางทรัพย์สินเช่นเดียวกับการรับทรัพย์สินในทางอาญา กล่าวคือ การมุ่งปราบปรามผู้กระทำความผิดและยังเป็นการป้องกันสังคมจากภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากการก่ออาชญากรรมและการกระทำความผิดด้วย

การรับทรัพย์สินในประเทศไทยมีวิวัฒนาการที่แตกต่างกันตามแต่ละยุคสมัย ซึ่งก็เป็นไปตามการบัญญัติกฎหมายโดยรัฐอธิปัตย์ผู้มีอำนาจในรัฐโดยอาศัยเหตุปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลและส่งผลให้เกิดเป็นแนวคิดในการกำหนดกระบวนการรับทรัพย์สิน

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาถึงวิวัฒนาการของการรับทรัพย์สินในประเทศไทยจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน และปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการเหล่านั้น ทั้งสภาวะด้านสังคม เศรษฐกิจ สังคมการเมืองระหว่างประเทศนั้นว่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง

ดังกล่าวมาน้อยเพียงใดหรือไม่ และแนวความคิดการริบทรัพย์สินในปัจจุบันมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดและปราบปรามผู้กระทำความผิดหรือไม่ ดังนั้นการศึกษาในทางประวัติศาสตร์จึงเป็นรากฐานที่สำคัญ เพื่อให้ได้ทราบถึงความเป็นมาของแนวความคิดและปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการริบทรัพย์สินที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบันอันนำไปสู่การคาดการณ์ถึงแนวโน้มและการกำหนดนโยบายที่ควรจะเป็นไปในอนาคต เพื่อความสัมฤทธิ์ผลในการปราบปรามอาชญากร ผู้กระทำความผิดให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑ เพื่อศึกษาแนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สิน และกระบวนการริบทรัพย์สินตามที่ปรากฏในกฎหมายยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในยุคปัจจุบัน

๒ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการริบทรัพย์สินของประเทศไทยตามที่ปรากฏในกฎหมายยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในยุคปัจจุบัน

๓ เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของกระบวนการริบทรัพย์สินในประเทศไทยแต่ละยุคสมัย รวมถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อข้อกำหนดกระบวนการริบทรัพย์สินดังกล่าว

๔ เพื่อศึกษาหาแนวโน้มในอนาคตอันจะเป็นการสร้างแนวทางการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับแนวความคิดและกระบวนการริบทรัพย์สินของประเทศไทยให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

๑.๓ สมมุติฐาน

การลงโทษริบทรัพย์สินเป็นกระบวนการที่มีมาตั้งแต่กฎหมายสมัยอยุธยา กฎหมายตราสามดวง กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ จนมาถึงสมัยปัจจุบันที่มีประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติอื่นๆที่มีกระบวนการริบทรัพย์สิน ซึ่งแต่ละยุคสมัยก็มีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไป กระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเกิดจากปัจจัยต่างๆ คือ ๑. ด้านสังคม ๒. ด้านเศรษฐกิจ ๓. ด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศ ๔. ด้านกฎหมายระหว่างประเทศ หากว่ารัฐอธิปไตยจะกำหนดขึ้นอย่างไร้ที่มา และไร้เหตุผลไม่ การเข้าใจถึงแนวคิดและกระบวนการของการริบทรัพย์สินนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะเป็นแนวทางการพัฒนาโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยในอนาคต

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยทางนิติศาสตร์ โดยเน้นเนื้อหาในส่วนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ของกฎหมายและสังคมวิทยากฎหมาย มีขอบเขตจำกัดอยู่ในเรื่องกระบวนการรับทรัพย์สินตามที่ปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยา กฎหมายตราสามดวง กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติมาตรการในปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้เข้าใจแนวความคิดในการรับทรัพย์สิน และกระบวนการรับทรัพย์สินตามที่ปรากฏในกฎหมายยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในยุคปัจจุบัน

๒. ทำให้ตระหนักถึงข้อดีและข้อเสีย ที่เกิดขึ้นจากการใช้กระบวนการรับทรัพย์สินตามที่ปรากฏในกฎหมายยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในยุคปัจจุบัน

๓. ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการของแนวความคิดและกระบวนการลงโทษรับทรัพย์สินสาเหตุที่ทำให้กระบวนการลงโทษรับทรัพย์สินในแต่ละยุคสมัย มีการเปลี่ยนแปลงไป รวมถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการรับทรัพย์สินดังกล่าว

๔. ทำให้เกิดแนวทางในการกำหนดนโยบายของรัฐและพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับทรัพย์สินในอนาคต

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการค้นคว้าจากเอกสารภาษาไทยและภาษาต่างประเทศจากหนังสือ ตำบทยุคสมัย บทความ วารสารและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์หาข้อสรุป

บทที่ ๒

แนวความคิดและกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินตามหลักสากล

การริบทรัพย์สินเป็นมาตรการลงโทษสถานหนึ่งในทางอาญา โดยมีกระบวนการที่กระทำต่อตัวทรัพย์สินที่เป็นความผิด (In Rem) หรือกระทำต่อตัวบุคคลผู้กระทำความผิด (In Personam) อันเป็นมาตรการประกอบกับโทษหลักอย่างอื่น โดยมีวัตถุประสงค์ที่แยกได้เป็นสองส่วน คือ ในด้านการลงโทษบุคคลและด้านมาตรการเพื่อความปลอดภัย

การลงโทษริบทรัพย์สิน มีจุดมุ่งหมายในการกำราบผู้กระทำความผิดด้วยสิทธิในทรัพย์สิน ที่เป็นทรัพย์สินสกปรก (Tainted Property) คือทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เช่น ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้หรือให้ความสะดวกหรือได้ใช้ในการกระทำความผิด ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมายในตัว ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด เป็นต้น โดยมีแนวความคิดคือ อาชญากรไม่ควรได้รับประโยชน์จากการกระทำความผิด ดังนั้นจึงต้องริบเอาบรรดาทรัพย์สินทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดให้ตกเป็นของรัฐหรือแผ่นดินและตัดแรงจูงใจทั้งผู้กระทำความผิดและบุคคลอื่นที่คิดจะกระทำความผิด ส่วนในเรื่องของการเป็นมาตรการเพื่อความปลอดภัยนั้น ก็เป็นเหตุมาจากแนวคิดที่ว่าทรัพย์สินที่ถูกริบ โดยเฉพาะที่เป็นทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้หรือใช้ในการกระทำความผิด และทรัพย์สินที่ผิดกฎหมายในตัวนั้น เป็นทรัพย์สินที่มีความผิด จึงต้องแยกเอาทรัพย์สินเหล่านั้นออกจากสังคม เพื่อป้องกันไม่ให้นำไปใช้ก่ออาชญากรรมหรือกระทำความผิดขึ้นมาได้อีก เนื้อหาในบทที่สองนี้จะได้กล่าวถึงการริบทรัพย์สินที่เป็นต้นแบบตามหลักสากลในหัวข้อต่อไป นี้ ได้แก่

- ๑.ความเป็นมาและความหมายของโทษริบทรัพย์สิน
- ๒.แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล
- ๓.วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน
- ๔.แนวความคิดและกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน
- ๕.ระบบการริบทรัพย์สิน
- ๖.ทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ตามกฎหมาย
- ๗.มาตรการความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน

เนื้อหาที่จะนำมาศึกษานั้นจะเป็นเนื้อหาหลักกฎหมายที่นำมาจากประเทศตะวันตกเป็นหลัก เนื่องจากมีพัฒนาการที่ยาวนาน มีความชัดเจน อีกทั้งยังมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันในกลุ่มประเทศชาติตะวันตกซึ่งกล่าวได้ว่าการใช้เป็นหลักทั่วไป หรือเป็นแนวความคิดที่แพร่หลาย ซึ่งเมื่อ

ได้ศึกษาหลักกฎหมายดังกล่าวแล้วจะทำให้เข้าใจแนวความคิดของประเทศเหล่านั้นได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นต้นแบบให้กับบรรดาชาติตะวันตกนำมาปรับใช้ภายในประเทศตนเองด้วย ผู้เขียนจึงเห็นว่าการนำแนวคิดและหลักกฎหมายดังกล่าวมาวางเป็นต้นแบบ (Model) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยจะทำให้ทราบถึงความเป็นมาของกฎหมายไทยซึ่งได้นำเอาแนวความคิดของกฎหมายต่างประเทศมาใช้และนำเอาเนื้อหาในส่วนที่เห็นว่าเหมาะสมยิ่งกว่า มาปรับใช้ในกฎหมายไทย

๒.๑ ความเป็นมาและความหมายของโทษริบทรัพย์สิน

ความเป็นมาของโทษริบทรัพย์สิน ตามที่ได้กล่าวว่าไว้ชาติตะวันตกเป็นต้นแบบในเรื่องแนวความคิดการลงโทษริบทรัพย์สิน จึงต้องกล่าวถึงความเป็นมาของการลงโทษริบทรัพย์สินโดยเน้นศึกษาในประวัติศาสตร์ชาติตะวันตก อันเป็นแนวความคิดพื้นฐานและจุดเริ่มต้นของการริบทรัพย์สินซึ่งเป็นตัวกำหนดทิศทางของการลงโทษริบทรัพย์สินให้ประเทศต่างๆมาถึงปัจจุบัน ส่วนในประเด็นเรื่องความหมายก็จะได้นำแนวความคิดของนักกฎหมาย จากหลักกฎหมายและจากพจนานุกรมมาอธิบายนิยาม เพื่อจะทำให้เข้าใจความหมายของโทษริบทรัพย์สินได้ดียิ่งขึ้น

๒.๑.๑ ความเป็นมาของโทษริบทรัพย์สิน

เมื่อ ๔๕๑ ปีก่อนคริสตกาลเรื่อยมาจนถึงยุคกรีกโบราณ มีเพื่อเป็นไปในแนวทางการแก้แค้นทดแทนและเป็นการชดเชยความเสียหายแก่สังคม^๑ โดยทำลายทรัพย์สินนั้น การริบทรัพย์สินในสมัยก่อน ที่เรียกว่า Deodand ซึ่งมีแนวความคิดมาจากการที่ทรัพย์สินใด ทำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายหรือเสียชีวิต ทรัพย์สินดังกล่าวจะต้องถูกริบเพื่อนำไปทำลาย ในยุคดังกล่าว เคยปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ คือ มีวัวของบุคคลหนึ่งไปทำอันตรายต่อผู้อื่นจนถึงตาย ในการลงโทษสมัยก่อนคือการที่ให้วัวตัวนั้นถูกขว้างปาด้วยก้อนหินและห้ามผู้ใดบริโภคเนื้อวัวตัวนั้น เพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนให้กับคนตายและทายาทของผู้นั้น ต่อมาในยุคสมัยที่ใช้กฎหมายโรมัน ก็ยังมีแนวความคิดการริบทรัพย์สินแบบเดิมที่ส่งผลต่อมา คือการต้องนำทรัพย์สินที่อันตรายดังกล่าวไปทำลาย โดยผ่านพิธีมอบให้แก่พระเจ้าเสียก่อนแล้วจึงทำลายในภายหลัง ซึ่งในช่วงยุคจักรวรรดินั้น ทรัพย์สินที่ถูกยึดมาเบื้องต้น จะถูกมอบให้ทางโบสถ์และนำเข้าพระคลังสมบัติในภายหลัง เป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษใน

^๑ ชาย เสริกุล, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา, หน้า ๒๐๐.

ฐานความผิดร้ายแรง ซึ่งถูกนำเข้าไปใช้ในกฎหมายของประเทศอังกฤษ โดยภายหลังจากการบุกกรุกของจูเลียส ซีซาร์ ใน ค.ศ. ๔๓ และจึงทำให้ประเทศอังกฤษได้กลายเป็นมณฑลหนึ่งของโรมัน

ประเทศอังกฤษได้รับอิทธิพลในด้านการปกครองจากโรมันเป็นระยะเวลารวมเกือบ ๕ ทศวรรษ แม้ในประเทศอังกฤษจะมีหลัก Common Law ซึ่งศาลใช้ในการตัดสินคดี แต่ยังมีกรอ้างอิงกฎหมายโรมันในศาลอังกฤษอยู่บ้างในช่วงทศวรรษ ที่ ๑๓-๑๔ และยังคงค่อยๆ มีอิทธิพลในการนำหลักกฎหมายโรมันมาใช้ตีความในหลัก Equity และกฎหมายเกี่ยวกับเรือในช่วงศตวรรษที่ ๑๕ และ ๑๖ อีกด้วย กฎหมายอังกฤษในยุคนี้มีผลต่อบทบัญญัติการริบทรัพย์สินในเวลาต่อมาด้วย ซึ่งแยกการริบทรัพย์สินออกเป็น ๓ ประเภทหลักๆ ได้แก่ ๑. การริบทรัพย์สินจากผู้ต้องคำพิพากษาให้รับโทษประหารชีวิต ๒. การริบทรัพย์สินจากอาชญากรหรือริบทรัพย์สินในความผิดร้ายแรง และ ๓. การริบทรัพย์สินแบบ Deodand^๒

๑) การริบทรัพย์สินจากผู้ต้องคำพิพากษาให้รับโทษประหารชีวิต (Attainder)

ภายหลังจากที่บุคคลนั้นถูกตัดสินให้รับโทษประหารชีวิต มีผลตามมาต่อตัวผู้กระทำความผิดถึง ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

(๑) ทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์จะถูกริบไว้ ทั้งทรัพย์สินซึ่งมีในช่วงเวลาที่พิพากษาตัดสินและช่วงเวลาที่กระทำความผิด

(๒) ผู้กระทำความผิดจะเสื่อมเสียชื่อเสียงซึ่งทำให้ทายาทไม่ได้รับทรัพย์สินมรดกของตน หรือเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า “Corruption of Blood”

(๓) ถือว่าเป็นการสิ้นสภาพในทางแพ่ง กล่าวคือบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นจะถูกตัดสิทธิในการทำธุรกรรมหรือนิติกรรมใดๆ

การริบทรัพย์สินในประเภทนี้มีลักษณะเป็นการตัดสิทธิในทางทรัพย์สินทั้งสิ้นซึ่งไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่ก็ตามจึงไม่มีขอบเขตจำกัด อย่างไรก็ตามกระบวนการดังกล่าวจะต้องผ่านกระบวนการทางศาลคือการมีคำพิพากษาต่อตัวบุคคลผู้กระทำความผิดเสียก่อน

๒) การริบทรัพย์สินในความผิดร้ายแรง (Forfeiture for Felony)

การริบทรัพย์สินประเภทนี้มีลักษณะเป็นการริบทรัพย์สินในทางอาญาซึ่งถือเป็นการกระทำต่อตัวบุคคล (In Personam) โดยจะต้องมีการตัดสินพิพากษาคดีที่เป็นความผิดร้ายแรงแล้วว่ากระทำความผิดจริงถึงจะดำเนินการริบทรัพย์สินได้ แนวความคิดนี้ได้มีวิวัฒนาการ

^๒Il Van Jaarsvel, "The History of in Rem Forfeiture : A Penal Legacy of the Past," *fundamina* 12-2(2006): 141-146.

มาถึงคดีความผิดอาญา เช่น ความผิดฐานฆ่า ความผิดฐานการข่มขืน ความผิดฐานลักทรัพย์ความผิดฐานวางเพลิงเผาทรัพย์ ซึ่งจะมีผลทำให้ทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดนั้นต้องถูกริบให้กับกษัตริย์โดยมาจากความเชื่อที่ว่า กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นสิทธิที่ได้รับจากสังคม เมื่อมีการละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม ผู้นั้นจะต้องเสียสิทธิดังกล่าว

ในสมัยพระมหากษัตริย์ King Henry ที่ ๑ การยึดทรัพย์สินเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งผลประโยชน์ตกแก่รัฐจึงมีการกำหนดเป็นบทบัญญัติไว้ใน Magna Carta ซึ่งระบุให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจริบเอาที่ดินเป็นระยะเวลา ๑ ปี กับอีก ๑ วันภายหลังจากความตายของผู้กระทำความผิดได้และจะต้องส่งมอบกลับคืนให้แก่ทายาทในภายหลัง

ต่อมามีการบัญญัติไว้ในกฎหมายศุลกากร กฎหมายการขนส่งทางเรือ และการเก็บภาษีซึ่งเป็นการขยายหลักความรับผิดชอบของบุคคลอื่น (Vicarious Liability) ในประเทศอังกฤษ ในขณะที่มีการบังคับใช้กฎหมายการเดินเรือในศตวรรษที่๑๗ ซึ่งนำไปสู่การริบทรัพย์สินทั้งสินค้าที่ผิดกฎหมายและเรือที่ใช้ขนส่ง เนื่องจากเชื่อว่าเจ้าของเรือนั้นสมควรได้รับการดำเนินในการที่ให้ความไว้วางใจต่อการกระทำของกะลาสีเรือผู้กระทำความผิด แม้ว่าจะปราศจากซึ่งความรู้ของเจ้าของเรือก็ตาม ซึ่งจะมีผลทำให้ต้องถูกริบเรือทั้งลำ

๓) การริบทรัพย์สินแบบ Deodand

การริบทรัพย์สินประเภทนี้มีการใช้เป็นระยะร่วมศตวรรษ ซึ่งเป็นกระบวนการเยียวยาที่เก่าแก่ที่สุดของกฎหมายประเทศอังกฤษและอาจจะต้องย้อนไปถึงช่วงแรกเริ่มของกฎหมายศาสนาและย้อนไปถึงช่วงก่อนหน้าดังกล่าวคือยุคกรีก-โรมันซึ่งเป็นลักษณะต้นแบบกระบวนการริบทรัพย์สินในเวลาต่อมาการริบทรัพย์สินประเภทนี้มีแนวความคิดมาจากความเชื่อที่ว่า สิ่งของที่สามารถทำอันตรายได้จะต้องถูกทำลายซึ่งทำให้วัตถุดังกล่าวต้องรับผิดชอบต่อความผิดของตนเอง เรียกว่าทฤษฎี Personification Theory^๓ โดยมีที่มาจากกฎหมายการเดินเรือทางทะเลเช่นว่า ถ้าความเสียหายเกิดขึ้นจากเรือ ก็ถือเสมือนว่าเป็นผู้กระทำความผิดและจะต้องอยู่ภายใต้กระบวนการริบทรัพย์สิน ซึ่งมีการนำเอาทฤษฎีอื่นอีกสองทฤษฎีมาปรับใช้ในกฎหมายการเดินเรือทางทะเล ได้แก่ ทฤษฎีการดำเนินกระบวนการพิจารณา (Procedural Theory) ซึ่งอธิบายเหตุผลของการยึดทรัพย์สินไว้ว่าเพื่อการเป็นประกันว่าฝ่ายจำเลยจะมาปรากฏตัวในศาล และอีกหนึ่งทฤษฎี คือทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ซึ่งเป็นผลมาจากการเกิดความขัดแย้งระหว่างศาลคอมมอนลอว์กับศาลพาณิชย์ ซึ่งเกิดปัญหาในการกำหนดเขตอำนาจศาลเมื่อเจ้าของทรัพย์สินไม่ได้อยู่ในเขตอำนาจศาล

^๓Kurisky, "Civil Forfeiture: Protecting the Innocent Owner," *University of Florida Law review* (1985):

ประเทศอังกฤษ เจ้าของเรือจึงโต้แย้งเรื่องดังกล่าว ทำให้ศาลพาณิชย์นำวินากระบวนการพิจารณาตัวทรัพย์สิน (In Rem) มาใช้เพื่อกำหนดเขตอำนาจ โดยให้ฟ้องตัวทรัพย์สินที่ปรากฏอยู่ในเขตอำนาจศาลและให้เจ้าของทรัพย์สินเป็นผู้มีภาระในการพิสูจน์ จึงเป็นผลทำให้นำกระบวนการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สินมาใช้ในศาลพาณิชย์นาวี^๔

ภายหลังจากการริบทรัพย์สินต่อความผิดร้ายแรงและการริบทรัพย์สินแบบ Deodand แล้ว ยังมีความพยายามในการดำเนินการกับผลประโยชน์จากการกระทำความผิดเริ่มเข้ามามีในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๗ และต้นศตวรรษที่ ๑๘ มีบทบัญญัติเป็นจำนวนมากที่รองรับการริบทรัพย์สินในบรรดาความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ซึ่งก็มีการใช้การดำเนินการกระบวนการเกี่ยวกับทรัพย์สิน (In Rem) และตราจนปัจจุบันที่มีกระบวนการริบทรัพย์สินถึง ๕ รูปแบบ ได้แก่

๑. กระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญา
๒. การริบสิ่งของตามคำพิพากษา
๓. การริบสิ่งของที่เป็นความผิดในตัว
๔. กระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่ง
๕. การริบทรัพย์สินตามสัญญาในสิ่งของที่ฝากหรือเป็นดอกเบีย้อันเนื่องมาจากการผิดสัญญา

แนวความคิดการริบทรัพย์สินของชาติตะวันตกนั้น มีทั้งการริบทรัพย์สินที่เป็นการกระทำต่อตัวบุคคล (In Personam) ที่ปรากฏอยู่ในประเภทการริบทรัพย์สินแบบ ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิต (Attainder) และการลงโทษริบทรัพย์สินแบบกระทำความผิดร้ายแรง (Forfeiture for Felony) โดยกระบวนการดังกล่าวนี้ ต้องมีการพิจารณาผู้กระทำความผิดเสียก่อนว่า ได้กระทำความผิดจริงจึงจะดำเนินการริบทรัพย์สินได้ ส่วนแนวความคิดการพิจารณาที่กระทำต่อทรัพย์สินนั้น (In Rem) เป็นการพิจารณาเพียงตัวทรัพย์สินว่ามีความผิดจริง โดยแต่เดิมจะพบในประเภทการริบทรัพย์สินแบบ Deodand กระบวนการและแนวคิดดังกล่าวได้มีวิวัฒนาการไปสู่การออกกฎหมายในประเทศต่างๆ

เมื่อพิจารณาถึงการคุ้มครองสิทธิมาจนถึงการจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต การลงโทษริบทรัพย์สินยังมิได้มีการให้ความคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินให้แก่บุคคลดังเช่นที่เป็นอยู่ในยุคหลัง เนื่องจากแนวความคิดทางมนุษยชน แนวความคิดทางสิทธิเสรีภาพยังมิได้เป็นที่ตระหนักของคนในยุคก่อน การริบทรัพย์สินจึงมีการเริ่มต้นด้วยลักษณะที่รุนแรงและเด็ดขาดมิได้คำนึงถึงสิทธิของบุคคล

^๔พรพิมล โคจิรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย" (ปริญาญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

๒.๑.๒ ความหมายของการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินมีผู้ให้ความหมายที่ใกล้เคียงกัน และแต่ละยุคสมัยก็มีแนวความคิดที่คล้ายคลึงกัน ในอดีตเซอร์ วิลเลียม แบล็คสโตน ได้กล่าวถึงการริบทรัพย์สินไว้ในหนังสือ Blackstone's Commentaries on the Laws of England vol 2 . ในปี ๑๘๙๕ ว่า “กระบวนการยุติธรรมในการริบทรัพย์สิน คือการพิจารณาว่าบุคคลใดก็ตามที่ฝ่าฝืนหลักสำคัญอันเป็นพื้นฐานที่กำหนดโดยรัฐบาล และละเมิดต่อสัญญาดั้งเดิมระหว่างประชาชนกับกษัตริย์ หรือได้ละทิ้งซึ่งความสัมพันธ์ในทางสังคม และไม่มีสิทธิต่อผลประโยชน์ใดก่อนที่จะเป็นของบุคคลดังกล่าวในฐานะสมาชิกของชุมชนหรือสังคม สิทธิในการถ่ายโอนทรัพย์สินและผลประโยชน์ใดๆจะตกแก่ผู้นำชุมชน”^๕ หมายความว่าเมื่อมีการละเมิดกฎในสังคม ทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ใดที่ได้มา จะเป็นอำนาจของผู้นำชุมชนในการจำหน่ายจ่ายโอน ซึ่งเปรียบเสมือนกับการริบทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าว นอกจากนี้ยังได้อธิบายความหมายของการริบทรัพย์สิน (Forfeiture) ว่า เป็นการลงโทษที่กำหนดโดยกฎหมายต่อการกระทำที่ผิดกฎหมาย หรือประมาทเลินเล่อ ในความเป็นเจ้าของในที่ดิน อสังหาริมทรัพย์ มรดก โดยวิธีการทำให้บุคคลนั้นสูญเสียผลประโยชน์หรือดอกผลที่จะได้รับ และชดใช้ให้แก่ฝ่ายผู้ได้รับความเสียหายในความผิดที่ตนเองก่อขึ้น

การริบทรัพย์สินเป็นที่ยอมรับว่าเป็นการทำให้สูญเสียซึ่งทรัพย์สินหรือสิทธิโดยปราศจากการจ่ายค่าชดเชย โดยเป็นมาตรการทางกฎหมายที่กระทำต่อสิ่งที่ไม่มีชีวิต (Inanimate Object)^๖ซึ่งต่อมาได้ก่อตั้งขึ้นจากการสมมุติโดยกฎหมาย (Legal Fiction)^๗ อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของกระบวนการนี้คือ การยึดทรัพย์สินของบุคคลและยังเป็นหนึ่งในกระบวนการลงโทษผู้กระทำความผิดจากการกระทำความผิดด้วย

นอกจากนี้ยังมีความหมายของการริบทรัพย์สินในพจนานุกรม Black's laws dictionary ให้คำจำกัดความว่า^๘

๑. การบังคับเอาทรัพย์สินให้ตกเป็นของรัฐ
๒. การบังคับเอาทรัพย์สินโดยรัฐหรือผู้กระทำแทนรัฐ

^๕Morison Blackstone, *Blackstone's Commentaries on the Laws of England Vol.2* (1895), pp. 267-268.)

^๖ Hofmeyr, *The Role of Civil Forfeiture in the Forthcoming Prevention of Organized Crime Legislation: A Closer Look* (Responsa Meridiana, 1998), p. 42.

^๗ curzon, "English Legal History," (1979): 87-88.

^๘Bryan A. Garner, *Black's Law Dictionary*, 8 ed. (St. Paul, Minn: Thomas/West, 2004), p. 319.

คำว่า “ริบทรัพย์สิน” นั้น ในถ้อยคำและความหมายตามหลักสากล ยังแบ่งออกเป็นสองคำซึ่งมีความหมายและการใช้ต่างกันด้วยคือคำว่า Forfeiture และ Confiscation

“Forfeiture” หมายถึงการสูญเสียทรัพย์สินโดยปราศจากค่าตอบแทน เนื่องจากบุคคลกระทำความผิดกฎหมาย เป็นการดำเนินคดีต่อทรัพย์สินโดยตรง ผลของการริบทรัพย์สินเป็นการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์เฉพาะสิ่งจากเจ้าของให้ตกเป็นของรัฐ^๙

“Confiscation” หมายถึง การที่รัฐยึดทรัพย์สินมาจากบุคคล โดยไม่มีค่าตอบแทนให้แก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของ เนื่องจากบุคคลนั้นถูกศาลพิพากษาลงโทษเนื่องจากการกระทำความผิดอาญา^{๑๐}

การริบทรัพย์สินทั้งสองกรณี เป็นผลเนื่องมาจากการกระทำความผิดกฎหมายของบุคคล แต่การริบทรัพย์สินทั้งสองประเภท มีลักษณะที่ต่างกัน คือ คำว่า Forfeiture จะเป็นการดำเนินคดีต่อทรัพย์สินโดยตรง ซึ่งศาลสามารถริบทรัพย์ได้โดยไม่ต้องพิจารณาว่าเจ้าของทรัพย์สินได้ถูกดำเนินคดีตามที่ฟ้องหรือศาลพิพากษาลงโทษตามฟ้องหรือไม่ ซึ่งมักจะใช้ในหลักการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์ (In Rem) เช่นในกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่ง ส่วนคำว่า Confiscation ทรัพย์สินนั้นจะถูกริบได้ก็ต่อเมื่อเจ้าของทรัพย์สินถูกศาลพิพากษาลงโทษ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญา ซึ่งมักจะใช้ในหลักการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล (In Personam) เช่นในกระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญา

๒.๑.๓. ความหมายของการยึดอายัดทรัพย์สิน

นอกจากกระบวนการ “ริบทรัพย์สิน” แล้ว ยังมีกระบวนการอื่น ที่มีการกล่าวถึงกระบวนการที่เอาทรัพย์สินตกเป็นของรัฐ หรือการพรากเอาไปซึ่งกรรมสิทธิ์จากบุคคลโดยถือว่าเป็นหนึ่งในกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินเช่นกันคือ “การยึดอายัดทรัพย์สิน”

การยึดทรัพย์สินในต่างประเทศมักจะใช้คำว่า “Seizure” ซึ่งมักจะใช้คู่กับคำว่า “Search” ซึ่งหมายถึงกระบวนการทางกฎหมายที่เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจดำเนินการตรวจค้นทรัพย์สินหรือพยานหลักฐานด้วยเหตุอันควรสงสัย เพื่อยึดอายัดทรัพย์สินชั่วคราวไว้ทำการตรวจสอบ นอกจากนี้ยังถือเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารก่อนกระบวนการริบทรัพย์สิน (Administrative Forfeiture Proceeding) มาตราการดังกล่าวเป็นมาตรการป้องกัน

^๙ Jean F. Rydstorm, *Forfeiture and Penalties* in *American Jurisprudence* (N.Y: The Lawyers Co Operative Publishing Company, 1968), p. 36.

^{๑๐} Henry Campbell Black, *Black’s Law Dictionary*, 6 ed. (St. Paul: West Publishing Co., 1990), p. 229.

การโยกย้าย จำหน่ายจ่ายโอน หรือนำพาทรัพย์สินนั้นไปหลบซ่อนเสียก่อน ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดให้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจยึดทรัพย์สินที่อาจริบได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งก่อนที่คดีจะเข้าสู่ขั้นตอนสั่งริบ เหตุผลของการใช้มาตรการริบทรัพย์สินโดยฝ่ายบริหารก็เนื่องจากต้องการให้มีมาตรการชั่วคราวที่สะดวก รวดเร็ว กว่า การใช้กระบวนการริบทรัพย์สินโดยศาล^{๑๑}

การยึด และอายัด ใช้ในกรณีการดำเนินการกับทรัพย์สินเป็นการชั่วคราวก่อนเข้าสู่กระบวนการทางศาล เพื่อป้องกันการเคลื่อนย้ายทรัพย์สินทั้งสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ใช้กระทำความผิดหรือได้มาจากการกระทำความผิด

วัตถุประสงค์ในการยึด อายัด มี ๒ ประการ^{๑๒} ได้แก่

ประการแรก เป็นการเก็บรักษาพยานหลักฐานต่างๆเพื่อนำไปใช้ในการกระบวนการพิจารณาคดีพิสูจน์ความผิดถูกในชั้นศาล

ประการที่สอง เป็นการเก็บรักษารวบรวมทรัพย์สินเพื่อที่จะให้ริบในท้ายที่สุด ซึ่งกระบวนการยึด อายัด เพื่อรวบรวมพยานหลักฐานนี้ อาจเริ่มด้วยการยึด อายัด โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ จากนั้นจึงตรวจสอบหรือส่งคืนทรัพย์สินที่ยึด อายัดไว้ โดยเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่หรือ พนักงานอัยการ ส่วนการยึด อายัด เป็นไปเพื่อให้มีการริบทรัพย์สินโดยศาล

ขั้นตอนการยึดอายัดทรัพย์สิน โดยทั่วไปมักจะเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือฝ่ายบริหาร ซึ่งจะมีการตรวจยึด อายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว จนกว่าจะมีคำพิพากษาจากศาลให้ริบทรัพย์สินนั้นหรือคืนทรัพย์สินนั้นแก่ผู้เป็นเจ้าของ จึงเห็นได้ว่ากระบวนการยึด อายัดทรัพย์สินเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการริบทรัพย์สิน โดยมีทั้งกระบวนการที่ต้องดำเนินการให้ศาลมีคำสั่งริบทรัพย์สินต่อไป หรือกระบวนการที่ไม่ต้องผ่านศาล ซึ่งสามารถทำให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกเป็นของรัฐได้ทันทีหรือที่เรียกว่าการริบทรัพย์สินโดยฝ่ายปกครอง

อย่างไรก็ตามการริบทรัพย์สินและการยึดทรัพย์สินมีลักษณะที่แตกต่างกันในประเด็นหนึ่งกล่าวคือการยึดทรัพย์สินเกิดขึ้นโดยการใช้อำนาจของรัฐบาลเข้ายึดถือครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว แต่การริบทรัพย์สินเกิดขึ้นเมื่อศาลมีคำพิพากษาตัดสินให้เจ้าของทรัพย์สินไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้นได้อีก^{๑๓}

^{๑๑} Stefan D. Cassella, *Civil and Criminal Forfeiture Procedure*.Part 1 (D.Mass, 1999), p. 131.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน , หน้า ๒๑

^{๑๓} Michael F. Zeldin and Roger G. Weiner, "Innocent Third Parties and Their Rights in Forfeiture Proceeding," *American Criminal Law Review* 28, 1 (1991): 843.

๒.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งรัฐจะต้องมีการรับรองให้ ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิพื้นฐานที่บุคคลพึงได้รับการคุ้มครอง กล่าวคือบุคคลมีสิทธิในความเป็นเจ้าของ โดยจะใช้สอยทรัพย์สินดังกล่าวได้ตามความประสงค์และปราศจากการรบกวนจากบุคคลอื่น แต่ด้วยกรอบของกฎหมายนั้นเองที่จะเข้ามาจัดการกับสิทธิในทรัพย์สินเหล่านั้นเมื่อใดก็ตามที่ทรัพย์สินเหล่านั้นไปเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ในหัวข้อนี้จึงจะกล่าวถึงหลักการและแนวความคิดของการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลตลอดถึงการจำกัดสิทธิในลักษณะของการลงโทษทรัพย์สิน

๒.๒.๑ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

นักกฎหมายท่านหนึ่ง^{๑๔} ได้อธิบายถึงสิทธิ ว่า “สิทธิ” (Right) คือ “อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น” ส่วน “เสรีภาพ” (Liberty) นั้นได้แก่ “ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น” หรือ “ภาวะที่ปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง” กล่าวโดยสรุป เสรีภาพ คือ อำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเอง (Self-Determination) โดยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ด้วยตนเองตามความต้องการ เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง ดังนั้น เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างสิทธิเสรีภาพแล้วจะพบว่ากรณีที่กฎหมายรับรองเสรีภาพอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่บุคคลย่อมมีผลก่อให้เกิดหน้าที่แก่ผู้อื่นด้วยเช่นกัน กล่าวคือเป็นหน้าที่ที่จะต้องเคารพเสรีภาพของเขา ผู้ทรงเสรีภาพมีอำนาจตามกฎหมายเฉพาะการเรียกร้องให้ผู้อื่นละเว้นจากการรบกวนขัดขวางการใช้เสรีภาพของตนเท่านั้น มิได้มีอำนาจตามกฎหมายที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นการส่งเสริมการใช้เสรีภาพของตน หรือเอื้ออำนวยให้ตนใช้เสรีภาพได้อย่างสะดวกขึ้น

ในสมัยก่อนถือว่ากรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของกษัตริย์ เอกชนมีสิทธิครอบครองและมีสิทธิใช้สอยเท่านั้น จึงได้มีหลักประกันในทรัพย์สินแก่บุคคล จึงอาจถูกยึดตามอำเภอใจได้ ในเวลาต่อมาแนวความคิดปัจเจกชนนิยมกับเสรีนิยมได้แพร่หลายเข้ามา โดยมีแนวความคิดเรื่อง “สิทธิตามธรรมชาติ” ที่ว่ามนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมาแต่เกิด คือสิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สินและความเสมอภาค ทำให้แนวโน้มเรื่องทรัพย์สินได้

^{๑๔}วราพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐ (กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑-๒๑.

เปลี่ยนแปลงไปโดยเห็นว่า กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทำนองเดียวกับ สิทธิเสรีภาพอื่นๆ มิใช่ว่าต้องเกิดขึ้นโดยอำนาจของกฎหมายเสมอไป^{๑๕}

เมื่อแนวความคิดเปลี่ยนแปลงไป จึงเกิดหลักประกันสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลขึ้น ซึ่งจะต้องได้รับการคุ้มครอง โดยเฉพาะสิทธิในความเป็นเจ้าของหรือที่เรียกว่ากรรมสิทธิ์ที่มีต่อ ทรัพย์สิน เป็นสิ่งที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์และต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐและจะมีผู้ใดไปละเมิดมิได้ บุคคล ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น มีอำนาจในการใช้สอยทรัพย์สินหรือแม้แต่การสละซึ่งกรรมสิทธิ์ใน ทรัพย์สิน แนวความคิดดังกล่าวทำให้รัฐมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิแก่บุคคลนั้น ได้แพร่หลายเข้าไปสู่ ประเทศยุโรป โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งภายหลังการปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๗๘๙ สมัย พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เกิดการเรียกร้องสิทธิในทรัพย์สินจนนำไปสู่การประกาศปฏิญญาสิทธิมนุษยชน และพลเมืองขึ้น ในมาตรา ๒ ได้กำหนดหลักการคุ้มครองกรรมสิทธิ์อย่างชัดเจนคือ “สิทธิในทรัพย์สิน เป็นสิทธิอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะละเมิดมิได้ การละเมิดกรรมสิทธิ์จะละเมิดมิได้ เว้นแต่เพื่อประโยชน์แห่ง สาธารณะตามที่กำหนดในกฎหมายและชดใช้ค่าทดแทนตามสมควรเสียก่อน” นอกจากนี้ ยังพบ แนวความคิดดังกล่าวได้ในประเทศอังกฤษ ซึ่งถูกบรรจุไว้ใน แมกนาคาร์ต้า (Magna Carta) มีการ รับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สินว่า “บุคคลจะถูกจับกุม กักขัง ขังขัง ไล่ หรือริบทรัพย์สินหาได้ไม่ เว้นเสียแต่จะได้รับการพิจารณาโดยที่ประชุมขุนนาง และตามกฎหมายบ้านเมือง”^{๑๖} ซึ่งหลักดังกล่าว มีการแพร่หลายจนกระทั่ง เมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๘ ที่ประชุมสมัชชาองค์การสหประชาชาติได้มีการประกาศ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ขึ้น โดยในข้อที่ ๑๗ ได้กำหนดไว้ว่า “(๑) ทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยลำพังตนเองเช่นเดียวกับโดย ร่วมกับผู้อื่น (๒) บุคคลใดๆ จะถูกริบทรัพย์สินโดยพลการไม่ได้” จะเห็นได้ว่าสิทธิในทรัพย์สินมีความ ศักดิ์สิทธิ์และต้องได้รับความคุ้มครอง ไม่ว่าจะรัฐหรือเอกชนก็สามารถละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของ บุคคลอื่นได้ เว้นแต่เมื่อมีความจำเป็นสาธารณะที่กำหนดโดยกฎหมาย นอกจากนี้ยังได้เป็นแนวทางที่ กำหนดไว้รัฐธรรมนูญประเทศสหรัฐอเมริกา* และประเทศเยอรมนี** โดยให้สิทธิในทางทรัพย์สินแก่ ประชาชนอย่างเต็มที่และได้รับคุ้มครองโดยรัฐเช่นเดียวกับสิทธิ เสรีภาพในร่างกาย

ในช่วงศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ แนวความคิดการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ปรากฏใน รัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ล้วนเป็นเหตุมาจากแนวความคิดตามกฎหมายธรรมชาติ (Natural

^{๑๕} เพ็ญแข พรหมจินดา, "สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลกับอำนาจยึดและริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร" (ปริญา มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๙.

^{๑๖} กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์การพิมพ์, ๒๕๐๗), หน้า ๒๑-๒๒.

* โปรดดูรัฐธรรมนูญประเทศสหรัฐอเมริกา มาตรา ๔ และ มาตรา ๕

** โปรดดูรัฐธรรมนูญประเทศเยอรมนี (Basic law) หมวดที่ ๑ มาตรา ๑๔

Law) แทบทั้งสิ้น เพราะถือว่าสิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นสิทธิที่มีขึ้นมาเอง อยู่แล้ว มิได้เป็นผลจากการคิดค้นของมนุษย์ จากแนวความคิดกฎหมายธรรมชาตินี้เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคล ถือว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน เป็นสิทธิที่มีอาจนแก่กัน และล่วงละเมิดได้ รัฐจึงต้องมีหน้าที่กระทำการเพื่อให้มนุษย์ใช้สิทธิอย่างบริบูรณ์^{๑๗}

๒.๒.๒ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล

แนวความคิดในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมิได้แพร่หลาย และยอมรับกันโดยทั่วไปภายหลังปฏิวัติฝรั่งเศส โดยเฉพาะในสมัยศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ ต่อมาในศตวรรษที่ ๒๐ แนวความคิดดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป มีการให้ความสำคัญกับเรื่องภาระ และหน้าที่ต่อสังคมอันเป็นองค์ประกอบของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน แนวความคิดดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการป้องกันความไม่สงบเรียบร้อยที่จะเกิดขึ้นในสังคมและประโยชน์สาธารณะ จึงเป็นเหตุผลที่รัฐได้เข้ามาควบคุม และแทรกแซงการใช้สอยทรัพย์สินเพื่อคุ้มครองสังคมส่วนรวม ประโยชน์สาธารณะ และประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของประเทศโดยเป็นไปเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของรัฐ^{๑๘}

การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเข้ามาอยู่รัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆซึ่งต้องเป็นรากฐานหลักให้อำนาจในการบัญญัติกฎหมายขึ้น และในรัฐธรรมนูญเหล่านั้นก็ได้กำหนดหลักในการจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินของบุคคลสรุปได้ ดังนี้^{๑๙}

๑) ข้อจำกัดอันเป็นมาตรการลงโทษ รัฐมีอำนาจที่จะยึดหรือริบทรัพย์สินของบุคคลได้ ถ้าหากบุคคลดังกล่าวได้ใช้ทรัพย์สินของตนไปก่อความเสียหายหรือละเมิดต่อบุคคลอื่น หรือสร้างความไม่สงบขึ้นในสังคมส่วนรวมซึ่งจะเป็นมาตรการที่รัฐต้องเข้ามาดำเนินการเพื่อลงโทษบุคคลเป็นผลในการปราบปรามเพื่อความสงบสุขภายในรัฐ ด้วยวิธีการยึดอายัด และริบทรัพย์สิน

๒) ข้อจำกัดทางรัฐประศาสนโยบาย เพื่อประโยชน์แก่สาธารณะชนและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ จึงมีความจำเป็นต้องตรากฎหมายเพื่อจำกัดการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคล โดยให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหาร ด้วยการกำหนดมาตรการจัดเก็บภาษีอากร ภาษีอากรเป็นรายได้หลักของประเทศซึ่งมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือทำให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคงภายในประเทศเช่นเดียวกับการป้องกันประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้ในรัฐธรรมนูญจึงมีการกำหนดให้

^{๑๗} กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ, หน้า ๒๒.

^{๑๘} เพ็ญแข พรหมจินดา, "สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลกับอำนาจยึดและริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร," หน้า ๑๖.

^{๑๙} ทรศณีย์ เรื่องศิลป์, "การยึดรถยนต์ของกลางตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๗๘" (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔-๑๕.

การเสียภาษีอากรเป็นหน้าที่ของบุคคลภายในรัฐ และในกฎหมายภาษีเองก็มีมาตรการบังคับต่อผู้ที่หลีกเลี่ยงการชำระภาษีดังกล่าวด้วย หรือแม้แต่การยอมให้รัฐเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ได้เมื่อมีเหตุจำเป็น หรือเพื่อวัตถุประสงค์อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เช่น การสาธารณสุขโรค หรือการป้องกันประเทศ ซึ่งเป็นบทบังคับให้บุคคลต้องโอนกรรมสิทธิ์ของตนให้แก่รัฐแม้มิได้สมัครใจแต่อย่างไรก็ตามกฎหมายได้บัญญัติให้บุคคลดังกล่าวได้รับค่าตอบแทนด้วย โดยแนวความคิดดังกล่าวนี้ มาจากความคิดที่ต้องการรักษาความเป็นปึกแผ่นของสังคม (Social Solidarity) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของกรรมสิทธิ์ ซึ่งจะมีลักษณะเป็น Social Ownership คือการใช้กรรมสิทธิ์ต้องนึกถึงประโยชน์ของสังคมและเป็นกรรมสิทธิ์ที่มีเงื่อนไขที่กฎหมายอาจเวนคืนที่ดินไปวางผังเมืองใหม่หรืออาจจะปฏิรูปที่ดินได้เมื่อคราวจำเป็น^{๒๐}

๓) ข้อจำกัดสิทธิในการใช้ทรัพย์สินเพื่อเป็นพยานหลักฐานในทางคดี หากปรากฏว่าทรัพย์สินดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องกับทางคดี ไม่ว่าจะทางอาญาหรือทางแพ่ง รัฐมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการใช้เป็นพยานหลักฐานประกอบการสอบสวน ซึ่งกฎหมายบัญญัติอำนาจเจ้าพนักงานสอบสวนในการรวบรวมเอกสารและยึดไว้เพื่อเป็นพยานหลักฐานในคดี^{๒๑}

ปัจจุบันการคุ้มครองและจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินเป็นแนวความคิดที่อยู่ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศต่างๆแล้ว แรกเริ่มมีแนวความคิดการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพกำเนิดขึ้นก่อน แล้วในเวลาต่อมาด้วยเหตุที่ต้องรักษาความสงบเรียบร้อย ความเป็นเอกภาพ ประโยชน์สาธารณะ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงภายในของรัฐ จึงต้องมีการจำกัดขอบเขตการใช้สิทธิในทางทรัพย์สินด้วย ไม่ว่าจะเป็นการริบทรัพย์สิน การจัดเก็บภาษีอากร การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ แต่อย่างไรก็ตามมาตรการจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินต่างๆต้องมีการบัญญัติกฎหมายมารองรับและให้อำนาจเสียก่อน เพื่อเป็นการรับรองถึงสิทธิและเป็นหลักประกันให้บุคคลได้รับความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของตน อันเป็นการป้องกันมิให้รัฐเข้ามาใช้อำนาจแทรกแซงได้โดยไม่มีหลักเกณฑ์หรือปราศจากอำนาจที่จะกระทำได้

๒.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงโทษในสมัยโบราณนั้นมีวัตถุประสงค์หลายประการ ตั้งแต่ครั้งประวัติศาสตร์การลงโทษมีวัตถุประสงค์เพื่อมิให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภูตผีปีศาจเกิดความโกรธแค้นต่อสังคมในการที่มีผู้กระทำความผิดที่อาจเป็นการละเมิดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ดังนั้นการลงโทษจึงเป็นการไถ่โทษให้แก่คนอื่นๆ

^{๒๐} รongพล เจริญพันธ์, กฎหมายแพ่ง-หลักทั่วไป เล่ม ๑ (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๑.

^{๒๑} เจริญวิทย์ นวลแสง, "การดำเนินการกับทรัพย์สินในคดีอาชญากรรม: ศึกษาเฉพาะกรณียานพาหนะที่เป็นของกลาง" (ปริญญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

หรือสังคม ต่อมาความมุ่งหมายในการลงโทษก็เป็นการแก้แค้นทดแทนซึ่งเป็นการแก้แค้นทั้งในทางส่วนตัวและแก้แค้นในทางสังคมด้วย เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ความมั่นคงหรือความปลอดภัยของสังคมส่วนรวมถูกกระทบกระเทือน แล้วเมื่อความมุ่งหมายในการลงโทษมีการเปลี่ยนแปลงไปอีก คือ เพื่อให้เกิดความหยาบจำสำหรับผู้กระทำผิด และให้คนอื่น ๆ หวาดหวั่นไม่กล้ากระทำความผิด จนมาถึงในปัจจุบัน การลงโทษมีความมุ่งหมายให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกในจิตใจ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้^{๒๒}

๒.๓.๑ การริบทรัพย์สินในลักษณะเป็นมาตรการลงโทษ

การริบทรัพย์สินเป็นมาตรการลงโทษซึ่งสามารถนำไปใช้ในการปราบปรามอาชญากรรมที่ได้ผลอีกวิธีการหนึ่งและมาตรการริบทรัพย์สินก็เป็นที่ยอมรับของประเทศต่างๆ นำมาซึ่งความร่วมมือระหว่างประเทศในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อนำไปใช้ในการปราบปรามอาชญากรรม อีกทั้งการริบทรัพย์สินเป็นมาตรการลงโทษทางอาญาประการหนึ่งที่ใช้กับบุคคลผู้กระทำความผิด โดยเป็นการปราบปรามอาชญากรรมด้วยการลงโทษทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง (Economic Sanction) หรือเพื่อทำลายองค์กรอาชญากรรมโดยเป็นการตัดวงจรทางการเงิน มิให้มีการนำเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมาเป็นทุนดำเนินการขององค์กร

วัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญามีอยู่หลายทฤษฎี ที่จะอธิบายถึงเหตุผลของการลงโทษอันเป็นเบื้องหลังการลงโทษริบทรัพย์สิน ซึ่งทฤษฎีที่สำคัญๆและเกี่ยวข้องกับการลงโทษริบทรัพย์สิน มีดังนี้^{๒๓}

๑. ทฤษฎีแก้แค้นทดแทน

ทฤษฎีแก้แค้นทดแทน (Retributive Theory) ประกอบด้วยเงื่อนไข ๓ ประการดังนี้

ประการแรกการลงโทษต้องเป็นการทดแทนความเสียหาย หมายถึงความถูกต้องของการลงโทษจะต้องกระทำลงไปเพื่อเป็นการทดแทนหรือแก้แค้นให้แก่ผู้เสียหาย

ประการที่สอง การลงโทษต้องกระทำเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยมีหลักการว่าการจะให้กฎหมายมีผลคุ้มครองประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม คนทุกคนจะต้องเคารพและ

^{๒๒}ชาย เสวิกุล, อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา, หน้า ๒๐๓.

^{๒๓}ณรงค์ ใจหาญ, กฎหมายว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๔๓), หน้า ๖-

ปฏิบัติตามกฎหมาย ดังนั้นการลงโทษผู้กระทำผิดจึงทำให้ทั้งผู้กระทำผิดและผู้ที่ได้เปรียบจากการฝ่าฝืนกฎหมายจะต้องถูกลงโทษ

ประการสุดท้าย การลงโทษจะต้องได้สัดส่วนกับความผิด

ทฤษฎีนี้มีขึ้นเพื่อให้ผู้ที่ได้รับความเสียหาย ได้รู้สึกถึงความเป็นธรรมและรับการเยียวยาจากรัฐ ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวนี้เป็นทฤษฎีที่มีมาแต่ช้านานตั้งแต่ยุคก่อนสำนักคลาสสิก (Pre-Classical)^{๒๔} เป็นวัตถุประสงค์ของการลงโทษอย่างหนึ่งซึ่งอาศัยหลักเรื่องตาต่อตาฟันต่อฟันของพระเจ้าฮัมมูราบี โดยไม่มีการพิจารณาถึงผลดีผลเสียที่จะตามมาภายหลัง

วัตถุประสงค์ตามทฤษฎีนี้ผู้เขียนเห็นว่าจะมีผลกับการริบทรัพย์สินประเภทที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความผิดสำเร็จ (Facilitating Property) และทรัพย์สินประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceeds of Crime) ซึ่งจะเป็นการทำให้ผู้กระทำความผิดต้องได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสูญเสียประโยชน์ที่ตนคาดหวังจะได้รับตอบแทนจากการกระทำความผิดของตน

๒. ทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยม

ทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarian Theory) เป็นทฤษฎีที่ถือว่าการลงโทษก่อให้เกิดผลดี ซึ่งแสดงให้เห็นผลดีดังต่อไปนี้

(๑) เพื่อข่มขู่หรือยับยั้ง (Deterrence) การข่มขู่ยับยั้งนี้มีผลต่อผู้กระทำผิดและต่อประชาชนทั่วไปที่คิดจะกระทำความผิด ดังนั้นการข่มขู่จึงเป็นการข่มขู่เฉพาะตัวผู้กระทำผิดซึ่งหมายความว่า การลงโทษมีผลเป็นการข่มขู่ผู้กระทำผิดให้กลัวไม่กล้าจะกระทำความผิดฐานเดียวกันนี้อีก ส่วนการข่มขู่โดยทั่วไป หมายถึงการลงโทษบุคคลผู้กระทำผิดเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่คนทั่วไปหรือผู้ที่มีความคิดจะกระทำความผิดได้เห็นว่าเมื่อใดจะต้องถูกลงโทษเช่นเดียวกับบุคคลผู้กระทำผิดนี้และจะก่อผลทำให้ประชาชนทุกคนมีความเกรงกลัวโทษไม่กล้ากระทำความผิด^{๒๕}

วิธีการลงโทษวัตถุประสงค์ข้อนี้จึงมักจะใช้การกระทำที่รุนแรงตั้งแต่การลงโทษต่อเนื้อตัวร่างกาย เช่นการเฆี่ยน การโบยที่มักจะมีได้ในสมัยก่อน จนถึงระดับความร้ายแรงต่อชีวิตคือการประหารชีวิต

(๒) เพื่อตัดโอกาสมิให้ผู้นั้นกระทำความผิด (Incapacitation) โดยมองว่าบุคคลนั้นหมดความสามารถที่จะกระทำความผิด สังคมจึงปลดปล่อยจากการกระทำความผิดซึ่งเกิดจากบุคคลผู้ต้องรับโทษนั้น ซึ่งวิธีการลงโทษตามแนวความคิดนี้จะต้องเป็นวิธีที่ทำให้ผู้นั้นหมดโอกาสกระทำความผิด

^{๒๔} Raymond Saleilks, *The Individualization of Punishment* (New Jersey: Patterson Smith, 1968), p.

^{๒๕} Wayne R.LaFave, *Criminal Law* (St. Paul, Minn: Thomson/West, 2003), p. 27.,

ตลอดไป เช่น การประหารชีวิต การเนรเทศ หรือจำคุกมีกำหนดเวลาจนกว่าจะแน่ใจว่าผู้นั้นไม่เป็นอันตรายแก่สังคมอีก เป็นต้น

(๓) เพื่อเป็นการป้องกัน (Prevention) กล่าวคือ เพื่อป้องกันสังคมเป็นหลักสำคัญโดยป้องกันตัวผู้กระทำความผิดเองให้เด็ดขาดไม่กล้ากระทำความผิดซ้ำอีกและป้องกันบุคคลอื่นๆทั่วไปให้เห็นว่าเมื่อกระทำความผิดแล้วจะต้องได้รับโทษเพื่อจะได้มีความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิดอีก^{๒๖}

การกระทำความผิดที่กระทำโดยมีจุดมุ่งหมายคือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญนั้น นักอาชญาวิทยาในยุคใหม่ก็มีความเห็นไปในทางเดียวกันว่า การนำมาตรการริบทรัพย์สินมาใช้กับผู้กระทำความผิดประเภทนี้จะช่วยยับยั้ง และปราบปรามการกระทำความผิดได้ดีกว่าการลงโทษด้วยวิธีการจำกัดสิทธิเสรีภาพหรือการทำให้ทุกข์ทรมาน เนื่องจากการริบทรัพย์สินเป็นการตัดโอกาสผู้กระทำความผิดที่จะได้รับประโยชน์ในทรัพย์สิน และยังตัดแรงจูงใจในการกระทำความผิดทั้งต่อบุคคลผู้กระทำความผิดและบุคคลอื่นที่มีวัตถุประสงค์มุ่งต่อผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจเช่นกัน อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ในการข่มขู่และป้องกันไปในตัวด้วย

อย่างไรก็ตามการริบทรัพย์สินในกรณีเป็นมาตรการลงโทษนี้จะไม่มีการริบทรัพย์สินที่มีได้เป็นของจำเลย เพราะประสงค์จะลงโทษให้เข้าถึงตัวบุคคล ให้เกิดความสำนึก เช็ดหลาบ การที่จะริบทรัพย์สินตามมาตราการนี้ได้จึงต้องมีการกระทำความผิดมาก่อน และการลงโทษริบทรัพย์สินจะต้องได้สัดส่วนกับความร้ายแรงแห่งการกระทำความผิด

๒.๓.๒ การริบทรัพย์สินในลักษณะเป็นมาตรการเพื่อความปลอดภัย

การริบทรัพย์สินในแง่มุมมองที่เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย มีความมุ่งหมายในการป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นในสังคม ซึ่งพิจารณามิติทางสังคมเป็นหลัก ซึ่งต่างจากการลงโทษ ที่พิจารณากับตัวบุคคล ซึ่งวิธีการเพื่อความปลอดภัยจะมีเหตุผลสนับสนุนวิธีการต่างๆอยู่เบื้องหลัง คือ เพื่อสร้างความปลอดภัยให้กับสังคม มิให้ผู้ใดนำเอาทรัพย์สินไปใช้ในการกระทำความผิด

การริบทรัพย์สิน ตามแนวความคิดนี้เป็นการป้องกัน (Preventive) มิให้ผู้กระทำความผิดได้นำเอาทรัพย์สินไปใช้ก่อความผิดขึ้น หรือป้องกันภัยอันตรายที่จะมีขึ้นในภายภาคหน้าโดยการริบทรัพย์สินประเภทที่เป็นอุปกรณ์ที่จะให้ได้รับความสะดวกในการกระทำความผิดหรือจะทำความผิดสำเร็จ (Facilitated Property) หรือการริบทรัพย์สินที่เป็นสิ่งผิดกฎหมายในตัวเอง

^{๒๖} Raymond Saleilks, *The Individualization of Punishment*, p. 20.

(Contraband) วิธีการนี้จึงมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่ป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น แม้ยังไม่มีผลกระทบ^{๒๗}

การริบทรัพย์สินในกรณีที่เป็นมาตรการเพื่อความปลอดภัย จะมีบทบัญญัติทำให้สามารถริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นซึ่งมิใช่จำเลยได้ด้วย เหตุผลก็เนื่องจากเป็นแนวความคิดเพื่อการป้องกันอันตรายอันจะเกิดขึ้นในสังคมนั่นเอง ดังจะเห็นได้ในกฎหมายของประเทศเยอรมนี ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 74a ซึ่งประเทศเยอรมนีได้ใช้การริบทรัพย์สินเพื่อเป็นมาตรการป้องกันและเป็นการคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากอันตราย โดยมีได้คำนึงถึงการกระทำความผิดของบุคคลใดในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเป็นแนวคิดที่เรียกว่ามาตรการเสมือนการลงโทษ (Punishment like Forfeiture)^{๒๘} หรือในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศอิตาลี มีการแยกโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัยออกจากกัน ในมาตรา ๒๓๖ ซึ่งบัญญัติให้การริบทรัพย์สินจัดอยู่ในวิธีการเพื่อความปลอดภัย

การริบทรัพย์สินในกรณีที่เป็นมาตรการเพื่อความปลอดภัยนั้นสามารถริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่มิใช่จำเลยได้ ซึ่งศาลจะใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยบังคับใช้เพียงใดนั้นต้องคำนึงถึงเวลาในภายหลังเพื่อความปลอดภัยของชุมชน และการจะใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยใด ก็จะต้องเป็นไปตามเหตุผลของวิธีนั้นๆ ซึ่งจะใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยอื่นมาทดแทนไม่ได้

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สิน มีลักษณะของแนวความคิดทั้งที่เป็นการลงโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัยผสมผสานกันอยู่ เนื่องด้วยวิธีการทั้งที่ริบจากผู้กระทำความผิดเองหรือริบจากบุคคลอื่นที่มิได้เกี่ยวข้องกับกระทำความผิด เหตุผลก็เพื่อให้เป็นไปทั้งการป้องกันอาชญากรรมที่อาจจะเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพย์สินเหล่านั้น และเพื่อปราบปรามอาชญากรรมด้วยกระบวนการริบเอาทรัพย์สินทั้งหลายทั้งที่ได้ใช้ในการกระทำความผิด และได้มาจากการกระทำความผิด เพื่อมิให้เป็นรางวัลจากการก่ออาชญากรรมหรือกระทำความผิดอีกทั้งเป็นการตัดแรงจูงที่จะกระทำความผิดหรือก่ออาชญากรรมในคราวต่อไป

๒.๔ แนวความคิดและกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงริบทรัพย์สินล้วนต้องมีแนวความคิดที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง อันจะนำไปสู่การกำหนดกระบวนการในการริบทรัพย์สินซึ่งในปัจจุบันแนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สินจะปรากฏออกเป็นสองประเภท คือ แนวความคิดในการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สิน และแนวความคิดในการ

^{๒๗} โสรัจ สัจจวรรณ, "ผลกระทบจากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาในการริบทรัพย์สินตามมาตรา ๒๗ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ.๒๕๖๕" (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๒๕.

^{๒๘} ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, "โทษริบทรัพย์สิน," วารสารนิติศาสตร์ ๑๒, กรกฎาคม ๒๕๓๑ (๒๕๓๑): ๙๒.

พิจารณาคดีต่อตัวบุคคล ซึ่งในแต่ละแนวความคิดก็จะเป็นหลักการที่จะนำไปกำหนดกระบวนการในการลงโทษรับทรัพย์สิน

๒.๔.๑ แนวความคิดการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สิน (In Rem Proceeding)

การพิจารณาคดีต่อทรัพย์สิน หมายถึงกระบวนการพิจารณาที่ดำเนินการโดยตรงต่อตัวทรัพย์สิน จำเลยของคดีคือทรัพย์สิน ซึ่งเป็นการพิจารณาคดีโดยไม่มีคำนึงถึงความบริสุทธิ์หรือความผิดของเจ้าของทรัพย์สิน^{๒๙} การริบทรัพย์สินในกรณีนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความผิดทางอาญาต่อเจ้าของทรัพย์สิน และไม่จำเป็นต้องมีคำพิพากษาลงโทษในส่วนบุคคลเพื่อเป็นเงื่อนไขในการใช้กระบวนการนี้ (Non-Conviction Based) คำพิพากษาในกระบวนการนี้มีผลต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเท่านั้นไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดหรือผู้ใดได้ และคำพิพากษามีผลผูกพันบุคคลภายนอกรวมทั้งผู้อ้างว่ามีสิทธิในทรัพย์สิน แม้จะไม่ทราบว่าทรัพย์สินของตนถูกฟ้องเพื่อรับด้วยศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีคือ ศาลซึ่งทรัพย์สินนั้นอยู่ในเขตอำนาจศาล ซึ่งเป็นเรื่องเขตอำนาจศาลเหนือทรัพย์สิน (In Rem Jurisdiction) ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการมีอำนาจเหนือบุคคล

แนวความคิดนี้มีมานานตั้งแต่สมัยโบราณ เดิมเป็นการริบทรัพย์สินให้กับพระเจ้าเป็นเจ้าของ ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลมีความตอนหนึ่งว่า “ถ้าวัวทำร้ายผู้ใดถึงตาย วัวนั้นจะถูกขว้างปาด้วยหินและห้ามบริโภคเนื้อวัว แต่เจ้าของวัวไม่ต้องรับโทษ” จะเห็นว่าเมื่อวัวทำความเสียหายแก่ผู้อื่น เจ้าของวัวจะสูญเสียสิทธิในทรัพย์สิน โดยไม่พิจารณาความบริสุทธิ์หรือความผิดของเจ้าของวัว^{๓๐} แนวความคิดดังกล่าวได้ส่งอิทธิพลต่อกฎหมายคอมมอนลอว์โดยผ่านทางศาสนาคริสต์ คือ การริบทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุการตายของผู้อื่น เรียกว่า Deodand* ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการสมมติทางกฎหมาย (Legal Fiction) ว่า เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดและอาจใช้ทำร้ายผู้อื่นต่อไปได้จะต้องถูกริบ เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในสมัยกลาง

การริบทรัพย์สินโดยใช้หลัก Deodand เป็นไปเพื่อยุติการทะเลาะวิวาท การริบทรัพย์สินซึ่งเป็นสาเหตุแห่งการตาย มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้แค้นทดแทน (Retribution) ให้กับญาติที่

^{๒๙} John Brew, "State and Federal Forfeiture of Property Involved in Drug Transaction," *Dickinson Law Review* 92(1988): 463..

^{๓๐}Michael F. Zeldin and Roger G. Weiner, "Innocent Third Parties and Their Rights in Forfeiture Proceeding," *American Criminal Law Review*: 843..

* Deodand มาจากภาษาละติน Deo Dandum หมายความว่า นำทรัพย์สินมอบให้พระเจ้า

น้องของผู้ตายและเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายนอนตายตาหลับ^{๓๑} กระบวนการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สิน ต่อมาได้มีการนำมาใช้แพร่หลายในกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายระบบคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศ อังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น โดยเรียกกระบวนการนี้ว่า การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการ ทางแพ่ง (Civil Forfeiture) ซึ่งทั้งสองอย่างเป็นสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานแนวความคิดเดียวกัน ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนจะนำเสนอเฉพาะการริบทรัพย์สินในทางแพ่ง

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง (Civil Forfeiture)

กระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งเป็นกระบวนการที่เริ่มต้นใช้ในในกลุ่มประเทศ คอมมอนลอว์ โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา ในยุคที่เป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ก็ได้รับ อิทธิพลเรื่องการริบทรัพย์สินและกระบวนการพิจารณาเพื่อริบทรัพย์สินตามกฎหมายอังกฤษ ซึ่งมีความเชื่อว่าตัวทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น เป็นทรัพย์สินที่ผิดและต้องริบให้แก่ พระเจ้า จึงเกิดความเข้าใจในสหรัฐอเมริกาว่าคดีริบทรัพย์สินเป็นคดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน (In Rem) โดยมีได้นำหลักกฎหมายอาญามาใช้^{๓๒}กฎหมายริบทรัพย์สินเป็นที่หวาดกลัวกันมาก เนื่องจากในอดีต มีการบังคับใช้โดยมิชอบ เช่น การริบทรัพย์สินทุกอย่างของผู้ทำผิดต่อรัฐ เป็นต้น กระบวนการ ดังกล่าวมีผลกระทบต่อครอบครัวของผู้กระทำความผิดซึ่งมิได้เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดด้วยแต่ เมื่อสหรัฐอเมริกาได้รับเอกราชจากอังกฤษจึงได้ออกกฎหมายห้ามการลงโทษริบทรัพย์สินและ การตัดสิทธิในการสืบมรดกเพราะกระทำความผิดทางอาญาอย่างร้ายแรงไว้ในรัฐธรรมนูญใน ค.ศ. ๑๗๙๐^{๓๓} ประเทศสหรัฐอเมริกาได้พัฒนากระบวนการพิจารณาต่อทรัพย์สิน โดยนำหลัก Deodand มาอธิบายสนับสนุน แม้แนวความคิดการริบทรัพย์สินตามหลัก Deodand ของประเทศ อังกฤษจะไม่ได้รับการยอมรับในสหรัฐโดยตรง แต่แนวความคิดดังกล่าวเป็นรากฐานและส่วนหนึ่งของ ปรัชญากฎหมายของประเทศสหรัฐ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่สำคัญซึ่งแบ่งแยกการริบทรัพย์สินโดยฟ้อง ตัวบุคคลและฟ้องตัวทรัพย์สินโดยตรง

อย่างไรก็ตามแม้การริบทรัพย์สินทางแพ่งจะกระทบกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของ ทรัพย์สิน และเป็นภาระให้กับเจ้าของทรัพย์สินที่จะพิสูจน์ว่าตนเป็นเจ้าของที่แท้จริงและได้มาโดย สุจริต ก็ไม่ถือว่าขัดกับรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุที่ว่า สิทธิในการต่อสู้คดีในการริบทรัพย์สินด้วย

^{๓๑}Irving A. Pianin, "Criminal Forfeiture : Attacking the Economic Dimension of Organized Narcotics Trafficking," *The American University Law Review*, fall (1982): 232-233.

^{๓๒}R.H. oberndorfer, *Forfeiture Remission:A Comparative Study of British,Canada,and United State Policy* (Cal: W. Int L. Rev 1978), pp. 587-588.

^{๓๓}William J. Snider, *The Forfeiture (Confiscation) of the Proceeds of Drug Trafficking by the United States Government* (Drug Enforcement Administration United States Department of Justice 1994).

กระบวนการทางแพ่งเป็นสิทธิต่างประเภทกับสิทธิของจำเลยในคดีอาญา^{๓๔} เช่น จำเลยในคดีริบทรัพย์สินทางแพ่งไม่มีสิทธิในการประกันตน เป็นต้น

นอกจากนี้กระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งยังสามารถนำมาใช้บังคับย้อนหลังได้ รวมทั้งการไม่นำหลัก Double Jeopardy หรือหลักการฟ้องซ้ำในคดีอาญา มาใช้ในการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งด้วย ซึ่งหลักทั้งสองประการนั้นไม่ถือเป็นการขัดรัฐธรรมนูญ^{๓๕}

๒.๔.๒ แนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล (In Personam)

หมายถึง การพิจารณาคดีที่เจาะจงต่อบุคคล (In Personam Proceeding) เป็นการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษบุคคลดังกล่าว ในการดำเนินคดีเพื่อริบทรัพย์สิน จะต้องฟ้องผู้กระทำความผิดอาญา และต้องพิจารณาได้ว่าบุคคลผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดตามที่ฟ้องจริง เมื่อโจทก์พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา จึงจะลงโทษริบทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าวได้ ซึ่งไม่พิจารณาว่าตัวทรัพย์สินมีความผิดหรือมีสถานะเป็นจำเลยของคดีดังเช่นในกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน แต่ทรัพย์สินดังกล่าวต้องเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในทางอาญาของผู้กระทำความผิดโดยตรง กระบวนการพิจารณาริบทรัพย์สินในกรณีนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฟ้องคดีอาญาอันเป็นกระบวนการพิจารณาคดีที่ดำเนินคดีโดยตรงต่อบุคคล (In Personam) มีผลต่อพันธะ สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้นั้น^{๓๖} จำเลยในกระบวนการนี้คือบุคคล การพิจารณาคดีเพื่อลงโทษบุคคล ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีคือศาลที่มีเขตอำนาจเหนือบุคคล คำพิพากษามีผลผูกพันเฉพาะคู่ความที่ปรากฏตัวต่อหน้าศาลเท่านั้นไม่มีผลผูกพันบุคคลทั่วไป

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาต่อตัวบุคคล ถือกำเนิดขึ้นในประเทศอังกฤษในช่วงศตวรรษที่ ๑๕ โดยใช้กับการริบทรัพย์สิน ๒ ประเภท คือการริบทรัพย์สินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Statutory Forfeiture) ซึ่งระบุให้ริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความผิด และการริบทรัพย์สินตามกฎหมายคอมมอนลอว์ เป็นการริบทรัพย์สินผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิต (Forfeiture Consequent to Attainder) เพราะเป็นผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงและ

^{๓๔} Stefan D. Cassella, *Civil and Criminal Forfeiture Procedure*.Part 1 p. 131.

^{๓๕} ศิริรัตน์ วิเวก, "มาตรการระหว่างประเทศในการติดตามเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดประเภทที่ระบุไว้ในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ๒๐๐๓" (ปริญญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๓๖} Elizabeth M. Jarreil, *Drug Agent's Guide to Forfeiture of Assets (1987 Revision) with Supplement* (Washington, D.C.: U.S: Government Printing office, 1990), p. 6.

ผู้ทรยศต่อชาติ (Felons and Traitors) และตามความผิดอาญาที่ถูกกำหนดไว้ ทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิดถูกริบให้ตกเป็นของพระราชอาหรือขุนนางผู้ครองนคร นอกจากนี้ผู้กระทำความผิดฐานนี้ถือว่ามีสายเลือดชั่ว ไม่มีสิทธิครอบครองทรัพย์สิน ตลอดจนไม่มีการโอนทรัพย์สินไปยังทายาท (Corruption of the Blood)^{๓๗} การริบทรัพย์สินตามกฎหมายคอมมอนลอว์นี้จะคล้ายกับการริบราชบาตรตามกฎหมายไทยที่มีในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อย่างไรก็ตามการริบทรัพย์สินประเภทนี้ให้ผลกระทบที่ร้ายแรงต่อครอบครัวของผู้ต้องโทษมากเกินไป จึงมีการยกเลิกการริบทรัพย์สินประเภทนี้ ใน ค.ศ. ๑๘๗๐ ทำให้คงมีแต่การริบทรัพย์สินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่คงอยู่จนถึงปัจจุบัน การริบทรัพย์สินทั้งสองประเภทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษบุคคลและจะริบทรัพย์สินได้ต่อเมื่อศาลมีคำพิพากษาลงโทษเนื่องจากการกระทำความผิดอาญา

กระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคลในปัจจุบันเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญา (Criminal Forfeiture) ซึ่งเป็นการเริ่มต้นใช้โดยประเทศสหรัฐอเมริกา การริบทรัพย์สินโดยใช้กระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคล (In Personam Proceeding) ในประเทศสหรัฐอเมริกา เพิ่งจะปรากฏในปี ๑๘๗๐ ในกฎหมายว่าด้วยองค์กรเกี่ยวกับอั้งยี่และการประพฤตินิยมชอบ (Racketeer Influenced and Corrupt Organization, RICO) และกฎหมายยาเสพติดว่าด้วยธุรกิจอาชญากรรมต่อเนื่อง (Continuing Criminal Enterprise, CCE) มาจากหลักการและเหตุผลที่ว่า^{๓๘}

(๑) เพื่อปราบปรามอาชญากรรมด้วยการลงโทษทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง(Economic Sanction)

(๒) เพื่อทำลายขบวนการอาชญากรรม (Organization Crime) ด้วยการดำเนินมาตรการริบทรัพย์สินอันเป็นเงินทุนดำเนินการขององค์กร

(๓) ทรัพย์สินที่ริบมาได้ถือเป็นเงินชดเชยของสังคมที่ต้องสูญเสียไปในการปราบปรามอาชญากรรมเหล่านี้ หากรัฐบาลนำเอาทรัพย์สินที่ริบได้เหล่านี้มาใช้ในการปฏิบัติงานในด้านการปราบปรามอาชญากรรมก็จะเป็นการเพิ่มงบประมาณให้แก่หน่วยงาน

การนำโทษริบทรัพย์สินที่รุนแรงมาใช้จะเป็นการยับยั้งการกระทำความผิดนั้นโดยตรง จึงมีการใช้คำว่า การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา (Criminal Forfeiture) ซึ่งเป็น

^{๓๗} James R. Maxeiner, "Bane of American Forfeiture Law Banished at Last?," *Cornell Law Review* 62, september (1977): 770-775.

^{๓๘} สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา “กฎหมายการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด”, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ อ้างในศิริรัตน์ วิเวก, "มาตรการระหว่างประเทศในการติดตามเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดประเภทที่ระบุไว้ในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ๒๐๐๓," หน้า ๒๗.

กระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคล (In Personam Proceeding) นับแต่นั้นเป็นต้นมา แต่การริบทรัพย์สินตามกฎหมายในปัจจุบัน ต่างจากการริบทรัพย์สินของผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิตฐานเป็นผู้กระทำความผิดอาญาอย่างร้ายแรงหรือผู้ทรยศต่อชาติ คือ ให้ริบทรัพย์สินเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด หรือส่วนที่ได้มาโดยการกระทำความผิดเท่านั้นและต่างจากการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง คือ ริบได้เฉพาะทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเท่านั้น ไม่อาจริบทรัพย์สินของบุคคลภายนอกภายใต้

ต่อมาในปี ๑๙๘๔ ได้มีการปรับปรุง Comprehensive Forfeiture Act 1984 (CFA) โดยแก้ไขกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องหลายฉบับทั้งกฎหมายวิธีสบัญญัติและสารบัญญัติ ได้ขยายขอบเขตการริบทรัพย์สินเกี่ยวกับความผิดอาญาให้กว้างขึ้น เช่น ความผิดเกี่ยวกับการลักพา การพนัน การวางเพลิง การลักทรัพย์ การให้สินบน การลามาจนอาจารย์ การค้ายาเสพติด เป็นต้น โดยไม่จำกัดเฉพาะองค์กรอาชญากรรมดังที่เป็นมา เป็นต้น

กระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคลในปัจจุบันประเทศส่วนใหญ่จะเรียกกระบวนการนี้ว่า “กระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญา”(Criminal Forfeiture) เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา (Criminal Forfeiture)

เป็นกระบวนการซึ่งกระทำต่อบุคคลโดยฟ้องเจ้าของทรัพย์สินเป็นจำเลย ในคดีมีประเด็นในการพิจารณาคือ เจ้าของทรัพย์สินนั้นกระทำความผิดหรือบริสุทธิ์ การริบทรัพย์สินประเภทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษจำเลย บังคับได้เฉพาะทรัพย์สินของจำเลยเท่านั้น การริบทรัพย์สินประเภทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษจำเลย บังคับได้เฉพาะทรัพย์สินของจำเลยเท่านั้น การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาจึงเป็นส่วนหนึ่งของการฟ้องคดีอาญาต่อบุคคล ด้วยเหตุนี้จึงต้องยึดถือคำพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิดเป็นหลัก การวินิจฉัยความผิดอาญา รัฐมีภาระในการพิสูจน์ความผิดจำเลยโดยใช้หลักการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัย (Proof Beyond Reasonable Doubt)^{๓๙} คำพิพากษาริบทรัพย์สินเป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษจำเลยในคดีอาญา กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ริบนั้นจะตกเป็นของรัฐหรือของแผ่นดินทันทีที่ศาลมีคำพิพากษา แต่จะไม่มีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่มีการกระทำความผิดและจะไม่มีผลเด็ดขาด จึงทำให้เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่แท้จริงหรือบุคคลภายนอกอาจยื่นคำร้องคัดค้านและร้องขอคืนทรัพย์สินได้

^{๓๙}Kelly McClure, "Federal Civil Forfeiture of Assets : How It Works and Why It Must,," *Bridgeport Law Review* 11(1991): 438.,

การริบทรัพย์สินกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินหรือการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง จะมีระดับความเคร่งครัดในประเด็นต่างๆแตกต่างจากการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือการริบทรัพย์สินทางอาญา กล่าวคือการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินนั้น ใช้กระบวนการพิจารณาคดีเสมือนคดีแพ่ง ทั้งภาระการพิสูจน์เหตุอันควรสงสัย การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานโดยศาล สิ่งที่แตกต่างกันกับคดีแพ่งทั่วไปคือฝ่ายผู้ร้องเป็นโจทก์ต้องเป็นฝ่ายรัฐเท่านั้น เพราะเป็นเรื่องการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมซึ่งเป็นวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสงบในสังคมและเป็นหน้าที่ของรัฐ

นอกจากนี้การแบ่งแยกกระบวนการพิจารณาคดีทั้งสองประเภทนั้น ก็มีเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการมุ่งดำเนินคดีทางอาญาแต่ต่างกันในตัวของจำเลย กล่าวคือกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือในเวลาต่อมาเรียกว่าการริบทรัพย์สินทางอาญา มีเพื่อลงโทษตัวบุคคลและฟ่วงด้วยการริบทรัพย์สินอันเป็นการลงโทษต่อบุคคลในทางอ้อม ส่วนกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินหรือต่อมาเรียกว่ากระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งนั้น เป็นไปเพื่อลงโทษทรัพย์สินเพราะทรัพย์สินดังกล่าวนั้นผิดกฎหมายหรือเป็นทรัพย์สินสกปรก (Tainted Property) ซึ่งถือเป็นการลงโทษตัวบุคคลเจ้าของทรัพย์สินในทางอ้อม เมื่อแบ่งแยกกระบวนการแล้วเนื้อหาต่างๆ ทั้งขั้นตอนและวิธีการในแต่ละประเด็นก็มีความแตกต่างกัน อันเกิดจากแนวความคิดที่เป็นรากฐานของแต่ละประเภท

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งนั้นอาจจะเป็นที่ถกเถียงในประเด็นที่ว่า เป็นการลงโทษทางอาญาเหมือนกับการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาหรือไม่ แต่หากพิจารณาถึงผลของการริบทรัพย์สินที่กระทบต่อกรรมสิทธิ์ของบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินแล้วก็ถือได้ว่าเป็นการลงโทษโดยทางอ้อม และมีลักษณะกึ่งอาญา^{๔๐} เนื่องจากว่าการริบทรัพย์สินเป็นผลมาจากการที่บุคคลกระทำความผิดกฎหมาย การริบทรัพย์สินโดยรัฐจะแฝงไปด้วยวัตถุประสงค์เพื่อแก้แค้นทดแทนและเพื่อป้องกันสังคมซึ่งเป็นวัตถุประสงค์บางประการของการลงโทษทางอาญา อีกทั้งยังมีวัตถุประสงค์ในการเยียวยา คือการริบทรัพย์สินเพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสังคม ซึ่งการเยียวยาชดเชยเป็นวัตถุประสงค์ของคดีทางแพ่ง

อย่างไรก็ตามการริบทรัพย์สินทางแพ่งก็ถือเป็นมาตรการหนึ่งในการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดหรืออาชญากรรมที่มีปัจจัยในเรื่องของทรัพย์สินมาเกี่ยวข้องหรือเป็นแรงจูงใจหรือแสวงผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ดังนั้นกระบวนการพิจารณาทั้งสองประเภทยังต้องใช้

^{๔๐} พรพิมล โสจิรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๔๓.

ควบคู่กัน ซึ่งจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเป็นมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอีกทางหนึ่ง

๒.๔.๓ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน

กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินจะศึกษาถึงขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการริบทรัพย์สิน โดยศึกษาในกระบวนการทั้งที่เป็นการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญาและมาตรการทางแพ่ง ซึ่งมีแนวความคิดในการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินและต่อตัวบุคคลอยู่เบื้องหลัง โดยศึกษาเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของแต่ละกระบวนการ ขั้นตอน ที่มีแนวความคิดดังกล่าวแฝงอยู่เพื่อจะได้เป็นรูปแบบ ในการนำไปเปรียบเทียบกับกระบวนการริบทรัพย์สินตามกฎหมายไทย โดยผู้เขียนได้แบ่งประเด็นที่เกี่ยวข้องในกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินไว้ ๕ หัวข้อ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๔.๓.๑ เขตอำนาจศาล

เขตอำนาจศาล หมายถึง อำนาจของศาลในการพิจารณาคดีที่มีต่อบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งเป็นจำเลยของคดี

๑) กระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน

การฟ้องคดีจะต้องฟ้องศาลที่ทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่ ซึ่งถือเป็นเขตอำนาจศาล (In Rem Jurisdiction) เนื่องจากเป็นการฟ้องที่ตัวทรัพย์สินนั้นเป็นจำเลยในคดีโดยตรง จึงไม่ต้องคำนึงว่าจะได้ผู้กระทำความผิด หรือมีตัวผู้กระทำความผิดในคดีนี้มาด้วยหรือไม่ ทรัพย์สินที่ถูกริบอาจเป็นของผู้กระทำความผิดเอง หรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง^{๔๑} ในประเด็นที่ว่าทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่ แบ่งได้เป็นสามประเภท ๑. ทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายได้ ๒. ทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ ๓. ผลประโยชน์ที่จับต้องไม่ได้

(๑) ทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายได้ หรือกล่าวได้ว่าเป็นสังหาริมทรัพย์ เช่น เงินสด ยานพาหนะ เครื่องเรือน เป็นต้น ซึ่งทรัพย์สินประเภทนี้จะต้องถูกยึดมาอยู่ภายใต้การควบคุมของศาล ศาลที่มีอำนาจในการริบทรัพย์สินดังกล่าวมักจะเป็นศาลที่ทรัพย์สินนั้นอยู่ในสถานที่ที่ถูกยึดเป็นครั้งแรกก่อนเคลื่อนย้าย

(๒) ทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ หรือกล่าวได้ว่าเป็นอสังหาริมทรัพย์ เช่น อาคารสิ่งปลูกสร้าง ศาลที่มีเขตอำนาจคือศาลที่ทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่

(๓) ผลประโยชน์ที่จับต้องไม่ได้ เช่น ใบหุ้น พันธบัตร เอกสารทางการเงิน บัญชีเงินฝาก เป็นต้น ซึ่งในกรณีที่ใบหุ้น พันธบัตรนั้น จะอยู่ในอำนาจของศาลที่พบ

^{๔๑}สำราญ นุ่นพันธ์, "การดำเนินการริบทรัพย์สินในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด" (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐-๒๑.

ทรัพย์สินนี้ กรณีเอกสารทางการเงิน จะอยู่ในเขตอำนาจของศาลที่เอกสารการเงินนั้นมียานาจ ส่วนกรณียอดเงินในบัญชี ศาลที่มีเขตอำนาจคือศาลที่มีธนาคารที่เป็นสาขาของบัญชีนั้นตั้งอยู่

๒) กระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล

เนื่องจากจำเลยในคดีนี้คือตัวบุคคล การพิจารณาพิพากษาคดีศาลจะพิจารณาว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ ในการพิจารณาริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการนี้เป็นไปเพื่อลงโทษบุคคล ดังนั้นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี คือ ศาลที่มีอำนาจเหนือบุคคล (In Personam Jurisdiction) ซึ่งหมายถึง อำนาจศาลเหนือบุคคลที่เป็นจำเลย ถ้าศาลมีคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สิน ศาลจะมีอำนาจริบทรัพย์สินของจำเลยได้โดยไม่ต้องพิจารณาว่าทรัพย์สินที่ถูกริบอยู่ในเขตอำนาจของศาลใด

อย่างไรก็ตามในการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินนั้นก็พบว่ามีข้อจำกัดในเรื่องเขตอำนาจบางประการ กล่าวคือ ถ้าทรัพย์สินนั้น แม้จะเป็นของบุคคลคนเดียวกัน แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด และอยู่ต่างสถานที่ซึ่งมีผลต่อเขตอำนาจศาลนั้น การฟ้องคดีก็ต้องฟ้องต่อทุกศาลชั้นต้นที่มีเขตอำนาจต่อทรัพย์สินต่างๆ ซึ่งก็จะทำให้มีปริมาณคดีที่เพิ่มขึ้น มีความยุ่งยากในการดำเนินคดีและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี จึงแตกต่างกับการฟ้องคดีด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล กล่าวคือเมื่อยื่นฟ้องต่อบุคคลเพียงครั้งเดียวก็สามารถริบทรัพย์สินของจำเลยซึ่งอยู่เขตอำนาจศาลที่ต่างกันได้

๒.๔.๓.๒ การระงับการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

ในกระบวนการพิจารณาคดี การระงับการพิสูจน์คือการแสดงให้เห็นหน้าที่ของฝ่ายที่รับผิดชอบในการนำเสนอประเด็นต่างๆ รวมถึงน้ำหนักความเข้มข้นของการพิสูจน์ตามข้อกล่าวหาให้ศาลพิจารณา หรือระดับการพิสูจน์ที่จะต้องพิสูจน์ในคดีประเภทต่างๆ ซึ่งเรียกว่า “มาตรฐานการพิสูจน์”^{๔๖} ซึ่งโจทก์จะต้องนำเสนอต่อศาลเพื่อที่จะให้ตนชนะคดี อย่างไรก็ตาม กระบวนการพิจารณาทั้งสองประเภท มีหลักเกณฑ์และน้ำหนักการให้ความสำคัญในการระงับการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานที่ต่างกัน ซึ่งจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) กระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน

ในกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อริบทรัพย์สินเป็นการฟ้องริบทรัพย์สินโดยตรง ประเด็นในการพิจารณาคดีต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าทรัพย์สินเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่ โดยเฉพาะทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมซึ่งผ่านการเปลี่ยนสภาพมาแล้ว การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการนี้ รัฐมีหน้าที่

^{๔๖} Bryan A. Garner, *Black's Law Dictionary*, p. 1441.

นำพยานหลักฐานเข้าสืบ เพื่อแสดงเหตุอันควรเชื่อได้ (Probable Cause) ว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เพื่อแสดงให้เห็นว่าทรัพย์สินนั้นควรถูกริบ ซึ่งเป็นการผลักระการพิสูจน์ให้แก่ผู้อ้างคัดค้านโต้แย้ง ในกรณีที่มีการโต้แย้งสิทธิจากบุคคลผู้มีส่วนได้เสีย ผู้อ้างสิทธิดังกล่าวมีภาระในการพิสูจน์เพื่อหักล้างพยานหลักฐานของฝ่ายรัฐ ว่าไม่ควรถูกริบเพราะเหตุใด หากพิสูจน์ไม่ได้ทรัพย์สินนั้นก็ต้องถูกริบ โดยคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีภาระในการพิสูจน์ให้เห็นถึงพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่า การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการนี้มีมาตรฐานการพิสูจน์ที่ใช้หลักซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐาน โดยศาลจะพิจารณาว่าพยานหลักฐานของฝ่ายใดน่าเชื่อถือมากกว่ากันหรือเป็นไปได้มากกว่ากัน (Preponderance of Probability) ซึ่งจะเป็นหลักการพิสูจน์ที่คล้ายกับในระดับของคดีแพ่ง^{๔๓} ส่วนพยานหลักฐานที่ใช้ อาจเป็นพยานโดยตรง พยานแวดล้อม พยานบอกเล่า คำพิพากษาในคดีอาญาสำหรับความผิดที่อาศัยเป็นเหตุขอริบทรัพย์สินนั้น รวมทั้งคำให้การของเจ้าหน้าที่รัฐ

๒) กระบวนพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล ทรัพย์สินที่จะริบได้ขึ้นอยู่กับว่าเจ้าของทรัพย์สินนั้นได้กระทำความผิดหรือไม่ ซึ่งจะผูกพันกับผลในคดีอาญาที่บุคคลดังกล่าวได้กระทำขึ้นโดยมีข้อสันนิษฐานว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์ว่าจำเลยกระทำความผิด โดยรัฐต้องพิสูจน์จนเป็นที่ปราศจากข้อสงสัย (Prove Beyond Reasonable Doubt)^{๔๔}ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง จึงจะริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการนี้ได้ ภาระการพิสูจน์จึงต้องใช้หลักตามคดีอาญาทั่วไป ซึ่งจะไม่มีการผลักระการพิสูจน์ไปยังจำเลย แต่หากเป็นกรณีการคัดค้านหรือโต้แย้งสิทธิในทรัพย์สินจากบุคคลภายนอก การรับพิจารณาซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานต้องเป็นไปตามหลักการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน ซึ่งรายละเอียดผู้เขียนจะได้นำเสนอในหัวข้ออื่นภายหลัง

จึงเห็นได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีทั้งสองรูปแบบต่างใช้ภาระการพิสูจน์และน้ำหนักของการรับฟังพยานหลักฐานเพื่อพิจารณาที่ต่างกัน กระบวนพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินอาศัยเพียงเหตุอันควรสงสัยเพื่อที่จะนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ซึ่งมีได้พิจารณาความผิดหรือเหตุอันควรสงสัยในตัวบุคคล จากนั้นฝ่ายโจทก์จะต้องนำสืบให้ศาลเชื่อว่าทรัพย์สินเหล่านั้นเป็นทรัพย์สินที่ต้องสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือเป็นทรัพย์สินสกปรก โดยศาลจะพิจารณาจากพยานหลักฐานแล้วใช้หลักว่าพยานหลักฐานของฝ่ายใดมีความน่าเชื่อถือมากกว่ากัน ซึ่งก็จะคล้ายกับการพิจารณาคดีแพ่งทั่วไป แตกต่างจากกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลคือการที่ฝ่าย

^{๔๓} ธรรมนูญ เศรษฐเมธีกุล, "การบังคับใช้สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาของกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน: ศึกษารณิธิทรัพย์สิน" (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓-๔๕.

^{๔๔} Kelly McClure, "Federal Civil Forfeiture of Assets : How It Works and Why It Must,," *Bridgeport Law Review*: 483.

โจทก์ต้องพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยในฐานความผิดที่ฟ้องต่อตัวบุคคลนั้น เพื่อให้เห็นว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริงเสียก่อน แล้วจึงมีการริบทรัพย์สินในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินจึงไม่มีความซับซ้อนและความยากลำบากในการที่จะริบทรัพย์สิน ดังเช่นในกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล

๒.๔.๓.๓ การดำเนินการริบทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา

การยึดอายัดทรัพย์สิน เป็นมาตรการทางกฎหมายที่ถือเป็นการคุ้มครองผลประโยชน์ของสังคมอีกประการหนึ่ง โดยเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมด้วยการนำไปใช้ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม^{๔๕} การยึดอายัดทรัพย์สินจะเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การริบทรัพย์สินในท้ายที่สุด แต่ในระหว่างการที่ได้ยึดอายัดทรัพย์สินนั้นก็มีความสำคัญโดยเฉพาะการเก็บรักษาหรือการจัดการกับทรัพย์สิน

บรรดาทรัพย์สินต่างๆที่ได้มีการยึดอายัดชั่วคราวหรือริบโดยคำพิพากษาของศาลแล้ว อาจจะเป็นที่สงสัยได้ว่าบรรดาทรัพย์สินเหล่านั้นถูกเก็บรักษาไว้ที่ใด บุคคลหรือหน่วยงานใดที่มีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพย์สินดังกล่าว ความสำคัญของกระบวนการจัดการทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษานั้น ก็เป็นไปเพื่อป้องกันการรั่วไหลของทรัพย์สินที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาริบทรัพย์สิน ซึ่งหากไม่มีกระบวนการนี้อาจทำให้การติดตามทรัพย์สินเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น เพื่อให้มาตรการริบทรัพย์สินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการบังคับใช้จึงต้องมีประเด็นของการจัดการทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษาดังกล่าว ในประเด็นการจัดการทรัพย์สินก่อนมีคำพิพากษานั้นมีการแบ่งแยกตามกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินและกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล

๑) กระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน

เมื่อเริ่มกระบวนการทางศาลโดยการยึดทรัพย์สินและได้นำเข้ามาอยู่ในอำนาจศาลที่มีเขตอำนาจเหนือทรัพย์สิน ก่อนที่จะดำเนินการริบทรัพย์สินต่อไป การยึดทรัพย์สินเป็นการป้องกันการจำหน่าย จ่ายโอนหรือซ่อนเร้นทรัพย์สินที่มีประสิทธิภาพขั้นตอนการป้องกันกระบวนการดังกล่าว จะต้องมาก่อนการดำเนินคดีริบทรัพย์สินไม่ว่าโดยฝ่ายบริหารหรือศาล แต่การพิสูจน์ถึงความจำเป็นในการสั่งห้ามนั้นเป็นภาระหน้าที่ของรัฐ^{๔๖} ซึ่งในเบื้องต้นจะเป็นหลักเกณฑ์การป้องกันการโอนทรัพย์สินที่อาจริบในกรณีที่มีการริบทรัพย์สินโดยมากมักจะมีลักษณะเป็นคำขอฝ่ายเดียว ตัวอย่างประเทศที่ใช้หลักการนี้ได้แก่

^{๔๕} L.M.Friedman, *The Legal System: A Social Science Perspective* (n.p.:Friedman, 1975), p. 1057.

^{๔๖} พรพิมล โคจรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๒๑.

(๑). ประเทศสหรัฐอเมริกา

หลักเกณฑ์เบื้องต้นในการป้องกันการโอนทรัพย์สินที่อาจจับได้ในกรณีที่มีการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินหรือการริบทรัพย์สินทางแพ่ง แบ่งได้ ๓ กรณี^{๔๗}

(๑.๑) คำสั่งชั่วคราวกรณีก่อนที่จะฟ้องคดีหากศาลเห็นว่าทรัพย์สินนั้น เข้าข่ายที่จะถูกริบได้และถ้าหากมีการแจ้งเพื่อไต่สวนข้อเท็จจริงจะเสี่ยงต่อการยกย้ายอัยการอาจมีคำขอฝ่ายเดียวให้ศาลออกคำสั่งห้ามชั่วคราวได้ แต่คำสั่งนี้จะมีระยะเวลาห้ามได้ไม่เกินสิบวัน

(๑.๒) คำสั่งห้ามพิเศษ ก่อนฟ้องคดี อัยการอาจขอให้ศาลออกคำสั่งห้ามไว้ก่อนได้เพื่อให้มีทรัพย์สินนั้นไว้ในกรณีที่จะมีการริบทรัพย์สินต่อไป แต่ศาลจะต้องมีหมายเรียกอีกฝ่ายหนึ่งมาไต่สวนพิจารณาว่ามีเหตุอันควรหรือไม่ คำสั่งห้ามกรณีนี้มีระยะเวลาไม่เกินเก้าสิบวันเว้นแต่ศาลจะอนุญาตให้ขยายระยะเวลา

(๑.๓) คำสั่งห้ามปกติ เมื่อมีการฟ้องคดีอาญาแล้วอัยการมีคำขอศาลจะออกคำสั่งห้ามชั่วคราวให้ซึ่งจะมีผลจนกว่าคดีจะถึงที่สุด

ในกรณีศาลมีคำสั่งดังกล่าว ศาลจะสั่งให้ดำเนินการใด หรือสั่งให้วางประกันก็ได้

(๒). ประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษจะเรียกระบวนพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน ว่าการเรียกคืนทรัพย์สิน ซึ่งก็เป็นการริบทรัพย์สินเช่นเดียวกับการริบทรัพย์สินทางแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกาในประเทศอังกฤษจะมีหน่วยงานในด้านการบังคับตามกฎหมายริบทรัพย์สินเรียกว่าหน่วยติดตามทรัพย์สิน (Director of Asset Recovery) จะเป็นผู้ยื่นคำขอต่อศาลฝ่ายเดียวไม่ว่าก่อนหรือหลังเริ่มคดี เพื่อให้ศาลมีคำสั่งรักษาทรัพย์สินชั่วคราว^{๔๘} เมื่อศาลมีคำสั่งจะมีผล ๔ ประการ^{๔๙} คือ

(๒.๑) ทำให้สามารถควบคุมดูแลทรัพย์สินนั้นได้

(๒.๒) ทำให้สามารถแต่งตั้งเจ้าพนักงานรักษาทรัพย์สินชั่วคราว

(๒.๓) การสอบสวนเพื่อการเรียกคืนทรัพย์สินทางแพ่งจะต้อง

หยุด

^{๔๗} โปรตดูกฎหมาย 18 U.S.C. § 1963 (c) และ 21 U.S.C. § 853 (e)

^{๔๘} Proceeds of Crime Act 2002 Section 246(1)

^{๔๙} Proceeds of Crime Act 2002 Section 252

(๒.๔) ป้องกันบุคคลอื่นใดที่จะดำเนินการใดๆต่อทรัพย์สินที่อยู่
ภายใต้บังคับ

จะเห็นได้ว่ากระบวนการตามกฎหมายทั้งของประเทศทั้งสองนั้น
ต่างก็มีลักษณะเป็นอำนาจที่ริเริ่มโดยฝ่ายรัฐเมื่อมีเหตุอันสมควร (Probable Cause) ที่จะยึดเพื่อเป็น
การป้องกันการจำหน่าย จ่ายโอนทรัพย์สิน จึงต้องมีการให้อำนาจฝ่ายรัฐเป็นผู้ดำเนินการ

๒) กระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล

มาตรการป้องกันการโอนตามกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล
เนื่องจากกระบวนการนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการลงโทษตัวบุคคล จึงมีรายละเอียดในส่วนของ
มาตรการป้องกันการโอนทรัพย์สินน้อยกว่ากระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน โดยเป็นอำนาจ
การร้องขอของพนักงานอัยการ เพื่อให้ศาลมีคำสั่งอายัดมิให้บุคคลใดเข้ามาเกี่ยวข้องหรือทำ
ธุรกรรมใดๆกับทรัพย์สินที่อาจริบหรือบังคับชำระได้ แต่ประเด็นที่แตกต่างและมีเฉพาะใน
กระบวนการนี้คือ มาตรการของศาลที่อาจริบทรัพย์สินอื่นทดแทนในราคามูลค่าเท่ากับราคาทรัพย์สิน
ที่จะต้องริบ อันเป็นลักษณะเฉพาะของกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล^{๕๐} แต่ในกระบวนการนี้
พนักงานอัยการมีภาระการพิสูจน์ซึ่งใช้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับคดีแพ่ง ประเทศที่ใช้หลักการ
ดังกล่าว ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีการบัญญัติไว้ในกฎหมายยาเสพติด^{๕๑} กล่าวคือ

ถ้าทรัพย์สินใดตามที่อธิบายไว้ใน 21 .U.S.C. § 853 (a) เป็นผลมาจากการ
กระทำหรือละเว้นการกระทำของจำเลย ดังนี้

(๑) ไม่สามารถกำหนดหรือบอก สถานที่หรือที่อยู่ของทรัพย์สินได้
เมื่อมีหมายเรียก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

(๒) จำหน่ายจ่ายโอน ขาย หรือประกันไว้กับบุคคลที่สาม

(๓) อยู่ในสภาพที่อยู่นอกเหนือเขตอำนาจศาล

(๔) ทำให้คุณค่า ราคาลดลง

(๕) นำไปผสม ปนกับทรัพย์สินอื่นซึ่งไม่อาจแยกได้โดยสะดวก

ศาลอาจมีคำสั่งให้ริบทรัพย์สินอื่นๆของจำเลยทดแทนในราคา
มูลค่าเท่ากับราคาทรัพย์สินที่จะต้องริบได้

เมื่อพิจารณาจากขั้นตอนการป้องกันการโอนทรัพย์สินที่อาจริบได้ จะเห็นได้
ว่าการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินสามารถป้องกันการโอนทรัพย์สินที่

^{๕๐} พรพิมล โสจิรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับ
กฎหมายไทย," หน้า ๒๒.

^{๕๑} โปรดดูกฎหมาย 21 U.S.C. § 853

อาจริบได้ได้ผลดีกว่าตามกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล เนื่องจากเป็นการดำเนินคดีต่อตัวทรัพย์สิน จึงต้องมีการยึดทรัพย์สินไว้ในอำนาจศาลที่มีเขตอำนาจเหนือทรัพย์สิน ทรัพย์สินจะอยู่ในความดูแลของรัฐ แต่การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการลงโทษบุคคล จึงมีหลักการพิจารณาตีอาญาว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ซึ่งจะเห็นได้ว่าขั้นตอนในทางอาญาจะยุ่งยากกว่าทางแพ่ง และไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน

๒.๔.๓.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น

สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ต้องได้รับการรับรองและคุ้มครองในรัฐธรรมนูญของนานาประเทศ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินนั้นจึงต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดเจนจึงจะกระทำได้ การริบทรัพย์สินจึงต้องริบด้วยผลของกฎหมาย ซึ่งกำหนดประเภท มูลเหตุ และกระบวนการไว้ การที่จะกระทำความผิดขึ้น ในบางกรณี ผู้กระทำได้นำเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำด้วย เพื่อให้เกิดความผิดสำเร็จ หรือมีกรณีการโอนทรัพย์สินให้กับบุคคลอื่นก่อนที่ตนจะถูกจับกุม หรือก่อนที่จะมีการริบทรัพย์สินนั้น ปัญหาจึงมีว่าทรัพย์สินดังกล่าวของบุคคลอื่นนั้นจะต้องถูกริบด้วยหรือไม่

การริบทรัพย์สินจะริบได้ต่อเมื่อเป็นไปตามกระบวนการทางกฎหมาย ซึ่งทรัพย์สินที่จะถูกริบได้นั้น ต้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและต้องเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลยหรือบุคคลซึ่งต้องสงสัยว่าพัวพันเกี่ยวกับการกระทำความผิด หากเป็นทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่มีเหตุอันควรสงสัยในทรัพย์สินนั้น ก็จะไม่สามารถริบทรัพย์สินเหล่านั้นได้

การริบทรัพย์สินในปัจจุบันอาศัยหลักเรื่องความสัมพันธ์ย้อนหลังย้อนหลัง (Relation Back Doctrine) ด้วย เพื่อให้มาตรการริบทรัพย์สินเป็นไปได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ สาระสำคัญของหลักการนี้ คือ การพิจารณาถึงสิทธิทั้งปวง กรรมสิทธิ์ และผลประโยชน์ในทรัพย์สินที่จะริบตกเป็นของรัฐหรือแผ่นดินนั้น โดยมีผลย้อนหลังไปเมื่อขณะที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ซึ่งแนวความคิดนี้มีขึ้นเพื่อป้องกันการที่จำเลยจำหน่าย ง่ายโอนทรัพย์สินโดยโอนให้กับบุคคลอื่นหรือเพื่อเป็นการซุกซ่อนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐก่อนที่ศาลจะพิพากษาตัดสิน อันเป็นการหลีกเลี่ยงมิให้ทรัพย์สินถูกริบ^{๕๒}

^{๕๒} จุฑารัตน์ โยธินวิสิษฐ์, "มาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด: ศึกษากรณีดอกผลของทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด" (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘.

อย่างไรก็ตามหลักการริบทรัพย์สินย้อนหลังนั้นมีหลักการที่แตกต่างกันตามกระบวนการริบทรัพย์สินที่ใช้ กล่าวคือ หลักการริบทรัพย์สินย้อนหลังนี้เมื่อใช้ในการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งก็จะมีแนวความคิดและผลที่ต่างจากที่ใช้ในกระบวนการทางอาญาดังนี้

๑) การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง

หลักความสัมพันธ์ย้อนหลัง (Relation Back Doctrine) มาจากการที่กฎหมายสมมุติว่าทรัพย์สินนั่นเองเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ซึ่งถือว่าทรัพย์สินนั้นมีมลทินมาตั้งแต่ใช้กระทำความผิดหรือได้มาจากการกระทำความผิด จึงต้องพิจารณาเวลากระทำความผิดเป็นสำคัญ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวจะตกเป็นของรัฐทันที แต่ก็ยังไม่มีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สินนั้นแล้ว และผลของคำพิพากษานั้นจะย้อนไปถึงเวลาที่มีการกระทำความผิด ดังนั้นหากมีการซื้อขายทรัพย์สินหรือการโอนทรัพย์สินภายหลังการกระทำความผิด ก็จะมีผลเป็นโมฆะ แม้ว่าผู้ซื้อหรือผู้รับโอนนั้นจะซื้อหรือได้รับโอนโดยสุจริตก็ตาม เว้นแต่บุคคลอื่นนั้นจะเป็นเจ้าของโดยสุจริตก่อนมีการกระทำความผิด^{๕๓}

๒) การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา

เนื่องจากการริบทรัพย์สินในกระบวนการทางอาญาเป็นการลงโทษบุคคลเมื่อผู้ต้องหาต้องคำพิพากษาแล้วว่ากระทำความผิดและพิพากษาลงโทษริบทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจึงตกแก่รัฐภายหลังจากมีคำพิพากษาแล้ว แต่หากเป็นวันที่มีการใช้ทรัพย์สินนั้นกระทำความผิดหรือได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งจะเกิดขึ้นก่อนศาลมีคำพิพากษาคดี ก็จะต้องมาพิสูจน์ความสุจริตของผู้รับโอนทรัพย์สินซึ่งเป็นบุคคลอื่นนั้นว่า ตนไม่รู้อเห็นเป็นใจหรือยินยอมกับการกระทำความผิด และไม่สามารถรู้ได้ว่าจะมีการกระทำความผิดดังกล่าวขึ้น ซึ่งเรียกว่าหลัก “Innocent Owner” แต่ขั้นตอนการพิสูจน์นั้นต้องกระทำในชั้นศาล แต่รัฐจะไม่สามารถฟ้องผู้รับโอนทรัพย์สินดังกล่าวได้ จนกว่าจะพิสูจน์ความผิดของจำเลยในคดีอาญา^{๕๔}

ดังนั้นการริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นจึงมีได้ เพื่อเป็นการป้องกันการโอนซ่อนเร้นโดยจำเลยและบุคคลอื่นและเพื่อให้การปราบปรามอาชญากรรมสัมฤทธิ์ผล โดยการตัดแรงจูงใจในด้านทรัพย์สิน การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นเกิดขึ้นได้ตั้งกรณีที่ทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดซึ่งผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์หรือบุคคลอื่นนั้นต้องพิสูจน์หักล้างให้ได้ว่าตนนั้นบริสุทธิ์ไม่รู้อเห็นหรือเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือยินยอมให้นำไปใช้ในการกระทำความผิดจึงจะมีสิทธิรับคืนทรัพย์สินดังกล่าวได้

^{๕๓} Sandra Guerra, "Reconciling Federal Asset Forfeiture and Drug Offense Sentencing," *Sandra Guerra* 78, april (1994): 830-832.:

^{๕๔} พรพิมล ไศจรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๓๔.

๒.๔.๓.๕ การบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบ

ในประเด็นนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินภายหลังศาลมีคำพิพากษา ซึ่งเป็นกระบวนการที่อยู่ในขั้นตอนลำดับท้ายของการริบทรัพย์สินซึ่งมีความสำคัญคือเพื่อให้ทราบได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวนั้นจะถูกดำเนินการต่อไปอย่างไร หน่วยงานใดที่มีหน้าที่ในการจัดการ เนื่องจาก การริบทรัพย์สินต้องทำให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินหรือตกเป็นของรัฐ ไม่ว่าจะด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินหรือตัวบุคคลก็ตาม ดังนั้นในกระบวนการนี้จึงไม่ได้มีการแยกหรือมีความแตกต่างระหว่างกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินและต่อตัวบุคคล

การจัดการทรัพย์สินภายหลังศาลมีคำพิพากษานั้น เริ่มต้นขึ้นเมื่อศาลได้พิจารณาคดีเสร็จสิ้นแล้ว ต่อไปเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ฟ้องคดีริบทรัพย์สินจะต้องดำเนินการออกคำขอให้ศาลมีคำสั่งให้จัดการทรัพย์สินที่ถูกริบ ซึ่งจะออกมาในเนื้อหาลักษณะ เช่น การห้ามดำเนินการใดๆ หรือให้มีการรักษาทรัพย์สินโดยเจ้าหน้าที่รักษาทรัพย์ หรือการจำหน่ายทรัพย์สินเพื่อนำเงินเข้าสู่กองทุน องค์กร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของภาครัฐในการเป็นค่าตอบแทน ค่าใช้จ่าย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างกฎหมายของประเทศที่ใช้หลักการดังกล่าวในเรื่องการจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบได้ดังต่อไปนี้

(๑) ประเทศสหรัฐอเมริกา

เมื่อศาลพิจารณาคดีไปในทางที่ริบทรัพย์สินนั้นได้แล้ว ศาลจะมีคำสั่งเบื้องต้นภายใต้บทบัญญัติของ Federal Rules of Criminal Procedure มาตรา ๓๒.๒ โดยจะทำการคำสั่งริบภายใต้เงื่อนไขที่ศาลเห็นสมควร ซึ่งในหลักทั่วไปจะระบุเพียงว่า “ให้ทรัพย์สินเป็นของสหรัฐ และจัดการทรัพย์สินนั้นตามกฎหมาย” คำสั่งดังกล่าวจะไม่มีการระบุวิธีเฉพาะไว้ แต่จะกระทำได้เมื่อมีการชี้ขาดสิทธิของบุคคลภายนอกและมีการออกคำสั่งสุดท้ายเพื่อริบทรัพย์สินแล้ว นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติที่อยู่ใน 21 U.S.C. มาตรา 881 (e) และ 18 U.S.C. มาตรา 981 (e) ซึ่งได้ให้อำนาจและดุลพินิจอย่างกว้างขวางกับอัยการสูงสุด โดยอาจขายทรัพย์สินที่ ถูกริบและนำเงินเข้ากองทุน DOJ Assets Forfeiture Fund หรืออาจส่งทรัพย์สินคืนให้กับเจ้าของทรัพย์สิน ผู้ทรงสิทธิยึดเหนี่ยว หรือผู้เสียหายหรือเก็บทรัพย์สินนั้นไว้สำหรับการใช้โดยหน่วยงานของรัฐ หรือโอนทรัพย์สินให้กับหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายทั้งในและต่างประเทศซึ่งได้ดำเนินการเพื่อให้การริบทรัพย์สินเป็นผลสำเร็จ^{๕๕}

^{๕๕} ปุณยวีร์ พรพิพัฒน์มงคล, "ประเทศไทยกับอารอนวัติการตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ.๒๐๐๓ : ศึกษากรณีเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด" (ปริญญาามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙๘-๑๐๑.

(๒) ประเทศอังกฤษ

สำหรับประเทศอังกฤษจะมีการแยกวิธีดำเนินการบังคับตามคำพิพากษาจับทรัพย์สินโดยแบ่ง แยกเป็นสองประเภท

(๒.๑) การจับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา

เมื่อเกิดกรณีที่จำเลยมิได้ส่งมอบทรัพย์สินหรือชำระตามคำสั่งจับทรัพย์สินของศาล พนักงานอัยการจะมีอำนาจร้องขอให้ศาลตั้งพนักงานรักษาทรัพย์สิน (Enforcement Receiver) ในการดูแลจัดการทรัพย์สินตามกฎหมาย Proceeds of crime Act 2001 มาตรา ๕ และหากจำเลยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งจับทรัพย์สิน ศาลมีอำนาจสั่งจำคุกจำเลยแทนได้* เนื่องจากการบังคับตามคำสั่งให้จับทรัพย์สินนั้นใช้บังคับเช่นเดียวกับโทษปรับ ตาม Proceeds of crime Act 2002 มาตรา ๓๐๒

(๒.๒) การจับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง

เมื่อทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบนั้นพิจารณาได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่รับได้หรือเรียกคืนได้ ศาลจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินดังกล่าวตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้จัดการดูแลทรัพย์สิน (Trustee) เพื่อดูแลรักษาและเป็นผู้บังคับทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ของหน่วยงานติดตามทรัพย์สิน (Director of Asset Recovery) ซึ่งผู้จัดการดูแลทรัพย์สิน (Trustee) จะต้องดำเนินการบังคับมูลค่าของทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อประโยชน์ของหน่วยงานติดตามทรัพย์สิน ตามบทบัญญัติมาตรา 267 (5) ของกฎหมาย Proceeds of Crime Act 2002 นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติเพิ่มเติมในภาคผนวกที่ 7 ของกฎหมายนี้ ให้อำนาจผู้จัดการดูแลทรัพย์สิน (Trustee) ในการขายทอดตลาดทรัพย์สินหรือส่วนหนึ่งของทรัพย์สินนั้น ให้มีค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งส่วนหนึ่งของทรัพย์สินที่ไม่ได้เป็นของตน หรือชำระหนี้ จัดการทรัพย์สิน ฟ้องหรือต่อสู้คดี^{๕๖}

จะเห็นได้ว่าการจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกยึดภายหลังศาลมีคำพิพากษานั้น จำเป็นต้องมีหน่วยงานหรือผู้รับผิดชอบในการบังคับตามคำพิพากษาในส่วนจับทรัพย์สิน โดยต้องมีการดำเนินการต่อจากนั้น ไม่ว่าจะเป็นการจำหน่ายจ่ายโอนเพื่อนำเงินเข้าสู่กองทุนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าการจับทรัพย์สินนั้น เมื่อจับแล้วทรัพย์สินจะไปอยู่ที่ใด ใครจะมีหน้าที่รับผิดชอบในลำดับต่อไป อย่างไรก็ตาม อันเป็นการทำให้ทราบว่าได้มีการบังคับตามคำพิพากษาอย่างแท้จริง

*โปรดดู Power of criminal courts(sentencing) Act 2000 section 139(2)

^{๕๖} ปุณยวีร์ พรพิพัฒน์มงคล, "ประเทศไทยกับอารอนัติการตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ.๒๐๐๓ : ศึกษากรณีการเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด," หน้า ๑๒๔.

๒.๕ ระบบการริบทรัพย์สิน

การก่ออาชญากรรมบางประเภทในปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทรัพย์สินเป็นสำคัญ การแก้ปัญหาอาชญากรรมส่วนหนึ่งนั้นคือการวางมาตรการในทางทรัพย์สิน โดยดำเนินการกับผู้กระทำความผิดและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอย่างเข้มงวดและให้ครอบคลุม เพื่อจะเป็นผลดีในการยับยั้งและปราบปรามการกระทำความผิดควบคู่ไปกับการจำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้กระทำความผิด มาตรการในทางทรัพย์สินจะเป็นสิ่งที่ตัดโอกาสไม่ให้ผู้กระทำความผิดเกิดแรงจูงใจในการกระทำความผิดและได้ผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินจากการกระทำความผิดด้วย มาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินที่สำคัญในปัจจุบันแบ่งออกเป็น ๒ ระบบ ดังนี้

๒.๕.๑ การริบทรัพย์สินแบบเจาะจงตัวทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในระบบนี้การริบทรัพย์สินที่ต้องมีตัวทรัพย์สินเป็นหลัก (Property-Based Confiscation) การริบทรัพย์สินในลักษณะนี้เป็นระบบการริบทรัพย์สินแบบดั้งเดิม กล่าวคือเมื่อศาลมีคำสั่งให้ริบทรัพย์สินแล้ว กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินก็จะตกเป็นของแผ่นดินหรือของรัฐ ดังนั้นเมื่อขณะที่ศาลมีคำสั่งดังกล่าวจึงต้องมีตัวทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งคำสั่งเพื่อให้ถูกบังคับเป็นไปตามคำสั่งนั้นด้วย ทรัพย์สินที่จะถูกริบนี้ต้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในทางใดทางหนึ่ง โดยอาจจะเป็นทรัพย์สินที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิดหรือทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดรวมถึงทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดด้วย ทรัพย์สินเหล่านี้ถูกเรียกว่า "ทรัพย์สินสกปรก" (Tainted Property) การริบทรัพย์สินในลักษณะนี้จำเป็นต้องพิสูจน์ความเกี่ยวข้องระหว่างทรัพย์สินกับการกระทำความผิดซึ่งเป็นฐานอันที่มาจาก มาตราการดำเนินการกับทรัพย์สินลักษณะนี้ ถือได้ว่าเป็นระบบที่ใช้กันอยู่ทั่วไป^{๕๗}

การริบทรัพย์สินระบบนี้ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงว่าขณะทำการริบนั้น ผู้ใดจะเป็นเจ้าของหรือมีกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินดังกล่าว และบุคคลภายนอกมีหน้าที่ต้องมาแสดงสิทธิของตนต่อศาลเพื่อขอรับการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสกปรกจึงโอนไปยังรัฐทันทีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด^{๕๘} จึงทำให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถหลีกเลี่ยงมิให้ทรัพย์สินนั้นถูกริบได้ แต่ในทางตรงข้ามก็อาจจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิของบุคคลที่สาม จึงต้องมีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลดังกล่าว นอกจากนี้ยังอาจพบปัญหาได้ในกรณีที่มีการใช้ทรัพย์สินสกปรก

^{๕๗} จุฑารัตน์ โยธินวิสิษฐ์, "มาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด: ศึกษากรณีดอกผลของทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด," หน้า ๒๔.

^{๕๘} Guy Stessens, *Money Laundering a New International Law Enforcement Model*, 3 ed. (UK: Cambridge, 2000), pp. 32-33.

เหล่านั้นหมดสิ้นไปแล้วหรือมีการนำไปแปรสภาพหรือนำไปพอกเงินให้กลายเป็นทรัพย์สินอื่น จนไม่สามารถระบุตัวทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งจะทำให้ศาลไม่สามารถริบทรัพย์สินนี้ได้ ในบางประเทศจึง เกิดแนวความคิดการริบทรัพย์สินตามมูลค่าขึ้น และนำมาใช้ควบคู่กับการริบทรัพย์สินแบบเจาะจง

๒.๕.๒ การริบทรัพย์สินตามมูลค่า

การริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation) หมายถึงการลงโทษด้วยการให้ผู้กระทำความผิดชำระเงินจำนวนที่มีมูลค่าเท่ากับมูลค่าของทรัพย์สินที่ได้มา ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมจากการกระทำความผิด หรือทรัพย์สินที่ได้มาแทนทรัพย์สินที่ได้มาโดยการกระทำความผิดซึ่งศาลจะเป็นผู้คำนวณมูลค่าทรัพย์สินที่จำเลยได้รับจากการกระทำความผิดของตน โดยผลของการริบทรัพย์สินตามมูลค่านี้ทำให้รัฐสามารถใช้สิทธิเรียกร้องเป็นตัวแทนจากผู้ถูกพิพากษาลงโทษริบทรัพย์สิน^{๕๙}

แนวความคิดของการริบทรัพย์สินตามมูลค่า ได้กำเนิดขึ้นในประเทศอังกฤษโดยเป็นผลมาจากการพยายามที่จะทำให้อาชญากรกลับคืนสู่สถานะเดิม เริ่มแรกได้มีการนำไปใช้กับความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดแล้วในเวลาต่อมาจึงได้นำไปใช้กับความผิดอาญาในลักษณะอื่นๆมากขึ้น โดยเฉพาะที่ทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลประโยชน์ในทางทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินตามมูลค่านี้จะเป็นบทลงโทษผู้กระทำความผิดที่ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการกระทำความผิด การริบทรัพย์สินลักษณะนี้จะอยู่บนเหตุผลที่ว่าก่อนที่ผู้กระทำความผิด เขาจะต้องคำนึงผลดีผลเสียจากการที่ลงมือกระทำความผิด เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าการกระทำความผิดจะเกิดผลดีมากกว่า ก็ตัดสินใจกระทำความผิดเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าการกระทำความผิดจะเกิดผลเสียมากกว่าก็จะไม่กระทำความผิด^{๖๐}ซึ่งบทลงโทษดังกล่าวนี้จะไปทำลายสถานะทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นจากการกระทำความผิด โดยเป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดจำต้องชำระเงินจำนวนหนึ่งให้แก่รัฐ ตามมูลค่าที่ประเมินได้ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมของทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดหรือ

^{๕๙} Council of Europe, "Explanatory Report of Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation," [Online] Accessed: 3 January 2015. Available from: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/141.htm>

^{๖๐}ณรงค์ ไจหาญ, กฎหมายว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย, หน้า ๒๙.

ทรัพย์สินที่ได้มาแทนที่ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดกล่าวคือมีการแปรสภาพหรือเปลี่ยนไปเป็นทรัพย์สินอื่น ซึ่งเรียกแนวคิดนี้ว่า “ทฤษฎีตัวแทนการริบ (Substitute Theory)”^{๖๑}

ทฤษฎีตัวแทนการริบ (Substitute Theory) เป็นหลักที่ใช้กับการต้องชดใช้ในสิ่งที่ตนได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการกระทำความผิด ทำให้บังคับได้ทั้งกับทรัพย์สินที่เป็นทรัพย์สินสกปรก(เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด)หรือทรัพย์สินที่ซอบด้วยกฎหมายจึงทำให้เห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งคำสั่งริบทรัพย์สินในขณะที่ศาลมีคำสั่งให้ริบทรัพย์สินนั้น ดังนั้นคำสั่งริบทรัพย์สินดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนมาตรการทางการเงินที่ลงโทษกับผู้กระทำความผิด^{๖๒} ซึ่งถ้าเกิดกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ยินยอมชำระเงินตามคำพิพากษา รัฐมีสิทธิในการยึดทรัพย์สินใดๆ ของผู้กระทำความผิดเท่ากับจำนวนเงินที่ผู้กระทำความผิดพึงต้องชำระ ซึ่งเป็นการทำให้จำเลยกลับคืนสู่สถานะเดิม ก่อนที่จำเลยจะได้กระทำความผิดนั่นเอง

มาตรการการริบทรัพย์สินตามมูลค่า จะทำให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถเรียกสิ่งที่จะถูกริบได้ กล่าวคือหากมีการชุกซ้อน ยักย้าย ถ้ายโอนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ก็จะไม่มียผลต่อการมีคำสั่งริบทรัพย์สิน เนื่องจากไม่จำเป็นต้องมีตัวทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ในเวลาที่มีคำสั่งริบทรัพย์สิน

นอกจากนี้ยังมีหลักการริบทรัพย์สินของประเทศออสเตรเลีย คือ Proceeds of Crime Act 2002 ที่มีแนวความคิดคล้ายกับระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่า กล่าว กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่ง (Pecuniary Penalty Order)^{๖๓} เพื่อเป็นการริบเอา “ประโยชน์ (Benefit)” ที่ได้จากการกระทำความผิดด้วย ซึ่งมาตรา ๓๓๘^{๖๔} นิยามคำว่า “ประโยชน์” ให้หมาย

^{๖๑} Keith R. Fisher, "In Rem Alternatives to Extradition for Money Laundering," [Online] Accessed: ๔January ๒๐๑๕. Available from: <http://www.westlaw.com>

^{๖๒} จุฑารัตน์ โยธินวิสิษฐ์, "มาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด:ศึกษารณียดอกผลของทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด," หน้า ๑๕.

^{๖๓} Proceeds of crime Act 2002, Section 115

"115 Simplified outline of this Part

If certain offences have been committed, pecuniary penalty orders can be made, ordering payments to the Commonwealth of amounts based on:

(a) the benefits that a person has derived from such an offence; and

(b) (in some cases) the benefits that the person has derived from other unlawful activity.

(It is not always a requirement that a person has been convicted of the offence.)"

^{๖๔} Proceeds of crime Act 2002, Section 338

"338 Dictionary

In this Act, unless the contrary intention appears

รวมถึงบริการหรือประโยชน์ (Service or Advantage) ที่ได้จากการกระทำความผิด ประโยชน์เช่นนี้ ศาลของสหพันธรัฐจะเป็นผู้คำนวณประเมินว่ามูลค่าของรายได้หรือกำไรจากการกระทำความผิดนั้น ควรจะเป็นเท่าไร และเมื่อพิจารณาจากมาตรา ๑๔๐^{๖๔} ที่บัญญัติเรื่องการบังคับใช้คำสั่ง (Pecuniary Penalty Order) ให้เงินที่ต้องชำระตามคำสั่งนี้เป็นหนี้ทางแพ่งที่ผู้ต้องหาชำระต่อสหพันธรัฐ จึงแสดงให้เห็นว่าการบังคับใช้คำสั่งดังกล่าวนี้ก็ต้องเป็นการให้ผู้กระทำความผิดชดใช้เป็นตัวเงิน จึงมีลักษณะคล้ายกับแนวความคิดการริบทรัพย์สินตามมูลค่า ยิ่งไปกว่านั้นการริบทรัพย์สินในลักษณะนี้ กฎหมายของประเทศออสเตรเลียได้ระบุในตอนท้ายของมาตรา ๑๑๕ ไว้ว่าบุคคลผู้อยู่ใต้คำสั่งนั้นไม่จำเป็นต้องมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดจริง ก็สามารถใช้มาตรการดังกล่าวได้ หากแต่ด้วยการจะต้องพิสูจน์ถึงความเกี่ยวพันของทรัพย์สินกับการกระทำความผิด จึงเห็นได้ว่าแนวความคิดในระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่า หรือการคำนวณเอาผลประโยชน์ของผู้กระทำความผิดเป็นตัวตั้งให้ศาลมีคำสั่งให้ชดใช้ตัวเงินแทนนั้นก็ถือเป็นระบบที่มีการปรับประยุกต์และนำมาใช้กันมากยิ่งขึ้น

ประเด็นในเรื่องความแตกต่างระหว่างโทษริบทรัพย์สินตามมูลค่ากับโทษปรับนั้น คือ การกำหนดจำนวนหรือมูลค่าโดยศาลซึ่งจะต้องให้จำเลยชำระ กล่าวคือ กรณีของการริบทรัพย์สินตามมูลค่านั้นจะขึ้นอยู่กับทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ว่ามีจำนวนมากน้อยเพียงใดแล้วศาลก็จะคำนวณด้วยมูลค่าผลประโยชน์ที่ได้นั้น ซึ่งจะไม่มีขอบเขตของมูลค่าด้วยหรือกล่าวเป็นอีกนัยหนึ่งว่า “ได้มาเท่าไรก็ต้องเสียไปเท่านั้น” แต่กรณีโทษปรับนั้น มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติฐานและเพดานไว้แล้ว เพื่อเป็นกรอบขอบเขตในการสั่งปรับ โดยศาลเพียงแต่พิจารณาความร้ายแรงของความผิดและพฤติการณ์ในการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิด ซึ่งอาจจะพิจารณาประวัติอาชญากรรม นิสัย ฐานะทางเศรษฐกิจของจำเลยประกอบด้วย จึงทำให้การลงโทษปรับนั้นอาจจะไม่เป็นผลให้ผู้กระทำความผิดต้องเกรงกลัว หากยังมีทรัพย์สินมหาศาลก็จะยังมีคงเหลือ แต่หากถูกริบทรัพย์สินตามมูลค่าอาจจะส่งผลให้ทรัพย์สินหมดสิ้นไปและเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นอีก

แนวความคิดการริบทรัพย์สินตามมูลค่าทรัพย์สินนี้ ได้พัฒนามาจากการริบทรัพย์สินที่ได้มาโดยการกระทำความผิดซึ่งอยู่พื้นฐานความคิดที่ว่า การลงโทษจำคุกหรือโทษปรับไม่อาจยับยั้งการกระทำความผิดได้ เพราะหากพิจารณาในเชิงเศรษฐศาสตร์แล้ว ต้นทุนหรือรายจ่ายในการประกอบธุรกิจที่ถูกหักลบกลบไปโดยรายได้ เปรียบได้กับการสูญเสียเสรีภาพเนื่องจากการถูกลงโทษ

...benefit includes service or advantage...”

^{๖๔} Proceeds of crime Act 2002, Section 140

“140 Enforcement of pecuniary penalty orders

(1) An amount payable by a person to the Commonwealth under a pecuniary penalty order is a civil debt due by the person to the Commonwealth....”

จำคุกที่เป็นต้นทุนของการกระทำความผิด เมื่อผู้กระทำความผิดคิดว่ารายได้ที่คาดว่าจะได้รับมานั้นเหมาะสมกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นหรือเสียไป เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วกล่าวได้ว่าอาจจะได้ประโยชน์มากกว่าเสีย จึงตัดสินใจกระทำความผิดดังกล่าว การยับยั้งชั่งใจโดยโทษทางอาญาดังเดิมจึงไม่เป็นผล^{๖๖} ดังนั้นอาชญากรรมซึ่งมุ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญนั้น หากถูกตัดประโยชน์ที่อาจได้รับออกไปบุคคลก็จะไม่ยากประกอบอาชญากรรมเช่นนั้นอีก^{๖๗} วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สินที่ได้มาโดยการกระทำความผิด เป็นไปตามหลัก “Restitution ad Integrum” ซึ่งมีความหมายว่า อาชญากรต้องถูกทำให้กลับคืนสู่สถานะที่ควรจะเป็นหากไม่มีการก่ออาชญากรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทั่วไปว่า “อาชญากรรมไม่ควรได้รับผลตอบแทน”^{๖๘} นอกจากนี้การริบทรัพย์สินประเภทนี้จะมีผลกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลภายนอกน้อยกว่าการริบทรัพย์สินแบบเจาะจงตัวทรัพย์สิน แนวความคิดการริบทรัพย์สินประเภทนี้ ถูกนำมาใช้ในประเทศอื่นๆ ในเวลาต่อมา เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศเยอรมนี ประเทศเดนมาร์ก ประเทศฟินแลนด์ ประเทศสวีเดน เป็นต้น

๒.๖ ทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงประเภทของทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ โดยเริ่มต้นจากความหมายของทรัพย์สินตามที่ได้มีการนิยามกันไว้ใช้กันอย่างทั่วไป และการแยกประเภทของทรัพย์สินโดยแบ่งเป็นสามประเภทได้แก่ ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย ทรัพย์สินที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ ความผิดสำเร็จ ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งจะนำไปสู่การริบทรัพย์สินที่ศาลต้องสั่งริบและการริบทรัพย์สินที่ศาลมีอำนาจในการสั่งริบหรือไม่ก็ได้

๒.๖.๑ ความหมายของทรัพย์สิน

นักกฎหมายท่านหนึ่ง ชื่อ ศาสตราจารย์ Salmond ผู้เขียนหนังสือ Jurisprudence ได้ให้ความหมายของคำว่า ทรัพย์สิน ไว้ ๓ ประการ^{๖๙} คือ

ประการแรก พิจารณาในแง่ของการเป็นวัตถุแห่งสิทธิ หมายความว่าถึงวัตถุที่จับต้องได้อย่างแท้จริง

^{๖๖} Mary Michelle Gallant, *Money Laundering and the Proceeds of Crime: Economic Crime and Civil Remedies* (UK: Edward Elga, 2005), p. 3.

^{๖๗} พิชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, "โทษอาญาทางเศรษฐกิจ," *วารสารนิติศาสตร์* ๒๓, กันยายน ๒๕๓๖ (๒๕๓๖): ๕๘๐.

^{๖๘} Michael Faure & Nuno Garoupa Roger Bowles, "Forfeiture of Illegal Gain: An Economic Perspective," *oxford Journal of Legal Studies* 25, 2 (2005): 282.

^{๖๙} พิชัยวัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๙-๑๑.

ประการที่สอง มีความหมายกว้างกว่าประเภทแรกซึ่งรวมวัตถุแห่งสิทธิทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็วัตถุที่มีตัวตนจับต้องได้หรือไม่ก็ตาม รวมไปถึงสิทธิทุกสิทธิ ก็เป็นสิทธิในทรัพย์สินหรือเหนือทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งสิ้น

ประการที่สาม ทรัพย์สิน หมายความว่าถึง สิ่งใดก็ตามที่บุคคลหนึ่งเป็นเจ้าของ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งทรัพย์สินสมบัติของตน

ในพจนานุกรมฉบับภาษาอังกฤษของ Black's Law ได้ให้ความหมายของทรัพย์สินไว้คือ หมายถึง ๑. สิทธิในการครอบครอง ใช้ ได้รับประโยชน์ ในวัตถุ สิทธิในความเป็นเจ้าของ ๒. สิ่งภายนอกที่แสดงถึงการครอบครอง การใช้ และการได้ประโยชน์^{๗๐} แต่ถ้าหากพิจารณาความหมายของทรัพย์สินตามกฎหมายนั้นจะมีความหมายที่กว้างกว่าในพจนานุกรม เช่นในกฎหมาย Proceeds of Crimes Act 2002 ของประเทศอังกฤษ ซึ่งมีบัญญัตินิยามความหมายของทรัพย์สินไว้ในมาตรา ๘๔(๑) ว่าทรัพย์สิน หมายถึงทรัพย์สินทุกประเภทไม่ว่าจะตั้งอยู่ที่ใด รวมตลอดทั้งเงิน อสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ไม่ว่าจะอยู่ในรูปใด สิทธิเรียกร้องและทรัพย์สินอื่นที่ไม่มีรูปร่าง^{๗๑} และยังมีกฎหมายของประเทศออสเตรเลีย ชื่อกฎหมาย Proceeds of Crimes Act 2002 มาตรา ๓๓๘ ก็ได้ให้ความหมายของคำว่าทรัพย์สินไว้ว่า หมายถึง อสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ ไม่ว่าจะตั้งอยู่ในออสเตรเลียหรือไม่และไม่ว่าจะมีรูปร่างหรือไม่ รวมทั้งดอกผลของอสังหาริมทรัพย์ดังกล่าว^{๗๒}

ส่วนในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ ได้นิยามความหมายของคำว่า “ทรัพย์สิน” หมายถึง สินทรัพย์ทุกประเภท ไม่ว่าจะมรูปร่างหรือไม่มีรูปร่าง เคลื่อนที่ได้หรือเคลื่อนที่ไม่ได้ จับต้องได้หรือจับต้องไม่ได้ และเอกสาร หรือตราสารทาง กฎหมายที่เป็นหลักฐานกรรมสิทธิ์หรือผลประโยชน์ในสินทรัพย์ดังกล่าว^{๗๓}

^{๗๐}Bryan A. Garner, *Black's Law Dictionary*, p. 1252.

^{๗๑}Proceeds of Crimes Act 2002

Article ๘๔ Property: General Provisions

“(1) Property is all property wherever situated and includes—

(a) money;

(b) all forms of real or personal property;

(c) things in action and other intangible or incorporeal property”

^{๗๒}Proceeds of Crimes Act 2002

Article 338

“property means real or personal property of every description, whether situated in *Australia or elsewhere and whether tangible or intangible, and includes an *interest in any such real or personal property”

^{๗๓} United Nations against Corruption 2003 ,

จะเห็นได้ว่านิยามความหมายของคำว่าทรัพย์สินจากพจนานุกรมและตัวบทกฎหมายนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งก็อาจจะด้วยเหตุผลที่ว่าการบัญญัติกฎหมายต้องมีความกระชับและให้ความความทันต่อสถานการณ์และครอบคลุมสิ่งที่จะเกิดขึ้นให้ได้มากที่สุด แต่ในความหมายโดยภาพรวมทรัพย์สินนั้นจะหมายถึงวัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ดังที่เห็นได้ชัดเจนคือการถือให้สิทธิมีความหมายเป็นทรัพย์สินด้วย ซึ่งในการบังคับใช้กฎหมายนั้นจะทำให้มีความสะดวกชัดเจน เพื่อไม่ให้เป็นที่ประเด็นที่สงสัยและตีความสำหรับผู้บังคับใช้อีกต่อไป อีกทั้งการบังคับใช้กฎหมายนั้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณานิยามตามกฎหมายที่บัญญัติ เว้นแต่กรณีที่ไม่มีการบัญญัตินิยามไว้ จึงต้องมาพิจารณาจากพจนานุกรมประกอบ

๒.๖.๒ ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

การดำเนินการกับทรัพย์สิน เมื่อทราบถึงรูปแบบการริบทรัพย์สินที่มีทั้งการริบทรัพย์สินแบบเจาะจงตัวทรัพย์สินและการริบทรัพย์สินตามมูลค่าไปแล้ว ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงทรัพย์สินที่สามารถริบได้ ทรัพย์สินประเภทใดบ้างที่สามารถถูกริบได้และการริบดังกล่าวเป็นการริบด้วยเหตุผลใดสนับสนุน หรือริบเพราะเหตุใด

ในสมัยก่อนการริบทรัพย์สินในประเทศอังกฤษ เคยมีการกำหนดให้ริบทรัพย์สินในลักษณะให้สิ้นเนื้อประดาตัว ซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิต (Forfeiture Consequent to Attainder) เพราะเป็นผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงและผู้ทรยศต่อชาติ (Felons and Traitors) ทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิดถูกริบให้ตกเป็นของพระราชอาชญา หรือขุนนางผู้ครองนคร นอกจากนี้ผู้กระทำความผิดฐานนี้ถือว่าเป็นผู้มีสายเลือดชั่ว ไม่มีสิทธิครอบครองทรัพย์สิน ตลอดจนไม่มีการโอนทรัพย์สินไปยังทายาท (Corruption of the Blood)^{๗๔} การริบทรัพย์สินประเภทนี้เรียกว่า การริบทรัพย์สินแบบคอมมอนลอว์ การริบทรัพย์สินประเภทดังกล่าวมีผลร้ายตกแก่ครอบครัวผู้ต้องโทษมากเกินไป กฎหมายได้ถูกยกเลิกเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๐ การลงโทษริบทรัพย์สินลักษณะนี้จะคล้ายกับการริบทรัพย์สินของไทยในสมัยประกาศใช้กฎหมายตราสามดวง ซึ่งเรียกว่า “การริบราชบาตร” โดยผู้เขียนจะได้กล่าวถึงเนื้อหาส่วนนี้ในบทต่อไป การริบทรัพย์สินในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ซึ่งจะริบในทรัพย์สินที่เกี่ยวข้อง

Article 2

“(d) Property” shall mean assets of every kind, whether corporeal or incorporeal, movable or immovable, tangible or intangible, and legal documents or instruments evidencing title to or interest in such assets;...”

^{๗๔} James R. Maxeiner, "Bane of American Forfeiture Law Banished at Last?," *Cornell Law Review*: 770-775.

กับการกระทำความผิด และจะริบได้เฉพาะที่กฎหมายกำหนดระบุ ซึ่งจะสามารถจัดประเภทการริบทรัพย์สินในปัจจุบันตามหลักสากลได้ ๓ ประเภท^{๗๕} ได้แก่ ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการกระทำความผิด และทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด

๒.๖.๒.๑ ทรัพย์สินผิดกฎหมาย (Contraband)

ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย หมายถึง สิ่งของและวัตถุใดๆ ที่มีขอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายในตัวเองบุคคลทั่วไปไม่มีสิทธิครอบครอง การครอบครองทรัพย์สินประเภทนี้จะมีผลตามกฎหมาย เช่น ธนบัตรปลอม ยาเสพติด ของเถื่อน เป็นต้น ซึ่งทรัพย์สินประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์กรรมสิทธิ์เพื่ออ้างความเป็นเจ้าของจากบุคคลใด เนื่องจากว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายและศาลต้องริบเสมอ การยึดโดยวิธีผิดกฎหมายก็ไม่ถือเป็นข้อต่อสู้ในการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินประเภทนี้ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการริบเพื่อสร้างความปลอดภัยให้แก่สังคมโดยการนำเอาทรัพย์สินซึ่งเป็นอันตรายต่างๆนี้ออกไปจากสังคม หรือเป็นการริบทรัพย์สินอันเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งในเวลาต่อมาทรัพย์สินเหล่านี้จะถูกนำไปทำลายในที่สุด

๒.๖.๒.๒ ทรัพย์สินที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความผิดสำเร็จ (Facilitating Property)

ทรัพย์สินประเภทนี้แบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ โดยการแยกประเภทนี้ใช้การกระทำความผิดเป็นปัจจัยหลักที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแบ่งได้เป็น ๑.ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดโดยตรง ๒.ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้หรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการกระทำความผิด มีรายละเอียดดังนี้

๑. ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดหรือเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดโดยตรง^{๗๖} ซึ่งจะคล้ายกับแนวความคิดดั้งเดิมในเรื่องการริบทรัพย์สินแบบ “Deodand” ที่กล่าวว่าทรัพย์สินใดทำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายหรือเสียชีวิต ทรัพย์สินดังกล่าวจะต้องถูกริบเพื่อนำไปทำลาย ดังจะเห็นได้จากในสมัยก่อนคือวัวของบุคคลหนึ่งไปทำอันตรายต่อผู้อื่นจนถึงตาย ทำให้วัวตัวนั้นถูกขว้างปาด้วยก้อนหินให้ตายและห้ามผู้ใดบริโภคน้ำหรือเนื้อวัวตัวนั้นซึ่งการพิจารณาริบทรัพย์สินด้วยเหตุนี้ใน

^{๗๕} David Pimenta, "Forfeitures Revisited: Bringing Principle to Practice in Federal Court.," *Nevada Law Journal* 13, 1 (2002): 8-12.

^{๗๖} พืพัฒน จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๓๘.

สมัยนั้น มักจะไม่พิจารณาถึงความบริสุทธิ์หรือความผิดของผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่จะถูกริบด้วยเหตุนี้ อาจจะไม่ใช้ทรัพย์สินจะต้องมีความผิดในตัวเองเพราะการมีไว้ในความครอบครอง ซึ่งกล่าวคืออาจจะเป็นทรัพย์สินทั่วไปที่บุคคลพึงมีได้ เช่น มีดทำอาหาร สารเคมี หลอดแก้ว ตาชั่ง เป็นต้น แต่เมื่อบุคคลผู้กระทำความผิดได้นำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งให้ความผิดสำเร็จขึ้น เช่นการใช้ตาชั่งเพื่อชั่งน้ำหนักยาเสพติดที่ตนเองบรรจุเพื่อแบ่งขาย หรือ การใช้มีดไปแทงทำร้ายร่างกายผู้อื่น เป็นต้น ทรัพย์สินเหล่านี้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น เป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด เป็นทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด และทรัพย์สินที่จะทำให้ได้รับผลให้ความผิดสำเร็จขึ้น

๒. ทรัพย์สินที่ใช้อำนวยความสะดวกแก่การกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินที่ใช้เพื่อช่วยให้ความผิดสำเร็จได้ง่ายยิ่งขึ้น หากแต่มิใช่ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดโดยตรง กล่าวคือเป็นทรัพย์สินที่ได้รับผลเพื่อความผิดสำเร็จ ทรัพย์สินประเภทนี้ไม่เป็นอันตรายต่อสังคมซึ่งมีสิทธิครอบครองได้ตามกฎหมาย การอำนวยความสะดวกต้องมีลักษณะให้ประโยชน์ในการกระทำความผิดนั้นและมีความเกี่ยวข้องกันกับความผิด เช่น รถยนต์ที่เป็นพาหนะในการขนส่งยาเสพติด โทรศัพท์มือถือที่ใช้ติดต่อจำหน่ายยาเสพติด เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามผู้ฟ้องต้องมีการนำสืบถึงความเกี่ยวข้องระหว่างทรัพย์สินนั้นกับความผิดด้วย

๓. ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด เพื่อให้ความผิดของตนสำเร็จขึ้น หากแต่ยังมีได้ใช้ลงมือกระทำความผิด เป็นเพียงการเตรียมเครื่องมือดังกล่าวไว้เท่านั้น เช่น ซองพลาสติกไว้สำหรับแบ่งบรรจุยาเสพติด เครื่องชั่งน้ำหนักในการแบ่งยาเสพติด แทนผลิตหรือแทนบดให้เป็นเม็ดยา เป็นต้นทรัพย์สินประเภทนี้โดยลักษณะและสภาพการใช้เป็นทรัพย์สินที่ครอบครองได้โดยชอบด้วยกฎหมาย มิใช่ทรัพย์สินที่จะต้องถูกริบ หรือมีไว้เป็นความผิด หรือกล่าวได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่มีความผิดในตัวเอง เพียงแต่วัตถุประสงค์ของผู้ใช้นั้นที่นำไปสู่การริบทรัพย์สินประเภทนี้ กล่าวคือผู้กระทำความผิดมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้ทรัพย์สินเหล่านั้นเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด และการนำสืบข้อเท็จจริงก็จะต้องแสดงให้เห็นถึงเจตนาการใช้ทรัพย์สินเพื่อกระทำความผิดของผู้กระทำด้วย

ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินที่ใช้อำนวยความสะดวกแก่การกระทำความผิดกับทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด คือ ทรัพย์สินประเภทแรกคือเป็นทรัพย์สินที่ได้ใช้ลงมือกระทำความผิด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องในการกระทำความผิดนั้น เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือติดต่อสั่งการนัดหมายให้ส่งยาเสพติดและมีการส่งยาเสพติดกันในท้ายที่สุดจึง ถูกจับกุม ส่วนทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดนั้น เป็นทรัพย์สินที่ยังไม่ได้ใช้ก่อความผิดขึ้น

แต่ผู้กระทำความผิดมีเจตนาที่จะใช้ เช่น แทนผลผลิตยาเสพติดที่มีการค้นพบและตรวจยึดได้ในบ้าน ภายหลังที่มีการจับกุมผู้กระทำความผิดและในแทนผลผลิตดังกล่าวยังมีได้มียาเสพติดในตัวเครื่อง

๒.๖.๒.๓ ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of Crime)

ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด คือทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิด ได้รับเป็นผลตอบแทนมาจากการกระทำความผิดต่างๆ (Proceed of Crime) ซึ่งจะอยู่ในหลายรูปแบบ คือ ทรัพย์สินทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ เงินตรา สิทธิประโยชน์ ผลประโยชน์ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ดอกผลจากสิ่งเหล่านี้ รวมไปถึงทรัพย์สินที่แปรสภาพจากทรัพย์สินข้างต้นและ รายได้อันมาจากการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายที่ได้มาระหว่างกระทำความผิด ในการริบ ทรัพย์สินประเภทนี้รัฐจะต้องพิสูจน์ถึงเหตุอันควรสงสัยที่มีอยู่ที่จะทำให้เชื่อได้ว่า มีความเกี่ยวพัน ระหว่างทรัพย์สินกับการกระทำความผิดแม้แต่การเปลี่ยนหรือแปรสภาพของทรัพย์สินที่ได้มาจากการ กระทำความผิด

ประเภทของทรัพย์สินที่จะถูกริบได้นั้น เหตุที่ต้องมีการแยกก็มาจาก แนวความคิดการบังคับกับทรัพย์สินซึ่งมี ๒ รูปแบบ คือ

๑. ทรัพย์สินที่ศาลจะต้องริบเสมอ กล่าวคือกฎหมายบังคับให้ศาล ต้องริบซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ศาลจะใช้ดุลพินิจ คือ ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย

๒. ทรัพย์สินที่ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจริบทรัพย์สินได้ ซึ่งการริบ ทรัพย์สินด้วยแนวคิดนี้จะให้อำนาจศาลในการพิจารณาริบทรัพย์สินว่าจะริบหรือไม่ริบก็ได้ คือ ทรัพย์สินที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความผิดสำเร็จ และทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด

แนวคิดดังกล่าวนี้จะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นระดับความสำคัญและความ ร้ายแรงของทรัพย์สินที่จะต้องถูกริบว่าประเภทใดที่ศาลต้องริบเพราะกฎหมายบังคับไว้ หรือ ประเภทใดที่ให้อิสระศาลซึ่งจะริบหรือไม่ก็ได้ กล่าวคือ ถ้าเป็นทรัพย์สินที่เป็นผลร้ายต่อสังคม ศาล จะต้องริบเสมอเพราะเป็นทรัพย์สินที่สร้างอันตรายได้อันเป็นลักษณะของวิธีการเพื่อความปลอดภัย แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินที่ได้ใช้กระทำความผิด หรือได้มาจากการกระทำความผิด ก็ถือว่าทรัพย์สิน เหล่านี้ อาจมีการนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดแก่ทางราชการได้ถ้าจะมีการริบหรือถ้าจะไม่ก่อผลร้ายต่อ สังคม ศาลก็จะไม่สั่งริบทรัพย์สินก็ได้ แต่หากศาลสั่งริบก็จะถือว่าเป็นการลงโทษบุคคลดังกล่าวโดยการ ตัดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคลนั้น

๒.๗ มาตรการความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน

ในเรื่องทางความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นสิ่งที่สำคัญในปัจจุบัน เนื่องจากว่าประเทศต่างๆมีอาจจะดำรงตนได้เพียงลำพังดังเช่นในยุคโบราณอีกต่อไป ในวิทยานิพนธ์นี้จะศึกษาถึงความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน ปัจจุบันนี้ปัญหาอาชญากรรมที่บ่อนทำลายสังคม เศรษฐกิจของสังคม มิได้มีผลกระทบต่อกันในรัฐเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อกันระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอาชญากรรมประเภทที่เป็นองค์กรอาชญากรรม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประเทศเป็นวงกว้าง การให้ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการริบทรัพย์สินจึงเป็นมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ อาชญากรรมข้ามชาติ โดยเฉพาะบรรดาองค์กรอาชญากรรมที่มีเครือข่ายข้ามชาติ โดยผ่านทางกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษาเฉพาะหลักการสากลที่บรรจุอยู่ในกฎหมายระหว่างประเทศในระดับอนุสัญญาสหประชาชาติ โดยมีมาตรการทางทรัพย์สินที่สำคัญสองประการคือ การติดตามเรียกคืนทรัพย์สิน (Assets Recovery) และการแบ่งปันทรัพย์สิน (Assets Sharing)

๒.๗.๑ การติดตามเรียกคืนทรัพย์สิน (Assets Recovery)

การเรียกคืนทรัพย์สิน คือ กระบวนการในการตรวจสอบทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดที่ถูกโอนย้ายไปยังประเทศหนึ่ง และติดตามทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดหรือตั้งใจจะใช้ในการกระทำความผิดนั้น เพื่อป้องกัน และนำทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดกลับมาสร้างประโยชน์ หรือเยียวยาความเสียหายให้แก่ประเทศที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้น โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศ^{๗๗}

หลักการดำเนินการติดตามเรียกคืนทรัพย์สินถูกบรรจุหลักการดังกล่าวไว้ในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (The United Nations Convention against Corruption 2003) ในหมวด ๕ เรื่อง การติดตามเรียกคืนทรัพย์สิน ซึ่งอยู่ในข้อ ๕๓ ๕๔ ๕๕ และ ๕๗ ซึ่งนำมาใช้กับการปราบปรามการทุจริตตามอนุสัญญานี้

การติดตามเรียกคืนทรัพย์สินนั้นมีความหมายเช่นเดียวกับการริบทรัพย์สิน แต่เหตุที่มีชื่อเรียกต่างออกไปก็เนื่องมาจากคนส่วนใหญ่มักจะนึกถึงเพียงว่าการริบทรัพย์สินต้องเป็นโทษทาง

^{๗๗} United Nations, General Assembly, 61st session, second committee plenary, 6: Expansion of position on resolution A/C.2/61/L.53 "Preventing and combating corrupt practices and transfer of assets of illicit origin and returning such assets, in particular to the countries of origin, consistent with the United Nations Convention against Corruption" อ้างใน ศิริรัตน์ วิเวก, "มาตรการระหว่างประเทศในการติดตามเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดประเภทที่ระบุไว้ในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ๒๐๐๓," หน้า ๑๔.

อาญาเท่านั้น ซึ่งก็จะทำให้มีความหมายแคบเกินไป^{๗๘} แต่การริบทรัพย์สินตามอนุสัญญาฉบับนี้ เป็นมาตรการที่รวมถึงการริบทรัพย์สินทางแพ่งด้วย จึงได้ใช้คำว่า การติดตามเรียกคืนทรัพย์สิน (Assets Recovery) แทน

อนุสัญญาฉบับนี้สนับสนุนและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ ในการความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการติดตามเอาทรัพย์สินที่ได้มาจากการทุจริต ทั้งนี้โดยการสร้างมาตรฐานขั้นต่ำในการพัฒนากฎหมาย หรือแก้ไขกฎหมายของรัฐภาคีให้มีความสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันให้มากที่สุด ตลอดจนการให้ความร่วมมือกันในการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ได้มาจากการทุจริต ทั้งนี้โดยการสร้างมาตรฐานขั้นต่ำในการพัฒนากฎหมาย หรือแก้ไขกฎหมายของรัฐภาคีให้มีความสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันให้มากที่สุด

การติดตามเรียกคืนทรัพย์สินนั้นเป็นการส่งคืนทรัพย์สินที่ริบให้กับประเทศที่ได้รับ ความเสียหายจากการกระทำความผิดตามอนุสัญญานี้ ดังนั้น กระบวนการในการเรียกคืนทรัพย์สินจึงต้องเริ่มต้นด้วยการดำเนินการเพื่อริบทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดตามอนุสัญญานี้ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศเสียก่อน

กลไกการดำเนินการตามติดตามเรียกคืนทรัพย์สินโดยอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศ เป็นการดำเนินการโดยรัฐภาคีผู้ร้องขอกับรัฐภาคีผู้รับคำร้องขอ ซึ่งได้บัญญัติไว้ในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ ในข้อ ๕๔ ๕๕ และ ๕๗ โดยแบ่งเป็นองค์ประกอบสามประการ ได้แก่

๑. การป้องกันการยกย้ายทรัพย์สิน^{๗๙}

เมื่อรัฐภาคีผู้รับคำร้องขอได้รับคำร้องขอความช่วยเหลือจากประเทศภาคีผู้ร้องขอ ประเทศที่รับคำร้องขอนั้นจะต้องดำเนินการเพื่อสืบหาและยึดหรืออายัดทรัพย์สิน โดยคำสั่งดังกล่าวจะต้องมีเหตุอันควรเพียงพอสำหรับการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นและในท้ายทรัพย์สินเหล่านั้นจะต้องถูกริบ

๒. การริบทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดในต่างประเทศ^{๘๐}

การดำเนินการริบทรัพย์สินตามอนุสัญญาฉบับนี้ สามารถทำได้ สามวิธี คือ

^{๗๘} ปุณยวีร์ พรพิพัฒน์มงคล, "ประเทศไทยกับอารอนวัติการตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ : ศึกษากรณีการเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด," หน้า ๒๘.

^{๗๙} United Nations Convention Against Corruption , Article 54

^{๘๐} United Nations Convention Against Corruption , Article 55

วิธีที่ ๑ การยอมรับผลคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ ซึ่งแบ่งเป็นสองลักษณะได้แก่ การบังคับโดยตรง ซึ่งเป็นการยอมรับให้คำพิพากษาดังกล่าวมีผลและบังคับตามคำสั่งนั้น หรือ การบังคับโดยอ้อม โดยการนำข้อเท็จจริงในคำร้องขอมาพิจารณาออกคำสั่งรอบทรัพย์สิน

วิธีที่ ๒ การดำเนินคดีอาญาในความผิดฐานฟอกเงินหรือกระบวนการอื่นเพื่อรับทรัพย์สิน

วิธีที่ ๓ การมีกฎหมายอนุญาตให้รับทรัพย์สินได้โดยไม่ต้องมีคำพิพากษาว่ากระทำความผิด

การรับทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดได้กำหนดให้รัฐภาคีที่ถูกร้องขอต้องให้ความร่วมมือในการรับสิ่งที่ได้มาจากการกระทำความผิด ทรัพย์สิน อุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่ใช้ในการกระทำความผิดตามที่กล่าวไว้ในข้อ ๓๑ วรรค ๑ ของอนุสัญญาฉบับนี้ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของประเทศภาคีที่ถูกร้องขอ จึงต้องพิจารณาประกอบกับข้อ ๓๑ ในเรื่องของการยึดและรับทรัพย์สิน

ทรัพย์สินในข้อ ๓๑ นี้ สามารถสรุปและแยกประเภทได้ดังนี้^{๔๑}

(๑) สิ่งที่ได้มาจากการกระทำความผิดประเภทที่ระบุไว้ในอนุสัญญาฉบับนี้ หรือทรัพย์สินซึ่งมีมูลค่าเท่ากับมูลค่าของสิ่งที่ได้มาจากการกระทำความผิดดังกล่าว

(๒) ทรัพย์สิน อุปกรณ์ หรือเครื่องมืออื่นๆเพื่อใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดประเภทที่ระบุไว้ในอนุสัญญาฉบับนี้

(๓) รวมถึงทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมีการเปลี่ยนแปลงรูปทรัพย์สินอื่นทั้งหมดหรือบางส่วน หรือ ผสมรวมอยู่กับทรัพย์สินอื่นที่ขอบด้วยกฎหมายบางส่วน รวมถึงรายได้หรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดนั้น

๓. การส่งคืนและจัดการทรัพย์สินที่ริบ^{๔๒}

เมื่อประเทศผู้ยื่นคำร้องขอ ได้พิสูจน์กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นตามสมควร หรือสำหรับความผิดอาญฐานยักยอกเงินของรัฐหรือการฟอกเงินหรือความผิดอาญาอื่นที่ประเทศภาคีผู้รับคำร้องขอได้ยอมรับถึงความเสียหายซึ่งประเทศผู้ร้องขอพิสูจน์ให้เห็นซึ่งเป็นเหตุแห่งการคืนทรัพย์สินเหล่านั้นและถึงการพิสูจน์ความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ถูกริบนั้นก่อนที่จะมีการกระทำความผิด ทั้งนี้ประเทศภาคีผู้รับคำร้องขอยังต้องให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกกับการจัดส่ง

^{๔๑} United Nations Convention Against Corruption , Article 31

^{๔๒} United Nations Convention Against Corruption , Article 57

ทรัพย์สินที่ริบไว้้นกลับคืนแก่ประเทศผู้ร้องขอหรือเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยชอบด้วยกฎหมายในทรัพย์สินนั้นก่อนหรือเพื่อเป็นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายจากการกระทำความผิด

๒.๗.๒ การแบ่งปันทรัพย์สิน (Assets Sharing)

การแบ่งปันทรัพย์สิน เป็นการจัดการแบ่งปันทรัพย์สินให้แก่ประเทศผู้รับคำร้องขอความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน โดยหักเอาทรัพย์สินส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินที่ถูกริบไว้ให้แก่ประเทศภาคีผู้ร้องขอ ซึ่งถือเป็นค่าใช้จ่ายในการติดตามเสาะแสวงหา และดำเนินการทรัพย์สินที่ได้รับดังกล่าว ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้จะเป็นการเพิ่มความร่วมมือระหว่างรัฐต่างประเทศเพื่อทำให้การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

หลักการแบ่งปันทรัพย์สิน (Assets Sharing) ได้ถูกนำมาบัญญัติไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศครั้งแรกใน อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (The United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988) ซึ่งอยู่ในข้อ ๕ วรรค ๕ ดังจะเห็นได้ คือ

“ข้อ ๕ การริบทรัพย์สิน

...(ก) ผลตอบแทนหรือทรัพย์สินที่ภาคีใดได้รับไว้ตามวรรค ๑ หรือ วรรค ๔ ของข้อนี้ จะต้องถูกจำหน่ายโดยภาคีนั้นตามกฎหมายภายในและกระบวนวิธีทางการบริหารของตน

(ข) ขณะที่ดำเนินการตามการร้องขอภาคีอีกภาคีหนึ่งโดยสอดคล้องกับข้อนี้ ภาคีหนึ่งอาจให้การพิจารณาเป็นพิเศษสำหรับการจัดทำความตกลงในเรื่องดังต่อไปนี้

(๑) การมอบค่าผลตอบแทนและทรัพย์สินดังกล่าว หรือเงินกองทุนที่มาจากการขายผลตอบแทนหรือทรัพย์สินดังกล่าว หรือส่วนสำคัญของสิ่งดังกล่าว ให้แก่องค์กรระหว่างรัฐบาลที่มีหน้าที่เฉพาะในการต่อต้านการลักลอบค้าและการใช้ยาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท

(๒) การจัดแบ่งผลตอบแทนหรือทรัพย์สินดังกล่าว หรือเงินกองทุน ซึ่งได้มาจากการขายผลตอบแทนหรือทรัพย์สินดังกล่าวให้แก่ภาคีอื่นเป็นปกติหรือเป็นรายกรณีไป โดยสอดคล้องกับกฎหมายภายใน กระบวนการทางฝ่ายบริหาร หรือความตกลงทวิภาคีหรือพหุภาคีของตนที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์นี้...^{๘๓}

^{๘๓} สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด “อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘” กฎหมายและระเบียบเพื่อป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

ในเวลาต่อมายังได้มีการนำหลักการดังกล่าวมาบรรจุไว้ในกฎหมายระหว่างที่สำคัญอีกฉบับคือ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ ซึ่งอยู่ในข้อ ๕๗ วรรค ๔ โดยเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์การส่งคืนและจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบ โดยเมื่อประเทศภาคีหนึ่งได้รับคำร้องขอจากอีกประเทศภาคีหนึ่งให้ดำเนินการในเรื่องริบทรัพย์สิน ประเทศผู้รับการร้องขอนั้นสามารถแบ่งทรัพย์สินจากทรัพย์สินที่ถูกริบเหล่านั้นได้ส่วนหนึ่ง

การแบ่งปันทรัพย์สิน (Assets Sharing) ถือเสมือนเป็นรางวัลตอบแทนให้แก่ประเทศผู้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในเรื่องการริบทรัพย์สิน ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมการปราบปรามอาชญากรรมที่มีผลประโยชน์ตอบแทนเป็นทรัพย์สินนั้นให้หมดไปจากสังคม

จะเห็นได้ว่าการสร้างความร่วมมือกันในทางระหว่างประเทศนั้นล้วนมีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในการร่วมมือทางอาญา เนื่องจากในปัจจุบันปัญหาอาชญากรรมล้นส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจทั้งมิติภายในประเทศและมิติระหว่างประเทศ การเติบโตขององค์กรอาชญากรรมก็ได้มีการสร้างเครือข่ายอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและนอกประเทศ จนพัฒนามาสู่การเป็นองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งลำพังเพียงการปราบปรามอาชญากรรมด้วยประเทศตนเองและกฎหมายภายในเหล่านั้นอาจจะยังไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การให้ความร่วมมือในทางระหว่างประเทศโดยเฉพาะการริบทรัพย์สินที่มีมาตรการติดตามเรียกคืนทรัพย์สิน (Assets Recovery) และมาตรการแบ่งปันทรัพย์สิน (Assets Sharing) ก็จะเป็นมาตรการสำคัญที่จะส่งเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพในการปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและบรรดาองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติได้ผลดียิ่งขึ้น

จากที่ได้นำเสนอมาทุกหัวข้อ ก็เพื่อจะเป็นแนวทางในการกำหนดเป็นรูปแบบสากล (Model) อันเป็นฐานสำหรับการนำไปปรับใช้ในเรื่องการริบทรัพย์สินของประเทศต่างๆซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยหัวข้อและกระบวนการต่างๆที่ได้นำเสนอ นั้นเปรียบเสมือนส่วนร่างกายของโทษริบทรัพย์สิน ตั้งแต่การเริ่มต้นคดีริบทรัพย์สินไปจนถึงการจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบได้อันเป็นขั้นตอนสิ้นสุดของการริบทรัพย์สินซึ่งเปรียบได้กับศีรษะไปจรดปลายเท้า ในบทต่อไป จะเป็นการนำเสนอในส่วนของประเทศไทย โดยเปรียบเทียบกับแต่ละประเด็นที่กล่าวถึงในบทที่สองว่ามีอยู่อย่างไร และเป็นเนื้อหาที่ได้รับแนวความคิดมาจากประเทศใดและเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากแต่ละยุคสมัย

บทที่ ๓

การลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาและ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เนื้อหาในบทที่ ๓ จะเป็นเนื้อที่กล่าวถึงการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยกฎหมายที่ใช้ในยุคสมัยนี้ซึ่งจะนำมาศึกษาเป็นหลักคือกฎหมายตราสามดวง กฎหมายตราสามดวงเป็นกฎหมายที่ได้รวบรวมเอากฎหมายเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยามาเรียบเรียงชำระขึ้นใหม่ ในประเด็นเรื่องการริบทรัพย์สินนั้นก็ใช้รูปแบบริบทรัพย์สินที่เป็นแบบเดียวกันทั้งสองยุคสมัย ซึ่งคือการริบราชบาตร การศึกษาเนื้อหาขอโทษริบทรัพย์สินในสมัยนี้จะกำหนดประเด็นที่ต้องศึกษาโดยอ้างอิงจากเนื้อหาในบทที่ ๒ ซึ่งเป็นต้นแบบหลัก และในช่วงท้ายจะมีการเปรียบเทียบกับกฎหมายการลงโทษริบทรัพย์สินของต่างประเทศและเปรียบเทียบกับหลักสากลที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

๓.๑ ความเป็นมาและความหมายของโทษริบทรัพย์สิน

๓.๑.๑ ความเป็นมาของโทษริบทรัพย์สิน

หากจะย้อนไปถึงยุคประวัติศาสตร์กฎหมายไทย จากหลักฐานในอดีต เราสามารถที่จะพิจารณาตั้งแต่ในยุคสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (พ.ศ. ๑๗๘๑-พ.ศ. ๑๘๙๓) ซึ่งการบันทึกรายละเอียดหลักฐานก็สามารถจะค้นพบได้จากศิลาจารึกซึ่งมีหลายเรื่องและมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามในประเด็นเรื่องการลงโทษริบทรัพย์สินนั้น ยังมิได้พบปรากฏหลักฐาน ผู้เขียนเห็นควรศึกษาเริ่มต้น การริบทรัพย์สินในประเทศไทยจากยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ด้วยเหตุที่พบเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการลงโทษริบทรัพย์สิน

เมื่อเริ่มตั้งต้นจากยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา จะพบว่ากฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นมีที่มาประกอบด้วย พระธรรมศาสตร์ ราชศาสตร์ และพระราชกำหนดกฎหมายอื่นๆ ซึ่งมีความสำคัญตามลำดับ

พระธรรมศาสตร์ เป็นคัมภีร์ที่มีอิทธิพลต่อกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาสูงมาก พระคัมภีร์ธรรมศาสตร์มีหลักฐานที่เชื่อว่าดั้งเดิมนั้นได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ของ

ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นต้นแบบของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของมอญ พม่า และไทย^๑ แต่อย่างไรก็ตาม พระธรรมศาสตร์ที่ส่งอิทธิพลเข้ามายังประเทศไทยนั้น มีการรับช่วงมาจากมอญ ซึ่งได้ปรับเปลี่ยน เนื้อหารายละเอียดให้เข้ากับวัฒนธรรม จารีตประเพณีของไทยอีกทอดหนึ่ง โดยเฉพาะอิทธิจาก พระพุทธศาสนาที่มีการผสมผสานเข้ามาในคัมภีร์ พระธรรมศาสตร์เช่นกัน^๒

พระธรรมศาสตร์มีเนื้อหาที่แบ่งสาระสำคัญออกได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ^๓ ได้แก่

๑. คำมูลแห่งบทพระธรรมศาสตร์ คือ ส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับตำนาน ที่มีการกำเนิดคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ตามลักษณะพราหมณ์

๒. ตัวบทพระธรรมศาสตร์ คือ ส่วนที่ว่าด้วยมูลคดีต่างๆ ๓๙ มูลคดี แบ่ง ออกเป็นมูลคดีแห่งผู้พิพากษาศาลการ ๑๐ ประการ เป็นกฎหมายแม่บทที่เกี่ยวกับอำนาจศาลและการพิจารณาคดีความและมูลคดีวิวาทอีก ๒๙ ประการ อันเป็นบทกฎหมายแม่ที่กำหนดเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ของบุคคลที่เกิดกรณีพิพาทต่อกันไม่ว่าจะทางแพ่งหรือทางอาญา ซึ่งเป็นไปตามแนวความคิด ของลัทธิพราหมณ์และมีความเป็นสากลที่ผู้ใดจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขมิได้ แม้แต่พระมหากษัตริย์

ในส่วนของราชาศาสตร์ ราชาศาสตร์คือพระบรมราชวินิจฉัยอรรถคดีของ พระมหากษัตริย์ในครั้งก่อนๆที่ถ่ายทอดและกลายมาเป็นตัวบทกฎหมายและใช้บังคับเป็นกฎหมายใน สมัยสืบต่อมา แต่อย่างไรก็ตามพระบรมราชวินิจฉัยดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับพระ ธรรมศาสตร์และหลักธรรมวินิจฉัยในครั้งนั้นด้วยจึงจะกลายเป็นกฎหมายที่เรียกว่า ราชาศาสตร์ได้^๔

นอกจากพระธรรมศาสตร์ ราชาศาสตร์แล้ว ยังมี “พระราชกำหนดกฎหมายอื่นๆ” ที่กำเนิดจากการตรากฎหมายโดยพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งบังคับใช้ในแผ่นดินอีกเป็น จำนวนมาก เช่น ในแผ่นดินสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง) ได้มีการตรากฎหมายลักษณะพยาน (พ.ศ. ๑๘๙๔) กฎหมายลักษณะอาญาหลวง (พ.ศ. ๑๘๙๕) หรือในแผ่นดินสมัยสมเด็จพระเจ้า ปรสาททอง มีการตรากฎหมายลักษณะอุทธรณ์ (พ.ศ. ๒๑๗๘) เป็นต้น^๕

^๑ชาญณรงค์ บุญหนุน, นิติปรัชญาไทย ประกาศพระราชปราชญ์ หลักอินทภาษ พระธรรมศาสตร์ และ on the Law of Mu'ung Thai or Siam (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘-๗๖.

^๒ชาญชัย แสวงศักดิ์, อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^๓รติกร ดวงจันทร์, "การกำหนดฐานความผิดและโทษในพระอัยการอาญาหลวงและพระอัยการอาญาราชฎากับ กฎหมายอาญาสมัยใหม่" (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^๔ชาญชัย แสวงศักดิ์, อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย, หน้า ๗.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๑๐

คำว่ากฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมมิได้มีความหมายเป็นกฎหมายดังเช่นในปัจจุบัน หากแต่หมายความว่า เป็นการบันทึกคำฟ้องเรื่องใดเรื่องหนึ่งไว้เป็นหลักฐานเท่านั้น^๖ ต่อมา บทกฎหมายที่ใช้บังคับซึ่งเรียกว่า พระไอยการ(พระอัยการ) พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดนั้นได้ใช้เรียกในความหมายที่เป็นกฎหมายในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ส่วนความหมายของชื่อเรียกแต่ละประเภทนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้จำแนกความหมายไว้ซึ่งสรุปใจความได้ดังนี้^๗

๑. พระไอยการ หรือ พระอัยการ หมายถึง กฎหมายที่มีมาแต่โบราณและเป็นของศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้แม้แต่พระมหากษัตริย์ เพราะถือว่าเป็นบทบัญญัติที่มีได้เกิดจากมนุษย์

๒. พระราชบัญญัติ หมายถึง พระบรมราชวินิจฉัยตีความพระอัยการ ในกรณีที่เกิดการตีความไม่ชัดเจน หรือบทพระอัยการขัดแย้งกันขึ้น

๓. พระราชกำหนด หมายถึงกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นว่าด้วยการปกครองประเทศ

แนวคิดในการตรากฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยา หากพิจารณาจากระบอบการปกครองซึ่งเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อันได้รับอิทธิพลแบบอย่างมาจากลัทธิเทวราชาของขอม ประกอบกับระบบศักดินาในสังคมไทยจะเห็นว่า กฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะกฎหมายที่ใช้ควบคุมอำนาจทางการเมืองอันสำคัญคือ “กฎมณเฑียรบาล”^๘ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยามีได้มีการบัญญัติขึ้นในการเน้นคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สินของประชาชนทั่วไปเท่าใดนักและอาจมีลักษณะเน้นไปทางการเป็นกฎหมายมหาชนเสียมากกว่าโดยเฉพาะการรักษาความสงบในบ้านเมือง^๙

ด้วยเหตุที่กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าตีแตก และได้เผาทำลายเมืองหลวงสิ้นไป ทำให้เอกสารต่างๆทั้งหลักฐานทางประวัติศาสตร์และกฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นได้ถูกทำลายไปเสียส่วนใหญ่ด้วย จึงหลงเหลือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในส่วนของกฎหมายอยู่เพียง ๑ ใน ๑๐ ของหลักฐานที่มีทั้งหมด^{๑๐}

^๖ เสนีย์ ปราโมช, กฎหมายสมัยอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, ๒๕๑๐), หน้า ๑.

^๗ คึกฤทธิ์ ปราโมช, สถาบันพระมหากษัตริย์ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๑๘), หน้า ๒๑-๒๒.

^๘ วิชา มหาคุณ, "วิวัฒนาการของกฎหมายไทยสมัยชุมชนบุพกาล-สมัยกรุงศรีอยุธยา," วารสารกฎหมาย ๓, มกราคม-เมษายน (๒๕๒๐): ๗๙.

^๙ เสนีย์ ปราโมช, กฎหมายสมัยอยุธยา, หน้า ๖.

^{๑๐}ชาญชัย แสวงศักดิ์, อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย, หน้า ๒๔.

อย่างไรก็ตามกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ได้มีการตรวจชำระและรวบรวมขึ้นใหม่เป็นกฎหมายตราสามดวง ซึ่งปรากฏใน พ.ศ.๒๓๔๘ โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการที่มีสติปัญญา ๑๑ นาย^{๑๑} เป็นอาลักษณ์ ๔ ลูกขุน ๒ ราชบัณฑิต ๔ เพื่อให้เป็นผู้ชำระกฎหมาย โดยมีกรเขียนขึ้นเป็น ๓ ฉบับ ปิดตราพระราชสีห์ พระคชสีห์และตราบัวแก้วเป็นสำคัญ และโปรดให้เก็บรักษาไว้ที่ห้องเครื่องฉบับหนึ่ง ที่หอหลวงฉบับหนึ่งและที่ศาลหลวงสำหรับลูกขุนใช้สอยอ้างอิงอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งกฎหมายตราสามดวงฉบับนี้มีทั้งสิ้น ๑,๖๐๓ มาตรา^{๑๒} การชำระสะสางกฎหมายตราสามดวงนี้มิได้เป็นการบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่ หากแต่เป็นการรวบรวมพระราชกำหนด บทพระอัยการต่างๆ จากกฎหมายกรุงศรีอยุธยาให้มีความถูกต้องรัดกุมเท่านั้น (Restore หรือ Purify) มิใช่ การบัญญัติขึ้นใหม่“Create New Law”^{๑๓}

เมื่อพิจารณาในส่วนเนื้อหาของกฎหมายนั้น พบว่ายังคงเดิมเหมือนกับกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาอย่างไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมโดยรวมทั้งระบอบการปกครองก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน^{๑๔} โดยเฉพาะในเรื่องการบริบททรัพย์สิน ผู้เขียนเห็นว่าสามารถรวบรวมจัดไว้เป็นยุคสมัยเดียวกันได้ และจะกล่าวอธิบายเป็นเนื้อหายุคสมัยเดียวกันโดยใช้กฎหมายตราสามดวงเป็นตัวเชื่อมยุคสมัยทั้งสองเข้าด้วยกัน

การลงโทษในสมัยนี้เรียกว่าการลงพระราชอาชญา เมื่อได้ศึกษาถึงฐานความผิดหรือมูลคดีความผิดสามารถแบ่งโทษได้เป็น ๖ วิธีการดังต่อไปนี้^{๑๕}

- ๑.โทษที่ลงต่อชีวิต เช่น ประหารชีวิตเฉพาะตัวผู้กระทำความผิด ประหารชีวิตเจ็ดชั่วโคตร
- ๒.โทษที่ลงต่อร่างกาย เช่น การแหะปาก ตัดปาก ตีด้วยไม้หวาย
- ๓.โทษที่ลงต่อเสรีภาพ เช่น จำคุก

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน , หน้า ๒๕

^{๑๒}พิชาน ดโนทัย, กฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๔.

^{๑๓} Wales.H.G.Quaritch,Ancient Siamese Government and Administration,(London,Bernard Quaritch,1934),p166, อ้างใน พงษ์นรินทร์ ศรีประเสริฐ, "กระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา : ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง" (นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙.

^{๑๔} ธงทอง จันทรางศุ, กฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (๒๕๒๙), หน้า ๙.

^{๑๕} มนตรี เงินสวัสดิ์, "แนวคิดในการลงโทษของกฎหมายตราสามดวง" (นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๗๒-๘๖.

๔.โทษประจาน เพื่อการทำให้อับอาย เช่น การลักไว้ที่หน้าผาก ที่แก้ม
ที่อก

๕.โทษที่ลงต่อทรัพย์สิน เช่น การริบราชบาตร การริบทรัพย์สิน

๖.โทษปรับ

นอกจากนี้ยังมีโทษอื่นๆนอกเหนือจากการจัดรวมตามวิธีการข้างต้นอีกอีก ๑๔
วิธีการ เช่น การเนรเทศไปต่างเมือง คักลงหญ้าข้าง เอาตัวลงเป็นไพร่ ถอดจากราชการ เป็นต้น

การลงโทษในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงยุคก่อนปฏิรูปกฎหมาย ได้มีการแบ่งการ
ลงโทษซึ่งปรากฏในกฎหมายตราสามดวง โดยพิจารณาจากคุณกรณีเป็นสองประเภท คือ โทษหลวง
และโทษราษฎร ซึ่งจะอธิบายได้ดังต่อไปนี้^{๑๖}

โทษหลวง หมายถึง การกระทำความผิดที่เป็นอาญาแผ่นดิน ปรากฏอยู่ในมุลคดี
๓ ประการ ซึ่งเป็นโครงสร้างของการลงโทษในพระอัยการอาชญาหลวงด้วย มุลคดีทั้ง ๓ ประการนั้น
มาจากมุลคดีวิบาท ๒๙ ประการ ในพระธรรมนูญศสตร์ ได้แก่

(๑) มุลคดีที่ ๒ ลักษณะวิบาทด้วยลักฉ้อบังประบดผลัดเปลี่ยน
พระราชทรัพย์

(๒) มุลคดีที่ ๑๖ ลักษณะวิบาทผิดพระราชบัญญัติ (ล่วงละเมิด
พระราชบัญญัติคือพระราชอาชญาของกษัตริย์)

(๓) มุลคดีที่ ๑๗ ลักษณะวิบาทด้วยพระราชทรัพย์ อากร ขนอน ตลาด
(การประทุษร้ายเบียดบังพระราชทรัพย์ช่วยอากร)

โทษหลวงถ้าเปรียบเทียบกับความผิดในปัจจุบัน จะมีลักษณะที่ปรากฏนั้นจะเห็นว่า
เป็นความผิดที่รัฐมีอาจจะยอมให้เกิดขึ้นได้ เช่น ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ ความผิดต่อรัฐ
ความผิดต่อศาสนา และความผิดที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของประชาชน และหาก
จะพิจารณาจากข้อความตอนต้นของพระอัยการอาชญาหลวงซึ่งมีใจความว่า “...แปลเนื้อความว่า
อันว่าบุทคลทุระยศต่อพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ แลประทุษร้ายเบียดเบียนบังลอบ
ลักฉ้อสัดภักทยาแลพระราชทรัพย์ เปนผู้กระทำผิดล่วงเกินพระราชอาชญาแห่งพระมหากษัตริย์
ธิราชเจ้า มีกำหนดโทษแต่สถานหนึ่งถึงแปดสถาน แลผู้ผิดนั้นพึงต้องพระราชทัณฑ์มีโทษบั้นคอ
ริบเรือนแปดต้น อันบรมโบราณราชวินทรกระษัตริย์ทรงบัญญัติให้กระทำแก่ผู้ผิด อันทุจริตเลมิต
พระราชอาชญา แลครุทัณฑ์โทษอันหนักนั้นก็จักให้พินาศแก่ตนต่างต่างโดยแท้ เหตุฉะนั้นแลโบราณ
ราชกระษัตริย์แต่ปางก่อน พระองค์ทรงพระกรุณาเพื่อจะมีให้มุกขมนตรีกระษัตริย์แลราษฎรล่วงเกิน

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๕๓-๖๕

พระราชอาชญาจึงให้ตราพระราชบัญญัติ จัดเปนนบทมาตราสาขาคดีมีสี่มาดังนี้”^{๑๗} จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นอาญาแผ่นดินของโทษหลวงและพระไอยการอาชญาหลวง

โทษราชฎ์ หมายถึง ความผิดที่ปรากฏตามมูลคดีต่าง ๆ นอกเหนือจากมูลคดีทั้งสาม ประการที่กล่าวในโทษหลวง โดยเป็นการพิพาทระหว่างปัจเจกชนด้วยกัน ซึ่งปรากฏในพระอัยการต่าง ๆ เช่น พระอัยการลักษณะผิดเมีย พระอัยการลักษณะมรดก พระอัยการลักษณะกู้หนี้ พระอัยการทาส พระอัยการเบ็ดเสร็จ เป็นต้น ส่วนในประเภทความผิดที่เกิดขึ้น ได้แก่ ความผิดต่อร่างกาย เกียรติยศชื่อเสียง เสรีภาพ ความผิดต่อทรัพย์สิน เป็นต้น

การริบทรัพย์สินในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏอยู่ในกฎหมายสามฉบับ ได้แก่ พระไอยการอาชญาหลวง พระไอยการลักษณโจร และพระไอยการกระบดศึก ซึ่งล้วนแต่มีการลงโทษทางอาญาและเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองทั้งสิ้น ต่อมาปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยใช้คำว่า “ริบราชบาตร” เช่นกัน จนถึงก่อนการปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การริบราชบาตรถือเป็นการลงอาญาที่ร้ายแรงประการหนึ่งต่อตัวทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด ซึ่งสามารถทำให้สิ้นเนื้อประดาตัวได้เลยทีเดียว อย่างไรก็ตาม เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ยุคสมัยการปกครองของราชวงศ์จักรี การริบราชบาตรนั้นก็ยังสามารถนำมาใช้ลงโทษผู้กระทำความผิดอยู่เช่นเดิม ด้วยเหตุที่ประเทศไทยใช้กฎหมายตราสามดวงซึ่งมีที่มาจากบรรพบุรุษกฎหมายเก่าในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงทำให้มีการใช้กฎหมายเดิมอยู่หลายฉบับแม้จะมีการปรับปรุงและเพิ่มเติมเนื้อหาไปหลายส่วน

๓.๑.๒ ความหมายของการริบทรัพย์สิน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้มิได้ให้นิยามความหมายของการริบทรัพย์สินไว้ชัดเจน หากแต่เป็นการบอกวิธีการริบทรัพย์สินไว้ ซึ่งเรียกว่า การริบราชบาตร โดยให้เอาทรัพย์สินสมบัติเงินทองทั้งหมดของผู้กระทำความผิด รวมถึงการริบเอาบุคคลในอาณัติของผู้นั้น เช่น ลูกเมีย บ่าว ไพร่ ข้าทาสบริวารด้วยเข้าสู่ท้องพระคลังหลวงหรือบัญชีหลวงของพระมหากษัตริย์^{๑๘} ซึ่งหากจำเลยผู้กระทำความผิดนั้นเป็นขุนนาง ข้าราชการหรือผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ ก็จะถูกถอดยศแล้วริบเครื่องราช เครื่องบรรณาการด้วยนอกจากนี้ ยังพบความหมายของการริบราชบาตร

^{๑๗} สถาบันปรีดี พนมยงค์, กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไขปรับปรุงใหม่ (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓๒.

^{๑๘} พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๑๐.

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ยังให้ความหมายว่ารวบเอาทรัพย์สินของคนที่ต้องพระราชอาญาเข้าเป็นของหลวง^{๑๙}

อย่างไรก็ตามในกฎหมายตราสามดวงก็ได้มีการบัญญัติความหมายของการริบราชบาตรไว้ หากแต่ต้องอาศัยบริบทโดยรอบของตัวบทบัญญัติประกอบเพื่อความหมาย ดังเช่นในประกาศพระราชปรารภแห่งพระโอยการอาชญาหลวง ซึ่งมีใจความว่า “...สถานหนึ่งคือให้พ้นคอริบเรือนริบราชบาตเอาลูกเมียข้าคนเปนระบาศ ทรัพย์สินของเขาเข้าท้องพระคลังจ้งสิ้น...”^{๒๐}

ในสมัยดังกล่าว มีการริบเอาทรัพย์สินอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า “พัทธยา” หรือ “พัทธยา” ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของคำว่า พัทธยา ไว้หลายท่าน ดังนี้^{๒๑}

๑. จำนวนที่หักหรือริบเอาไว้เป็นภาคหลวง (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒)

๒. ทรัพย์สินที่จะต้องส่งคืนหลวงเมื่อตาย ทรัพย์สินเหล่านั้นคือของที่พระราชทานสำหรับยศและตำแหน่งมีเครื่องสรรพาวุธ และช้าง ม้า เรือ (ชนิดหรือกัณยา) ยาว ๗ วา และเสลี่ยง เป็นต้นหรือของที่ผู้ตายทำขึ้นเป็นเครื่องสำหรับยศตามตำแหน่งและบรรดาศักดิ์ที่ได้รับพระราชทาน ซึ่งคนสามัญจะใช้ไม่ได้ และเป็นทรัพย์สินที่จะต้องส่งคืนหลวงทั้งสิ้นเมื่อถึงแก่ความตาย (พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ของขุนสมภารหิตคดี)

จะเห็นได้ว่าจากข้างต้น ลักษณะของการริบทรัพย์สินคือการริบคืนจากบุคคลผู้ที่ได้เสียชีวิตลง บรรดาเครื่องยศ ทรัพย์สินสมบัติต่างๆก็ต้องส่งคืนเข้าหลวง ซึ่งมีได้มีการกล่าวถึงว่าบุคคลดังกล่าวต้องโทษทางอาญาหรือพระราชอาชญาใดๆหรือไม่ หากพิจารณาจากความหมายข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่ามิใช่การริบทรัพย์สินในลักษณะการลงโทษตามกฎหมายอาญา แต่ถ้าหากบุคคลนั้นได้กระทำความผิดและถูกลงโทษให้ริบราชบาตรบรรดาสั่งของที่เป็นพัทธยาก็จะถูกริบเข้าสู่หลวงด้วยเช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตาม จิตร ภูมิศักดิ์ ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่าพัทธยาที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการริบทรัพย์สินแบบริบราชบาตรในสมัยนั้นและยังหมายถึง “ส่วย” ประเภทหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญดังนี้

^{๑๙} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, “ริบราชบาตร” [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘. แหล่งที่มา: <http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/ริบราชบาตร>

^{๒๐}สถาบันปริทัศน์ พนมยงค์, กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไขปรับปรุงใหม่, หน้า ๓๗๐.

^{๒๑}ราชบัณฑิตยสถาน, กฎหมายตราสามดวง : พระทำนอง (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๘๖-๘๗.

“...พัทธยา คือการริบเอาสมบัติทรัพย์สินของเอกชนเข้าเป็นของกษัตริย์ ในสมัยพระนารายณ์ ลาลูแบร์เล่าไว้ว่า ริบเอาส่วนแบ่งจากทรัพย์สินมรดกของผู้ตาย ซึ่งรัฐบาลศักดินาเห็นว่ามียู่เกินศักดิ์ของทนายาท ทรัพย์สินของพวกนี้เรียกว่าต้อง “พัทธยา” พัทธยานั้น ตามตัวแปลว่า การฆ่า การประหารทรัพย์สิน พัทธยาจึงมิได้หมายถึงแต่เพียงทรัพย์สินมรดกที่มีมากเกินศักดิ์ของผู้รับทนายาทเท่านั้น หากหมายถึงทรัพย์สินทั้งปวงที่รัฐบาลศักดินาริบมาจากผู้ต้องโทษประหาร ถ้าเราเปิดดูกฎหมายเก่าๆ สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ขึ้นไปจะพบโทษ ฟันคอ, ริบเรือน, ริบราชบาตร มีอยู่แทบทุกมาตรา พวกที่ถูกฟันคอริบเรือนนี้ คือผู้ต้อง “พัทธยา” เมื่อตัวเองคอหลุดจากบ่าแล้ว บ้านช่องเรือสวนไร่นาก็ต้องถูกริบเข้าเป็นของพัทธยา โอนเข้าเป็นของหลวงทั้งสิ้น ถ้าหากริบราชบาตร ก็หมายถึง ริบหมดทั้งลูกเมีย บ่าวไพร่ผู้คน เอาเข้าบัญชีเป็นคนของกษัตริย์ทั้งสิ้น ...”^{๒๒}

หากได้พิจารณาความคิดเห็นของจิตร ภูมิศักดิ์ประกอบนั้น ก็จะถือได้ว่าพัทธยาก็คือ การริบทรัพย์สินในความหมายเดียวกับการริบราชบาตร ส่วนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนจะใช้คำว่า การริบราชบาตรเป็นหลักในเนื้อหาบทนี้ เนื่องจากจากว่ามักจะเป็นพบเป็นคำที่ใช้โดยทั่วไปในเรื่องการลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายตราสามดวง

ตัวอย่างคดีของผู้ต้องโทษฟันคอริบเรือนในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา จะพิจารณาจากวรรณคดีไทยเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ประกอบซึ่งเป็นวรรณคดีเก่าที่ถ่ายทอดเรื่องราวสังคมในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีการนำมารวบรวมและแต่งขึ้นใหม่ด้วยกวีในราชสำนักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ส่วนซึ่งผู้ต้องโทษริบราชบาตรในเรื่องนี้คือ ขุนไกรพลพ่ายซึ่งเป็นพ่อของขุนแผน

เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อขุนไกรพลพ่าย ต้องออกไปเป็นแม่กองต้อนควายเข้าโขลงหลวง บังเอิญควายเกิดแตกตื่นทำให้ชีวิตชาวบ้าน ขุนไกรฯ เห็นเข้า ด้วยความคิดที่ว่าชีวิตคนสำคัญกว่าควาย จึงได้สกัดควายเหล่านั้นโดยใช้หอก แทงควายตายลงหลายตัว ทำให้ควายเลยตื่นและหนีเข้าไปจนหมด เป็นเหตุให้สมเด็จพระพันวษา ทรงกริ้ว เนื่องจากเสียดายควายมากกว่าคน จึงทรงมีรับสั่งแก่พวกข้าหลวงว่า

"เหวี่ยงเหวี่ยงเร่งเร็วเพชรฆาต   ฟันหัวให้ขาดไม่เลี้ยงได้
เสียบใส่ขาหยั่งขึ้นถ่างไว้   ริบสมบัติข้าไทอย่าได้ช้า"^{๒๓}

^{๒๒} จิตร ภูมิศักดิ์, โหม่นหน้าศักดินาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา, ๒๕๕๐), หน้า ๘๓-๘๔,

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔

จากการรับสั่งเช่นนี้นอกจากทรัพย์สินสมบัติของขุนไกรพลพ่ายจะถูกริบเข้าหลวงแล้ว ยังทำให้นางทองประศรีเมียของขุนไกรฯต้องถูกริบตกเป็นคนของหลวงด้วย จะเห็นได้ว่า แม้จะเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้น แต่ก็เป็นวนรรณคดีเก่าแก่ตั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา อันสะท้อนถึงสภาพสังคมซึ่งถือเป็นสิ่งยืนยันการลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี

ความหมายของการยึด आयัดทรัพย์สิน

ในกฎหมายตราสามดวง มิได้ให้ความหมายคำว่า ยึด आयัดทรัพย์สิน ไว้ชัดเจน หากแต่พิจารณาในบทบัญญัติกฎหมายแล้วพอจะอนุมานหาความหมายได้ ดังที่จะพบพระไอยการลักษณะโจร มาตรา ๑๑ ความว่า “...บันดาไปเอาโจรปล้มสดมภ์เลี่ยมโจรชุ่มช่อนประการใดๆก็ดี ท่านว่าเอาแต่ตัวโจร...ถ้าโจรนั้นโทษถึงตาย ให้เอาทรัพย์สินสิ่งสินนั้นมอบไว้แก่นายร้อยนายแขวงเผ่ารักษา ให้พิจารณาดูทรัพย์สิน ถ้าแลทรัพย์สินมีเจ้าสินก็ดีเป็นของพ่อแม่พี่น้องลูกหลานผู้ร้ายก็ดี อย่าให้เอาเป็นหลวง ถ้าทรัพย์สินนั้นโจรได้ทำเองก็ดี ปล้นวิ่งลักได้หมี่รู้จักเจ้าสิน ควรที่จะเอาใช้ทุนทรัพย์สินก็ให้ใช้ ควรที่จะเอาเป็นหลวงก็ให้ส่งเข้าพระคลังหลวง...”

จากตัวบทบัญญัติข้างต้นจะพบว่า หากเกิดกรณีกระทำความผิดฐานปล้นทรัพย์สินปล้นสดมภ์ตามบทบัญญัติ แล้วเป็นการกระทำความผิดที่มีการลงโทษผู้กระทำความผิดนั้นถึงตาย กล่าวคือเป็นโทษประหารชีวิต กฎหมายให้เอาบรรดาทรัพย์สินนั้นมอบไว้แก่นายร้อยนายแขวงเผ่ารักษา การมอบทรัพย์สินเช่นนี้ถือเป็นการยึด आयัดทรัพย์สินแล้ว โดยให้นายร้อยนายแขวงซึ่งเปรียบได้กับ กำนันผู้ใหญ่บ้านในสมัยปัจจุบัน เป็นผู้เก็บรักษา และเมื่อเก็บรักษาแล้วก็ขึ้นตอนต่อไปก็เป็อำนาจของนายร้อยนายแขวงที่จะพิจารณาบรรดาทรัพย์สินที่ยึด आयัด มาจากตัวจำเลย เพื่อพิจารณาที่จะส่งคืนทรัพย์สินแก่เจ้าของหรือพ่อแม่ญาติพี่น้องของผู้กระทำความผิด แต่หากไม่รู้ว่าเป็นทรัพย์สินของผู้ใด ก็ให้เอาไว้เป็นทรัพย์สินชดใช้ทุนทรัพย์สินในคดี หรือให้นำเข้าส่งคลังหลวงหากเห็นว่าสมควรส่งเข้าหลวง^{๒๔}

จะเห็นได้ว่าการลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยนี้ ต้องเป็นการเอาทรัพย์สินเข้าสู่หลวงหรือเป็นของแผ่นดินนั่นเอง และรัฐเองก็มิได้เสียค่าตอบแทนใดๆให้กับเจ้าของทรัพย์สิน และยังเป็น การริบทรัพย์สินเมื่อเจ้าของทรัพย์สินตกลงเป็นผู้กระทำความผิดอาชญาหลวงหรืออาญาแผ่นดิน ผู้กระทำความผิดจำต้องถูกริบทรัพย์สินทุกอย่าง ไม่พิจารณาว่าจะเป็ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่

^{๒๔}หลวงสุทิวาหนฤพุมิ, คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย ชั้นปริญญาโท พุทธศักราช ๒๕๑๒-๒๕๑๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๖), หน้า ๔๓๔-๔๓๕.

การริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้ มิได้มีเพียงการริบเอาเฉพาะทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการริบเอาตัวบุคคลผู้อยู่ในอาณัติหรือความควบคุมของตัวผู้กระทำความผิด ตกเป็นของหลวงด้วย เสมือนว่าบุคคลเหล่านั้นมีสถานะไม่ต่างจากทรัพย์สิน

๓.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

๓.๒.๑ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

ในเรื่องของสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาด้วยระบอบการปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุดและโครงสร้างของสังคมซึ่งมีระบบศักดินา ระบบไพร่ ทำให้ประชาชนทั่วไปในฐานะไพร่ ต้องทำงานให้หลวงหรือให้มูลนายตามสังกัดของตน ทรัพย์สินที่ผลิตหรือหามาได้มักจะตกแก่หลวงหรือมูลนาย ดังนั้นการมีกรรมสิทธิในทรัพย์สินจึงมิได้มีการรองรับมากนัก การผลิตจึงเป็นไปเพื่อการยังชีพในครอบครัว แต่ไม่ถึงขั้นที่สามารถจะสะสมทรัพย์สินได้อย่างมั่งคั่ง^{๖๕} นอกจากนี้หากพิจารณาในเนื้อความกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน ซึ่งอยู่ปรากฏอยู่ในประกาศพระราชปรารภในพระไอยการเบ็ดเสร็จ พ.ศ. ๑๙๐๓ ก็จะกล่าวถึงกรรมสิทธิในที่ดินทั้งแผ่นดินนั้นว่าเป็นของพระมหากษัตริย์ ประชาชนทั่วไปมีเพียงสิทธิครอบครองเพื่อทำมาหากิน ดังข้อความที่ว่า “...ที่ดินแคว้นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยามหาดิลกภพรัตนราชธานีบุรีรมย เบนที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทั้งหลาย ผู้เบนเข้าแผ่นดินอยู่ จะได้เป็นที่ราษฎรหามาได้...”^{๖๖} แต่เหตุที่ต้องกำหนดให้ที่ดินเป็นของพระมหากษัตริย์นั้นเป็นหลักการที่กำหนดไว้เพื่อความปลอดภัยของบ้านเมือง เพราะถ้าหากที่ดินเป็นทรัพย์สินไม่มีเจ้าของ อาจทำให้ชาวต่างประเทศซึ่งมีกำลังอุตสาหกรรมและกำลังเงินมากกว่าเข้ามายึดถือเป็นเจ้าของตนได้^{๖๗}

อย่างไรก็ตามการจับจองที่ดินในสมัยนี้มิใช่ว่าจะกระทำมิได้เลย แต่กลับอนุญาตให้ราษฎรมีสิทธิทำการเพาะปลูกทำไร่นาได้ ดังจะเห็นจากพระไอยการอาชญาหลวง บทที่ ๔๗ มีการกำหนดว่า “...ผู้ใดไก่อ่นสร้างเล็กรั้งที่ไร่นาเรือกสวนนั้นท่านให้ไปบอกแก่เสนานายระวาง นายอากรกำนันพันที่ให้ไปดูที่เรือกสวนไร่นาอันไก่อ่นสร้างนั้นให้รู้ว่ามากแลน้อย ให้เสนานายระวาง นายอากรเขียนฎีกาเอนดให้ไว้แก่ผู้เล็กรั้งไก่อ่นสร้างใหม่นั้นแลให้รู้ว่าผู้นั้นอยู่บ้านนั้น ไก่อ่นสร้างเล็กรั้งที่ตำบลนั้นขึ้นใหม่ในปีนั้นไว้เปนสำคัญ...” นอกจากนี้ยังมีการกำหนดไว้ในพระไอยการเบ็ดเสร็จ บทที่ ๔๒ สำหรับที่ดินนอกเมืองหลวงหรือนอกกรุงศรีอยุธยาว่า “...ที่นอกเมืองหลวงอย่าให้เป็นทำเลเปลว

^{๖๕} แสวง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, ๒๕๕๔), หน้า ๙๗.

^{๖๖} สถาบันปรีดี พนมยงค์, กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไขปรับปรุงใหม่, หน้า ๒๑๕-๒๑๖.

^{๖๗} เสนีย์ ปราโมช, กฎหมายสมัยอยุธยา, หน้า ๓๔.

ให้นายอำเภอร้อยแขวงและนายอากรจัดคนเข้าอยู่ ผู้ใดทำเป็นไร่สวนปลูกต้นไม้อ้อยมณีไว้ ให้บดอาคารให้แก่นันปีหนึ่ง พันกว่านั้นเป็นอากรหลวงตามกฎหมายอาญาหลวง...”

จากบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นได้ว่าทรัพย์สินประเภทอสังหาริมทรัพย์อันเป็นที่ดินนั้น การถือครองกรรมสิทธิ์ยังเป็นของพระมหากษัตริย์ ซึ่งราษฎรจะอาศัยสิทธิใดมาอ้างต่อพระมหากษัตริย์มิได้ แต่หากเป็นการอ้างสิทธิในระหว่างราษฎรด้วยกันเองนั้นจึงจะมีสิทธิอ้างได้^{๒๘} ส่วนทรัพย์สินประเภทสังหาริมทรัพย์ เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง เป็นทรัพย์สินที่ราษฎรมีกรรมสิทธิ์ถือเป็นเจ้าของได้ ดังจะเห็นได้จากใน พระไอยการลักษณะผิวเมีย ซึ่งบัญญัติใน พ.ศ. ๑๙๐๔ ในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นเอง แม้การปกครองจะเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีอำนาจล้นพ้น แต่พระมหากษัตริย์ไทยยังทรงมีหลักทศพิธราชธรรมในการปกครองราษฎร กล่าวคือได้ให้สิทธิเสรีภาพในการครอบครองทรัพย์สินในลักษณะการจับจองที่ดินทำกินเรียกสวนไร่นา แม้จะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในหน้าที่และจำกัดสิทธิบางประการไว้

จากในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนกลางก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กฎหมายตราสามดวงยังคงมีผลบังคับใช้เรื่อยมา จนมีการยกเลิกไปในที่สุดเมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัว ในเรื่องของสิทธิในทรัพย์สินก็ยังคงอาศัยตามกฎหมายตราสามดวง

๓.๒.๒ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

การจำกัดสิทธิในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นล้วนอยู่ภายใต้หลักแนวความคิดสองประการได้แก่ ๑. ข้อจำกัดในทางรัฐประศาสนโยบาย ๒. ข้อจำกัดการใช้สอยอันเป็นมาตรการลงโทษ ดังจะอธิบายต่อไปนี้

๑) ข้อจำกัดในทางรัฐประศาสนโยบาย เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สาธารณชน และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของรัฐ รวมถึงเพื่อความเป็นเอกภาพของรัฐ ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของการเก็บภาษี ดังจะเห็นได้จากการเก็บภาษีจังกอบในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏในบทที่ ๑๒๒ แห่งพระไอยการอาชญาหลวง ความว่า “...นายพระชนอนทมนบุรี ชนอนน้ำชนอนบกแห่งใดใด ในพระนครศรีอยุธยา และเกบจังกอบในลำภาเนาเรือใหญ่่น้อยก็ดี หนบกหนเทียนหนทางอันจะ

^{๒๘} ร.แสงกาด, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๒๒.

เข้าถึงขนอนใน ท่านให้นับสิ่งของจนถึงสิบ ถ้าถึงสิบใช้ ท่านจึงให้เอาจังกอบนั้นหนึ่ง ถ้าหมีถึงสิบใช้ ท่านมิให้เอาจังกอบนั้นเลย...”^{๒๙}

๒) ข้อจำกัดการใช้สอยอันเป็นมาตรการลงโทษ เพื่อเป็นการลงโทษและรักษาความสงบสุขของรัฐ ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของการริบทรัพย์สิน หรือเรียกว่า การริบราชบาตร ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การริบทรัพย์สินจะเป็นการริบเอาบรรดาทรัพย์สินทั้งปวงของผู้กระทำความผิด รวมไปถึง คู่สมรส บุตร ข้า ทาส บริวารของบุคคลดังกล่าวด้วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการลงโทษตัวบุคคลในฐานะที่ละเมิดพระราชอาญาหลวง ละเมิดกฎหมายบ้านเมือง โดยมีได้คำนึงถึงความเกี่ยวข้องของทรัพย์สินกับการกระทำความผิด

๓.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ใช้การริบราชบาตร ซึ่งโทษการริบราชบาตร หรือริบทรัพย์สิน มักจะเป็นโทษที่มีความรุนแรงและเป็นโทษความรุนแรงอันดับต้นๆ ของการลงโทษ และมักจะควบคู่กับโทษอย่างอื่น เช่นโทษฟืนคอริบเรือน โดยจะให้มีการริบบ้านริบทรัพย์เสียทั้งสิ้นแล้วนำตัวไปประหาร การลงโทษริบราชบาตร ใช้กับโทษประเภทยุทธโทษหลวง ซึ่งมักจะปรากฏเป็นส่วนใหญ่ในพระไอยการอาชญาหลวง เหตุที่ต้องมีการกำหนดฐานความผิดต่างๆไว้ก็เพื่อเป็นการรักษาความมั่นคงของราชอาณาจักร^{๓๐} เช่น เพื่อป้องกันการกระทำที่จะกระทบต่อพระมหากษัตริย์ รักษาความมั่นคงภายในรัฐ ปกป้องคุ้มครองประชาชน เป็นต้น การลงโทษดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นวัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยนั้น คือ

๑) เพื่อข่มขู่หรือยับยั้ง

การลงโทษด้วยวัตถุประสงค์นี้จะเป็นตัวอย่างให้คนทั่วไปได้เห็น ทำให้เกิดความกลัวที่จะกระทำความผิด ซึ่งจะทำให้ผู้ถูกลงโทษรู้สึกเข็ดหลาบและพบกับความทุกข์จากการกระทำความผิดของตน นอกจากนี้ยังเชื่อว่าเป็นการยับยั้งมิให้ผู้อื่นกระทำความผิดขึ้นในอนาคต จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการลงโทษริบราชบาตรขึ้น ผู้กระทำความผิดจะสิ้นเนื้อประดาตัว ต้องพรัดพราดจากทั้งของรักและคนรัก จึงเป็นเครื่องมือในการยับยั้งผู้ที่กระทำความผิดในอนาคตได้ดี

๒) เพื่อแก้แค้นทดแทน

^{๒๙} สถาบันปรีดี พนมยงค์, กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไขปรับปรุงใหม่, หน้า ๔๓๖.

^{๓๐} รติกร ดวงจันทร์, "การกำหนดฐานความผิดและโทษในพระไอยการอาชญาหลวงและพระไอยการอาญาราษฎร์กับกฎหมายอาญาสมัยใหม่," หน้า ๒๑.

เนื่องจากฐานความผิดซึ่งจะถูกลงโทษริบทรัพย์สินริบราชบาตรได้ มักจะเป็นความผิดที่มีลักษณะเป็นอาชญาหลวงหรืออาญาแผ่นดิน ผู้ที่ถูกกระทำและได้รับความเสียหายก็คือรัฐ การละเมิดต่อกฎหมาย หรือละเมิดอาชญาหลวง นอกจากจะเป็นการละเมิดต่อแผ่นดินแล้วยังถือเป็นการล่วงละเมิดต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อีกด้วย โดยเฉพาะในความผิดการทุจริตต่อหน้าที่ราชการ การละเมิดคำสั่งพระมหากษัตริย์ หรือการกระทำความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์

การลงโทษจึงเปรียบเสมือนเป็นการแก้แค้นทดแทนให้แก่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์และแผ่นดินหรือหลวงที่ถูกกระทบกระเทือนต่อสิทธิ การลงโทษในยุคสมัยนี้ จะมีแนวคิดที่มีลักษณะเพื่อแก้แค้นทดแทน เสมือนหลักตาต่อตาฟันต่อฟันและยับยั้งชั่งใจ เพราะเป็นการมุ่งลงโทษที่ตัวผู้กระทำผิดอย่างเต็มที่ และโทษบางอย่างก็มีความรุนแรงผิดธรรมดาเพื่อเป็นการข่มขู่และกำราบปราบปรามประชาชนไว้ให้เชื่อฟังและอยู่ในอำนาจของพระมหากษัตริย์^{๓๑}

๓.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สินยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงยุคสมัยก่อนปฏิรูปกฎหมาย

การลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่าการริบราชบาตร คือเป็นการริบเอาทรัพย์สินสมบัติเงินทองให้จ้งสิ้น รวมถึง ลูก เมีย ข้าทาสบริวารของผู้นั้นด้วยเข้าสู่พระคลังหลวง^{๓๒} การลงโทษริบทรัพย์สินเช่นนี้ได้ถูกนำมาใช้ในสมัยกฎหมายตราสามดวงด้วย เนื่องจากมีการตรวจชำระกฎหมายเก่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาและมีผลต่อมาในยุคกฎหมายตราสามดวงซึ่งกฎหมายตราสามดวงนี้มีลักษณะเป็นการรวบรวมตัวบทกฎหมาย หลายลักษณะที่มีผลใช้บังคับอยู่ในบ้านเมืองขณะนั้น เช่น กฎหมายลักษณะทั่วไป กฎมณเฑียรบาล กฎหมายลักษณะปกครอง กฎหมายว่าด้วยธรรมเนียมศาลและพิจารณาคดี กฎหมายเอกชน กฎหมายอาญา กฎหมายพระสงฆ์ เป็นต้น

ในยุคสมัยนี้ยังไม่มีแบ่งแยกกฎหมายเป็นกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาชญาหรือกฎหมายอาญาออกจากกันได้ชัดเจน จึงทำให้มีการริบทรัพย์สินปรากฏอยู่ในกฎหมายส่วนอื่นนอกเหนือจากกฎหมายที่มีการลงโทษหรือการลงอาชญาแก่ผู้กระทำความผิด กฎหมายดังกล่าวคือพระไอยการลักษณะผ้าเมี่ยง ซึ่งมีบัญญัติถึงการริบทรัพย์ไว้ในสองมาตรา ได้แก่ มาตรา ๑๐ ความว่า “หญิงใดทำชู้นอกใจผัว พิจารณาเป็นสัตย์ ให้ปรับไหมชายหญิงโดยพระราชกฤษฎีกาและโคกระปือ ช้างม้าเรือเกวียนทาสกรรมกรชายหญิงสิ่งสรรพทรัพย์ทั้งปวงมีมาน้อยเท่าใดก็ดี ท่านว่าให้แก่ชายผัวเก่าจ้งสิ้น...” และในมาตรา ๘๔ ความว่า “สองลอบสมรักด้วยกัน มิได้สู้ขอมิชนหมากเป็นค่านับ...ถ้า

^{๓๑} วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐.

^{๓๒} พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๑๐.

พ่อแม่หญิงนั้นตาย ท่านว่าลูกนั้นซนหมากหญิงทำชั่วไซ้ ท่านให้ไหมชายชู้มันให้แก่ชายทรพลงซึ่งเป็น
ผัวนั้นและให้บริวารทรัพย์สิ่งสินให้แก่ชายผู้เป็นผัวนั้นด้วย”

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากฎหมาย การบริวารทรัพย์นั้นกฎหมายก็ให้อำนาจ
บริวารได้ แม้จะเป็นความผิดตามกฎหมายที่มีโทษความอาชญาทั้งอาชญาหลวงและอาชญาราษฎร์ แต่เหตุ
ที่ต้องบริวารทรัพย์นั้นเนื่องจากว่า ในสมัยก่อนเรื่องการเป็นชู้มันถือว่าเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย แต่การบริวารทรัพย์
ดังกล่าวเป็นการบริวารให้เอาทรัพย์สมบัตินั้นตกเป็นของอีกฝ่ายคือชายผัวมิได้เป็นทรัพย์ที่จะตกเข้าสู่
บัญชีหลวงหรือพระคลังหลวงแต่อย่างใด และทรัพย์ที่ถูกบริวารนั้นก็จะมีลักษณะเป็นสินบริวาร^{๓๓} มิใช่
เป็นการกวาดเอาทรัพย์สินของฝ่ายหญิงนั้นจนหมดสิ้นเมื่อประดาตัว การบริวารทรัพย์ลักษณะนี้จึงเสมือน
เป็นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งตามกฎหมายปัจจุบันเสียมากกว่า และการบริวารทรัพย์สิน
ดังกล่าวก็มีโทษการลงโทษบริวารราชบาตรอันปรากฏในความผิดที่มีโทษหลวงหรืออาชญาหลวง ส่วนใน
เนื้อหาในบทนี้ ผู้เขียนจะศึกษาเน้นการบริวารทรัพย์สินในส่วนของการบริวารราชบาตรเป็นหลัก เนื่องจาก
ผู้เขียนเห็นว่ามิลักษณะของการลงโทษทางอาญาโดยแท้จริง

การลงโทษบริวารราชบาตรจะมีขึ้นได้เมื่อบุคคลได้กระทำความผิดตามกฎหมาย
ตราสามดวงบัญญัติไว้ ซึ่งกล่าวได้ว่าการบริวารทรัพย์สินนี้ จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการพิพากษาลงโทษบุคคล
ก่อนว่ากระทำความผิดอาญาและถูกปรับบทลงโทษให้บริวารราชบาตร โดยมักจะปรากฏอยู่ในความผิดที่
มีโทษหนักซึ่งมีลักษณะที่เป็นความผิดร้ายแรงต่อรัฐ หรือพระมหากษัตริย์ หรือที่เรียกว่าโทษหลวง
หรือหากเปรียบกับยุคปัจจุบันก็คืออาญาแผ่นดิน

เหตุที่กล่าวได้ว่าโทษบริวารทรัพย์สินเป็นโทษที่หนักและรุนแรงนั้น จะเห็นได้จากพระ
ราชปรารภในพระไอยการอาชญาหลวง ได้กล่าวถึงเรื่องของการลงโทษ สิบสถานสำหรับระวาง
ความผิดที่ปรากฏในพระไอยการฉบับนี้ โดยเรียงลำดับความรุนแรงของโทษ ดังจะเห็นได้ดังนี้^{๓๔}
“...แลลักษณะโทษสำหรับ เลมิตระวางเลมิต, อำพรางระวางอำพราง, บังอาจรระวางบังอาจ, กันโขกระวาง
กันโขก”นี้มี ๑๐ สถานๆหนึ่งคือให้ฟังคอริบเรื่อนริบราชบาตเอาลูกเมียข้าคนเปนระบาททรัพย์สิ่งของ
เอาเข้าห้องพระคลังจงสิ้น สถานหนึ่งให้ตัดมือตัดเท้าจำใส่ตรูไว้โดยยัดถากกรรมมัน...สถานแลสถาน
หนึ่ง เปนลำดับถานโทษอันหนักแลเบาโดยพระราชกฤษฎีกาท่านกล่าวไว้” จากพระราชปรารภ
ดังกล่าวจะเห็นได้ถึงระดับความรุนแรงของการบริวารราชบาตรที่มีการจัดลำดับให้อยู่ในลำดับต้นๆของ
การลงโทษ

^{๓๓}เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๑

^{๓๔} สถาบันปริทัศน์ พนมยงค์, กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไข
ปรับปรุงใหม่, หน้า ๓๓๔.

นอกจากนี้ยังพบว่าในพระไอยการกระบดศึกก็มีโทษริบราชบาตร เช่นกัน ซึ่งพระไอยการกระบดศึกเป็นกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อปราบปรามลงโทษผู้กระทำความผิดในลักษณะที่เกี่ยวกับการคิดคดทรยศต่อพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นความผิดฐานกบฏ ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ ซึ่งแบ่งความผิดออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งเกี่ยวกับการคิดกบฏทรยศต่อพระมหากษัตริย์ หรือ บ้านเมือง และอีกส่วนหนึ่งคือการประพฤติดันสมควรหรือไม่สมควร ในระหว่างการรณรงค์สงคราม

การลงโทษริบทรัพย์สินหรือริบราชบาตรจะเริ่มต้นที่การพิจารณาความผิดกับตัวบุคคลก่อนเมื่อได้ปรับบทความผิดตามระวางโทษความผิดก็ต้องมาพิจารณาคูสถานโทษที่จะลงโทษต่อบุคคลนั้น ซึ่งการลงโทษแก่บุคคลนั้นและหากจะเป็นการริบทรัพย์สินก็ต้องมีบทบัญญัติไว้ในมาตราบทบัญญัติเหล่านั้น การลงโทษริบทรัพย์สินเช่นนี้จึงต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่าผู้นั้นต้องถูกพิจารณาพิพากษาว่าได้กระทำความผิดจริงจึงจะลงโทษริบทรัพย์สินได้ ซึ่งเปรียบได้ว่าเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคล (In Personam) พิจารณาจากความผิดของบุคคลเป็นหลัก มิได้พิจารณาถึงความผิดถูกของทรัพย์สินในฐานะที่จะเป็นจำเลยของคดี

โทษริบทรัพย์สินในสมัยนี้มักจะเป็นการลงโทษที่ประกอบกับโทษอื่น เช่น “*ฟันคอริบเรือน*^{๓๕} ริบราชบาตรแล้วเอาลูกเมีย ข้าคนเป็นจรวาด ทรัพย์สินของเขาเข้าพระคลังจณลัน” หรือ “...สถานหนึ่งให้ริบราชบาตรแล้วเอาตัวลงหย้าช้าง”^{*}

การลงโทษริบทรัพย์สินดังกล่าวเป็นอาญาที่เกี่ยวกับตัวทรัพย์สินสมบัติที่ลงแก่ผู้กระทำ ซึ่งมีความร้ายแรงเช่นเดียวกับโทษประหารชีวิต หรือโทษเกี่ยวกับเสรีภาพที่ให้อำนาจตลอดชีวิต^{๓๖} การริบราชบาตรเป็นโทษหลวง มีความรุนแรงและเป็นอาญาแผ่นดิน การลงโทษในยุคสมัยนี้จึงมีแนวคิดที่มีลักษณะเพื่อแก้แค้นทดแทน และยับยั้งชั่งใจ เพราะเป็นการมุ่งลงโทษที่ตัวผู้กระทำความผิดอย่างเต็มที่ และโทษบางประการก็มีความรุนแรงมากเพื่อเป็นการข่มขู่และกำราบราษฎรไม่ให้กล้าที่จะกระทำความผิด แม้แต่โทษการริบทรัพย์สินซึ่งจะเห็นได้จากการกวาดต้อนเอาบรรดาทรัพย์สินทั้งหมดรวมถึงข้า ทาส บริวาร จึงทำให้ผู้กระทำความผิดสิ้นเนื้อประดาตัวหรือหมดเนื้อหมดตัว หมดโอกาส

^{๓๕} บันคอริบเรือน หมายถึงการประหารชีวิตแล้วริบเอาทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดเป็นของหลวงรวมทั้งริบลูกเมียข้าคนของผู้กระทำความผิดลงเป็นทาสด้วย โปรดดู พระวรราชดีพิบูลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๒), หน้า ๑๐๒.

^{*} การเอาตัวลงหย้าช้าง เป็นการลงโทษในสมัยก่อน คือ เอาตัวไปเป็นคนเลี้ยงช้างซึ่งถือว่าเป็นการลดศักดิ์ศรีของผู้นั้นลงหรือเรียกว่า ตะพุนหย้าช้าง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, "ตะพุนหย้าช้าง" [ออนไลน์].

^{๓๖} พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๗๖.

ทางเศรษฐกิจและบางรายอาจถูกลดสถานะทางสังคมให้เป็นตะพุ่นหญ้าช้าง ซึ่งแม้หากจะไม่ถูกประหารชีวิต ก็คงเปรียบเสมือนชีวิตสูญสิ้นและเริ่มต้นใหม่

๓.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิ้น

โทษริบทรัพย์สิ้นในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาไปจนถึงยุคก่อนปฏิรูปกฎหมาย ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง เรียกโทษริบทรัพย์สิ้นว่า ริบราชบาตร ซึ่งเป็นโทษที่ปรากฏอยู่ในกฎหมาย ๔ ฉบับ ในกฎหมายตราสามดวง ได้แก่

(๑) พระไอยการอาชญาหลวง

จะเห็นได้จากมาตรา ๑ ความว่า “ผู้ใดใจโลภหนักมักทำใจใหญ่ใฝ่สูงเกินศักดิ์ กระทำให้สิ้นพันลำเหลือบันดาศักดิ์อันท่านให้แก่ตน แลมีจำพระราชนิยมพระเจ้าอยู่หัว แลถ้อยคำก็ควรเจรจาเอามาเจรจาเข้าในระวางราชาลับท แลสิ่งของมีควรเอามาประดับเอามาทำเปนเครื่องประดับตน ท่านว่าผู้นั้นทงองอาร์จ ท่านให้ลงโทษ ๘ สถาน สถานหนึ่งคือให้บันคอริบเรือน สถานหนึ่งให้เอามะพร้าวห้าวยัดปาก สถานหนึ่งให้ริบราชบาตรแล้วเอาตัวลงหญ้าช้าง...”^{๓๓๗} หรือ ในมาตรา ๔๘ ความว่า “ผู้ต้องพระราชอาชญาหลวงถึงสิ้นชีวิต แลทรัพย์สิ่งของข้างม้าวัวควายข้าคนผู้ต้องพระราชอาชญา นั้นเปนรบาด ให้ส่งเข้าพระคลังหลวงจนสิ้น...”^{๓๓๘}

(๒) พระไอยการลักษณโจร

จะเห็นได้จาก มาตรา ๕๔ ความว่า “โจรคบพวกเพื่อนไปปล้นบ้านเรือนทับทิมที่ใดๆ แลสกดสดมตัจข่องย่องเบาฆ่าเจ้าบ้านเจ้าเรือนตาย เอาทรัพย์สิ่งของไป ให้เร่งเอาทรัพย์ส่งให้แก่เจ้าทรัพย์ตามตราสิ้น แล้วให้ริบราชบาทเอาทรัพย์สิ่งของโจรแลพวกโจรเปนหลวง เอาบุตรภรรยาเปนคนน้ำร้อน...” และมาตรา ๕๕ “โจรปล้นสกดสดมพันแทงเจ้าทรัพย์บาทเจ็บแลเกบเอาทรัพย์สิ่งสิ้นไป ให้เร่งเอาทรัพย์จงถ้วน แล้วริบราชบาทโจรแลพวกโจรให้สิ้นเชิง เอาบุตรภรรยาเปนคนน้ำร้อน...”^{๓๓๙}

(๓) พระไอยการกระบดศึก

จะเห็นได้จาก มาตรา ๑ ความว่า “ผู้ใดใจใหญ่ใฝ่สูงศักดิ์ มั่นกระบถประทคร้ายจะต่ำ พระองค์ลดลงจากกัญฉัตร อนึ่งทำร้ายพระองค์ด้วยโหรยาพิศ แลด้วยเครื่องสาตรา

^{๓๓๗} สถาบันปรีดี พนมยงค์, กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไขปรับปรุงใหม่, หน้า.หน้า ๓๓๕

^{๓๓๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๘๓

^{๓๓๙} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๘๘

สรรพพยุทให้ถึงสิ้น พระชนม์ อนึ่งพระเจ้าอยู่หัวให้ผู้ใดไปรั้งเมืองครองเมือง แลมิได้เอาสุพรรณบุพผา แลภักทยาเข้ามาบังคมถวาย แลแขงเมือง...ถ้าผู้ใดกระทำได้กล่าวมานี้ โทษผู้นั้นเป็นอกุศลฐโทษ ๓ สถานๆ หนึ่งให้บริษชาติตราฆ่าเสียให้สิ้นทั้งโคต สถานหนึ่งให้บริษชาติตราฆ่าเสีย ๗ ชั่วโมง...

(๔) กฎมณเฑียรบาล

มาตรา ๙๑ ความว่า “อนึ่งผู้ใดรับเอาพระสนมออกจากวังไซ้ ให้ตัดคอริบ เรือน ส่วนบุตรภรรยาเอาตัวลงหญ้าข้าง ถ้าแลพระสนมหนีออกจากวังไปทางบกทางเรือก็ดี มีผู้บอก ทางให้ไป จับตัวผู้บอกทางมาพิจารณาเป็นสังไซ้ ให้ตัดคอริบเรือนผู้บอกทางนั้น ส่วนนางสนมนั้นก็ให้ ฆ่าเสีย”

๓.๕.๑ เขตอำนาจศาล

ในอดีตยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาถึงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น เดิมมิได้มีการ แยกแยะความแตกต่างของประเภทคดีเป็นคดีความแพ่งและคดีความอาญาได้ชัดเจนดังเช่นปัจจุบัน ท่านศาสตราจารย์ ร.แลงการ์ด เคยได้กล่าวถึงในประเด็นนี้ว่า “...สมัยเก่านั้นลักษณะทางแพ่งและทาง อาญายังปะปนซับซ้อนกันอยู่..คำว่าแพ่งและอาญานั้นปรากฏใช้ในกฎหมายเก่า แต่ไม่มีความหมาย เหมือนเวลาปัจจุบันนี้ ต่อไปความที่เราเรียกความอาญา ในเวลาปัจจุบันนั้นในกฎหมายเก่าเทียบได้กับ คดีที่มีชื่อว่าคดีนครบาล คือ ความซึ่งกรมนครบาลมีหน้าที่ได้ส่วน ปราบปราม การไต่สวนในคดีนคร บาลมีลักษณะพิเศษอันแปลงไปจากการไต่สวนในคดีชนิดอื่น ฟังกล่าวได้ว่า การแบ่งออกเป็นลักษณะ แพ่งและลักษณะอาญานั้นเพิ่งเห็นรูปร่างๆอยู่บ้าง แต่คำชี้ขาดในความนครบาลตกเป็นหน้าที่ของ ลูกขุน ณ ศาลหลวง เช่นเดียวกับชี้ขาดในความอื่นฉะนั้นควรถือว่ายังไม่มิลักษณะอาญาต่างกับกับ ความลักษณะแพ่งอย่างจริงจัง”

ดังนั้นจึงต้องอาศัยบทบัญญัติกฎหมายอื่นๆช่วยตีความ ได้แก่ พระไอยการลักษณะ รับฟ้อง พระไอยการลักษณะตระลาการ และพระไอยการลักษณะพยาน เพื่อเป็นหลักเบื้องต้นในการ ดำเนินกระบวนการพิจารณา ซึ่งเมื่อพิจารณาประเภทคดีต่างๆจะทำให้พบว่ามีประเภทคดี ๕ ประเภท หลักๆ^{๔๐} คือ ๑.ความแพ่ง ๒.ความนครบาล ๓.ความอาชญา ๔.ความมรดก ๕.ความอุทธรณ์ แต่ใน

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๒๐

^{๔๑} มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๘๘.

^{๔๒} ร.แลงการ์ด, "ประวัติศาสตร์และกฎหมายไทยว่าด้วยศาลและวิธีพิจารณา," วารสารอัยการ ๙, มิถุนายน ๒๕๓๙ (๒๕๓๙): ๑๘.

^{๔๓} อภินันท์ ศรีศิริ, "เปรียบเทียบแนวคิดและหลักเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐานตามกฎหมายตราสามดวงกับ คดีอาญาไทยในปัจจุบัน" (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๙-๑๓.

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษริบทรัพย์สินคือประเภทคดีความนครบาลและคดีความอาชญา ซึ่งจะพิจารณาได้จากรายละเอียดดังนี้

๑) ความนครบาล

ความนครบาลเป็นคดีอุกฉกรรจ์มหันต์โทษหรือเป็นโทษร้ายแรง โดยปรากฏในพระธรรมนูญมาตรา ๔ “โดยมีลักษณะคดีโดยหาว่าปล้นสดมถลักเอาทรัพย์ ฆ่าเจ้าของเรือนตาย กลางวันกลางคืน ลักลูกเมียไพร่ฟ้าข้าของท่าน ลักช้างม้าเรือเกวียนโคกระบือ ข้าวของ ผ้า เป็ดไก่ ทำ ชู้ด้วยเมีย...ตระหวงนครบาลพิจารณา” และพระธรรมนูญ มาตรา ๕

๒) ความอาชญา

คดีความอาชญาปรากฏในพระธรรมนูญ มาตรา ๒ มาตรา ๓ และมาตรา ๑๔ ความอาชญาในสมัยนี้จะเป็นการกระทำความผิดตามพระไอยการอาชญาหลวงหรือพระไอยการอาชญาราษฎร์ซึ่งมีความหมายแตกต่างจากคดีความอาญาในปัจจุบันที่ถือเอาโทษทางอาญาเพียงอย่างเดียวในการแบ่ง^{๔๔}

ความอาชญา แบ่งเป็น ความอาชญาราษฎร์ คือความผิดที่มีโทษราษฎร ส่วนใหญ่เป็นการกระทำความผิดตามบทบัญญัติต่างๆ ในพระไอยการอาชญาราษฎร์ และความอาชญาหลวง คือ คดีความที่มีโทษหลวง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการกระทำความผิดตามบทบัญญัติต่างๆ ในพระไอยการอาชญาหลวง^{๔๕}

อย่างไรก็ตามการแยกประเภทคดีก็อาจจะมีได้มีความชัดเจนดังที่กล่าวมาแล้วนั้น แต่การแยกในเบื้องต้นจะเป็นประโยชน์ซึ่งจะเชื่อมโยงไปยังประเภทของศาลที่รับชำระคดีความได้

ศาลในยุคสมัยก่อนปฏิรูปกฎหมายนั้น มีศาลทั้งสิ้น ๑๔ ศาล แต่ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีที่มีโทษริบทรัพย์สิน คือศาลอาญา และศาลนครบาล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(๑) ศาลอาญา หรือ ศาลราษฎร สังกัดกรมมหาดไทยพิจารณาคดีในส่วนที่กล่าวหาตระลาการว่ากระทำความผิด แต่หากจำเลยมิใช่ตระลาการจัดว่าเป็นคดีของศาลอาชญา นอกสังกัดกรมพระกลาโหม มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา^{๔๖} แต่ความอาชญาที่ขึ้นศาลอาชญาในที่นี้

ห ม า ย ถึ ง

^{๔๔} ราชบัณฑิตยสถาน, กฎหมายตราสามดวง : พระทำนูน, หน้า ๖๘.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๗

^{๔๖} กฤษฎา บุญยสมิต, กฎหมายตราสามดวง:แว่นส่องสังคมไทย,ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ลำดับที่ ๒ โครงสร้างกฎหมายตราสามดวง:การพิจารณาใหม่ (กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้า, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

การกระทำความผิดที่มีใช้การกระทำที่มีโทษหลวง กล่าวคือเป็นโทษราชฎ์ซึ่งเป็นการกระทำความผิด ซึ่งส่วนใหญ่กำหนดไว้ในพระไอยการอาชญาราชฎ์หรือคดีอาญาประเภทยอมความได้^{๔๗}

(๒) ศาลนครบาล มีอำนาจตัดสินคดีอาญาร้ายแรง เช่นปล้นฆ่า ซึ่งเป็น ศาลที่ทำให้คดีที่ฟ้องศาลหลวงรวดเร็วขึ้น แต่มักจะเปลี่ยนสถานะเป็น “ศาลรับสั่ง”^{๔๘} กล่าวคือ เป็น ศาลที่พิจารณาคดีเรื่องสำคัญที่กระทบต่อส่วนรวม หรือเป็นภัยต่อความมั่นคงของอาณาจักรซึ่งก็ ตามแต่พระมหากษัตริย์จะมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งศาลขึ้นมา ผู้เป็นเจ้ากรมพระนครบาลต้องนำ ความกราบบังคมทูลเพื่อรับสั่งให้ชำระความ และเมื่อได้ความอย่างไรก็ตามต้องกราบบังคมทูลก่อน แล้วให้ส่งลูกขุนปรึกษา เมื่อได้คำปรึกษาแล้วจึงนำขึ้นกราบบังคมทูลก่อนที่จะลงโทษอันหนัก ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าเป็นศาลพิเศษที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นเฉพาะ ส่วนใหญ่จะเป็นกรณีเรื่องเร่งด่วน ร้ายแรงมี และขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์^{๔๙}

การลงโทษริบทรัพย์สืบตามที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นว่า เป็นโทษหลวงที่เป็นมาตรการ ลงโทษกับบรรดาผู้ต้องอาญาแผ่นดินและมักเป็นโทษประกอบโทษอื่น คือ โทษประหารชีวิต การพิจารณาประเภทศาลก็ต้องเป็นไปตามความผิดที่ผู้กระทำขึ้นถึงความร้ายแรงและประเภท ความผิด ซึ่งศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีที่มีโทษหลวงหรือเทียบได้กับความผิดอาญาแผ่นดินใน ปัจจุบันนั้น คือ ศาลนครบาล ส่วนศาลอาญานั้นแม้จะมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดี ความที่เป็นเรื่องอาชญาแต่ก็เป็นเพียงความผิดทางอาญาลักษณะที่เป็นโทษราชฎ์ เป็นความผิดอัน ยอมความได้ ซึ่งความผิดที่ปรากฏในอำนาจศาลอาชญา จะไม่มีการลงโทษริบทรัพย์สืบหรือ ริบราชบาตร

๓.๕.๒ ภาระการพิสูจน์และการชี้แจงน้ำหนักพยาน

เนื่องจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าระบบการดำเนินคดีตามกฎหมายตราสามดวงมิได้ แยกการพิจารณาคดีเป็นความแพ่งและความอาญาได้ชัดเจนนัก บทบัญญัติที่ใช้ในการดำเนิน กระบวนการพิจารณาคดีจึงใช้ได้ทั่วไปทุกคดี โดยตัวบทกฎหมายจาก หลักอรรถาธิบาย พระไอยการ ลักษณะรับฟ้อง พระไอยการลักษณะตระลาการ พระไอยการลักษณะพยาน และพระไอยการลักษณะ

^{๔๗} พงษ์นรินทร์ ศรีประเสริฐ, "กระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา : ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง," หน้า ๗๐.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๘

^{๔๙} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลง พระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน , หน้า ๒๑-๒๗ อ้างใน รติกร ดวงจันทร์, "การกำหนดฐานความผิดและโทษในพระไอยการ อาชญาหลวงและพระไอยการอาชญาราชฎ์กับกฎหมายอาญาสมัยใหม่," หน้า ๑๐.

อุทธรณ์ การเริ่มต้นฟ้องคดีในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงช่วงยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยให้เอกชนฟ้องร้องผู้กระทำความผิดได้เอง^{๕๐} และเนื่องจากการลงโทษ ไม่ว่าจะเป็นการลงโทษประเภทใดก็ตามซึ่งรวมไปถึงโทษริบทรัพย์สิ้น ล้วนแต่เป็นโทษที่ลงกับตัวบุคคลที่ได้กระทำความผิด ดังนั้นการจะดำเนินการกับบุคคลจึงต้องขึ้นอยู่กับว่าบุคคลดังกล่าวมีความผิดเสียก่อนหรือกล่าวได้ว่าต้องมีบุคคลเป็นกรรมของคดีเสียก่อน การนำพยานมาสืบในชั้นพิจารณาต้องนำสืบตามหลักทั่วไปที่ปรากฏอยู่ภายใต้หลักกฎหมายในสมัยนั้น กล่าวคือ ต่างฝ่ายต่างต้องนำพยานหลักฐานมาสืบประกอบค่าให้การของตน โดยจะมีผู้ไต่สวนที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานคือตระลาการ ก่อนที่จะส่งสำนวนการพิจารณาพยานหลักฐานไปให้ลูกขุน ณ ศาลหลวง ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาในการตัดสินชี้ขาดความถูกต้องของคดี^{๕๑}

ภาระหน้าที่ในการนำสืบในคดีอาญาในสมัยนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คดีที่มีโทษริบทรัพย์ ซึ่งถือเป็นโทษหลวงซึ่งเป็นความผิดที่ร้ายแรงและกระทบต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของรัฐ ทำให้คดีประเภทนี้จะมีการฟ้องราษฎรผู้กระทำความผิดโดยฝ่ายรัฐ เมื่อกระบวนการเริ่มต้น ถือว่าจำเลยเป็น ผู้ผิดตั้งแต่ก่อนที่ศาลจะพิพากษาแล้วหรือกล่าวได้ว่าจำเลยเป็นผู้มัวหมองในทันทีที่ถูกกล่าวหา จนกว่าจำเลยจะสามารถนำพยานหลักฐานมาสืบให้เพียงพอจนได้ความเชื่อว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์^{๕๒}

เมื่อถือว่าจำเลยเป็นผู้มีความผิดตั้งแต่แรกแล้ว ทางฝ่ายรัฐจึงต้องดำเนินการให้จำเลยรับสารภาพแต่โดยดี ถ้าจำเลยไม่ยอมรับสารภาพก็พิจารณาว่าจำเลยมีพิรุณประการใดหรือไม่ ซึ่งถ้าพบว่าจำเลยมีพิรุณก็จะใช้กระบวนการจารีตนครบาล^{๕๓} ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าเป็นการลงทัณฑ์เพื่อให้เกิดความยุติธรรม^{๕๔} โดยในระหว่างการพิจารณาของตระลาการนั้น ผู้เป็นตระลาการมีอำนาจลงโทษด้วยการเขียน ตี ตอกเล็บ ปีบขมับ หรือทรมานจำเลยด้วยวิธีการต่างๆจนกว่าจำเลยจะรับสารภาพ ซึ่งเมื่อผู้ต้องหาได้ยอมรับสารภาพแล้วฝ่ายผู้พิพากษาซึ่งก็คือลูกขุน^{๕๕} ก็จะตัดสินไปตามคำรับสารภาพดังกล่าว

^{๕๐} สุนีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๔ ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓.

^{๕๑} ราชบัณฑิตยสถาน, กฎหมายตราสามดวง : พระทำนูน, หน้า ๑๔.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๕

^{๕๓} กิตติศักดิ์ ปกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, ๒๕๕๖), หน้า ๙๐.

^{๕๔} ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ ๒๕ (กรุงเทพมหานคร: เลิฟแอนด์ลิฟเพลส, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๙.

^{๕๕} ลูกขุน ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา มี ๒ ประเภท ได้แก่ ๑.ลูกขุน ณ ศาลา ๒.ลูกขุน ณ ศาลหลวง ซึ่งลูกขุนที่มีอำนาจพิจารณาตัดสินชี้ขาดคดีคือ ลูกขุน ณ ศาลหลวง ส่วนลูกขุน ณ ศาลา จะมีบทบาทหน้าที่ในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการบริหารราชการ

การลงโทษริบทรัพย์เป็นกระบวนการลงโทษที่อยู่ในประเภทคดีอาญาแผ่นดินหรือโทษหลวง วิธีการพิสูจน์ความถูกต้องหรือการต่อสู้ทางพยานหลักฐานและการนำสืบนั้น จึงมีความแตกต่างจากคดีอาญาที่เป็นลักษณะพิพาทกันระหว่างราษฎรด้วยกันซึ่งเรียกว่าอาญาราษฎร์หรือโทษราษฎร โดยที่การพิสูจน์ต่อสู้คดีระหว่างราษฎรด้วยกันนั้น จะไม่ใช่หลักเรื่องการสันนิษฐานว่าฝ่ายจำเลยผู้ถูกฟ้องเป็นผู้ผิดตั้งแต่ต้นเสมือนกับที่สันนิษฐานในคดีอาญาหลวงที่ฝ่ายรัฐเป็นผู้กล่าวหาแต่กลับต้องต่อสู้คดีระหว่างกันด้วยการนำสืบจากพยานหลักฐานของตนเอง เพื่อจะพิสูจน์ให้เห็นว่าตนเป็นฝ่ายถูก การต่อสู้คดีประเภทนี้จึงไม่มีหลักการเรื่องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยซึ่งเมื่อได้เข้าสู่ระบบการพิจารณาของศาลแล้วกระบวนการค้นหาความจริงจะต้องได้ผลแพ้ชนะและสิ้นสุดกันเสมอ ถ้าหากเกิดกรณีไม่สามารถหาข้อสรุปได้จึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการพิสูจน์แบบจารีตนครบาลโดยการดำเนิน ลุยเพลิง ซึ่งกฎหมายเองให้มีการพิสูจน์ด้วยวิธีเช่นนี้โดยอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อมาเป็นส่วนหนึ่งเพื่อหาผู้แพ้ชนะให้ได้

ส่วนประเด็นเรื่องการซึ่งนำพยานหลักฐาน ฝ่ายผู้พิพากษาซึ่งจะพิจารณาซึ่งนำพยานหลักฐานของทั้งสองฝ่ายในการตัดสินความว่า พยานหลักฐานของฝ่ายใดมีความน่าเชื่อถือมากกว่ากัน^{๕๖} เนื่องจากมิได้มีการแบ่งแยกคดีแพ่งคดีอาญาออกจากกันได้ชัดเจนดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น นอกจากนี้กระบวนการซึ่งนำพยานจะไม่ใช้หลักเรื่องการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยจากฝ่ายโจทก์ ซึ่งจะทำให้ภาระการพิสูจน์ของฝ่ายโจทก์มีต้องยุ่งยากและลำบากดังเช่นคดีอาญาในปัจจุบัน

๓.๕.๓ การดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา

ในยุคสมัยนี้ยังไม่มีกระบวนการบริหารจัดการทรัพย์สินก่อนมีคำพิพากษาหรือยึดอายัดทรัพย์สินเบื้องต้น การบริหารจัดการทรัพย์สินจะมีเพียงหลังจากมีการตัดสินและพิพากษาเท่านั้น

๓.๕.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น

การริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้เป็นการริบราชบาตร บรรดาทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดจะต้องถูกริบเสียทั้งสิ้น รวมไปถึงข้าทาสบริวารของผู้นั้น แต่การริบทรัพย์สินด้วยวิธีนี้จะริบเฉพาะทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติมาตรา ๑๑ แห่งพระไอยการ

แผ่นดินและอำนวยความสะดวกในบางประการ เช่น การรับเรื่องฎีกาที่ราษฎรทูลถวาย โปรดดูเพิ่มเติม ร.แลงการ์ด, "ประวัติศาสตร์และกฎหมายไทยว่าด้วยศาลและวิธีพิจารณา," วารสารอัยการ.

^{๕๖} พงษ์นรินทร์ ศรีประเสริฐ, "กระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา : ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง," หน้า ๑๐๔.

ลักษณะโจร ความว่า “...ถ้าโจรนั้นโทษถึงตาย ให้เอาทรัพย์สิ่งสินนั้นมอบไว้แก่นายร้อยนายแขวงเฝ้ารักษา ให้พิจารณาดูทรัพย์ ถ้าแลทรัพย์มีเจ้าสินก็ดี เปนของพ่อแม่พี่น้องลูกหลานผู้ร้ายก็ดี อย่าให้เอาเปนหลวง ถ้าทรัพย์นั้นโจรทำได้เองก็ดี ปล้นวังลักได้หมื่นจกเจ้าสินควรที่จะเอาใช้ทุนทรัพย์ ก็ให้ใช้ควรที่จะเอาเปนหลวง ก็ให้ส่งเข้าพระคลังหลวง ถ้าผู้ใดเบียดบังเก็บบริบททรัพย์สิ่งสินโจรซึ่งจะได้ไปเปนหลวงไว้ ท่านว่าเข้าในรวางลักพระราชทรัพย์...”^{๕๗} แม้ทรัพย์สินที่โจรหรือผู้กระทำความผิดได้มาจะเป็นของเจ้าของทรัพย์หรือบุคคลอื่น ก็หาได้ตกเป็นของผู้กระทำความผิดและถูกริบเข้าหลวงด้วยไม่

จึงเห็นได้ว่า ทรัพย์สินนั้นเมื่อพิจารณาแล้วได้ความว่ามีไซ้ของผู้กระทำความผิด ก็จะต้องคืนแก่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นแม้แต่จะมีสถานะเป็นญาติของผู้กระทำความผิดก็ตาม

๓.๕.๕ การบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบ

การบังคับคดีตามกฎหมายสมัยนั้น จะเป็นอำนาจหน้าที่ของตระลาการ ซึ่งจะเป็นผู้ดำเนินการไปบังคับตามคำพิพากษาหรือใบสั่งเอาจับจำเลยผู้กระทำความผิด^{๕๘} ส่วนบรรดาที่ถูกริบตามกฎหมายนั้น จะต้องตกเป็นกรรมสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์โดยนำเข้าสู่พระคลังหลวงหรือบัญชีหลวง จะเห็นได้จากมาตรา ๘๘ ความว่า “ผู้ต้องพระราชอาชญาหลวงถึงสิ้นชีวิต แลทรัพย์สินของข้างม้าวัวควายข้าคนผู้ต้องพระราชอาชญา นั้นเปนรบาด ให้ส่งเข้าพระคลังหลวงจนสิ้น...” ซึ่งเมื่อทรัพย์สินทั้งหลายถูกริบแล้ว ก็จะมีการแจกจ่ายแก่ข้าราชการบริพารของพระมหากษัตริย์^{๕๙} และบางส่วนนำเข้าสู่คลัง โดยมีเสนาบดีกรมพระคลังเป็นผู้ดูแลจัดการทรัพย์สินตามระบบการบริหารราชการแผ่นดินแบบจตุสดมภ์^{๖๐}

๓.๖ ระบบการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้ จะเป็นการริบทรัพย์สินทั้งหมดทั้งสิ้นของจำเลยผู้กระทำความผิด โดยไม่มีการเจาะจงตัวทรัพย์สินว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับกระทำความผิด

^{๕๗} สถาบันปรีดี พนมยงค์, กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไขปรับปรุงใหม่, หน้า ๒๖๙.

^{๕๘} จารุภัทร จัตตารีส, “บทบาทขององค์กรและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายตราสามดวง” (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑.

^{๕๙} กองวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑ (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๖.

^{๖๐} กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง, “[ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๘. แหล่งที่มา: <http://emuseum.treasury.go.th/article/622-treasury.html>

หรือไม่ กล่าวคือเป็นการริบเอาทรัพย์สินให้สิ้นเนื้อประดาตัว^{๖๑} และนอกจากจะริบเอาทรัพย์สินแล้ว กฎหมายในสมัยนี้ยังให้ริบเอาบรรดาข้าทาสบริวารของผู้กระทำความผิดด้วย

๓.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

๓.๗.๑. ความหมายของทรัพย์สิน

ในยุคสมัยนี้ หากพิจารณาหาความหมายของคำว่าทรัพย์สิน หรือทรัพย์สิน ตามด้วยบทกฎหมายตราสามดวง ก็จะพบว่ายังไม่มีคำความหมายที่ชัดเจนนัก หากแต่ต้องพิจารณาเทียบเคียงจาก บทบัญญัติที่กล่าวถึงทรัพย์สินเพื่อจะหาความหมาย ดังที่จะพบจากในพระไอยการลักษณะเบ็ดเสร็จ มาตรา ๑๑๐ ความว่า “...ผู้ใดเอาทรัพย์สินอันมิควรที่จะให้แก่ท่านนั้น แลเอาไปให้แก่ท่าน ก็เป็นโทษแก่ผู้ให้ท่าน เพราะเหตุผู้ให้ท่านมิรู้จักเดิมมาแห่งทรัพย์สินนั้น แลเอาไปเอง แลเอาไปให้แก่ท่าน...” หรือ มาตรา ๑๑๒ ความว่า “...ผู้ใดว่าจะเอาทรัพย์สินเงินทองมาให้แก่ท่าน แลรับเอาพัสดุแห่งท่านไป...” จะเห็นว่า ความหมายของคำว่าทรัพย์สิน ในบทกฎหมายเหล่านี้ จะเห็นว่าทรัพย์สินมีลักษณะเป็นวัตถุที่มีรูปร่างและสามารถนำพาหรือเคลื่อนย้ายได้รวมไปถึงการถือว่าคนก็เป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งซึ่งอาจมีการซื้อขายหรือมอบให้แก่กันได้ซึ่งก็กลายมาเป็นแนวคิดเรื่องทาสในยุคสมัยนั้น^{๖๒}

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งประเภททรัพย์สินออกเป็นสองประเภท* ได้แก่

๑. สวิญาณกะทรัพย์สิน คือ ทรัพย์สินที่มีวิญาณ ได้แก่ คนที่ทาสและสัตว์ต่างๆ
  ๒. อวิญาณกะทรัพย์สิน คือ ทรัพย์สินที่ไม่มีวิญาณ เช่น บ้าน สิ่งของ ที่ดิน
- การแบ่งดังกล่าวเป็นไปตามหลักทางศาสนา แต่มิได้มีผลทางกฎหมายที่แตกต่างกันแต่อย่างใด^{๖๓}

๓.๗.๒ ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

การริบทรัพย์สินในสมัยนี้เป็นการริบเอาทรัพย์สินสิ่งของของผู้กระทำความผิดรวมทั้ง บุตรภรรยาข้าทาสทาสซึ่งจะไม่มีมีการแยกประเภททรัพย์สินว่าเป็นทรัพย์สินประเภทใด เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่ หากแต่ต้องเป็นทรัพย์สินของจำเลย ในบางฐานความผิดแม้จำเลย

^{๖๑} พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๑๒.

^{๖๒} สุณีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๓ ภาคกฎหมายสารบัญญัติ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๙.

* พระไอยการเบ็ดเสร็จ มาตรา ๑๑๑

^{๖๓} สุณีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๓ ภาคกฎหมายสารบัญญัติ, หน้า ๑๖๒.

ผู้กระทำความผิดอาจจะมีได้ใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินของตนหรือมิได้ทรัพย์สินใดมาจากการกระทำ ความผิดดังกล่าวเลยก็อาจจะถูกริบราชบาตรได้ ดังเช่นใน พระไอยการอาชญาหลวง มาตรา ๒๘ ความว่า “...มีผู้มาฟ้องหาข้าทูลอองทูลีพระบาทด้วยคดีประการใดใด ให้เอาคดีเนื้อความนั้นขึ้นบังคม ทูลพระกรุณาให้ทราบก่อน ถ้าทรงพระกรุณาสั่งให้พิจารณา จึงพิจารณาได้ ถ้าผู้ใดเอาไปพิจารณาไถ่ งามดีโดยจำจงโดยผลภาระเอง ท่านว่าผู้นั้นเลมิดพระราชอาชญาท่าน ท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน... สถานหนึ่งคือ ให้ริบราชบาตรแล้วเอาตัวลงหย้าข้าง...”^{๖๔} ตามตัวบทนั้นผู้ซึ่งรับคำร้องทุกข์จาก บุคคลอื่น หากไม่นำไปกราบบังคับทูลให้พระมหากษัตริย์ทราบก่อน แต่กลับดำเนินการพิจารณาความ ดังกล่าวไปโดยผลภาระ ถือว่าการกระทำเช่นนี้เป็นความผิด สถานโทษอย่างหนึ่งที่จะลงโทษตาม กฎหมายได้ คือ การริบราชบาตร ซึ่งก็จะเห็นว่ามีได้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินใดๆของตน ซึ่งใน ท้ายที่สุดแล้วทรัพย์สินทุกสิ่งอย่างของผู้นั้นก็จะถูกริบเข้าสู่พระคลังหลวง

๓.๘ การลงโทษริบทรัพย์สินของต่างประเทศ

ตามที่ได้กล่าวในช่วงต้นของบทที่ ๒ ไว้ถึงความเป็นมาของการลงโทษริบทรัพย์สิน และพัฒนาการที่เกิดขึ้นมาแล้วนั้น การลงโทษริบทรัพย์สินของต่างประเทศที่ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะ นำมาศึกษาเปรียบเทียบประกอบกับการริบทรัพย์สินของประเทศไทยในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาและ รัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็คือประเทศอังกฤษ เนื่องจากผู้เขียนเห็นว่าประเทศอังกฤษเป็นต้นแบบในเรื่อง การลงโทษริบทรัพย์สินที่ส่งผลต่อนานาชาติในการนำเอารูปแบบต่างๆไปใช้ด้วย อีกทั้งยังมีการ ลงโทษริบทรัพย์สินที่มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการของประเทศไทยในยุคสมัยนี้ด้วย และใน ประเด็นลักษณะสภาพการเมืองการปกครองของประเทศอังกฤษก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับของไทย เช่นกัน ซึ่งเป็นการปกครองโดยกษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงเป็นประเทศที่มีความ น่าสนใจในการนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับประเทศไทยได้

เมื่อกล่าวถึงกฎหมายต่างประเทศในหัวข้อนี้จะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบการลงโทษ ริบทรัพย์สินของประเทศไทยที่ข้างต้นเพียงเฉพาะช่วงเวลาที่ตรงกันกับยุคสมัยในประเทศไทยตามบทนี้ เท่านั้น ซึ่งจะไม่มีการกล่าวถึงตัวบทกฎหมายหรือเนื้อความในเรื่องการลงโทษริบทรัพย์สินที่เป็น ปัจจุบันของประเทศนั้นๆ แต่อย่างใด

^{๖๔} สถาบันปรีดี พนมยงค์, กฎหมายตรา ๓ ดวง เล่ม ๒ ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไข ปรับปรุงใหม่, หน้า ๓๕๑.

การริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษ

หากจะเปรียบเทียบช่วงเวลาของประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาจนและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สิ้นสมัยรัชกาลที่ ๓) กับประเทศอังกฤษ คือ พ.ศ. ๑๘๘๓ – พ.ศ. ๒๓๙๕ หรือหากเทียบเป็นคริสต์ศักราช คือ ค.ศ. ๑๓๕๐ – ค.ศ. ๑๘๕๒ การริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษในช่วง ศตวรรษที่ ๑๓ นี้ ยังคงได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะที่ปรากฏความตอนหนึ่งว่า “ถ้าวัวทำร้ายผู้ใดถึงตาย วัวนั้นจะถูกขว้างปาด้วยหินและห้ามบริโภคเนื้อวัว แต่เจ้าของวัวไม่ต้องรับโทษ”^{๖๕} จึงทำให้ประเทศอังกฤษมีการลงโทษริบทรัพย์สินกับทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุการตายของผู้อื่น เรียกว่า Deodand* ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการสมมุติทางกฎหมาย (Legal Fiction) ว่า เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดและอาจใช้ทำร้ายผู้อื่นต่อไปจะต้องถูกริบ เพราะกฎหมายโดยตัวทรัพย์สิน ซึ่งเป็นที่มาของแนวความคิดในการริบทรัพย์สินในสมัยกลาง ใช้หลัก Deodand เพื่อยุติการทะเลาะวิวาท การริบทรัพย์สินซึ่งเป็นสาเหตุแห่งการตาย มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้แค้นทดแทน (Retribution) ให้กับญาติพี่น้องของผู้ตายและเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายนอนตายตาหลับ^{๖๖}

การริบทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุการตายของผู้อื่นได้ยกเลิกโดยพระราชบัญญัติเมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๔^{๖๗} การริบทรัพย์สินตามหลัก Deodand เป็นการริบทรัพย์สินตามความหมายของคำว่า Forfeiture

นอกจากการริบทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุการตายของผู้อื่น ยังมีการริบทรัพย์สินอีก ๒ ประเภท ได้แก่

๑. การริบทรัพย์สินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Statutory Forfeiture) ระบุให้ริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความผิด

๒. การริบทรัพย์สินตามกฎหมายคอมมอนลอว์ (Forfeiture Consequent to Attainder) เป็นการริบทรัพย์สินผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิตเพราะเป็นผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงและผู้ทรยศต่อชาติ (Felons and Traitors) ทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิดถูก

^{๖๕}พรพิมล โคจรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๘.

* Deodand มาจากภาษาละติน Deo Dandum หมายความว่า นำทรัพย์สินมอบให้พระเจ้า

^{๖๖}พรพิมล โคจรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๙.

^{๖๗}พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๒.

ริบให้ตกเป็นของพระราชหรือขุนนางผู้ครองนคร นอกจากนี้ผู้กระทำความผิดฐานนี้ถือว่าเป็นผู้มีสายเลือดชั่ว ไม่มีสิทธิครอบครองทรัพย์สิน ตลอดจนไม่มีการโอนทรัพย์สินไปยังทายาท (Corruption of the Blood)^{๖๘} การริบทรัพย์สินประเภทนี้ถูกยกเลิกเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๐ โดยกฎหมาย Forfeiture Act 1870^{๖๙}

การริบทรัพย์สินทั้งสองประเภทมีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษบุคคล ซึ่งจะริบทรัพย์สินได้ต่อเมื่อศาลพิพากษาลงโทษ เนื่องจากบุคคลดังกล่าวกระทำความผิดอาญา ซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินตามความหมาย Confiscation

วิเคราะห์เปรียบเทียบกับประเทศไทย

การลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีเป็นการลงโทษริบทรัพย์สิน ทั้งที่เป็นกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินซึ่งเป็นการริบเอาตัวทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุแห่งการตายของบุคคล หรือที่เรียกว่า Deodand และกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล โดยแบ่งเป็นสองประเภทคือ การริบทรัพย์สินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร และการริบทรัพย์สินตามกฎหมายคอมมอนลอว์

การริบทรัพย์สินของประเทศไทยในช่วงเวลาเดียวกันนี้ จะใช้การริบทรัพย์สินที่มีลักษณะเป็นการกวาดต้อนเอาบรรดาทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิด ซึ่งเรียกว่า การริบราชบาตร ลักษณะดังกล่าวนี้มีความคล้ายคลึงกับการริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษในประเภทที่เรียกว่า การริบทรัพย์สินตามกฎหมายคอมมอนลอว์ กล่าวคือเป็นการลงโทษริบทรัพย์สินเอาทรัพย์สินทุกอย่างให้ตกเป็นของหลวงหรือของพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน โดยมีต้องพิจารณาว่าทรัพย์สินนั้นจะเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่อย่างไร ซึ่งก็จะมีกรณีตัดสิทธิทางทรัพย์สินต่อผู้เป็นทายาทของผู้กระทำความผิดด้วยเช่นกันและมักจะเป็นการลงโทษริบทรัพย์สินต่อผู้กระทำความผิด ที่มีโทษประหารชีวิต หรือกระทำความผิดในความผิดที่ร้ายแรงต่อรัฐ เช่นการเป็นผู้ทรยศต่อชาติหรือการเป็นกบฏ ส่วนในความแตกต่างอย่างชัดเจนประการแรกนั้น ประเทศไทยมิได้มีแนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สินที่กระทำต่อตัวทรัพย์สิน หรือที่เรียกว่าการริบทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุการตายของผู้อื่น (Deodand) ดังเช่นประเทศอังกฤษ ผู้เขียนมีความเห็นว่าแนวความคิดการริบทรัพย์สินประเภทนี้กำเนิดขึ้นได้ด้วยที่มาที่มาจากคำภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ จึงมีอิทธิพลต่อกฎหมายของชาติตะวันตกที่นับถือคริสต์ศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติด้วย ซึ่งจะแตกต่างจากประเทศ

^{๖๘} พรพิมล ไชจิรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๙.

^{๖๙} พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๙.

ไทยที่มีได้รับอิทธิพลจากศาสนาคริสต์มากเท่าใดนักและด้วยเหตุที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ จึงกล่าวได้ว่าที่มาของแนวความคิดเช่นนี้จึงเกิดขึ้นบนพื้นฐานของวัฒนธรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม ยังมีความแตกต่างอีกประการหนึ่งของการริบทรัพย์สินลักษณะนี้ แม้ว่าจะมีการริบเอาทรัพย์สินทุกสิ่งทั้งหมด แต่สำหรับกฎหมายไทยได้มีการริบเอาตัวบุคคลที่เป็นบุตรภรรยาและข้าทาสบริวารของผู้กระทำความผิดนั้นได้ด้วย ซึ่งในการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษจะไม่มีมีการริบเอาตัวบุคคลรวมไปด้วย ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้ประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์ในตัวเองในเรื่องริบทรัพย์สิน แต่อาจจะกลับถูกมองว่าเป็นการลงโทษที่ไม่เป็นธรรมและโหดร้ายเกินไปในสายตาชาวต่างชาติในเวลาต่อมา

๓.๙ วิเคราะห์เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยกับการลงโทษริบทรัพย์สินตามหลักสากล

ตามที่ได้กล่าวถึงการลงโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นแล้ว ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะเปรียบเทียบกับหลักการลงโทษริบทรัพย์สินที่มีในปัจจุบันซึ่งเป็นหลักสากล ตามเนื้อหาในบทที่สองเป็นหลัก โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ๗ ประเด็น ได้แก่ ๑. ความหมายของการลงโทษริบทรัพย์สิน ๒. แนวความคิดการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ๓. วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน ๔. แนวความคิดการลงโทษริบทรัพย์สิน ๕. กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน ๖. ลักษณะของการลงโทษริบทรัพย์สิน ๗. ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ เพื่อจะทำให้ทราบว่า การลงโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้มีลักษณะอย่างไร เป็นการใช้กระบวนการใดรูปแบบไหนเมื่อเทียบกับหลักสากลในปัจจุบัน

๓.๙.๑ ความหมายของการริบทรัพย์สิน

ความหมายของการลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยกรุงศรีอยุธยา มิได้มีการให้นิยามอย่างชัดเจนตรงตัว การพิจารณาการลงโทษริบทรัพย์สินจึงอาศัยบริบทจากตัวบทกฎหมายและวิธีการลงโทษ ซึ่งก็จะปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ในพระไอยการกระบดศึก พระไอยการลักษณโจร พระไอยการอาชญาหลวง

การลงโทษริบทรัพย์สิน ตามความหมายของสมัยนี้คือการริบราชบาตร จะเป็นการลงโทษต่อบุคคลโดยการลิดรอนสิทธิในทางทรัพย์สิน อันเป็นการริบและนำเข้าสู่บัญชีหลวงหรือ

พระคลังหลวงของพระมหากษัตริย์^{๗๐} ซึ่งก็จะสอดคล้องกับความหมายของการริบทรัพย์สินตามหลักสากล โดยในหลักสากลนั้นให้ความหมายว่า “๑.การบังคับเอาทรัพย์สินให้ตกเป็นของรัฐ ๒.การบังคับเอาทรัพย์สินโดยรัฐหรือผู้กระทำแทนรัฐ”^{๗๑} ซึ่งเป็นความหมายที่พบจากพจนานุกรม Black’s law นอกจากความหมายดังกล่าวแล้ว ยังมีความหมายของการริบทรัพย์สินที่ใช้ในภาษาอังกฤษอีกสองคำคือ “Confiscation” และ “Forfeiture” หากพิจารณาในความหมายของไทย การริบราชบาตรจะพบว่ามีความใกล้เคียงกับคำว่า Confiscation ของหลักสากลซึ่งสอดคล้องกันในความหมายว่าเป็นการลงโทษริบทรัพย์สินที่กระทำต่อบุคคลผู้ถูกพิพากษาลงโทษทางอาญาแล้วเช่นกัน แต่การลงโทษของไทยในยุคสมัยนี้ มิได้มีความหมายตรงกับคำว่า Forfeiture ซึ่งลักษณะของการริบทรัพย์สินที่เรียกว่า Forfeiture นั้น จะเป็นการพิจารณาคดีโดยมุ่งไปที่ทรัพย์สินเป็นสำคัญกว่าตัวบุคคล และจะพิจารณาเฉพาะทรัพย์สินเป็นสิ่ง มิใช่การกวาดต้อนทรัพย์สินดังเช่นการริบราชบาตร

ส่วนความหมายของคำว่ายึด आयัดทรัพย์สินก็จะพบในกฎหมายพระไอยการลักษณะโจร ซึ่งลักษณะการยึด आयัดจะเป็นการที่นายร้อยนายแขวง ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เปรียบได้กับกำนันผู้ใหญ่บ้านเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในปัจจุบัน จะมีอำนาจในการยึด आयัดทรัพย์สินเสียก่อนเบื้องต้น การกระทำความผิดตามกฎหมายลักษณะโจร ที่ความผิดนั้นมีโทษถึงตาย (ประหารชีวิต) เพื่อที่จะพิจารณาสิ่งคืนทรัพย์สินของผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริงซึ่งมิใช่จำเลยผู้กระทำความผิดและพิจารณาเก็บเข้าสู่พระคลังหลวงต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ว่าอำนาจดังกล่าวนี้สอดคล้องกับหลักการยึด आयัดทรัพย์สินในปัจจุบัน ซึ่งต้องทำโดยฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครอง และเป็นกระบวนการที่อยู่ในชั้นเบื้องต้นก่อนมีการพิพากษาคัดสินความผิดนั้น

๓.๙.๒ แนวความคิดการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น บรรดาทรัพย์สินหรือผลผลิตใดๆ ที่ประชาชนหามาได้มักจะตกเป็นของมูลนายผู้เป็นเจ้าของสังกัดจึงทำให้ไม่อาจมีฐานะมั่งคั่งได้^{๗๒} ประกอบกับชนชั้นในสังคมสมัยอยุธยานั้นมีลักษณะเป็นสังคมศักดินา ซึ่งมีการแบ่งชนชั้น ผู้ที่มีศักดินาสุงจึงจะมีสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่งคั่งกว่า ส่วนผู้ที่มีศักดินาน้อยกว่ามักจะต้องใช้วิธีการทำความดีความชอบให้หลวง จึงจะมีศักดินาเพิ่มขึ้นตามที่ได้รับความดีความชอบจากหลวง ดังนั้นการสะสมทรัพย์สินเพื่อให้มีฐานะที่ดีในสังคมนั้นจึงเกิดขึ้นได้ยาก

การจำกัดสิทธิในสมัยนี้จะพบมาตรการจำกัดสิทธิสองประการ ได้แก่

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๐

^{๗๑}Bryan A. Garner, *Black’s Law Dictionary*, p. 319.

^{๗๒} แสง บุญเฉลิมวิภาส, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*, หน้า ๙๗.

๑. ข้อจำกัดในทางรัฐประศาสนโยบาย คือ การเก็บภาษีในรูปแบบต่างๆ โดยหลวง ดังจะเห็นได้จากใน พระไอยการเบตเสจร หรือพระไอยการอาชญาหลวง

๒. ข้อจำกัดการใช้สอยอันเป็นมาตรการลงโทษ คือ การลงโทษริบทรัพย์สิน ซึ่งจะพบในพระไอยการอาชญาหลวง พระไอยการลักขณโจร

จะเห็นได้ว่าการจำกัดสิทธิและการคุ้มครองสิทธิล้วนแต่ปรากฏในเป็นลายลักษณ์อักษรในกฎหมายแทบทั้งสิ้น แม้ว่าในสมัยนั้นจะยังไม่มีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นฐานในการรับรองคุ้มครองและจำกัดสิทธิ แต่ถือได้ว่ากฎหมายตามที่ปรากฏในพระไอยการต่างๆนั้น ก็คือการจำกัดสิทธิ ซึ่งคล้ายกับหลักการจำกัดสิทธิตามหลักสากลดังเช่นปัจจุบันซึ่งต้องมีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ชัดเจน หาใช่ว่ารัฐจะกระทำได้ตามอำเภอใจ โดยปราศจากฐานรองรับจากทางกฎหมาย

๓.๙.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงโทษริบทรัพย์สินเป็นโทษประเภทหนึ่งที่มีไว้สำหรับลงทัณฑ์ในความผิดที่มีโทษหลวง ซึ่งเป็นความผิดที่มีผลต่อความมั่นคงของรัฐ พระมหากษัตริย์ ความสงบสุขของประชาชน^{๗๓} โดยมักจะพบในพระไอยการอาชญาหลวงเสียส่วนใหญ่

การริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้เป็นมาตรการลงโทษบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะข่มขู่และยับยั้งทั้งตัวผู้กระทำความผิดและบุคคลทั่วไปที่อาจจะกระทำความผิดได้ในภายภาคหน้า อีกทั้งยังเป็นการป้องกันกำราบ มิให้ใครกระทำความผิดขึ้นได้อีก ถ้าหากกระทำความผิดอีกก็ต้องพบกับโทษทัณฑ์ที่รุนแรงเช่นนี้ นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนต่อผู้กระทำความผิด โดยฝ่ายผู้ได้รับความเสียหายก็มักจะเป็นฝ่ายรัฐหรือพระมหากษัตริย์ เช่นความผิดเกี่ยวกับการก่อกบฏต่อแผ่นดิน หรือความผิดต่อตำแหน่งงานราชการ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์การลงโทษตามหลักสากลแล้ว ก็จะพบว่ามีความสอดคล้องตรงตามทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarian Theory) ในประการที่ว่าเพื่อข่มขู่หรือยับยั้ง (Deterrence) และเพื่อเป็นการป้องกัน (Prevention) ซึ่งจะป้องกันมิให้ผู้อื่นกระทำความผิด และยังสอดคล้องกับทฤษฎีการแก้แค้นทดแทน (Retributive Theory) ซึ่งการริบทรัพย์สินในสมัยนี้เป็นกริบบที่ทำให้ผู้กระทำความผิดสามารถสิ้นเนื้อประดาตัวและไม่เหลือแม้แต่ข้าทาสบริวารที่ต้องถูกส่งเข้าเป็นทรัพย์สินไพร่พลของหลวง ก็ถือได้ว่าการลงโทษริบทรัพย์สินเช่นนี้ได้กระทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษอย่างสาสม อีกทั้งการลงโทษที่ต้องรุนแรงนั้นก็เพื่อรักษาซึ่งความสงบในสังคมและมีให้มีการละเมิดพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินได้อีก

^{๗๓}รติกร ดวงจันทร์, "การกำหนดฐานความผิดและโทษในพระไอยการอาชญาหลวงและพระไอยการอาชญาราษฎร์กับกฎหมายอาญาสมัยใหม่," หน้า ๒๑.

๓.๙.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะเป็นการลงโทษบุคคลด้วยกระบวนการที่ต้องผ่านการพิจารณาพิพากษาความผิดในบุคคลดังกล่าวหรือต้องพระราชอาชญาเสียก่อน จึงจะมีการลงโทษริบทรัพย์สินได้ จึงสอดคล้องกับรูปแบบการลงโทษริบทรัพย์สินในหลักสากลในปัจจุบัน ประเภทของการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล (In Personam Proceeding) กล่าวคือ ต้องมีกระบวนการพิพากษาจำเลยผู้กระทำความผิดก่อน ว่ามีความผิดจริงจึงจะดำเนินการลงโทษริบทรัพย์สินได้ แต่ในปัจจุบันยังมีหลักการลงโทษริบทรัพย์สินด้วยแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน (In Rem Proceeding) ด้วย ซึ่งการพิจารณาคความผิดไม่ยึดติดกับตัวบุคคลหากแต่พิจารณาเพียงตัวทรัพย์สิน แต่แนวความคิดดังกล่าวยังไม่มีปรากฏในยุคสมัยนี้ ซึ่งการริบราชบาตรยังมีใช้การลงโทษริบทรัพย์สินที่มาจากแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน ผู้เขียนเห็นว่าในสมัยนี้ยังมิได้ให้ความสำคัญกับการถือว่าทรัพย์สินเป็นเสมือนบุคคลๆหนึ่งในทางกฎหมาย หรือเป็นการสมมุติโดยกฎหมาย (Legal Fiction)

นอกจากนี้แนวความคิดในการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินนั้น มีที่มาจากแนวความคิดรากฐานมาจากในคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ ซึ่งเรียกการริบทรัพย์สินนั้นว่า Deodand หมายถึงการริบทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุแห่งการตาย และเป็นแนวความคิดที่ส่งผลและมีอิทธิพลต่อกฎหมายในชาติตะวันตก จนเกิดกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่ง ดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบันถือเป็นหลักสากลและปรากฏในประเทศต่างๆ ผู้เขียนเห็นว่าด้วยที่มาจากแนวความคิดดังกล่าว มาจากรากฐานของวัฒนธรรมทางสังคม ความเชื่อที่แตกต่างกับของประเทศไทย จึงทำให้ไม่มีอิทธิพลต่อประเทศไทยในช่วงเวลาของสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้

๓.๙.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน

กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏอยู่ในกฎหมาย สามฉบับได้แก่ ๑. พระไอยการอาชญาหลวง ๒. พระไอยการลักษณโจร ๓. พระอัยการกระบดศึก ๔. กฎมณเฑียรบาลซึ่งเป็นกฎหมายที่มีการนำมารวบรวมอีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยรวมไว้ในเป็นกฎหมายตราสามดวง ในที่นี้จึงขอนำกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายตราสามดวงมาเปรียบเทียบกับหลักสากลในปัจจุบัน

ในเบื้องต้นเมื่อเปรียบเทียบกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์กับหลักสากลในปัจจุบัน พบว่าเป็นกระบวนการริบทรัพย์สินตามกฎหมายตราสามดวงเป็นกระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญา กล่าวคือเป็นการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลเป็นหลัก มิได้

คำนึงถึงความถูกต้องของตัวทรัพย์สิน และการจะริบทรัพย์สินบุคคลได้ต้องปรากฏว่ามีคำพิพากษาลงโทษบุคคลดังกล่าวเสียก่อน

กระบวนการลงโทษทรัพย์สินในสมัยนี้จะนำมาเทียบกับกระบวนการริบทรัพย์สินตามหลักสากลในยุคปัจจุบัน โดยแบ่งกระบวนการในการศึกษาเปรียบเทียบได้ ๕ ขั้นตอน ดังมีรายละเอียดตามนี้

๑) เขตอำนาจศาล

การฟ้องตัวบุคคลเพื่อลงโทษตามกฎหมายไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏกฎหมายตราสามดวงนั้น ตามที่ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาในเบื้องต้นก่อนแล้วว่า กระบวนการพิจารณาคดีในสมัยดังกล่าวมิได้แบ่งแยกคดีอาญาออกจากคดีแพ่งอย่างชัดเจน แม้จะเป็นเช่นนั้น แต่เขตอำนาจศาลก็ได้มีกำหนดไว้ในพระธรรมนูญ โดยได้แยกการลงโทษที่เป็นโทษราชฎีให้ขึ้นศาลอาชญาตาม พระธรรมนูญ มาตรา ๒ มาตรา ๓ และมาตรา ๑๔ ส่วนคดีที่เป็นโทษหลวงให้อยู่ในอำนาจของศาลนครบาล ตามมาตรา ๔ มาตรา ๕

การลงโทษทรัพย์สินเป็นมาตรการลงโทษที่ถือเป็นโทษหลวง ดังนั้น ความผิดที่มีสถานโทษให้ริบราชบาตรหรือโทษทรัพย์สินนั้น ต้องอยู่ในเขตอำนาจของศาลนครบาล ซึ่งศาลนครบาล มีเขตอำนาจในการพิจารณาคดีที่มีความผิดร้ายแรง อุกกรรจ์ และสถานโทษริบราชบาตรนั้นก็แสดงให้เห็นถึงการลงโทษที่รุนแรงอยู่ในตัว

เมื่อเปรียบเทียบกับเขตอำนาจศาลในกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลตามหลักสากล ก็จะพบว่า ในส่วนของหลักสากลนั้น เขตอำนาจจะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลผู้เป็นจำเลย ว่าตนได้กระทำความผิด ณ ที่ใดซึ่งเป็นที่ที่การกระทำความผิดเกิดขึ้นหรือพบการกระทำความผิด หรือหากไม่ได้พิจารณาในประเด็นของการกระทำความผิดก็จะพิจารณาในประเด็นภูมิลำเนาของจำเลย ซึ่งทั้งสองประการนี้เรียกว่า เขตอำนาจเหนือบุคคล (In Personam Jurisdiction)^{๗๔}

จะเห็นได้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลในประเด็นของเขตอำนาจศาลจะพบว่ากระบวนการของไทยมิได้เหมือนหรือคล้ายกับกระบวนการตามหลักสากลแต่อย่างใด กระบวนการของไทยนั้นพิจารณาที่ลักษณะสถานโทษที่ลงทัณฑ์แก่ตัวบุคคลผู้กระทำความผิด แต่ตามหลักสากลพิจารณาที่อำนาจของศาลที่มีเหนือตัวบุคคลผู้กระทำความผิด ที่เป็นเช่นนี้ผู้เขียนสันนิษฐานว่าอาจจะมาจากการที่กระบวนการศาลของไทยในสมัยนั้นยังมิได้มีจัดระบบระเบียบให้เป็นไปตามชาติตะวันตกหรือตามหลักสากล เพียงแต่จะเป็นไปเพื่อพิจารณาในเนื้อความ ตามลักษณะโทษ แม้จะมีศาลทั้งสิ้นจำนวน ๑๔ แห่ง ก็ตาม ซึ่งอย่างไรก็ตามเหตุผลหรือ

^{๗๔} Henry Campbell Black, *Black's Law Dictionary*, p. 791.

แนวความคิดในการจัดตั้งศาลในสมัยนั้นก็ยังไม่มีการทราบและแน่ชัดเนื่องจากยังไม่พบพยานหลักฐานเอกสารที่ชัดเจน^{๗๕}และยังเกิดปัญหาจำนวนศาลที่มากและกระจัดกระจาย ทำให้เกิดความไม่แน่นอนในอำนาจศาล จนศาลบางแห่งถึงกับแก่งแย่งหน้าที่และบางแห่งก็ไม่เอาธรรมาภิบาลตามหน้าที่อีกด้วย^{๗๖}

(๒) ภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยาน

เมื่อกระบวนการพิจารณาคดีได้มีการแบ่งแยกเนื้อหาแบ่งจากอาญาได้ชัดเจน ภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานนั้นเป็นไปตามหลักทั่วไปที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง แต่สำหรับคดีความผิดที่มีโทษหลวงและสถานโทษในการลงทัณฑ์มีการให้รับราชบาตรหรือริบทรัพย์สินนั้น กระบวนการพิสูจน์ในพยานหลักฐานจะต่างออกไปจากปกติ กล่าวคือ ความผิดประเภทนี้จะมีการเดินคดีโดยหลวง (ฝ่ายรัฐ) เพราะความผิดเหล่านี้เป็นความผิดที่ร้ายแรงและกระทบต่อความมั่นคงหลายส่วน

อย่างไรก็ตามแม้หลวงจะเป็นผู้กล่าวหาจำเลย แต่กฎหมายในสมัยนี้ได้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยผู้กระทำความผิดเป็นผู้มัวหมองหรือมีความผิดตั้งแต่ยังมีได้มีการเริ่มคดี ดังนั้นภาระการพิสูจน์จึงตกแก่ฝ่ายจำเลย จึงถือว่าขัดกับหลักการพิจารณาเรื่องการนำสืบพยานหลักฐานในความผิดตามคดีอาญาที่มีการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่ามีความผิด^{๗๗}

กระบวนการในสมัยนั้นหาใช่จำเลยต้องหาพยานหลักฐานมาแก้ต่างให้ตนเองพ้นจากความผิดได้ง่ายดังเช่นปัจจุบันไม่ อีกทั้งกระบวนการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลยผู้กระทำความผิดมักจะต้องถูกรุกรานโดยตระลาการซึ่งก็คือฝ่ายหลวงเพื่อให้ยอมรับสารภาพ และอาจจะต้องนำไปสู่กระบวนการพิสูจน์ด้วยวิธีจารีตนครบาล* หากจำเลยชนะวิธีการทรมานเหล่านั้นและผ่านการพิสูจน์ด้วยวิธีดังกล่าว จึงจะถือว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ในความเป็นจริงแล้วจำเลยผู้กระทำความผิดมักจะไม่อาจทนต่อการทรมานได้ จึงต้องยอมรับสารภาพเสียก่อน บางรายถึงขณะเสียชีวิตลงในระหว่างที่ถูกทรมาน และเมื่อจำเลยรับสารภาพ ผู้พิพากษาก็จะพิพากษาไปตามคำรับ

^{๗๕} ธาณินทร์ กรัยวิเชียร, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช (๒๕๑๑), หน้า ๓๔.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕

^{๗๗} แสวง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า.๑๔๕-๑๔๖

* หลักการแสวงหาความจริงโดยการใช้วิธีจารีตนครบาลนั้นมิได้มีใช้เพียงแคในประเศไทยเท่านั้น แต่ยังมีพบในหลายประเทศในยุโรปโดยในช่วงยุคกลาง ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐหรือศาสนจักรมีอำนาจอย่างกว้างขวาง การจับกุมและการพิจารณาโทษบุคคลก็เป็นไปอย่างเลื่อนลอย ซึ่งบางครั้งต้องใช้วิธีทรมานโหดร้ายเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ ก่อนที่จะยกเลิกวิธีดังกล่าวในช่วงสมัยใหม่ยุคเรืองปัญญา (Enlightenment) โปรดดูเพิ่มเติม ใน กองวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑, หน้า ๒๖๗.

สารภาพโดยทันทีได้มีการตรวจสอบหรือไต่สวนหาความจริงได้อีก ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับภาระการนำสืบในกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือคดีอาญาในปัจจุบันนั้นจะพบว่า ภาระการพิสูจน์เป็นของฝ่ายโจทก์ซึ่งอาจจะเป็นพนักงานอัยการซึ่งเป็นฝ่ายรัฐหรือประชาชนผู้เสียหาย โดยบุคคลเหล่านี้ต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของฝ่ายจำเลยและการพิสูจน์ต้องอยู่ในระดับที่เรียกว่าปราศจากข้อสงสัย (Prove Beyond Reasonable Doubt) ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ส่วนการขังน้ำหนักพยานของผู้พิพากษาก็ต้องพิจารณาได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริงตามฟ้องของโจทก์ ซึ่งเกิดจากการนำสืบที่ปราศจากข้อสงสัยหรือข้อโต้แย้งใดๆ หากพบว่ายังไม่แน่ชัดว่าจำเลยกระทำความผิดจริงหรือไม่ ศาลก็อาจจะยกฟ้องของโจทก์และให้จำเลยพ้นผิดได้ ซึ่งเป็นไปตามหลักแห่งการยกผลประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย ซึ่งจะพบว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ยังไม่ปรากฏหลักการแนวความคิดดังกล่าวและกระบวนการพิสูจน์ความผิดของจำเลยก็มีได้สอดคล้องและเป็นไปเช่นเดียวกับหลักการสากลในปัจจุบัน

(๓) การดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา

ในสมัยนี้ยังไม่พบการดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนมีคำพิพากษา ซึ่งกระบวนการดังกล่าวคือกระบวนการยึดอายัดทรัพย์สินโดยฝ่ายรัฐซึ่งทำให้ทรัพย์สินอยู่ในความครอบครองของฝ่ายรัฐอันเป็นไปตามหลักสากล

(๔) การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น

สมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ใช้วิธีการลงโทษริบทรัพย์สินโดยการกวาดต้อนเอาบรรดาทรัพย์สินทั้งหมดของจำเลยผู้กระทำความผิดเข้าเป็นของหลวง แต่ทรัพย์สินที่ริบเข้าหลวงนั้นจะต้องเป็นทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเท่านั้น หากทรัพย์สินใดพิจารณาได้ความว่าเป็นของบุคคลอื่นก็จะไม่สามารถริบได้ ดังที่ปรากฏในพระไอยการลักษณะโจร มาตรา ๑๑

เมื่อเปรียบเทียบกับหลักสากลจะพบว่ามีความคล้ายคลึงกันบางส่วนคือทรัพย์สินของบุคคลอื่นนั้นโดยเบื้องต้นจะไม่สามารถไปริบได้ เนื่องจากบุคคลอื่นนั้นมีผู้ใช้ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมกับการกระทำความผิด ซึ่งคล้ายกับหลัก (Innocent Owner) ตามหลักสากล อย่างไรก็ตามหลักสากลในปัจจุบัน หากทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่มีไว้เป็นความผิด หรือกล่าวได้ว่าเป็นความผิดในตัวทรัพย์สินนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็กรมสิทธิ์ของบุคคลใด ศาลก็ต้องริบเสมอเสมือนเป็นวิธีการสร้างความปลอดภัยให้สังคมเพราะทรัพย์สินเหล่านั้นโดยสภาพเป็นอันตรายต่อสังคม^{๗๘} ชุมชน แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นยังไม่พบแนวความคิดดังกล่าว ดังนั้นจะถือว่าหากเป็นทรัพย์สินที่พิจารณาได้ความว่าเป็นของบุคคลอื่น ก็จะต้องคืนแก่เจ้าของผู้แท้จริง

^{๗๘} พิชฌน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๒๓.

(๕) การบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบ

เมื่อมีการลงโทษริบทรัพย์สิน บรรดาทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิดนั้นจะถูกหลวงกวาดต้อนเข้าสู่พระคลังหลวงเป็นทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ซึ่งพระมหากษัตริย์จะนำไปใช้แต่ประการใดนั้นก็สุดแท้แต่พระองค์ ซึ่งอาจจะมีการแจกจ่ายให้แก่ข้าราชการบริพารของพระองค์เอง^{๗๙} หรือการบริหารจัดการราชอาณาจักรในการต่างๆ โดยผ่านเสนาบดีกรมพระคลัง

หากนำไปเปรียบเทียบกับหลักการจัดการทรัพย์สินอันเป็นหลักสากลนั้น ในหลักสากลมักจะมีองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อบริหารทรัพย์สินที่ได้มาจากการริบทรัพย์สินหรือการยึดอายัดโดยเฉพาะเช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะใช้ชื่อ กองทุน Assets Forfeiture Fund สังกัดกระทรวงยุติธรรม ส่วนประเทศอังกฤษก็จะมีหน่วยงานเฉพาะที่ดูแลบริหารจัดการทรัพย์สินชื่อว่า Trustee ซึ่งก็เป็นหน่วยงานของรัฐเช่นกัน กล่าวได้ว่าประเทศไทยจะมีความคล้ายคลึงกันในประเด็นเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สิน กล่าวคือมีการนำทรัพย์สินที่ถูกริบมาบริหารจัดการเพื่อประโยชน์แก่รัฐหรือแผ่นดินเช่นกัน หากแต่การบริหารจัดการของประเทศไทยในสมัยนั้นยังไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรดังเช่นหลักการจัดการที่เป็นสากลที่จัดการโดยเฉพาะแต่จะให้บุคคลเป็นผู้บริหารจัดการคือเสนาบดีกรมพระคลังซึ่งมีหน้าที่บริหารจัดการดูแลกรมพระคลังและการใช้จ่ายของแผ่นดิน

๓.๙.๖ รูปแบบของการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะเป็นการริบเอาทรัพย์สินทั้งหมดทั้งสิ้นของผู้กระทำความผิดเรียกว่าการริบราชบาตร ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกริบทรัพย์สินตามหลักสากลจะพบว่าไม่ได้มีลักษณะเป็นการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งหรือการริบทรัพย์สินตามมูลค่าแต่อย่างใด แม้การริบราชบาตรจะยังเป็นการริบเอาทรัพย์สินเข้าหลวง แต่การริบดังกล่าวทรัพย์สินที่ถูกริบมิได้เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดแต่อย่างใด เป็นการกวาดเอาทรัพย์สินทุกสิ่งอย่างโดยมิต้องพิจารณาความเกี่ยวข้องใดๆ ส่วนการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งตามหลักสากลนั้น จะริบก็ต่อเมื่อเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือเป็นทรัพย์สินสกปรก (Tainted Property)^{๘๐} นอกจากทรัพย์สินที่ถูกริบแล้วยังมีการริบเอาตัวบุคคลผู้เป็นข้าทาสบริวารกวาดต้อนเข้าเป็นบุคคลของหลวง

^{๗๙} กองวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑, หน้า ๒๖๖.

^{๘๐} จูซาร์ตัน โยธินวิสิษฐ์, "มาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด: ศึกษากรณีดอกผลของทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด," หน้า ๑๔.,

การริบทรัพย์สินในลักษณะริบราชบาตรนี้จึงถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกับหลักสากลในปัจจุบัน หรือแม้ในยุคสมัยดังกล่าวกฎหมายริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษจะเป็นการริบทรัพย์สินเอาบรรดาทรัพย์สินทุกอย่างของผู้ต้องโทษประหารชีวิตหรือมีความผิดอาหาร้ายแรงซึ่งคล้ายกับการริบราชบาตร แต่การริบทรัพย์สินที่มีผลไปถึงตัวบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับจำเลยผู้กระทำความผิดเช่นนี้ไม่มีในกฎหมายของประเทศอังกฤษ

๓.๙.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

(๑) ความหมายของทรัพย์สิน

นิยามความหมายของคำว่าทรัพย์สินมิได้มีการบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งตามกฎหมายจึงต้องพิจารณาเทียบเคียงจากบทบัญญัติที่กล่าวถึงทรัพย์สินมาทำความเข้าใจประกอบ ซึ่งความหมายของทรัพย์สินในสมัยนี้จะเป็นวัตถุที่มีรูปร่าง สามารถนำพาหรือเคลื่อนย้ายไปได้ซึ่งก็จะคล้ายกับความหมายส่วนหนึ่งตามหลักสากล แต่ยังมีได้ครอบคลุมในความหมายทั้งหมดตามหลักสากล กล่าวคือตามหลักสากลนั้นให้หมายรวมถึงสิทธิและผลประโยชน์ใดถือเป็นทรัพย์สินด้วย

(๒) ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้

การริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้ของไทยเป็นการกวาดต้อนเอาบรรดาทรัพย์สินทุกชนิดทุกอย่างของผู้กระทำความผิดเข้าสู่พระคลังหลวงเมื่อเปรียบเทียบกับประเภทของทรัพย์สินตามหลักสากล จะเห็นว่าตามหลักสากลนั้นแบ่งประเภทได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ๑. ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย ๒. ทรัพย์สินที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความผิดสำเร็จ ๓. ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด

การริบทรัพย์สินของไทยมิได้มีที่มาจากเหตุข้างต้นทั้งสามประการแต่อย่างใด เพียงแต่จะริบทรัพย์สินเอาทุกชนิดที่เป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลย ไม่มีการแยกประเภทของทรัพย์สินที่ริบ จึงกล่าวได้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมายไทยนั้นมิได้คล้ายคลึงกับหลักสากลแต่ประการใด

จากการศึกษาเปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในทุกประเด็นที่กล่าวมา จะพบว่า แนวความคิดหลักในการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยนั้นคือการการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลซึ่งใช้กระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญา กล่าวคือจะต้องมี การฟ้องตัวบุคคลซึ่งได้กระทำความผิดทางอาญาและศาลพิพากษาว่ามีความผิดเสียก่อน จึงจะดำเนินการลงโทษริบทรัพย์สินได้ แนวคิดเช่นนี้หากพิจารณาถึงที่มาจะพบว่า อิทธิพลของชาติตะวันตกหรือแนวความคิดเกี่ยวกับหลักกฎหมายจากทางยุโรปและชาติตะวันตกนั้น มิได้ส่งผลต่อการกำหนดโทษริบทรัพย์สินของไทยแต่อย่างใด หากแต่เป็นคัมภีร์

พระธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นคัมภีร์เก่าแก่โบราณและศักดิ์สิทธิ์ เป็นพื้นฐานและมีอิทธิพลต่อกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบทบัญญัติที่เป็นสารบัญญัติที่เป็นวิธีบัญญัติ ก็ล้วนมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ทั้งสิ้น ซึ่งแม้ประเทศไทยจะได้รับคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาจากมอญ แต่ในเนื้อความในคัมภีร์ฯ ก็ได้มีการปรับและประยุกต์ ให้เข้ากับสภาพสังคมไทย ที่นับถือศาสนาพุทธ

นอกจากนี้ยังพบว่า การลงโทษริบทรัพย์สินยังมีความแตกต่างจากต่างประเทศอยู่เป็นอันมาก ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่แปลก หากได้พิจารณาถึงสภาพสังคมในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วจะพบว่าการติดต่อกับชาวต่างชาติก็มีเพียงในทางการค้า การเจริญสัมพันธไมตรีแต่ไม่ได้มีการนำแนวความคิดในเรื่องกฎหมายมาเผยแพร่ หรือรับเอาวัฒนธรรมใดๆ เข้ามามากนัก จนมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนกลางซึ่งได้รับอิทธิพลกฎหมายจากต่างประเทศที่สำคัญคือประเทศอังกฤษ ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ประเทศทางยุโรปเรื่องอำนาจและเข้ามาทำสนธิสัญญากับประเทศไทย ประเทศไทยจึงเริ่มรับอิทธิพลทางกฎหมายของชาติตะวันตกสาเหตุประการสำคัญก็มาจากความล้าหลังของกฎหมายไทยในสายตาต่างชาติจนทำให้สูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตโดยเฉพาะเรื่องการค้าไปให้กับต่างชาติ^{๘๑} จนประเทศไทยจึงต้องมาปรับเปลี่ยนและปฏิรูปกฎหมายของตนเองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเวลาต่อมา

กฎหมายของไทยในยุคสมัยนี้ ถูกลองว่าในส่วนสารบัญญัตินั้นมีความล้าหลัง มีบทบัญญัติ ที่ไม่สอดคล้องกับสังคมในสมัยนั้น โดยเฉพาะในเรื่องความผิดอาญา การลงโทษ และวิธีพิจารณาความแบบจารีตนครบาล ซึ่งมีความรุนแรง ป่าเถื่อน โหดร้าย ซึ่งชาวต่างชาติเห็นว่าไม่ควรปรากฏในกฎหมายสมัยใหม่ในช่วงเวลานั้น^{๘๒}

การเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับหลักสากลก็เพื่อให้ทราบว่า ณ สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นมีลักษณะเป็นเช่นไรมีการใช้รูปแบบใด (Model) มีชาติใดเป็นต้นแบบหรือไม่หรือรับอิทธิพลแนวความคิดมาจากสิ่งใด

การลงโทษริบทรัพย์สินที่เรียกว่าการริบราชบาตรนี้ มีใช้มาแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏในกฎหมายพระไอยการอาชญาหลวง พระไอยการลักษณโจร พระไอยการกระบดศึก ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ยังมี การใช้การลงโทษดังกล่าวซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง จนเรื่อยมาถึงการประกาศใช้ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๑ และเป็นการยกเลิกไปซึ่งกฎหมายอาญารวมไปถึงวิธีการลงโทษแบบเดิมที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงไปในตัว

^{๘๑} แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า ๑๓๖.

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒

ช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนมีการประกาศปฏิรูปกฎหมายและประกาศใช้ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ นั้น กฎหมายตราสามดวงก็ยังคงมีผลบังคับใช้ในชวงเวลาดังกล่าว แต่ในส่วนของการลงโทษริบทรัพย์สินนั้น หากจะมีการลงโทษริบราชบาตรต่อผู้กระทำความผิด จะต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตเสียก่อน เช่นเดียวกับโทษประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร้ายแรงที่คล้ายคลึงกัน ดังที่ปรากฏในพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ มาตรา ๑๙ ว่า “คำพิพากษาซึ่งมีโทษถึงประหารชีวิตอย่างหนึ่งถึงริบสมบัติอย่างหนึ่ง เมื่อศาลได้อ่านให้คู่ความฟังแล้วต้องบอกคำสั่งคำพิพากษาเข้ามายังเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมให้นำขึ้นกราบบังคมทูลฯก่อน ต่อได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงจะกระทำตามคำพิพากษาได้ แต่คำพิพากษานอกจากนั้นเมื่อศาลได้พิพากษาแล้ว และคู่ความมิได้อุทธรณ์ตามกฎหมายก็ให้ผู้พิพากษาบอกผู้ว่าราชการเมืองแลกรรมการ ให้บังคับตามคำพิพากษาได้ทุกประการ”^{๘๓} และยังปรากฏตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญามีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕* มาตรา ๓๙ ความว่า “คำตัดสินอันใดอันหนึ่งซึ่งถึงที่สุดแล้วและเป็นคำตัดสินมีโทษประหารชีวิตริบทรัพย์สมบัติ หรือจำคุกตลอดชีวิตต้องให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนำคำตัดสินนั้นทูลเกล้าฯ ถวาย ถ้ามีฎีกาของผู้ต้องโทษนั้นด้วยก็ให้ทูลเกล้าฯ ถวายพร้อมกัน เมื่อทราบกระแสพระบรมราชโองการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือให้งดเว้นเสียแต่ประการใด จึงให้กระทำตามแนวพระบรมราชโองการนั้นทุกประการ”

อย่างไรก็ตามการลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วยวิธีการริบราชบาตร แม้จะเห็นได้ถึงถึงความร้ายแรงของการลงโทษ แต่หากพิจารณาถึงสภาพบ้านเมืองที่มีการก่อกบฏแย่งชิงอำนาจกันอย่างเป็นนิจประกอบด้วยแล้ว ก็จะทำให้เข้าใจได้ว่าที่ต้องลงโทษเช่นนี้ก็ความจำเป็นในการคุ้มครองสถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์และความมั่นคงภายในราชอาณาจักรก็เป็นได้

^{๘๓}พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๑๑.

* เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการพิจารณาความผิดที่มีโทษอาญาซึ่งประกาศใช้ชั่วคราว เพื่อให้กฎหมายไทยเป็นไปตามรูปแบบกฎหมายสมัยใหม่ตามชาติตะวันตกจึงต้องดำเนินการบัญญัติกฎหมายขึ้นหลายฉบับ ในช่วงเวลาดังกล่าว ก่อนที่จะมีการจัดทำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในภายหลัง

บทที่ ๔

การลงโทษรับทรัพย์สินตามกฎหมายไทยในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การลงโทษรับทรัพย์สินในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วยวิธีการริบราชบาตรได้ถูกยกเลิกด้วยกฎหมายอาญาที่ประกาศใช้ในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีการปรับเปลี่ยนทั้งเนื้อหาสารบัญญัติ วิธีพิจารณาความรูปแบบใหม่รวมถึงการลงโทษที่ร่วมสมัยและเป็นไปตามชาติตะวันตกและสากลนิยม การปรับเปลี่ยนการลงโทษจากการริบราชบาตรมาเป็นการรับทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างหรือการรับทรัพย์สินแบบเฉพาะเจาะจงซึ่งถูกบัญญัติไว้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ รายละเอียดของการลงโทษรับทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมีรายละเอียดและกระบวนการดังต่อไปนี้

๔.๑ ความเป็นมาและความหมายของโทษรับทรัพย์สิน

๔.๑.๑ ความเป็นมาของโทษรับทรัพย์สิน

ประเทศไทยเริ่มมีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จากการค้าขายแล้วขยายไปสู่เรื่องการเมือง รัฐบาลต่างประเทศได้แต่งตั้งทูตเข้ามาทำสัญญาค้าขายกับประเทศไทยพร้อมทั้งขอตั้งสถานกงสุลเพื่อดำเนินการเรื่องการค้า^๑ ในช่วงระยะแรกชาวต่างชาติยินยอมปฏิบัติตามระบบการค้า ข้อบังคับประเพณี รวมไปถึงการยอมรับกฎหมายไทย ต่อมาเมื่อการค้าขายเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ชาวต่างประเทศเกิดความไม่พอใจในระบบต่างๆของไทย รวมถึงเห็นว่ากฎหมายไทยและระบบการศาลของไทยซึ่งมีความป่าเถื่อนรุนแรงล้าหลัง ไม่ยุติธรรม ไม่มีการคุ้มครองสิทธิของบุคคล ประกอบกับเป็นยุคสมัยแห่งการล่าอาณานิคม จึงทำให้ประเทศชาวตะวันตกยกข้ออ้างต่างๆ เพื่อที่จะเข้ามาปกครองประเทศในแถบทวีปเอเชียซึ่งอ้างว่าประเทศเหล่านี้มีรัฐบาลที่ไร้สมรรถภาพ และยังไม่เจริญนัก^๒ จึงมีการยอมอะลุ่มอล่วยทำสนธิสัญญากับต่างประเทศซึ่งมีผลไปถึงการเสียดินสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลให้กับประเทศเหล่านั้นด้วย

^๑ วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, หน้า ๔๐.

^๒ วิไลเลขา บุรณศิริ, สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร และศิวพร สุนทรวิภาต, ประวัติศาสตร์ไทย ๒ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓๙-๓๔๐.

เนื่องจากปัญหาอันเกิดจากการขยายการใช้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งมีผลกระทบต่อการบริหารประเทศมากขึ้น กล่าวคือ แต่ละประเทศพยายามทุกวิถีทางในการที่จะเพิ่มจำนวนคนในบังคับของตนให้มากที่สุด^๓ แม้กระทั่งคนไทยเองก็ไปติดต่อขอหนังสือจากกงสุลเพื่อขอเป็นคนในบังคับต่างชาติ เพื่อให้ได้สิทธิในการหลีกเลี่ยงการขึ้นศาลไทยหรือการตกอยู่ในเขตอำนาจศาลไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์เองทรงเห็นประเด็นปัญหาดังกล่าว จึงทรงเร่งดำเนินการปฏิรูประบบศาลและระบบกฎหมายให้มีความทันสมัยตามแบบชาติยุโรปดั่งนั้น เพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยของประเทศและให้หลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของประเทศชาติ ตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงปฏิรูปโครงสร้างประเทศเสียใหม่ ทั้งในด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม^๔ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาให้เกิดความทัดเทียมกับอารยประเทศอื่นๆ ด้วย

ในช่วงก่อนที่จะมีการจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทยสำเร็จเสร็จสิ้นนั้น ได้มีการริเริ่มแก้ไขกฎหมายในหลายฉบับโดยเฉพาะใน ส่วนที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีในชั้นศาล จนเกิดขึ้นเป็น พระราชบัญญัติต่างๆ ซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติ ขึ้นไว้ชั่วคราวก่อนที่จะมีการจัดทำให้เป็นประมวลกฎหมายตามแบบฉบับยุโรปทั้งหมด ดังนี้

๑.พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓

๒.พระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔

๓.พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน
ร.ศ. ๑๑๕

๔.พระราชบัญญัติกระบวนวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕

ในส่วนของพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓ และ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ นั้น เป็นการร่างโดยอาศัยหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษเป็นพื้นฐานซึ่งในช่วงเวลานั้นอิทธิพลทางกฎหมายจากประเทศอังกฤษได้มีผลต่อ ประเทศไทยเป็นอย่างมาก ทั้งจากการติดต่อกับชาวอังกฤษและการได้ร่ำเรียนกฎหมายจากประเทศ อังกฤษโดยนักกฎหมายชาวไทย^๕ ส่วนกฎหมายพระธรรมนูญศาลนั้น ได้นำหลักในระบบศาลของ ประเทศฝรั่งเศสมาเป็นแนวพิจารณา อย่างไรก็ตามด้วยความบกพร่องบางประการจึงทำให้มีการ ยกเลิกพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ ในที่สุด และได้ประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา

^๓วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, หน้า ๔๖.

^๔ธงทอง จันทรางศุ, เอกสารการสอน วิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๗.

^๕ชาญชัย แสวงศักดิ์, อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย, หน้า ๒๖.

ความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ แทน ส่วนกฎหมายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ก็มีการแก้ไขปรับปรุงเรื่อยมาจนถึง ร.ศ. ๑๒๗^๖

การปฏิรูปกฎหมายได้เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังใน พ.ศ. ๒๔๔๐ โดยเปลี่ยนมาใช้ระบบกฎหมายรูปแบบเดียวกับยุโรป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระและร่างประมวลกฎหมายขึ้นโดยเฉพาะ ซึ่งคณะกรรมการได้เลือกทำประมวลกฎหมายอาญาหรือที่เรียกกันในขณะนั้นว่า กฎหมายลักษณะอาญาก่อนกฎหมายฉบับอื่น^๗ นอกจากนี้ในกระบวนการร่างกฎหมาย คณะกรรมการผู้ร่างได้ทำการการเทียบเคียงจากประมวลกฎหมายของประเทศทั้งหลายในยุโรปเพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการร่างกฎหมายด้วย^๘ นับว่าเป็นกฎหมายของไทยเองก็มีความทันสมัยมากในขณะนั้น กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ เป็นกฎหมายที่บังคับใช้แทนที่กฎหมายตราสามดวง ที่ถูกยกเลิกไป จากการที่มีคณะกรรมการร่างกฎหมายที่ประกอบด้วยชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาติตะวันตก จึงทำให้เนื้อหาในกฎหมายฉบับนี้ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากประเทศชาติตะวันตก กฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติทำนองประมวลกฎหมายซึ่งได้นำกฎหมายอาญาส่วนที่สำคัญ รวมในไว้ที่เดียวกัน ตลอดถึงหลักสำคัญในการใช้กฎหมายที่ลงโทษทางอาญาทั่วไปซึ่งกฎหมายฉบับนี้ใช้จนมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบัน^๙

เมื่อกล่าวถึงการลงโทษตามประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ จะพบว่ามี การบัญญัติถึงการลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิด มีทั้งสิ้น ๖ ประการดังต่อไปนี้^{๑๐}

๑. ประหารชีวิต
๒. จำคุก
๓. ปรับ
๔. ให้อยู่ภายในเขตที่อันมีกำหนด
๕. ให้อริบทรัพย์
๖. ให้อริบทรัพย์สิน

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔-๔๕

^๗ ราชทอง จันทรางศุ, เอกสารการสอน วิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย, หน้า ๕๐-๕๑

^๘ Francis B. Sayre, "The Passing of Extraterritoriality in Siam," *American Journal of International Law* 22 (1928), p.81 อ้างใน คมพล จันทน์หอม, "เหตุใดหลักการในกฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๗ จึงทันสมัยข้ามศตวรรษ?", ใน กฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

^๙ พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๖

^{๑๐} โปรดดู กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๑๒

โทษเกี่ยวกับการริบทรัพย์มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ ถึงมาตรา ๒๙ ซึ่งเป็นการยกเลิกการริบทรัพย์แบบเดิมคือการริบราชบาตร โดยกฎหมายฉบับนี้

การลงโทษตามกฎหมายลักษณะอาญา ถือได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนหลักการลงโทษของประเทศไทยให้เข้าไปสู่หลักสากล มีความเป็นกฎหมายสมัยใหม่ (Modern Law) ^{๑๑} ฉบับแรกของไทยที่ได้ร่างอย่างพินิจพิเคราะห์ละเอียดด้วยความเชี่ยวชาญของนักกฎหมายอาวุโสของไทยและความช่วยเหลือจาก นักกฎหมายต่างประเทศที่เข้ามาเป็นกรรมการร่างกฎหมายในเวลานั้นด้วย

การลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยปฏิรูปกฎหมายนี้ จะเป็นการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างแล้ว จะไม่ใช่การริบทรัพย์สินในลักษณะเป็นการกวาดเอาบรรดาทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิดที่เรียกว่า การริบราชบาตรเช่นเดิมอีกต่อไป การริบทรัพย์สินเช่นนั้นอาจจะไม่ยุติธรรมแก่ผู้กระทำความผิด และอาจจะไม่สมควรประสงค์ของการลงโทษทางอาญา กล่าวคือ อาจจะทำให้ผู้ถูกลงโทษมีนิสัยที่ชั่วร้ายยิ่งขึ้น^{๑๒}

๔.๑.๒ ความหมายของการริบทรัพย์สิน

บทบัญญัติในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มิได้ให้ความหมายของการริบทรัพย์ไว้โดยชัดแจ้ง แต่การริบทรัพย์ในยุคปฏิรูปกฎหมายนี้ มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นอันมาก การริบทรัพย์สินในสมัยก่อนนั้น ใช้วิธีการริบราชบาตรคือเป็นการริบเอาบรรดาทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายของผู้กระทำความผิดเข้าเป็นของหลวง ซึ่งจะไม่มีการเจาะจงตัวทรัพย์สินหรือพิจารณาว่าทรัพย์สินดังกล่าวเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดหรือไม่ ส่วนการริบทรัพย์ในยุคปฏิรูปกฎหมาย จะมีลักษณะริบเอาทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเท่านั้น เช่น สิ่งของที่ใช้หรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้ในการกระทำความผิด^{๑๓}หรือทรัพย์ที่บุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด^{๑๔} หรือทรัพย์อย่างใดๆที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ถ้าผู้ใดทำ หรือใช้ หรือมีไว้ หรือขาย หรือทอดตลาด เป็นความผิด^{๑๕}

การริบทรัพย์ในยุคปฏิรูปกฎหมายนี้ จะมีบทบัญญัติระบุไว้ชัดแจ้งว่าเป็นโทษสถานหนึ่ง ดังนั้นหากจะลงโทษบุคคลได้ จะต้องมีการพิพากษาเสียก่อนว่าบุคคลใดกระทำความผิดแล้ว ต้องถูกลงโทษตามกฎหมาย ส่วนที่เป็นทรัพย์ก็ต้องถูกริบ หากปรากฏว่าเข้าเงื่อนไขในการจะริบได้

^{๑๑} แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า ๒๒๖.

^{๑๒} ขุนจรรยาวิเศษ และทองหล่อ บุญนิตย์, หลักกฎหมายลักษณะอาญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (๒๔๗๘), หน้า ๕๔.

^{๑๓} โปรดดูกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ มาตรา ๒๗(๑)

^{๑๔} โปรดดูกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ มาตรา ๒๗ (๒)

^{๑๕} โปรดดูกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ มาตรา ๒๘

ตามมาตรา ๒๗ และมาตรา ๒๘ ซึ่งเมื่อมีคำพิพากษาให้รับทรัพย์แล้วก็ต้องส่งไว้เป็นของหลวงทั้งสิ้น ตามมาตร ๒๖

เมื่อเปรียบเทียบการรับทรัพย์ในยุคสมัยปฏิรูปกฎหมายนี้กับสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงการรับทรัพย์จากเดิมด้วยการริบราชบาตราสู่การรับทรัพย์เฉพาะเจาะจงนั้น ถือได้ว่ามีความทันสมัยเป็นสากลเทียบเท่าชาติตะวันตกอื่นๆได้ สาเหตุของการปรับเปลี่ยนรูปแบบประการหนึ่งก็อาจจะมาจากว่า มีการพิจารณาและตระหนักถึงสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลมากขึ้น ซึ่งทำให้การลงโทษรับทรัพย์เป็นธรรมต่อผู้กระทำความผิดได้ยิ่งขึ้น

๔.๑.๓ การยึด आयัตทรัพย์สิน

ความหมายของการยึด आयัตทรัพย์ ยังไม่ปรากฏเป็นนิยามในกฎหมาย หากแต่ต้องเทียบเคียงและพิจารณาลักษณะของการยึด आयัต ตามตัวบทกฎหมาย การเทียบเคียงความหมายของการยึดทรัพย์ อาจจะต้องพิจารณาในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ ในมาตรา ๙๑ ความว่า “ถ้าเจ้าพนักงานผู้ถือหมายยึดไปเก็บเอาทรัพย์สิ่งของนั้น มิได้เก็บเอาทรัพย์สิ่งของในเวลาสมควรจะเก็บยึดได้...”^{๑๖} จะเห็นได้ว่าตามบทบัญญัติเรื่องการยึดทรัพย์ การยึดทรัพย์นั้นจะต้องกระทำโดยเจ้าพนักงานของรัฐ และมีการกระทำที่เป็นการยึดเอาสิ่งของทรัพย์สิน เพื่อนำไปเก็บรักษาไว้

๔.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

๔.๒.๑ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

สมัยรัตนโกสินทร์ก่อนเข้าสู่ยุคปฏิรูปกฎหมาย สิทธิในทรัพย์สินได้เริ่มมีแนวความคิดที่รับรองสิทธิให้แก่บุคคลซึ่งเป็นราษฎรมากขึ้น ซึ่งปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของราษฎร ตัวอย่างเช่นในเรื่องที่ดิน ทรงเปลี่ยนแนวความคิดเดิมที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งปวงทั่วราชอาณาจักรและทรงรับรองกรรมสิทธิ์ของราษฎรในที่ดินแบบตะวันตก ทรงมีกระแสพระบรมราชโองการเกี่ยวกับเรื่องที่ดินว่า “ตั้งแต่นี้ต่อไป ถ้าพระเจ้าแผ่นดินจะต้องพระราชประสงค์ที่บ้านเรือน นาสวน พระราชทานให้เป็นวังบ้าน สวน นา แก่พระราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในซึ่งมีความชอบ ถาทรงพระราชศรัทธาสั่งสร้างพระอารามหลวงในที่แห่งใด ตำบลใด ฤาจะ

^{๑๖} เจ้าพระยาศรีธรรมราชภิเศก, บทพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งกับคำอธิบายเล่ม ๒ ว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่ง, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (๒๔๗๕), หน้า ๓๓๔.

พระราชทานให้ผู้ใดก็ได้ ให้เอาเงินพระคลังมหาสมบัติสำหรับแผ่นดินซื้อที่บ้าน นา สวน พระราชทาน แก่วงศ์วานวงศ์”^{๑๗}

จึงแสดงให้เห็นว่าการกระทำใดของพระมหากษัตริย์ที่จะกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินของราษฎรนั้น มิใช่จะกระทำได้ตามอำเภอใจอีกต่อไป หากมีพระราชประสงค์ในที่ดินของผู้ใด ก็จะต้องใช้เงินแทนราษฎรผู้นั้น ถือว่าเป็นการริเริ่มให้มีหลักประกันในสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินของบุคคล

เมื่อเข้าสู่ยุคปฏิรูปกฎหมายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บุคคลมีเสรีภาพที่จะจัดการกับทรัพย์สินของตน กฎหมายให้การคุ้มครองทรัพย์สินด้วยการที่รัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซง ฐานะและสิทธิหน้าที่ของบุคคลในการถือครองทรัพย์สินมีการรองรับที่ชัดเจน เกิดความตื่นตัวและตระหนักในระบอบการปกครองที่ถือกฎหมายเป็นใหญ่ เกิดความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนเองมากขึ้น^{๑๘} สาเหตุประการหนึ่งก็มาจากว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคที่ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากชาติตะวันตกเข้ามาในราชอาณาจักรอย่างแพร่หลาย

เมื่อมีการปฏิรูประบบกฎหมายและจัดทำกฎหมายขึ้นใหม่ ระบบประมวลกฎหมายที่จัดทำขึ้นนั้น ยึดหลักความศักดิ์สิทธิ์ของทรัพย์สินส่วนบุคคล มีการคุ้มครองระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ยอมให้ราษฎรถือครองทรัพย์สินโดยเด็ดขาด ไม่ว่าจะบุคคลดังกล่าวจะมีสถานะเป็นเจ้าของ ชุมนาง หรือสามัญชน ซึ่งรัฐมีหลักประกันคุ้มครองสิทธิโดยไม่ริบหรือเวนคืนทรัพย์สินของราษฎรตามอำเภอใจ^{๑๙}

๔.๒.๒ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

การจำกัดสิทธิของบุคคล ยังคงมีลักษณะไม่ต่างจากแนวคิดเดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนัก โดยมีการแบ่งมูลเหตุแห่งการจำกัดสิทธิออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑. ข้อจำกัดในทางรัฐประศาสนนโยบาย เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สาธารณชน และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของรัฐ โดยมีการตราพระราชบัญญัติภาษีอากร ร.ศ. ๑๑๑ ขึ้น ในก่อนปฏิรูประบบราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ ซึ่งมีทั้งในเขตเมืองหลวง หัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองประเทศราช

๒. ข้อจำกัดการใช้สอยอันเป็นมาตรการลงโทษ มีวัตถุประสงค์ในการรักษาความสงบสุขของบ้านเมือง และเป็นการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิด ซึ่งการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินนั้นจะแสดงออกมาในรูปแบบการบัญญัติกฎหมายที่มีลักษณะเป็นการลงโทษ ในยุคสมัยนี้ก็มีกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ เป็นกฎหมายที่มีไว้เพื่อสิทธิในทรัพย์สิน คือ

^{๑๗} กิตติศักดิ์ ปรกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, หน้า ๑๑๖.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๔๗

^{๑๙} เรื่องเดียวกันหน้า ๑๔๔

การลงโทษริบทรัพย์สิน ซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา ๑๒ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิดและมีมาตรการลงโทษอันเป็นการจำกัดสิทธิในทรัพย์สิน

นอกจากจะเป็นการจำกัดสิทธิการใช้สอยในอันที่เป็นมาตรการลงโทษแล้วยังพบว่าการจำกัดสิทธิการใช้สอยทรัพย์สินในลักษณะเพื่อป้องกันสังคมจากภัยอันตรายหรือเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากใน กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๒๘ ซึ่งกำหนดให้ศาลมีอำนาจริบทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ถ้าผู้ใดทำ หรือใช้หรือมีไว้ หรือขาย หรือทอดตลาดเป็นความผิดและต้องริบเสียทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดหรือไม่ และไม่ให้ถือเอาเหตุที่มีคำพิพากษาว่าผู้ใดกระทำความผิดหรือไม่มาเป็นเงื่อนไขในการริบทรัพย์สินดังกล่าว

๓. ข้อจำกัดการใช้ทรัพย์สินเพื่อเป็นพยานหลักฐานในคดี

การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินเพื่อเป็นพยานหลักฐาน เป็นไปเพื่อการพิสูจน์ความถูกต้องของบุคคลในคดี ดังนั้นจึงต้องมีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ในเบื้องต้นเสียก่อน

ข้อจำกัดประการนี้ได้เริ่มมีแนวความคิดในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาตอนต้น คือ ในปี ร.ศ. ๑๑๕ ซึ่งปรากฏใน มาตรา ๘ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมิโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ความว่า “ให้เจ้าพนักงานอำเภอ กำหนด กองตระเวนและกองใต้สวนโทษหลวงในกรุงและหัวเมือง สืบสวนหาค่าพยานหรือสิ่งสำคัญอันเป็นหลักฐานใช้เป็นตัวพยานหรือตัวคน...”

พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้ใช้เสมือนเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในช่วงเวลานั้น จนล่วงเลยมาถึงการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายวิธีพิจารณาความ ในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๑ ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๓ พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พ.ศ. ๒๔๗๑ ความว่า “เมื่อมีเหตุเป็นที่เห็นว่าได้เกิดการทำความผิดทางอาชญา นอกจากความผิดฐานลหุโทษในที่ซึ่งกรมอำเภอไม่อยู่และไม่อาจไปถึงได้โดยพลันไซ้ ให้นายตำรวจภูธรซึ่งมียศตั้งแต่นายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจกระทำการได้สวนชั้นต้นได้ และเพื่อการนั้นให้มีอำนาจยึดวัตถุพยาน และออกหมายเรียกคนมาสอบสวนให้การเป็นพยาน ทั้งในทางที่จะแสดงความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ถูกสงสัย”

การคุ้มครองและจำกัดสิทธิในยุครัฐธรรมนูญนี้ ได้รับแนวความคิดกฎหมายสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้บ้างในเรื่องที่ว่า การใช้อำนาจในการปกครองหรือบริหารบ้านเมืองในทางลิดรอนสิทธิ เสรีภาพและทรัพย์สินของเอกชนได้นั้น ต้องมีกฎหมายระบุไว้โดยชัดแจ้งและต้องกระทำตามขั้นตอนของกฎหมาย^{๒๐} ประเทศไทยได้นำหลักการคุ้มครองสิทธิมาใช้ภายในขอบเขตด้วยเงื่อนไขจากการปกครองที่ยังคงเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยอำนาจสูงสุดและการ

^{๒๐} แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า ๑๔๙.

บริหารประเทศก็ยังคงเป็นสิทธิขาดของพระมหากษัตริย์ แต่ถึงกระนั้นการคุ้มครองสิทธิเป็นสิทธิที่ได้รับรองให้แก่ประชาชนมากยิ่งขึ้นกว่าก่อน

๔.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงโทษในยุคปฏิรูปกฎหมาย เมื่อประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญาแล้ว มีโทษทางอาญาที่จะลงแก่ผู้ต้องคำพิพากษาว่ากระทำความผิดอยู่ ๖ สถาน ตามมาตรา ๑๒^{๑๑} ได้แก่

๑. ประหารชีวิต
๒. จำคุก
๓. ปรับ
๔. ให้อยู่ภายในเขตที่อันมีกำหนด
๕. ให้อริบทรัพย์
๖. ให้อริบประกันทัณฑ์บน

การลงโทษทั้ง ๖ สถานนี้ มีวัตถุประสงค์ของกรลงโทษที่อยู่เบื้องหลัง ๔ ประการ^{๑๒} ประกอบด้วย

๑. การลงโทษเพื่อยับยั้งข่มขู่หรือปราบปรามผู้กระทำความผิด (Deterrence)
๒. การลงโทษเพื่อป้องกันมิให้กระทำความผิดซ้ำอีก (Prevention)
๓. การลงโทษเพื่อตัดนิสัยของผู้กระทำความผิดให้กลับเป็นพลเมืองดี (Reformative)
๔. การลงโทษเพื่อเป็นการชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือการแก้แค้นทดแทน (Retribution)

การลงโทษริบทรัพย์ในยุคสมัยปฏิรูปกฎหมายเช่นนี้ มีความเปลี่ยนแปลงไปจากการริบทรัพย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างมาก ซึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น จะเป็นโทษที่รุนแรง กล่าวคือทำให้ผู้กระทำความผิดต้องหมดสิ้นซึ่งทรัพย์สินและบุคคลในสังกัดหรือบรรดาข้าทาสบริวารทั้งหลาย ทำให้เป็นการกำราบปราบปรามผู้กระทำความผิดให้ไม่กล้าที่จะกระทำความผิดอีก ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่ได้กล่าวไว้คือ เพื่อข่มขู่ยับยั้งผู้กระทำความผิดเมื่อระยะเวลาผ่านไป ถึงยุคของการปฏิรูปกฎหมาย การลงโทษริบทรัพย์มีลักษณะเป็นการริบเอา

^{๑๑} โปรดดูกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ มาตรา ๑๒

^{๑๒} หลวงพิณิจการโกศล, คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา เล่ม ๑ (๒๔๗๗), หน้า ๕๐.

ทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเท่านั้น ทำให้เห็นว่าวิธีการลงโทษทรัพย์สินในยุคสมัยใหม่ไม่รุนแรงดังเดิม จึงทำให้ประสิทธิภาพของการกักขังผู้กระทำความผิดนั้นน่าจะลดน้อยลงไปบ้าง เหตุจากการที่ต้องปรับปรุงการลงโทษให้มีความทันสมัยทัดเทียมต่างชาติ และอิทธิพลของกฎหมายต่างประเทศที่เป็นแม่แบบของกฎหมายลักษณะอาญา

วัตถุประสงค์ของการลงโทษทรัพย์สินในยุคสมัยนี้ยังคงเป็นไปเพื่อการยับยั้งข่มขู่ (Deterence) ผู้กระทำความผิดซึ่งไม่ต่างจากวัตถุประสงค์ในสมัยก่อน นอกจากนี้ยังมีลักษณะเป็นการป้องกันสังคม กล่าวคือเป็นการป้องกัน (Prevention) มิให้ผู้กระทำความผิดต้องกระทำความผิดซ้ำอีก ด้วยวิธีการทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตามมาตรา ๒๗(๒)^{๒๓} กล่าวคือเป็นการตัดแรงจูงใจและเพื่อไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการกระทำความผิดและวิธีการทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดนั้นใช้หรือมีเจตนาจะใช้ในการกระทำความผิดตามมาตรา ๒๗ (๑)^{๒๔} เพื่อมิให้นำกลับไปใช้กระทำความผิดซ้ำได้อีก

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน ซึ่งในสมัยก่อนการลงโทษทรัพย์สินหรือริบราชบาตรนั้น มักจะเป็นโทษที่อยู่ในความผิดที่เรียกว่าอาญาหลวงหรือเป็นโทษหลวง ความผิดที่ถูกบัญญัติให้มีโทษริบราชบาตรจึงมักจะเป็นความผิดที่ละเมิดต่ออำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ เช่นความผิดที่ปรากฏในพระไอยการกระบดศึก พระไอยการอาชญาหลวง วัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนนั้นจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อผู้กระทำความผิดที่บังอาจละเมิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ เพื่อแก้แค้นให้แก่องค์พระมหากษัตริย์ แต่เมื่อถึงยุคปฏิรูปกฎหมายนี้ มีการบัญญัติการลงโทษต่อความผิดที่กระทำต่อองค์พระมหากษัตริย์โดยชัดเจน ซึ่งโดยมากจะเป็นโทษประหารชีวิต หรือโทษจำคุก^{๒๕} โทษทรัพย์สินนั้นในวัตถุประสงค์ของการแก้แค้นทดแทนในปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการริบเอาทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดได้รับประโยชน์จากการกระทำความผิดของตนไปให้หมดทั้งสิ้น

การริบทรัพย์สินถือเป็นการลงโทษ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ในยุคสมัยนี้ยังไม่มีแนวความคิดในเรื่องการแยกโทษกับวิธีการเพื่อความปลอดภัยออกจากกัน เนื่องจากว่าแนวความคิดเรื่องการแยกโทษกับวิธีการเพื่อความปลอดภัยออกจากกันนั้นยังไม่เป็นที่แพร่หลายในยุคสมัยนี้ แต่หากพิจารณาถึงวิธีการลงโทษที่ให้อยู่ภายในเขตกำหนด การเรียกประกันทัณฑ์บน และการริบทรัพย์สินในส่วนที่เป็นของบุคคลที่สามนั้น กลับจะพบว่ายังมีลักษณะเป็น

^{๒๓} กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๒๗ (๒)

^{๒๔} กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗มาตรา ๒๗ (๑)

^{๒๕} โปรดดูกฎหมายลักษณะอาญา ภาค ๒ ส่วนที่ ๑ ว่าด้วยความผิด ประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัว

วิธีการเพื่อความปลอดภัยอยู่ในตัว^{๒๖}ดังจะเห็นได้จากการริบทรัพย์สินตามมาตรา ๒๘ ซึ่งเป็นการริบเอาทรัพย์สินของที่กฎหมายบัญญัติห้ามไว้ซึ่งเป็นความผิดในตัวเอง เพื่อที่จะแยกแยะเอาบรรดาทรัพย์สินเหล่านั้นออกจากสังคม และจากการที่ทรัพย์สินของนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นของผู้กระทำความผิดก็สามารถริบได้นั้นจึงมีลักษณะมิใช่การลงโทษต่อผู้กระทำความผิด แต่เป็นลักษณะของวิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งเป็นการป้องกันมิให้ทรัพย์สินไปอยู่ในทางที่มีชอบและมีให้ถูกใช้กระทำความผิดขึ้นเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่สังคม แม้แนวความคิดเรื่องวิธีการเพื่อความปลอดภัยยังมิได้มีการบัญญัติแยกโดยชัดแจ้งในกฎหมายลักษณะอาญา แต่ก็ถือว่ามีแนวคิดดังกล่าวแฝงอยู่ในเรื่องการริบทรัพย์สินแล้ว และเป็นสิ่งที่เพิ่มขึ้นมานอกเหนือจากการริบทรัพย์สินในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

๔.๔ แนวความคิดการลงโทษริบทรัพย์สิน

การจะลงโทษริบราชบาตรแบบที่เคยมีมานั้น คงจะไม่ถูกต้องไม่เป็นธรรมกับกาลสมัยที่มีแนวคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิของบุคคลซึ่งแพร่ขยายไปทั่วประเทศชาติตะวันตก อันได้ชื่อว่าตนเป็นอารยะชน ประกอบกับในยุคสมัยนี้ เกิดลัทธิการล่าอาณานิคมจากชาติตะวันตกซึ่งแพร่กระจายเข้ามาในประเทศทวีปเอเชียและประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบดังกล่าว เพื่อมิให้ต้องถูกชาติเหล่านั้นเข้ามาครอบงำประเทศไทยหวังประเทศไทยเป็นเมืองขึ้น ด้วยเหตุที่มองว่าประเทศไทยมีกระบวนการยุติธรรมและระบบกฎหมายที่ล่าหลัง โดยเฉพาะกฎหมายวิธีพิจารณาความและกระบวนการลงโทษซึ่งถูกมองว่ามีความโหดร้าย ป่าเถื่อน ไม่เป็นธรรม^{๒๗} จึงทำให้ประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยการปฏิรูปการบริหารงานปกครองภายในรัฐ การปฏิรูปการศาลและกระบวนการยุติธรรม การปฏิรูปกฎหมายโดยร่างและจัดทำประมวลกฎหมายขึ้นใหม่ให้เป็นไปตามแบบของชาติตะวันตกเพื่อความเป็นสากล เพื่อให้มีความทันสมัยตามแนวความคิดปรัชญากฎหมายในสมัยนั้น ทั้งหมดทั้งหมดก็เพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติไทย

การริบทรัพย์สินในสมัยจึงต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับแนวความคิดการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศชาติตะวันตก มีความเป็นสากลทันสมัยและคุ้มครองสิทธิ การริบราชบาตรโดยการกวาดต้อนเอาบรรดาทรัพย์สินทุกอย่าง จึงไม่เหมาะสมอีกต่อไป จึงเปลี่ยนแนวความคิดมาเป็นการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด^{๒๘}

^{๒๖} พิชฌิม์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๗.

^{๒๗} แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

^{๒๘} จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ, ๒๕๓๖), หน้า ๘๙๓.

การริบทรัพย์สินในยุคคลิปฎีกฎหมายนี้ มีลักษณะเป็นโทษทางอาญา เมื่อจะลงโทษบุคคลใดๆก็ตาม ต้องอยู่ภายใต้หลักที่ว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้” (Nullum Crimen, Nulla Poena, Sine Lege) ^{๒๙} ซึ่งหากพิจารณาในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ จะพบหลักการดังกล่าวในมาตรา ๗ ซึ่งมีใจความว่า “บุคคลควรรับอาญา ต่อเมื่อมันได้กระทำการอันกฎหมายซึ่งใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติว่าเป็นความผิด และกำหนดโทษเอาไว้ และอาญาที่จะใช้ลงโทษผู้กระทำนั้นก็ไม่ควรใช้อาญาอย่างอื่น นอกจากอาญาที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมาย” จึงเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินในยุคคลิปฎีกฎหมายนี้จะกระทำได้อาศัยอยู่ภายใต้หลักดังกล่าวนี้เอง

การพิจารณาริบทรัพย์สินบุคคลใดๆก็ตาม เมื่อปรากฏว่าการริบทรัพย์สินเป็นโทษสถานหนึ่งที่ยังบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๑๒ ดังนั้นจึงต้องเริ่มกระบวนการด้วยการฟ้องคดีต่อตัวบุคคลให้เข้าสู่กระบวนการศาลเสียก่อน กล่าวคือต้องมีการกล่าวหาความผิดต่อบุคคลเสียก่อนและการดำเนินการริบทรัพย์สินก็ต้องเข้าเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา ๒๖ ถึง มาตรา ๒๙ ซึ่งกำหนดประเภททรัพย์สินที่จะริบได้ ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่จะต้องเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดทั้งสิ้น มิใช่ว่าจะต้องริบเอาทรัพย์สินทุกสิ่งอย่างรวมไปถึง บุตร ภรรยา ข้าทาส บริวารของจำเลยผู้กระทำความผิดดังเช่นเดิมอีกต่อไป

จะเห็นได้ว่าแนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สินในยุคคลิปฎีกฎหมายนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากการลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเน้นการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด แต่อย่างไรก็ตามการจะลงโทษริบทรัพย์สินได้ต้องปรากฏว่ามีการพิพากษาพิจารณาคดีต่อบุคคลนั้นเสียก่อนว่ากระทำความผิด ซึ่งเงื่อนไขเช่นนี้เองที่เป็นจุดร่วมของความคล้ายคลึงกันบ้างของทั้งสองยุคสมัย

๔.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน

๔.๕.๑ เขตอำนาจศาล

เนื่องจากปัญหาของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีมากมายจนยากที่จะบังคับใช้กระบวนการเดิมต่อไปอันจะอำนวยความสะดวกให้ราษฎร ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นต้นว่า^{๓๐} ปัญหาวิธีพิจารณาความที่วิปริตล่าช้า ปัญหาผู้พิพากษาได้รับสินบน ปัญหาคดีความล่าช้า

^{๒๙} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, "ลักษณะของโทษริบทรัพย์สิน," ใน *รวมบทความทางวิชาการ เนื่องในโอกาสครบรอบ ๘๔ ปี ศาสตราจารย์นิติ ดิ๊งค์พิชัย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๗.

^{๓๐} สุนีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, *รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๔ ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๒.

และค้ำพิจารณาในศาลเป็นจำนวนมาก ปัญหาทางการศาลซึ่งพิจารณาคดีความที่ซ้ำซ้อนลักลั่นกัน^{๓๑} ทำให้กลายเป็นสิ่งที่บ่มเพาะความไม่ยุติธรรมให้เบ่งบานขึ้น อันเป็นเหตุให้กระบวนการยุติธรรมของไทยทั้งระบบขาดความน่าเชื่อถือจากมุมมองของต่างชาติ จนนำมาซึ่งการเสียเอกราชในทางศาลด้วยผลตามสนธิสัญญาที่ทำขึ้นกับต่างชาติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นความสำคัญของปัญหากระบวนการศาลที่ต้องมีการปฏิรูปแก้ไขโดยเร็ว เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับต่างชาติ ดังจะเห็นได้จากการแถลงพระราชอาชญาเกี่ยวกับการศาลในตอนหนึ่งว่า “...การตำแหน่งยุติธรรมในเมืองไทยนี้ เปรียบเหมือนเรือกำปั่นที่ถูกเพรียงและปลวกกินผุโทรมทั้งลำ ครั้นช้านานเข้าก็ยิ่งชำรุดหนักลงทั้งลำ เปนเวลาสมควรที่ต้องตั้งกงขึ้นกระดานใหม่ให้เป็นของมันคงถาวรสืบไป และเปนการสำคัญยิ่งใหญ่ที่จะต้องรีบจัดการโดยเร็วหาไม่ก็จะต้องจมลงด้วยยุบไปเหมือนเรือกำปั่นที่ชำรุดเหลือที่จะเยียวยาจนต้องจมลงฉะนั้น ฯลฯ”^{๓๒}

ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปจัดระบบระเบียบการศาลเสียใหม่ โดยยุบรวมศาลทั้งหมดที่มีแต่เดิม ๑๔ ศาลให้เหลือเพียง ๗ ศาล ดังจะเห็นได้จากประกาศกระทรวงยุติธรรมวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ เรื่องกระทรวงยุติธรรมและการศาล โดยเฉพาะใน ข้อ ๓ ความว่า^{๓๓} “ศาลทั้งปวงที่ได้พิจารณาคดีมาแต่เดิมนั้น มากกว่าสมควรแก่การปัจจุบันนี้ไปให้แบ่งตัดศาลเหล่านี้เสียบ้าง รวมกันบ้าง ให้คงมีเป็นศาลใหญ่อยู่แต่ ๗ ศาล.ศาลนครบาลกับศาลอาญานอกรวมกันเรียกว่า ศาลพระราชอาญา...”

จากเดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ตามพระธรรมนูญในกฎหมายตราสามดวง ศาลที่รับพิจารณาคดีอาชญาหรืออาญานั้น ได้แก่ ศาลอาชญา และศาลนครบาล* แต่เมื่อมีการปฏิรูประบบการศาลเสียใหม่ เป็นผลให้ศาลดังกล่าวทั้งสองศาลรวมกันกลายเป็นศาลพระราชอาญา ส่วนในเรื่องการรับฟ้องคดีนั้นเอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งกรมรับฟ้องขึ้นในกระทรวงยุติธรรม และให้มีผู้ประทับฟ้องประทับไปยังศาลทั้ง ๗ แห่ง ให้ถูกต้องตามพระธรรมนูญและตามคดีความที่เป็นแพ่งหรืออาญา มิให้มีการประทับความ

^{๓๑} กิตติศักดิ์ ปรกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, หน้า ๙๖.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙

^{๓๓} สุณีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๔ ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ, หน้า ๑๒๒.

เป็นพิเศษแห่งบุคคลดังที่เคยเป็นมา^{๓๔} แต่ได้ถูกยกเลิกใน ร.ศ. ๑๑๑ โดยประกาศกระแสพระบรมราชโองการ ว่าด้วยการเปิดศาลสถิตยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๑ ข้อ ๓ ซึ่งยกเลิกกรมรับฟ้อง ให้ราษฎรนำคดีไปฟ้องยังศาลโดยตรงโดยตั้งศาลเป็นเจ้าพนักงานศาลรับฟ้องประจำศาลทุกศาล^{๓๕} จึงทำให้คดีอาชญาที่มีโทษทัณฑ์ทางอาชญา และไม่ว่าจะจะเป็นคดีที่มีโทษหลวง หรือโทษราษฎร ก็จะต้องขึ้นศาลพระราชอาญา

หลังจากนั้น ใน ร.ศ. ๑๒๗ มีการประกาศใช้กฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรมขึ้น ซึ่งเป็นการจัดระบบระเบียบอำนาจของศาลให้มีความชัดเจนและมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวมากขึ้นและมีการจัดการงานบริหารการยุติธรรม โดยจะเห็นได้จากในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๓ ซึ่งได้รวบรวมศาลทั้งหลายซึ่งแยกย้ายอยู่ตามกระทรวงต่างๆ มาขึ้นอยู่ในกระทรวงยุติธรรมเป็นแห่งเดียวกัน เพื่อเป็นการแยกอำนาจหน้าที่ของฝ่ายตุลาการอันเกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาคดีไว้คนละแผนกต่างหากจากฝ่ายธุรการซึ่งบังคับบัญชาในทางปกครอง^{๓๖} ส่วนอำนาจของศาลพระราชอาญาก็จะอยู่ในมาตรา ๑๐ ซึ่งกำหนดอำนาจให้ศาลพระราชอาญาพิจารณาพิพากษาคดีอาชญาทั่วไปแต่ตลอดพระราชอาญาเขต มีอำนาจชำระความคดีอาชญาได้ทุกบทกฎหมายโดยไม่มีข้อจำกัดเว้นแต่จะเป็นคดีที่เกิดขึ้นในเขตหัวเมืองซึ่งศาลในเขตหัวเมืองได้รับชำระไว้แล้ว^{๓๗} จะเห็นได้ว่ามีศาลสองประเภทซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีอาญา ได้แก่ ศาลพระราชอาชญา และศาลหัวเมือง ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าสถานที่หรือท้องที่เกิดเหตุจะอยู่เขตใด

ศาลหัวเมือง แบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น ตามมาตรา ๑๗ คือ

๑. ศาลมณฑล

๒. ศาลจังหวัด

๓. ศาลแขวง

ส่วนศาลพระราชอาญาจะตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ตามบทบัญญัติมาตรา ๔ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งเปรียบเป็นศาลหลักเมื่อเกิดกรณีคดีอาญาไม่อยู่ในเขตอำนาจศาลอื่นก็จะเข้ามาสู่ศาลพระราชอาชญา

^{๓๔} โปรดดู ประกาศกระทรวงยุติธรรมวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ.๑๑๐ ข้อ ๔ อ้างใน มัลลิกะมาลย์และคณะ, ส., รายงานผลการวิจัย วิศวกรรมของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๔ ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ, หน้า.๑๑๓

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕

^{๓๖} เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ, บทพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งกับคำอธิบายเล่ม ๑ ว่าด้วยธรรมนูญศาลยุติธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (๒๔๗๕), หน้า ๑๒.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙

ดังนั้นเมื่อเกิดคดีความอาญาขึ้น ศาลที่จะรับพิจารณาที่มีเขตอำนาจ ก็คือศาลพระราชอาญา ซึ่งไม่ว่าการลงโทษจะเป็นโทษประเพณใดและวิธีใดก็จะขึ้นกับศาลดังกล่าวเป็นหลัก เว้นแต่จะเป็นคดีความที่เกิดขึ้นในหัวเมือง เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ แล้ว บรรดาคดีอาญาทั้งหลายก็จะอยู่ในเขตอำนาจศาลของศาลพระราชอาญาหรือศาลหัวเมือง รวมไปถึงการริบทรัพย์สินซึ่งเป็นโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิด การจำแนกเขตอำนาจศาลในยุคสมัยนี้ จึงเป็นเรื่องของการพิจารณาเนื้อความของคดีและสถานที่ที่เกิดเหตุเป็นหลัก

๔.๕.๒ ภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน

ภาระการพิสูจน์ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามที่ปรากฏในพระไอยการลักษณะพยาน และการใช้วิธีพิสูจน์แบบจารีตนครบาลโดยการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดจริงและเป็นผู้ฆ่มองในคดีอาญา ซึ่งภาระการพิสูจน์จะตกแก่ผู้เป็นจำเลยที่จะต้องนำสืบให้ได้ถึงความบริสุทธิ์ของตน และในระหว่างการพิสูจน์ซึ่งพยานหลักฐานฝ่ายจำเลยเองมักจะโดนวิธีการทางจารีตนครบาลเพื่อให้ตนต้องสารภาพ ดังความตอนหนึ่งของพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้กล่าวไว้ว่า “...วิธีพิจารณาความอาญาก่อนพระราชบัญญัตินี้* กับภายหลังนั้นคนละวิธีทีเดียวเท่ากับกลับน้าเป็นหลัง ในครั้งนั้นผู้ใดต้องหาเปนความอาญาแล้ว ได้ความเดือดร้อนอย่างที่สุด เพราะในชั้นต้นถูกจับขังก่อนเสมอ กว่าจะได้มีใครพิจารณาก็นานมากกว่าทุกวันนี้ แลในเวลาพิจารณานั้น ถือกันว่าใครต้องหาแล้วต้องเปนผู้ร้ายอยู่แล้ว ตบตีเขี่ยจนจะเอาหลักฐานให้ได้จากตัวคนที่ต้องหานั้นเอง ถ้าคนๆนั้นพยายามมาสืบความบริสุทธิ์ของตนได้ก็รอดไป คือผู้ต้องหาต้องเป็นผู้สืบ ผิดกันกับเดี๋ยวนี้ ที่สันนิษฐานเสียว่าผู้ต้องหาเปนคนบริสุทธิ์กว่าโจทก์จะนำสืบให้เห็นว่าพิรุช สองวิธีนี้ผิดกันมาก...”^{๓๘}

ด้วยเหตุที่กระบวนการค้นหาความจริงในคดีอาญาของไทยนี้ เป็นสิ่งที่ถูกชาวต่างชาติ กล่าวหาว่าเป็นวิธีการที่โหดร้าย ป่าเถื่อน จนเกิดปัญหาในการเสียเอกราชทางการศาลจากการทำสนธิสัญญา จึงต้องมีการปฏิรูประบบกฎหมายและระบบการยุติธรรมขึ้น

ในระหว่างการปฏิรูปกฎหมายและร่างกฎหมายอาญา ได้มีการรับรองหลักความมีเหตุผล และความมีมนุษยธรรมในทางอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา โดยถือหลัก “ไม่มีกฎหมายไม่มีโทษ” และหลักที่ว่า “ผู้ต้องหาต้องถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิด”^{๓๙} จัดระบบการบังคับคดีและการลงโทษให้สอดคล้องกับหลักยุติธรรมและหลักมนุษยธรรม

* หมายถึงพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.๑๑๕

^{๓๘} กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปัตยุบัน เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ: กองกฎหมาย, ๒๔๔๕),

^{๓๙} กิตติศักดิ์ ปรกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, หน้า ๑๔๕.

เลิกโทษเขียนและทวนเป็นโทษจำ เลิกระบบจารีตนครบาล^{๔๐} โดยพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. ๑๑๕ ดังคำปรารภในพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. ๑๑๕ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์เห็นว่า “...การที่จะชำระพอกชกผู้ต้องหาว่าเปนโจรผู้ร้าย ด้วยใช้อาญาจารีตนครบาลนั้น แม้ในพระราชกำหนดกฎหมาย มีข้อความจำกัดไว้เป็นสำคัญแล้วก็ดี ยังเปนเหตุให้เกิดการเสื่อมเสียในกระบวนการพิจารณาได้มาก เพราะเหตุที่ผู้พิพากษาอาจจะพลาดพลั้งหลงอาญาแก่ผู้ไม่มีผิดให้เกิดบาปกรรมเปนต้น แลที่สุดแม้ถ้อยคำซึ่งผู้ต้องหาจะให้การประการใดที่จะฟังเอาเปนหลักถนัดในทางยุติธรรมก็ฟังไม่ได้ ด้วยถ้อยคำเช่นนั้นอาจจะเป็นคำลัจจริงฤคำเท็จซึ่งจำต้องกล่าว เพื่อจะให้พ้นทุกข์เวหนาก็เปนได้ทั้งสองสถาน...การพิจารณาความโจรผู้ร้ายแลคดีมีโทษหลวงทั้งปวงทุกวันนี้ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขลักษณ กระบวนพิจารณาแลลักษณพยานให้ดีขึ้น อาจจะชำระถ้อยความเอาความเท็จจริงได้รวดเร็วสะดวกกว่าแต่ก่อน ไม่จำเป็นจะต้องใช้พิจารณาโดยจารีตนครบาลอันมีทางเสื่อมเสียยุติธรรม...”^{๔๑}

นอกจากนี้ยังมีการประกาศใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความใหม่ขึ้นด้วย ชื่อว่าพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ศาลไทยใช้วิธีพิจารณาความเช่นเดียวกับที่ใช้ในศาลอังกฤษ โดยเฉพาะในคดีอาญานั้นผู้ใดกล่าวอ้างข้อความใดฝ่ายนั้นต้องเป็นผู้มีหน้าที่นำสืบพิสูจน์ให้ศาลเห็นจริงตามข้อนั้น ซึ่งผู้พิพากษาจะลงโทษบุคคลใด ต้องอาศัยพยานหลักฐานในคดีเป็นสำคัญและในกรณีที่สงสัยว่าจำเลยจะกระทำความผิดหรือไม่ ก็ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย การซักถามพยานในศาลเป็นเรื่องของคู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องกระทำเองตามระบบกล่าวหา ศาลจะถามอย่างเป็นคนกลางเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมของคดีเท่านั้น^{๔๒} ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๑๒ ที่วางหลักไว้ว่าถ้าจำเลยไม่รับสารภาพ ให้ศาลซักใช้จำเลยและพยานทั้งสองฝ่าย* นอกจากกฎหมายฉบับนี้แล้วยังมีกฎหมายที่จัดตั้งขึ้นเพื่อกระบวนการสืบพยานด้วยซึ่งก็คือพระราชบัญญัติลักษณะพยาน และในมาตรา ๑๕ แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ได้กำหนดให้วิธีการสืบพยานให้ใช้ตาม

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑

^{๔๑} กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปดจุบัน เล่ม ๒, หน้า ๖๒๕.

^{๔๒} สุนีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๔ ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ, หน้า ๓๕.

* โปรดดูเพิ่มเติมใน มาตรา ๑๒ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ใน พระบริรักษ์นิติเกษตร, พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาชญาเก่าใหม่ทั้งหมดพร้อมด้วยคำอธิบายการจับกุมคุมขังและคำพิพากษาฎีกาบรรทัดฐานกระบวนวิธีพิจารณาความอาชญา, หน้า ๘.

พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ.๑๑๓ ซึ่งนำไปใช้กับกระบวนการพิจารณาความอาชญาซึ่งมีโทษหลวงด้วย

ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ได้วางหลักกฎหมายเกี่ยวกับการรับฟังซึ่งนำหลักพยานของศาลดังนี้^{๔๓}

๑. ให้ไตสวนพิเคราะห์ดูตามถ้อยคำที่สาบานเป็นหลักฐานว่าเป็นพิรุณหรือไม่ (มาตรา ๔)

๒ ให้ผู้พิพากษามีคำสั่งตามคำพยานชั้นต้นที่พิรุณหรือไม่ (มาตรา ๖)

๓ ความโทษหลวงไม่มีโทษให้ชำระเป็นความแผ่นดินตามคำพยาน (มาตรา ๗)

๔ ในคดีโทษหลวงให้เจ้าพนักงาน กองตระเวน และกองไตสวนช่วยเสาะหาพยานให้ชำระ (มาตรา ๘)

๕ ถ้าโจทก์หาจำเลยให้การรับแล้วให้ตัดสินโทษ มาตรา ๑๑

จากการปฏิรูปแก้ไขกฎหมายและกระบวนการพิจารณาคดีความเสียหายใหม่ ทำให้บทบัญญัติต่างๆในวิธีพิจารณาความมีความเป็นสากลร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะเห็นได้ว่ากระบวนการพิจารณาหาความจริงที่ปรับเปลี่ยนใหม่นี้ ได้สร้างความเป็นธรรมให้แก่คู่ความมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะฝ่ายจำเลย ซึ่งจะมีผู้ใช้ผู้ที่ต้องถูกกล่าวหาว่ามัวหมองหรือเป็นผู้ผิดตั้งแต่ต้นดั้งเดิมตรงกันข้ามกลับให้สันนิษฐานไว้เสียก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ โจทก์ต้องมีภาระและหน้าที่การพิสูจน์แสดงให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำความผิดจริง จึงจะลงโทษจำเลยและนำไปสู่การริบทรัพย์ตามกฎหมายได้ ซึ่งหลักการเช่นนี้ถือเป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาได้ดียิ่งขึ้นและสอดคล้องกับกระบวนการพิจารณาคดีตามแบบชาติตะวันตก โดยเฉพาะหลักการพิสูจน์ให้ปราศจากข้อสงสัยและหากพบข้อสงสัยต้องยกผลประโยชน์ให้แก่จำเลยซึ่งก็คือการยกฟ้องโจทก์

๔.๕.๓ การดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังไม่พบกระบวนการจัดการทรัพย์สินก่อนมีการพิพากษา แต่เมื่อเข้าสู่ยุคการปฏิรูปกฎหมายประเทศไทยมีแนวความคิดการจัดการทรัพย์สินก่อนมีคำพิพากษาซึ่งจะเห็นได้จาก พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.๑๑๕ มาตรา ๘ ความว่า “ให้เจ้าพนักงานอำเภอ กำนัน กองตระเวนและกองไตสวนโทษหลวงในกรุงและหัวเมือง สืบสวนหาคำพยานหรือสิ่งสำคัญอันเป็นหลักฐานใช้เป็นตัวพยานหรือตัวคน...” ซึ่งแสดงถึงการยึดอายัดทรัพย์สิน ก่อนศาลพิพากษาเพื่อที่จะมาเป็นของกลางหรือพยานหลักฐาน

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๘

พิสูจน์ความผิดถูกของบุคคลและหากเป็นทรัพย์สินที่ถูกบัญญัติไว้ให้ถูกริบได้ตามกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ก็อาจจะมีการริบทรัพย์สินดังกล่าวได้เช่นกัน กระบวนการดังกล่าวจึงมีลักษณะของการยึดอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวก่อนมีการพิพากษา

๔.๕.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น

การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นนั้นตามเดิมที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง จากพระไอยการลักษณะโจร (ลักษณโจร) มาตรา ๑๑ บัญญัติไว้ชัดเจนว่า หากมีการพิสูจน์ได้ว่าเป็นทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่มีใช้ผู้กระทำความผิดแล้ว ก็ต้องคืนให้แก่เจ้าของที่แท้จริงไม่สามารถที่จะถูกริบเข้าแผ่นดินได้

เนื่องจากการริบทรัพย์สินนั้นมีลักษณะเป็นโทษทางอาญาซึ่งจะบังคับใช้แก่บุคคลผู้กระทำความผิด ดังนั้นโดยทั่วไปการริบทรัพย์สินจะริบเอาเฉพาะทรัพย์สินของจำเลยผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการปฏิรูปกฎหมายและประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นตามที่วิเคราะห์สรุปจากบทบัญญัตินั้นจะมีได้ ๒ กรณี คือ

๑) การริบทรัพย์สินประเภทที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องริบทุกกรณี

การริบในประเภทนี้จะเห็นได้จากบทบัญญัติในมาตรา ๒๘ แห่งกฎหมายลักษณะอาญาซึ่งเป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ในกรณีนี้ หากผู้ใดทำ หรือใช้ หรือมีไว้ หรือขาย หรือทอดตลาดเป็นความผิด ดังนั้นแม้จะเป็นทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลอื่น ศาลก็จะต้องริบเสียทั้งสิ้น

๒) การริบทรัพย์สินประเภทที่ผู้อื่นรู้เห็นเป็นใจด้วย

ปกติแล้วการริบทรัพย์สินประเภทที่บุคคลใช้ หรือมีไว้โดนเจตนาจะใช้สำหรับกระทำความผิดนั้นหากเป็นของผู้อื่นที่เขามิได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดหรือเจตนากระทำความผิดด้วย ศาลมักจะไม่สั่งริบทรัพย์สินดังกล่าวตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗ (๑) แต่หากเป็นของผู้อื่นที่เขารู้เห็นเป็นใจด้วยแล้วก็อาจจะถูกริบได้ ซึ่งคำว่า “ผู้รู้เห็นเป็นใจด้วย” มีผู้ให้ความเห็นว่า ไม่หมายความว่าเฉพาะถึงผู้ใช้และผู้สมรู้ในการกระทำความผิดเท่านั้น แต่ยังหมายถึงผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่ไม่ได้ขัดขวางต่อจำเลยในการเอาทรัพย์สินนั้นไปใช้ในการกระทำความผิดด้วย เพราะถือเป็นการช่วยเหลือการกระทำความผิดทางอ้อม^{๔๔}

จากเงื่อนไขทั้งสองกรณีจึงพิจารณาได้ว่าทรัพย์สินของบุคคลอื่นนั้นก็สามารถถูกศาลมีคำสั่งริบได้ ซึ่งการริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นนั้นแท้จริงแล้วมีลักษณะของวิธีการเพื่อความ

^{๔๔} หุต แสงอุทัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2548), หน้า 104.

ปลอดภัยปะปนอยู่ด้วย^{๕๕} เนื่องจากว่า โดยปกติแล้วการริบทรัพย์นั้นจะเป็นโทษทางอาญาตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒ หากบุคคลใดมิได้กระทำความผิดตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายก็จะริบทรัพย์ของบุคคลนั้นมิได้ ซึ่งการลงโทษนั้นมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมายต่อผู้กระทำความผิด แต่หากเป็นเรื่องของวิธีการเพื่อความปลอดภัยนั้นจะเป็นเรื่องของการป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นในสังคม กล่าวคือจะพิจารณาในมิติของสังคมส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โดยเฉพาะการริบทรัพย์ที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดในตัวเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการริบทรัพย์บุคคลอื่นนั้นมิได้แต่เป็นลักษณะของวิธีการเพื่อความปลอดภัยแฝงอยู่เบื้องหลังแนวคิดนี้

๔.๕.๕ การบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบ

การริบทรัพย์สินแบบเดิมหรือการริบราชบาตรนั้น เมื่อริบเอาทรัพย์สินทั้งหมดของผู้ต้องอาชญาแล้ว ทรัพย์สินเหล่านั้นจะเข้าสู่พระคลังหลวงโดยเป็นทรัพย์สินสมบัติของพระมหากษัตริย์และแผ่นดินต่อไป ซึ่งเมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา เมื่อมีการลงโทษริบทรัพย์แล้วบรรดาทรัพย์ที่ถูกริบจะส่งเข้าเป็นของหลวงหรือเข้าสู่แผ่นดินทั้งสิ้นตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ ส่วนการบริหารจัดการทรัพย์สินนั้น ในยุคสมัยนี้เป็นหน้าที่ของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติซึ่งยกฐานะขึ้นจากกรมพระคลังมหาสมบัติเดิม^{๕๖} ซึ่งก็มีหน้าที่สำหรับ รับ จ่าย และรักษาเงินแผ่นดิน ทั้งสรรพราชสมบัติพัสดุทั้งปวง อีกทั้งถือบัญชีพระราชทรัพย์สำหรับแผ่นดินทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามในหัวข้อเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบนี้ ตามกฎหมายลักษณะอาญาผู้เขียนเห็นว่าประเด็นที่จะต้องนำมาพิจารณาศึกษาเพิ่มเติม เนื่องจากการที่กฎหมายมีความประสงค์จะให้การริบทรัพย์สินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยังเป็นการขัดขวางมิให้มีการซ่อนเร้นทรัพย์สินที่ศาลมีคำสั่งริบ จึงต้องกำหนดมาตรการให้ฝ่ายผู้ถูกริบทรัพย์ต้องปฏิบัติซึ่งมีสองประการดังนี้

๑. กรณีที่บุคคลไม่ส่งมอบทรัพย์สินที่ศาลมีคำพิพากษาให้ริบต่อศาล ดังจะเห็นได้จาก มาตรา ๒๙ ความว่า “ถ้าผู้ใดไม่นำทรัพย์สินที่ต้องริบมาส่งต่อศาล ท่านให้ศาลตีราคาทรัพย์สินนั้นไว้ตามที่เห็นสมควร แลให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ยึดทรัพย์สินสมบัติของผู้นั้นใช้ราคาจางเต็ม หรือมิฉะนั้นสั่งให้จำคุกแทนราคานั้น...”

๒. กรณีที่จะป้องกันมิให้มีการโอนหรือซ่อนเร้น ตามมาตรา ๓๐๘ ความว่า “ผู้ใดมีเจตนาที่จะป้องกันมิให้ทรัพย์อย่างใดๆ ถูกริบ ถูกอายัด ถูกยึดตามคำพิพากษา หรือตามคำบังคับ

^{๕๕} พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า 7.

^{๕๖} กระทรวงการคลัง, "ประวัติกระทรวงการคลัง" [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๘. แหล่งที่มา:

คำสั่งของศาลอันได้ประกาศแล้ว...ถ้าและมันเพทุบายบังอาจเอาทรัพย์สินนั้นไปเสียก็ดี ช้อนเร้นก็ดี โอนหรือนำส่งทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้อื่นเสียก็ดี...ท่านว่ามันมีความผิดต้องระวางโทษ...”

กระบวนการทั้งสองประการนี้เป็นเครื่องมือในการบังคับให้เป็นไปตามโทษริบทรัพย์สินตามที่ศาลมีคำสั่ง โดยในวิธีแรกจะเป็นการตีราคาทรัพย์สินที่ศาลสั่งริบเพื่อให้มีการยึดเอาทรัพย์สินอื่นมาแทนทรัพย์สินนั้นหรือวิธีที่สองคือการเอาโทษแก่บุคคลผู้ยกย้าย ถ่ายเท ปิดบังซ่อนเร้นทรัพย์สินที่จะถูกดำเนินการตามคำพิพากษาให้ริบหรือยึดหรืออายัด เพื่อเป็นการบังคับกระบวนการริบทรัพย์สินภายหลังศาลมีคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สินนั้นมีผลในทางปฏิบัติ

ในเรื่องการจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบนี้ มีบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งประกาศใช้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยมีการบัญญัติ เรื่องการให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ศาลมีคำพิพากษาริบนั้น ให้ตกเป็นของแผ่นดินเมื่อผู้เป็นเจ้าของมิได้มาร้องขอทรัพย์สินคืนตามที่กำหนด ตามมาตรา ๑๓๒๗ แต่เนื่องด้วยการประกาศใช้กฎหมายฉบับดังกล่าวได้มีขึ้นในช่วงเวลาที่ล่วงพ้นยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปแล้ว ผู้เขียนจึงเห็นว่าจะนำเสนอเนื้อหาส่วนนี้ในบทต่อไปที่กล่าวถึงการลงโทษริบทรัพย์สินของไทยในปัจจุบัน

๔.๖ ระบบการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในสมัยก่อนจะเป็นการริบเอาบรรดาทรัพย์สินสิ่งของทั้งหมดรวมไปถึงข้าทาสบริวารของจำเลยผู้กระทำความผิด ซึ่งได้มีการแยกแยะทรัพย์สินว่าสิ่งใดเกี่ยวข้องข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม แต่เมื่อมีการปฏิรูปกฎหมายและประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ การริบทรัพย์สินมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม

การริบทรัพย์สินในกฎหมายลักษณะอาญาจะเป็นการริบเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน หรือการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง^{๔๗} ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องข้องกับการกระทำความผิดมิได้มีการริบในลักษณะการกวาดต้อนทรัพย์สินและรวมไปถึงบุคคลข้าทาสบริวารดังเช่นกฎหมายสมัยก่อน ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากการริบทรัพย์สินแบบบริวารชาตรนั้นมีผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นหรือครอบครัวของผู้เป็นจำเลยมากเกินไป นอกจากนี้ยังถือเป็นการให้อำนาจแก่รัฐอธิปไตยมากเกินไปจนทำให้เกิดการลุแก่อำนาจและสั่งให้ริบทรัพย์สินได้ตามอำเภอใจได้^{๔๘} ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับในประเทศตะวันตก ณ ช่วงเวลานั้น ส่วนทรัพย์สินที่ริบได้นั้นจะต้องเข้าใจว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้ใช้

^{๔๗} จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค ๑, หน้า ๘๙๓-๘๙๔.

^{๔๘} พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๑๒.

หรือมีเจตนาจะใช้ในการกระทำความผิดหรือได้มาจากการกระทำความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗ หรือทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดในตัวเอง ตามมาตรา ๒๘ จึงถือได้ว่าการเปลี่ยนแปลง การลงโทษทรัพย์สินโดยริบเฉพาะเจาะจงทรัพย์สินที่เกี่ยวกับความผิดจึงสร้างความเป็นธรรมให้แก่ตัว จำเลยและครอบครัวของจำเลยได้ดียิ่งขึ้น

๔.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

๔.๗.๑ ความหมายของทรัพย์สิน

ความหมายของคำว่าทรัพย์สิน กฎหมายลักษณะอาญา ได้มีการนิยามความหมายของ คำว่าทรัพย์สิน ในมาตรา ๖ ข้อ ๑๐ ความว่า “ทรัพย์สิน นั้นท่านหมายความว่าบรรดาสิ่งของอันบุคคล สามารถมีกรรมสิทธิ์ หรือถืออำนาจเป็นเจ้าของได้ เป็นต้นว่า เงินตรา และบรรดาสิ่งของอันพึง เคลื่อนที่จากที่ได้กีด และเคลื่อนจากที่มีได้กีด ท่านก็นับว่าเป็นทรัพย์สินอันกล่าวมาในข้อนี้” ความหมาย ของทรัพย์สินในกฎหมายฉบับนี้ จะเห็นได้ว่าลักษณะของทรัพย์สินจะต้องเป็นวัตถุที่มีรูปร่าง ส่วนแนวคิดเรื่อง วัตถุไม่มีรูปร่างที่เรียกว่าทรัพย์สินนั้น อาจจะมีได้อยู่ในความมุ่งหมายของการลงโทษทรัพย์สินหรือ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้ก็ว่าได้^{๔๙} และทรัพย์สินที่จะพึงริบได้ ต้องเป็นทรัพย์สินที่บุคคล มีสิทธิเป็นเจ้าของหรือมีกรรมสิทธิ์ได้ กฎหมายลักษณะอาญาใช้คำว่าริบทรัพย์สินซึ่งมิใช่ริบทรัพย์สิน ถือ เป็นข้อสังเกตประการหนึ่ง ต่อมาภายหลังที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบัน บทบัญญัติใน กฎหมายกลับใช้คำว่าริบทรัพย์สิน รายละเอียดจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ ๕

นอกจากนี้ความหมายของทรัพย์สินตามกฎหมายลักษณะอาญานี้จะแบ่งประเภททรัพย์สิน แตกต่างจากนิยามความหมายของทรัพย์สินซึ่งปรากฏในกฎหมายตราสามดวงในสมัยกรุงศรีอยุธยาและ รัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่ง ณ เวลานั้น การแบ่งทรัพย์สินจะมีสองประเภท ได้แก่ สวิญญานกทรัพย์สิน คือ ทรัพย์สินมีชีวิตและอวิญญานกทรัพย์สิน คือ ทรัพย์สินที่ไม่มีชีวิต

๔.๗.๒ ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

เดิมการริบทรัพย์สินในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะมีลักษณะเป็นการ กวาดต้อนเอาทรัพย์สินสิ่งของของจำเลยผู้กระทำความผิดให้ทั้งหมดสิ้นเข้าสู่พระคลังหลวง ซึ่งจะไม่มีการ แยกประเภทและที่มาของทรัพย์สินเหล่านั้น ไม่มีการคำนึงถึงว่าทรัพย์สินสิ่งของเหล่านั้นจะเกี่ยวข้องกับการ กระทำความผิดหรือไม่

^{๔๙} สุนีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๓ ภาค กฎหมายสารบัญญัติ, หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา การริบทรัพย์จะมีแนวความคิดแบบสากล ตะวันตกเข้ามาในกฎหมายไทย ซึ่งก็คือการริบทรัพย์เฉพาะสิ่งและเกี่ยวข้องกับกรกระทำผิด ดัง จะแยกได้ตามประเภทต่อไปนี้

๑) ทรัพย์สินผิดกฎหมาย (Contraband)

การริบทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย หมายถึง ทรัพย์สิ่งของใดที่กฎหมายบัญญัติไว้เฉพาะว่าผิดกฎหมายในตัวเอง มาตรา ๒๘ ความว่า “ทรัพย์อย่างใดๆ ที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าถ้า ผู้ใดทำ หรือใช้ หรือมีไว้ หรือขาย หรือทอดตลาด เป็นความผิดนั้น ท่านให้ริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าเป็น ของๆผู้กระทำผิดหรือมีใช้...”^{๕๐}

ทรัพย์ที่กฎหมายบัญญัติไว้ให้ต้องริบ ไม่จำเป็นต้องเป็นกฎหมาย ลักษณะอาญาเท่านั้น ตามกฎหมายอื่นหากมีการบัญญัติความผิดไว้ให้ริบได้ก็สามารถริบได้เช่นกัน ดัง จะเห็นได้จากพระราชบัญญัติอาวุธปืน ร.ศ.๑๑๓ มาตรา ๓๔ ซึ่งให้มีการริบอาวุธปืนที่จำเลยมีไว้โดย มิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงาน

ส่วนในกฎหมายลักษณะอาญา ทรัพย์ที่จะริบในลักษณะที่เป็นสิ่งผิด กฎหมายตามมาตรา ๒๘ หากพิจารณาบทบัญญัติความผิดในภาค ๒ ของกฎหมายลักษณะอาญา ก็จะ พบว่ามีบัญญัติไว้หลายมาตรา เช่น

เรื่องการให้สินบนซึ่งเป็นการละเมิดกฎหมาย คือทรัพย์ที่เป็นสินบน (มาตรา ๑๔๑)

เรื่องการปลอมแปลงเงินตรา คือทรัพย์ที่เป็นเครื่องมือ วัสดุสำหรับปลอม เงินตราและบรรดาเงินที่เป็นของปลอมหรือแปลงนั้น (มาตรา ๒๐๗)

เรื่องการปลอมแปลงดวงตรา บัตรตรา ตั๋ว คือ ดวงตรา บัตรตรา ตั๋วที่เป็น ของปลอม รวมไปถึงเครื่องมือและวัสดุสำหรับปลอม (มาตรา ๒๒๑)

เรื่องการปลอมเครื่องวัด เครื่องชั่ง เครื่องตวง คือบรรดาเครื่องวัด ชั่ง ตวง ที่เป็นของปลอมหรือแปลงนั้น(มาตรา ๒๓๙)

เรื่องความผิดอันเกี่ยวกับการอนาจาร คือ ภาพ สมุด หรือสิ่งอันมีลักษณะ เป็นลามกอนาจาร (มาตรา ๒๔๐) เป็นต้น

การริบทรัพย์ประเภทนี้เป็นการริบทรัพย์โดยไม่คำนึงถึงว่าจะมีผู้กระทำผิด หรือไม่ และไม่มีให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจ ศาลต้องริบเสมอ เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพื่อเป็นการ ป้องกันทุกทางมิให้ของที่ผิดอยู่ในหมู่ประชาชนทั่วไป หรืออยู่ในสังคมต่อไป ป้องกันมิให้เกิดผลร้าย

^{๕๐} กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๒๘

แก่นามัย ร่างกาย ศีลธรรม ด้วยเหตุนี้จึงไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงกรรมสิทธิ์ว่าเป็นของผู้ใดและแม้ว่าจะรู้เห็นการกระทำความผิดด้วยหรือไม่ก็ตาม^{๕๑}

๒) ทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ให้ความผิดสำเร็จ (Facilitating Property)

การริบทรัพย์สินประเภทนี้ จะเป็นการริบทรัพย์สินซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการก่อความผิด เช่นการได้ใช้ทรัพย์สินนั้นก่อความผิดหรือมีเจตนาจะใช้เพื่อก่อความผิด ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๒๗ ความว่า “ในการริบนั้น นอกจากคดีที่กล่าวไว้โดยเฉพาะในภาคที่ ๒ แห่งกฎหมายนี้ ท่านให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งริบทรัพย์สินของที่ว่าไว้ในมาตรานี้ได้อีกโสดหนึ่ง คือ

(๑) สิ่งของที่บุคคลใช้ หรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้ สำหรับกระทำความผิด ท่านว่าเป็นของควรริบอย่างหนึ่ง...”^{๕๒} เช่นอาวุธที่ได้มา กุญแจปลอมหรือเครื่องมือที่ใช้ในการลักทรัพย์รถยนต์ที่เขย่งส่งผู้ร้าย เครื่องมืออาชญากรรมต่างๆซึ่งใช้ในการขายฝิ่นหรือมูฝิ่นเถื่อน^{๕๓}

การริบทรัพย์สินตามมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลใช้ดุลพินิจในการริบได้ว่าจะพิพากษาริบทรัพย์สินด้วยหรือไม่ซึ่งศาลก็มีดุลพินิจในการพิจารณา ตามแต่ละคดี เช่น จำเลยเอาปืนยิงผู้ตาย ซึ่งเป็นคนร้ายจะมาลักโคของจำเลย พิพากษาว่าจำเลยป้องกันทรัพย์แต่เกินสมควรให้ลงโทษ ส่วนปืนของกลางคืนให้จำเลยไป^{๕๔} อาวุธที่จำเลยใช้กระทำความผิด มิใช่ว่าควรริบเสมอไป

๓) ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด

การริบทรัพย์สินประเภทนี้เป็นการริบทรัพย์สินที่ถือว่าเป็นผลจากการกระทำความผิดหรือกล่าวได้ว่าการกระทำความผิดตามกฎหมายทำให้ได้รับผลประโยชน์ในด้านทรัพย์สินสิ่งเหล่านี้ การริบทรัพย์สินนี้มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗ ซึ่งมีใจความว่า “ในการริบนั้น นอกจากคดีที่กล่าวไว้โดยเฉพาะในภาคที่ ๒ แห่งกฎหมายนี้ ท่านให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งริบทรัพย์สินของที่ว่าไว้ในมาตรานี้ได้อีกโสดหนึ่ง คือ....

(๒) ทรัพย์สินที่บุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด ท่านว่าเป็นของควรริบอีกอย่างหนึ่ง...”^{๕๕}

^{๕๑} พืพัฒน จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๒๙.

^{๕๒} กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๒๗ (๑) ใน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กฎหมายลักษณะอาญารัตนโกสินทร์ศก ๑๒๗, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙.

^{๕๓} คำพิพากษาฎีกาที่ ๗/๒๔๖๘

^{๕๔} คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๒๘/๒๔๕๗

^{๕๕} คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กฎหมายลักษณะอาญา รตนโกสินทร์ศก ๑๒๗, หน้า ๑๙.

ทรัพย์สินที่เป็นผลประโยชน์จากการกระทำความผิดเหล่านี้ กฎหมายมีได้ บังคับให้ศาลต้องริบเสมอไป ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้ว่าทรัพย์สินใดที่จะสั่งริบหรือไม่ และหากมีผู้ เป็นเจ้าของอันควรได้คืนตามกฎหมายมาดำเนินการขอรับทรัพย์สินก็ต้องคืนให้แก่ผู้นั้น เช่น ในคดี ที่จำเลยลักทรัพย์ ทรัพย์สินที่ถูกลักขโมยมาถือเป็นทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิด หากผู้เป็นเจ้าของ ที่แท้จริงมาขอคืนตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย ก็มีสิทธิได้รับคืน^{๕๖}

จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมายตามบทบัญญัติกฎหมายลักษณะ อาญา ร.ศ. ๑๒๗ นี้มีความแตกต่างจากการริบทรัพย์สินในยุคสมันก่อนเป็นอย่างมาก การริบทรัพย์สินในยุค ปฏิรูปนี้จะมีการริบเฉพาะทรัพย์สินของที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ซึ่งที่เกี่ยวกับการกระทำ ความผิดก็แบ่งได้สามประเภทข้างต้น การริบทรัพย์สินตามที่แบ่งประเภทไว้นั้นหากจะพิจารณาถึง วัตถุประสงค์ของการแบ่งประเภท อาจพบว่าเพื่อเป็นการให้ศาลนั้นมีอำนาจที่จะใช้ดุลพินิจในการ สั่งริบทรัพย์สินประเภทที่ใช้หรือมีไว้เพื่อจะใช้กระทำความผิดและประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด ส่วนที่ต้องริบโดยไม่มีดุลพินิจก็จะเป็นประเภททรัพย์สินที่มีความผิดอยู่ในตัวเองหรือกล่าวคือเป็นทรัพย์สินที่ กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิด ซึ่งการจัดแยกประเภทของทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด และต้องริบเอาเฉพาะทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องตามที่กล่าวมานี้ ถือเป็นแนวความคิดที่ให้การคุ้มครองสิทธิ ในทรัพย์สินของบุคคลมากยิ่งขึ้น แม้จะเป็นทรัพย์สินของจำเลยผู้กระทำความผิดที่ต้องถูกลงโทษตาม ความผิดของตนก็ตาม

๔.๘ เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินกับกฎหมายต่างประเทศ

ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการติดต่อ สัมพันธ์กับต่างชาติ จึงมีการรับมาซึ่งแนวความคิดในหลักกฎหมายจากชาติตะวันตกหรือชาติทางแถบ ยุโรปเสียส่วนใหญ่ แนวความคิดทางกฎหมายหลายๆเรื่องได้มีอิทธิพลต่อการจัดทำกฎหมายฉบับ ใหม่ๆในยุคสมัยนี้ โดยเฉพาะในกฎหมายลักษณะอาญาซึ่งประเทศไทยได้ใช้กฎหมายอาญาของ ต่างชาติที่มีระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษรเพื่อมาเป็นแนวทางประกอบการร่างกฎหมายขึ้น ได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๘๑๐ ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนี ค.ศ. ๑๘๗๐ ประมวลกฎหมายยังการีว่าด้วยความผิดอุกฤษโทษและมัยโทษ ค.ศ. ๑๘๗๘ และว่าด้วยความผิด ลหุโทษ ค.ศ. ๑๘๗๙ ประมวลกฎหมายอาญาของเนเธอร์แลนด์ ค.ศ. ๑๘๘๑ ประมวลกฎหมายอาญา อิตาลี ค.ศ. ๑๘๘๐ ประมวลกฎหมายอาญาอียิปต์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. ๑๙๐๔ ร่างประมวล

^{๕๖} โปรดดู หมวดที่ ๑๐ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ว่าด้วยการร้องขอทรัพย์สิน และขอค่าเสียหาย

กฎหมายอาญาของญี่ปุ่น ฉบับปรับปรุงแก้ไข ค.ศ. ๑๙๐๓ และร่างที่ได้ตรวจชำระแล้ว ค.ศ. ๑๙๐๗ แต่อย่างไรก็ตามคณะผู้ร่างกฎหมายมิได้ยึดตามประมวลกฎหมายอาญาฉบับใดฉบับหนึ่งโดยเฉพาะ^{๕๗}

ประเทศที่ผู้เขียนจะนำเสนอเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบกับประเทศไทยในหัวข้อนี้คือประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากว่าในช่วงเวลาของการร่างกฎหมายลักษณะอาญาอยู่นั้น ประเทศญี่ปุ่นก็เพิ่งจะมีการประกาศใช้กฎหมายอาญาของตนขึ้นซึ่งมีความทันสมัยและสากลดังกฎหมายของชาติตะวันตก สาเหตุประการหนึ่งที่ประเทศญี่ปุ่นต้องปรับปรุงกฎหมายอาญาและประกาศใช้ขึ้นมา ก็เพื่อที่จะแก้ไขสนธิสัญญาอันเสียเปรียบซึ่งได้ทำกับชาติตะวันตกซึ่งก็จะเป็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นคล้ายคลึงกับที่เกิดในประเทศไทยในช่วงเวลานั้น ประเทศไทยถือว่าได้รับแรงบันดาลใจส่วนหนึ่งในการแก้ไขสนธิสัญญาอันเสียเปรียบซึ่งทำขึ้นกับชาติตะวันตก ดังจะเห็นได้จากพระราชปรารภตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ว่า “...ประเทศญี่ปุ่นได้เริ่มริคิดอ่านจัดการเรื่องนี้ก่อนประเทศอื่น โดยวิธีเลือกนิติบัญญัติต่างประเทศที่ชำนาญระเบียบบทกฎหมายฝรั่ง มารับราชการเป็นที่ปรึกษาทำการพร้อมด้วยข้าราชการญี่ปุ่น ช่วยกันตรวจชำระกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น จัดเข้าระเบียบเรียบเรียงให้เป็นแบบแผนวิธีทำนองเดียวกับกฎหมายที่ใช้อยู่ในประเทศฝรั่งโดยมาก ทั้งจัดการศาลยุติธรรมให้เป็นไปตามสมควรแก่ปัตยุบันสมัย โดยทั่วไปในประเทศญี่ปุ่น เมื่อประเทศทั้งปวงแลเห็นว่ากฎหมายแลศาลของญี่ปุ่นเป็นระเบียบแบบแผนเรียบร้อยดีแล้ว ก็ยอมแก้สัญญายกเลิกอำนาจศาลกงสุล ให้คนในบังคับต่างประเทศอยู่ในอำนาจกฎหมายแลศาลญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นมา มีประเทศญี่ปุ่นที่เลิกอำนาจศาลกงสุลต่างประเทศได้ด้วยอุบายที่จัดการดังกล่าวมานี้เป็นปฐม...”^{๕๘}

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยึดพระราโชบาย ตามแบบของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศแรกของประเทศตะวันออกที่ได้ริเริ่มการแก้ปัญหาจัดการกับเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้โดยการปฏิรูปกฎหมายและระบบการศาลเช่นกัน โดยเฉพาะกฎหมายซึ่งการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องตามแบบตะวันตกสมัยใหม่โดยการจัดทำประมวลกฎหมายขึ้น และการร่างประมวลกฎหมายในประเทศไทย สมัยนี้ในช่วงแรกของการร่างได้มีการเลือกนักกฎหมายผู้เชี่ยวชาญจากประเทศญี่ปุ่นเข้ามาเป็นผู้ช่วยยกร่าง คือนายมาซาโอะ ซึ่งมีคุณสมบัติที่เพียบพร้อมคือเป็นทั้งนิติบัญญัติและด็อกเตอร์ทางกฎหมาย ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้นผู้เขียนจึงเห็นว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่น่าจะเหมาะสมกับการนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศไทย ซึ่งรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

^{๕๗} แสวง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า ๒๑๗.

^{๕๘} โปรดดู พระราชปรารภของรัชกาลที่ ๕ ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗

การริบทรัพย์สินของประเทศญี่ปุ่น

ในช่วงยุคเมจิ ราว ค.ศ. ๑๘๖๗-๑๘๙๖ อิทธิพลของต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจตะวันตก แผ่เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นจนต้องเข้าทำสนธิสัญญาอย่างไม่เป็นธรรมกับประเทศเหล่านั้น ซึ่งสาเหตุอีกประการหนึ่งมาจากการที่ประเทศญี่ปุ่นถูกดูหมิ่นว่าเป็นประเทศที่ยังไม่เจริญ รวมไปถึงกฎหมายที่มีอยู่ ณ ขณะนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕^{๕๙}

ประเทศญี่ปุ่นจึงมีการพัฒนาระบบการปกครองให้ทันสมัยยิ่งขึ้น รวมไปถึงการปรับปรุงระบบกฎหมายเสียใหม่โดยการจัดทำประมวลกฎหมายขึ้น โดยประมวลกฎหมายฉบับแรกของญี่ปุ่นเกิดขึ้นในยุคเมจิ คือประมวลกฎหมายอาญา ค.ศ. ๑๘๘๐ ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายอาญาที่ได้รับอิทธิพลการจัดทำตามแบบของประมวลกฎหมายอาญาประเทศฝรั่งเศสเป็นหลัก ประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นฉบับดังกล่าวนี้ได้ใช้บังคับเป็นกฎหมายตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๘๒ มาจนถึง ค.ศ. ๑๙๐๗ เนื่องจากมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาฉบับใหม่^{๖๐} ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะศึกษาเนื้อหาต่อบทกฎหมายอาญาของประเทศญี่ปุ่น ที่เป็นประมวลกฎหมายอาญาฉบับใหม่ซึ่งประกาศใช้ใน ค.ศ. ๑๙๐๗ เป็นหลัก

ประมวลกฎหมายอาญาฉบับใหม่มีบทบัญญัติทั้งสิ้น ๒๖๔ มาตรา เป็นการร่างโดยอาศัยแบบอย่างจากกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมนีแทนที่กฎหมายอาญาฝรั่งเศสที่ใช้เป็นต้นแบบในกฎหมายเดิม^{๖๑} เหตุที่ประเทศญี่ปุ่นต้องจัดทำกฎหมายอาญาขึ้นใหม่ก็เนื่องมาจากในประมวลกฎหมายอาญา ค.ศ. ๑๘๘๐ เดิม นั้น มีข้อบกพร่องอยู่หลายประการอันเป็นผลมาจากการที่ตนต้องเร่งรีบออกกฎหมายเพื่อให้หลุดพ้นจากพันธะแห่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขต^{๖๒}

การริบทรัพย์สินในประเทศญี่ปุ่นถือการลงโทษทางอาญา ดังจะเห็นได้จาก มาตรา ๙ แห่งประมวลกฎหมายอาญาญี่ปุ่น ความว่า “*Principal punishments are classified as death, imprisonment at force labor, imprisonment without forced labor, fine, penal*

^{๕๙} อุทกษ มงคลนาวิณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายต่างประเทศ(สากล), พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๘๓.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔

^{๖๑} จุงโซ อีอิตะ, "การรับกฎหมายสมัยใหม่จากตะวันตกในประเทศญี่ปุ่น : ศึกษาเปรียบเทียบกับกรรมของประเทศไทย" (ปริญญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 56.

^{๖๒} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกระทรวงยุติธรรม รัชกาลที่ ๕ หมายเลข บ ๒ ข ๑/๘๙ บันทึกเรื่องการร่างกฎหมายของนายปาดู อ่างใน ชาญชัย แสงวงศ์ดี, อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย, หน้า ๔๒

detention, and minor fine, and confiscation is a supplemental punishment”^{๖๓} แต่การริบทรัพย์สินถือเป็นเพียงโทษเสริมหรือโทษอุปกรณ์

ประมวลกฎหมายอาญาญี่ปุ่น ได้บัญญัติเรื่องการริบทรัพย์สินไว้ในมาตรา ๑๙ ซึ่งมีใจความว่า^{๖๔}

“The following articles may be confiscated:

1. *Objects which have constituted the criminal act;*
2. *Objects which have contributed to the criminal act, or which it was attempted to furnish for use committing the offence;*
3. *Objects originating from, or acquired by means of, a criminal act...*”

จากบทบัญญัตินี้ได้กล่าวถึงสิ่งที่สามารถริบได้ตามกฎหมาย ๓ ประการได้แก่

๑. วัตถุที่ก่อให้เกิดการกระทำความผิด
๒. วัตถุที่ใช้สนับสนุนในการกระทำความผิดหรือมีเจตนาจะใช้เพื่อกระทำความผิด
๓. วัตถุที่ได้จากการกระทำความผิด

มีข้อสังเกตประการหนึ่งเรื่องสิ่งที่ถูกริบได้ตามกฎหมายอาญาญี่ปุ่น เมื่อมีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า Object^{๖๕} และคำว่า Things^{๖๖} แทนความหมายของคำว่า Property ซึ่งแปลว่าทรัพย์สิน ซึ่งน่าจะสื่อความหมายในลักษณะว่าสิ่งที่ถูกริบได้ตามกฎหมายต้องเป็นวัตถุที่มีรูปร่างหรือสิ่งของอันมีลักษณะที่จับต้องได้และทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ ต้องเป็นของผู้กระทำความผิดเท่านั้นตามบทบัญญัติในตอนท้ายของมาตรา ๑๙ ความว่า

“...Articles may be confiscated only if they do not belong to persons other than the offender”

จึงเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินของประเทศญี่ปุ่น จะไม่มีการริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นจะริบเฉพาะของผู้กระทำความผิดเท่านั้น จึงทำให้เห็นว่าการริบทรัพย์สินของประเทศญี่ปุ่นมิได้มี

^{๖๓} Atsushi Yamaguchi, *Basic Problem in Japanese Criminal Law* (1988), p. 4.

^{๖๔} Joseph Ernest De Becker, *The Criminal Code of Japan : Translate from the Original Japanese Text* (Kelly & Walsh, 1907), p. 9.

^{๖๕} Ibid.

^{๖๖} โปรดดู William J. Sebald *The criminal code of Japan*, 1936

ลักษณะของวิธีการเพื่อความปลอดภัย^{๒๗} เมื่อการริบทรัพย์ของประเทศญี่ปุ่นเป็นการลงโทษตามกฎหมายอาญา ดังนั้นบุคคลผู้กระทำความผิดจะต้องถูกฟ้องคดีและพิพากษาตัดสินเสียก่อนว่ามีความผิดจึงจะลงโทษริบทรัพย์ได้

วิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย

๑. ลักษณะการริบทรัพย์

การริบทรัพย์ของประเทศญี่ปุ่น มีลักษณะเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดทางอาญาดังจะเห็นได้จากมาตรา ๙ ในประมวลกฎหมายอาญาญี่ปุ่น ส่วนกฎหมายไทยก็ได้กำหนดให้การริบทรัพย์เป็นโทษเช่นกัน ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒

๒. ทรัพย์สินที่ถูกริบได้

ในประมวลกฎหมายอาญาประเทศญี่ปุ่น สิ่งที่ริบได้จะใช้คำว่า Things หรือ Objects ซึ่งจะมีความหมายว่าเป็นสิ่งของหรือวัตถุที่มีรูปร่าง ซึ่งก็มีความหมายสอดคล้องกันกับของประเทศไทยที่ใช้คำว่า ทรัพย์ โดยมีนิยามในมาตรา ๖ ข้อ ๑๐ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ทรัพย์จะต้องมีลักษณะเป็นวัตถุหรือสิ่งของที่มีรูปร่างและถือเอาได้ ได้กำหนดทรัพย์ที่ริบได้ ๓ ประเภท ไว้ในมาตรา ๑๙ ซึ่งได้แก่

(๑) วัตถุที่ก่อให้เกิดการกระทำความผิด

(๒) วัตถุที่ใช้สนับสนุนในการกระทำความผิดหรือมีเจตนาจะใช้เพื่อกระทำความผิด

ความผิด

(๓) วัตถุที่ได้จากการกระทำความผิด

ส่วนทรัพย์ที่ริบถูกริบได้ตามกฎหมายไทย จะต้องพิจารณาในมาตรา ๒๗ และมาตรา ๒๘ ซึ่งจัดประเภทได้ดังนี้

(๑) สิ่งของที่ใช้หรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้สำหรับกระทำความผิด เว้นแต่จะเป็นสิ่งของที่บุคคลอื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วย

(๒) ทรัพย์ที่บุคคลได้มาโดยกระทำความผิด เว้นแต่จะเป็นของบุคคลอื่น และเขามีสิทธิได้คืนตามกฎหมาย

(๓) ทรัพย์ที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ถ้าผู้ใดทำ หรือใช้ หรือมีไว้ หรือขาย หรือทอดตลาดเป็นความผิด

^{๒๗} พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๒๓.

จะเห็นได้ว่ากฎหมายของไทยและของญี่ปุ่นมีลักษณะคล้ายกันมาก เหตุมาจากกฎหมายลักษณะอาญาของไทย ในมาตรา ๒๗ ๒๘ นี้ ได้นำแนวคิดมาจากประมวลกฎหมายอาญาญี่ปุ่น มาตรา ๑๙^{๖๘} แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็ได้ให้นำแนวคิดของญี่ปุ่นมาเสียทั้งหมด ดังจะเห็นจากประเด็นเรื่องการริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น กฎหมายอาญามาตรา ๑๙ ของญี่ปุ่นวรรคท้ายจะระบุว่า “...Articles may be confiscated only if they do not belong to persons other than the offender” ซึ่งก็หมายความว่า การริบทรัพย์สินของญี่ปุ่นจะไม่สามารถริบสิ่งของของบุคคลอื่นที่มีใจจำเลยได้ ซึ่งต่างจากกฎหมายไทย ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๘ ในเรื่องของทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ เป็นความผิดซึ่งมีต้องคำนึงถึงความเป็นเจ้าของทรัพย์สินดังเช่นประเทศญี่ปุ่น และในความแตกต่างนี้เองที่จะทำให้เห็นว่าการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยนั้นมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยในตัว

กฎหมายการริบทรัพย์สินของประเทศญี่ปุ่นมีความสอดคล้องและคล้ายคลึงกับกฎหมายไทยในหลายประเด็นเนื่องจากเหตุที่ประเทศไทยเองก็ได้นำหลักการแนวความคิดการริบทรัพย์สินมาจากประเทศญี่ปุ่นโดยเฉพาะในเรื่องของทรัพย์สินหรือสิ่งที่ถูกริบได้ การริบทรัพย์สินของทั้งสองประเทศจะมีลักษณะเป็นโทษทางอาญาเช่นกัน แต่ในเรื่องของการริบทรัพย์สินในลักษณะที่เป็นวิธีความปลอดภัยนั้น ประเทศญี่ปุ่นยังไม่มีแนวความคิดดังกล่าว ดังจะเห็นจากการบัญญัติเนื้อหาของวรรคท้ายของมาตรา ๑๙ ว่าทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่มีใจจำเลยนั้นจะริบไม่ได้ ส่วนกฎหมายไทยในกฎหมายลักษณะอาญาในมาตรา ๒๘ เป็นทรัพย์สินที่เป็นความผิดตามกฎหมาย ในบทบัญญัตินี้จะไม่มีการยกเว้นว่าหากเป็นของบุคคลอื่นที่มีใจจำเลยแล้วจะริบไม่ได้ อย่างไรก็ตามทั้งกฎหมายอาญาของไทยและญี่ปุ่นต่างก็มีการนำแนวความคิดการลงโทษทางอาญารวมไปถึงหลักกฎหมายอาญาต่างๆมาจากชาติตะวันตกในขั้นตอนการยกร่างด้วยกันทั้งคู่ จึงทำให้เห็นว่าการริบทรัพย์สินของทั้งสองประเทศนั้น ค่อนข้างที่จะมีความเป็นสากลในหลักการต่างๆทางอาญามีความทันสมัยทัดเทียมกับชาติตะวันตก และประการสำคัญคือล้วนแต่เป็นเงื่อนไขประการหนึ่งในการขอแก้ไขสนธิสัญญาอันเสียเปรียบซึ่งได้ทำกับต่างประเทศของทั้งคู่

๔.๙ วิเคราะห์เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยในยุคปฏิรูปกฎหมายรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการลงโทษริบทรัพย์สินตามหลักสากล

๔.๙.๑ ความหมายของการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินของไทยจะมีลักษณะเป็นการลงโทษบุคคลที่กระทำความผิดอาญามาแล้ว และศาลมีคำพิพากษาสั่งริบทรัพย์สิน การริบทรัพย์สินในยุคปฏิรูปนี้ กฎหมายลักษณะอาญาจะมี

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒

การกำหนดประเภทของทรัพย์สินที่ริบได้ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าเป็นการริบทรัพย์สินเฉพาะเจาะจงที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเท่านั้น มิได้มีการริบในลักษณะกวาดต้อนหรือเหมารวมทรัพย์สินทุกอย่าง เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สินแล้ว กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๒๖ บัญญัติให้ส่งทรัพย์สินเหล่านั้นส่งไว้เป็นของหลวงทั้งสิ้น จึงเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินจะเป็นการตัดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของจำเลยผู้ต้องคำพิพากษาว่ากระทำความผิดและถูกริบทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินจะตกเป็นของแผ่นดิน การริบทรัพย์สินของไทยในยุคสมัยนี้จึงมีความหมายสอดคล้องกับ การริบทรัพย์สิน คำว่า Confiscation ตามหลักสากลคือการจะริบทรัพย์สินบังคับเอาทรัพย์สินของบุคคลได้ต้องผ่านกระบวนการฟ้องคดีทางอาญาเสียก่อน นอกจากนี้ หากพิจารณาการริบทรัพย์สินในประเภททรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดในกรณีที่ถูกผู้ใดทำ ใช้ มีไว้หรือขาย หรือทอดตลาด ตามมาตรา ๒๘ และบทบัญญัติบางมาตราใน ภาคที่ ๒ ของกฎหมายลักษณะอาญา จะเป็นการริบทรัพย์สินโดยพิจารณาที่ตัวทรัพย์สินเป็นหลัก และศาลต้องสั่งริบเสมอ ไม่มีดุลพินิจ การริบทรัพย์สินในลักษณะที่พิจารณาตัวทรัพย์สินเป็นสำคัญเช่นนี้ จึงมีความหมายตรงกับการริบทรัพย์สินแบบ Forfeiture ตามหลักสากล

ความหมายของการริบทรัพย์สินในสมัยนี้จึงมีความสอดคล้องและตรงกับความหมายของการริบทรัพย์สินตามหลักสากลในปัจจุบัน ทั้งการริบที่เป็น Confiscation และ Forfeiture

ส่วนของความหมายของการยึด อาศัย จะมีในกฎหมายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งก็จะมีลักษณะเป็นการที่เจ้าหน้าที่รัฐมายึดเอาทรัพย์สินไปอยู่ในความครอบครองเพื่อการบังคับคดีหรือการเป็นประกัน ซึ่งความหมายดังกล่าวจะคล้ายคลึงกับความหมายตามหลักสากล โดยเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐที่จะยึดเอาทรัพย์สินไว้ตรวจสอบหรือมีการบังคับคดีตามคำพิพากษาต่อไป แต่การยึดทรัพย์สินตามกฎหมายไทย จะมีเฉพาะในกฎหมายที่เกี่ยวกับแพ่งเท่านั้น ยังมิได้ในหลักการดังกล่าวไปใช้ในกฎหมายอาญา

๔.๙.๒ แนวความคิดการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

อิทธิพลของชาติตะวันตกในเรื่องการล่าประเทศอาณานิคมได้เริ่มแพร่เข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้นในยุคสมัยนี้ เป็นผลให้องค์พระมหากษัตริย์ไทยทรงมีแนวคิดที่ต้องปฏิรูปกฎหมายให้มีความทัดเทียมเทียบเท่ากับชาติตะวันตกและเป็นการสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมของไทย

การคุ้มครองและให้สิทธิแก่ประชาชนเป็นสิ่งที่กำเนิดขึ้นอย่างค่อยเป็นไป จะเห็นได้จากการรองรับกรรมสิทธิ์ในที่ดินซึ่ง แม้แต่พระบรมวงศานุวงศ์ที่ต้องการที่ดินมาเป็นของตน จะต้อง

มีการซื้อขายกับราษฎรมิใช่จะเวนคืนที่ได้ตามอำเภอใจ^{๖๙} กรณีนี้จึงถือเป็นหลักประกันที่ดีให้แก่บุคคล ซึ่งก็ค่อนข้างที่จะเป็นไปตามหลักสากลในการคุ้มครองสิทธิ ปัจจัยหนึ่งก็มาจากอิทธิพลแนวความคิด ของชาติตะวันตกเป็นส่วนสำคัญ

ส่วนในเรื่องข้อจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลนั้นมีการแบ่งวัตถุประสงค์ได้เป็น สองประการ ได้แก่

๑. ข้อจำกัดในทางรัฐประศาสนโยบาย ซึ่งจะเป็นการจำกัดสิทธิใน ทรัพย์สินด้วยการให้บุคคลมีหน้าที่เสียภาษีอากร เพื่อนำมาบำรุง ใช้ประโยชน์แก่ประเทศ ประโยชน์ สาธารณะ และในเรื่องของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

๒. ข้อจำกัดการใช้สอยอันเป็นมาตรการลงโทษ เป็นการลงโทษบุคคลที่ ต้องคำพิพากษาว่ากระทำความผิดอาญา โดยการใช้มาตรการริบทรัพย์สิน ซึ่งเป็นโทษตามกฎหมาย ลักษณะอาญา

๓. ข้อจำกัดการใช้สิทธิในทรัพย์สินเพื่อเป็นพยานหลักฐานในคดี จะ ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน และพระราชบัญญัติ เพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยเป็นการให้อำนาจแก่ เจ้าพนักงานอำเภอ กำหนด ดำรวจ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐในฝ่ายปกครอง สามารถยึดทรัพย์สินเพื่อเป็นพยานหลักฐานได้

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ทั้งสองประการในการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของ บุคคลนั้น จะต้องมีการกำหนดไว้เป็นกฎหมายเสมอ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักการจำกัดสิทธิตามหลัก สากลซึ่งต้องมีกฎหมายเป็นฐานให้อำนาจหรือรองรับการกระทำเหล่านั้น จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดในการ คุ้มครองและจำกัดสิทธิของบุคคลในสมัยนี้มีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันตามหลักสากล แล้ว

๔.๙.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้มีลักษณะเป็นสองประการ คือประการแรกเป็นการ ลงโทษที่กระทำกับผู้กระทำความผิดอาญา ประการที่สองเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย

ในลักษณะที่เป็นโทษทางอาญา ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒ แห่งกฎหมายลักษณะ อาญา ซึ่งกำหนดไว้เพื่อเป็นการบังคับใช้แก่ผู้กระทำความผิดทางอาญาโดยเฉพาะการริบทรัพย์สินของ ผู้กระทำความผิด ซึ่งถือเป็นการตัดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคลเข้าเป็นสุ่มแผ่นดิน

^{๖๙} กิตติศักดิ์ ปรกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, หน้า ๑๔๔.

วัตถุประสงค์ของการริบทรัพย์ที่มีลักษณะเป็นการกำราบปราบปรามผู้กระทำความผิดมิให้ได้รับผลประโยชน์จากการกระทำความผิดของตน เสมือนเป็นการตัดแรงจูงใจที่จะกระทำความผิด ซึ่งจะเห็นได้จากการริบทรัพย์สิ่งของที่ได้มาจากการกระทำความผิดตามมาตรา ๒๗(๒) แห่งกฎหมายลักษณะอาญา วัตถุประสงค์ของการริบทรัพย์ดังกล่าวนี้จึงมีลักษณะเป็นการยับยั้งข่มขู่และปราบปราม (Deterrence) ผู้กระทำความผิดและเป็นการป้องกัน (Prevention) มิให้บุคคลผู้กระทำความผิดต้องนำทรัพย์สินของที่ได้ใช้หรือเจตนาจะใช้ในการกระทำความผิดไปกระทำความผิดซ้ำอีก ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สืบตามหลักสากลในปัจจุบัน

ส่วนกรณีการริบทรัพย์ที่มีลักษณะเป็นการริบทรัพย์ของบุคคลอื่นที่มีใช้ผู้กระทำความผิดได้ ด้วยเหตุที่ทรัพย์ดังกล่าวมีความผิดในตัวเองตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา ๒๘ การริบทรัพย์เช่นนี้จะนำไปเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ตัวทรัพย์ที่กฎหมายถือว่ามีความผิดนั้นต้องอยู่ในสังคมหรือชุมชน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการนำไปใช้ในทางที่ผิดหรือกระทำความผิดขึ้นอีกได้ ลักษณะเช่นนี้ถือเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งเป็นลักษณะการริบทรัพย์ประเภทหนึ่งตามหลักสากล การริบทรัพย์ที่มีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยนี้อาจจะมีลักษณะมิใช่โทษโดยตรงซึ่งจะต่างจากการลงโทษริบทรัพย์ แต่กฎหมายไทยยังมีได้มีการแยกแยะไว้ต่างหากว่าการริบทรัพย์ของบุคคลอื่นเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ในการลงโทษริบทรัพย์ของไทยเมื่อพิจารณาจากตัวบทบัญญัติแห่งกฎหมายลักษณะอาญาแล้ว จะมีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การลงโทษริบทรัพย์ตามหลักสากลสองประการซึ่งปรากฏในทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยมและการแก้แค้นทดแทน

๔.๙.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สืบ

การริบทรัพย์สืบในยุคคลิปุฎีกฎหมายฯนี้จะเริ่มต้นเมื่อฟ้องบุคคลเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของศาล เมื่อศาลมีคำพิพากษาว่าบุคคลใดมีความผิดตามกฎหมาย จึงจะเข้าสู่กระบวนการลงโทษ จะเห็นได้จากมาตรา ๗ ในกฎหมายลักษณะอาญา ซึ่งเป็นไปตามหลักสากลคือ “*ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้*” (*Nullum Crimen, Nulla Poena, Sine Lege*) จึงจะดำเนินคดีและลงโทษบุคคลได้

สถานโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น กฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๑๒ ได้กำหนดไว้ ๖ สถานซึ่งโทษริบทรัพย์ก็ถูกบัญญัติไว้เป็นโทษในมาตราดังกล่าว การลงโทษริบทรัพย์นั้นจะริบทรัพย์ได้ ๓ ประเภท คือ

๑. ทรัพย์ที่ใช้หรือมีเจตนาจะใช้ในการกระทำความผิด
๒. ทรัพย์ที่ได้มาจากการกระทำความผิด

๓. ทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ในกรณีที่ถูกโจทก์ทำ หรือใช้ หรือมีไว้ หรือขาย หรือทอดตลาด เป็นความผิด

จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินทั้งสามประเภทนั้นต้องเกี่ยวข้องกับการที่บุคคลได้กระทำความผิด จึงต้องมีการฟ้องตัวบุคคลให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาลเสียก่อน การพิจารณาคดีเพื่อจะริบทรัพย์สินนั้นจึงต้องขึ้นอยู่กับผลคำพิพากษาของบุคคลผู้กระทำความผิดตามฟ้องและด้วยลักษณะเป็นโทษทางอาญานี้เองจึงพิจารณาได้ว่าเป็นลักษณะของการริบทรัพย์สินด้วยแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล (In Personam) ตามหลักสากลในปัจจุบัน หรือเรียกได้ว่าเป็นการริบทรัพย์สินทางอาญา (Criminal Forfeiture)

การลงโทษริบทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมายฯเช่นนี้จึงมีลักษณะเป็นการใช้แนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลเป็นหลัก ยังไม่พบแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สินอย่างประจักษ์ชัด แม้จะมีการริบทรัพย์สินประเภทที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดได้ก็ตาม แต่ลักษณะดังกล่าวนี้ยังไม่เข้าหลักเกณฑ์เงื่อนไขของแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สินอย่างครบถ้วนอีก ทั้งยังมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นเรื่องของการป้องกันสังคมและชุมชนจากภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น หากทรัพย์สินดังกล่าวไปอยู่สังคมหรือชุมชน

๔.๙.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน

๔.๙.๕.๑ เขตอำนาจศาล

ในยุคปฏิรูปกฎหมายฯ การลงโทษริบทรัพย์สินจะเป็นส่วนหนึ่งในคดีอาญาซึ่งศาลที่มีเขตอำนาจรับชำระคดีอาญาคือศาลพระราชอาญา และศาลหัวเมืองแล้วแต่กรณี ตามบทบัญญัติในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ.๑๒๗ โดยพิจารณาในประเด็นของเนื้อความลักษณะประเภทคดีและสถานที่ที่เกิดความผิด จึงเห็นได้ว่ามีลักษณะเป็นการอำนวยความยุติธรรมให้ทั่วถึงทั้งราชอาณาจักร

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบในเรื่องเขตอำนาจศาลตามหลักสากลแล้ว ก็พบว่าเขตอำนาจคดีอาญาที่ริบทรัพย์สินได้ตามกฎหมายของไทยนั้นจะมีการพิจารณาสถานที่เกิดการกระทำความผิด เป็นลักษณะที่เรียกว่ามีเขตอำนาจเหนือบุคคล (In Personam Jurisdiction) ซึ่งก็คล้ายกับเขตอำนาจศาลตามหลักสากลในประเภทกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา (Criminal Forfeiture)

๔.๙.๕.๒ ภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยาน

ภาระการพิสูจน์และการสืบพยานในยุคสมัยนี้จะมีหลักว่า “ไม่มีกฎหมายไม่มีโทษ” และหลักที่ว่า “ผู้ต้องหาต้องถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิด”^{๗๐} ซึ่งจะต่างจากเดิมที่กล่าวว่ามีโทษสำหรับผู้ต้องหาจนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าตนบริสุทธิ์ ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมาก ซึ่งกฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้นใหม่ในยุคสมัยนี้ที่สำคัญสองฉบับคือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ และพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. ๑๑๕

ภาระการพิสูจน์จึงตกไปที่ผู้กล่าวหา และการนำสืบในคดีอาญาสมัยนี้หากพบข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย^{๗๑} กล่าวคือถึงขนาดต้องยกฟ้องเสีย จะเห็นได้ว่าลักษณะของการพิสูจน์ความผิดในสมัยนี้ จะต้องนำสืบให้ปราศจากข้อสงสัยและต้องนำสืบให้ได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ศาลจึงจะพิพากษาลงโทษ ซึ่งหลักการดังกล่าวก็เป็นหลักในเรื่องภาระการพิสูจน์ในคดีอาญาซึ่งเป็นกระบวนการรับทรัพย์สินทางอาญาตามแนวความคิดหลักสากล ในประเด็นนี้ของไทยเราจึงมีลักษณะเป็นไปในทิศทางเดียวกับหลักสากลด้วย

๔.๙.๕.๓ การดำเนินการริบทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา

การดำเนินการตามหัวข้อมักจะเป็นเรื่องของการยึดทรัพย์โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐ ซึ่งในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ จนถึงพระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาชญา พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้มีการให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจในการยึดทรัพย์ที่จะเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิด ความบริสุทธิ์ของตัวบุคคลได้ ซึ่งก็จะส่งผลต่อการริบทรัพย์สินดังกล่าวตามมาหากว่าเป็นทรัพย์สินประเภทที่กฎหมายบัญญัติให้อาจถูกริบได้

๔.๙.๕.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น

โดยหลักการลงโทษริบทรัพย์สินซึ่งเป็นโทษในคดีอาญา ศาลมีรับคำสั่งให้ริบทรัพย์สินได้เฉพาะของจำเลยผู้กระทำความผิดเท่านั้น หากเป็นทรัพย์สินของบุคคลอื่นซึ่งถูกจะริบได้นั้น ต้องปรากฏว่าเข้าเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนด

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕

^{๗๑} สุนีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, รายงานผลการวิจัย วัฒนนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๔ ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ, หน้า ๓๕.

การริบทรัพย์ของบุคคลอื่นตามที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญาจะพบได้
๒ กรณี ได้แก่

๑) การริบทรัพย์สินประเภทที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องริบทุกกรณี
ซึ่งเป็นทรัพย์ประเภทที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นความในกรณีที่ผู้ใดทำ หรือใช้ หรือมีไว้ หรือขาย หรือ
ทอดตลาด ตามมาตรา ๒๘

๒) การริบทรัพย์สินประเภทที่ผู้อื่นรู้เห็นเป็นใจด้วย ซึ่งใช้กับ
ทรัพย์ประเภทที่ได้ใช้หรือมีเจตนาจะใช้ในการกระทำความผิด ตามมาตรา ๒๗(๑) ช่วงท้าย

การริบทรัพย์สินในประเภทแรกนั้นศาลจะต้องสั่งริบทุกกรณี ไม่
สามารถใช้ดุลพินิจได้ ไม่ว่าผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินดังกล่าวจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆกับการกระทำความ
ผิด ส่วนการริบทรัพย์ในประเภทที่สองเป็นทรัพย์ที่ถูกนำไปใช้หรือมีเจตนาจะนำไปใช้โดย
ผู้กระทำความผิดหรือจำเลย ซึ่งเป็นประเภทที่ศาลมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจได้ว่าจะริบหรือไม่* และ
หากเข้าข้อยกเว้นว่าผู้เป็นเจ้าของทรัพย์ที่แท้จริงนั้นมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด
ดังกล่าว ก็จะทำให้ไม่สามารถริบทรัพย์ของบุคคลนั้นได้ ลักษณะของข้อยกเว้นเช่นนี้ มีลักษณะคล้าย
กับหลัก Innocent Owner ที่ใช้ในกรณีมิให้ริบทรัพย์ของผู้บุคคลอื่นผู้สุจริต ของหลักสากลในปัจจุบัน

๔.๙.๕.๕ การบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบ

เมื่อทรัพย์สินถูกริบตามคำพิพากษาแล้ว ทรัพย์สินดังกล่าวจะตกเข้าเป็น
ของหลวง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๖ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา โดยผู้มีหน้าที่ในการบริหาร
จัดการทรัพย์นั้นจะเป็นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งเป็นส่วนราชการและมีอำนาจหน้าที่ ในการ
รับ จ่าย และรักษาเงินแผ่นดิน และบรรดาราชสมบัติพัสดุทั้งสิ้น แต่ก็ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานหรือ
องค์กรเฉพาะที่จัดการดูแลบริหารจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบเหล่านั้นดังเช่นที่มีใช้การตามหลักสากล

อย่างไรก็ตามในยุคสมัยนี้มีการบัญญัติถึงกระบวนการบังคับโทษริบทรัพย์
แก่ตัวจำเลยไว้ด้วย ตามมาตรา ๒๙ และ มาตรา ๓๐๘ เพื่อให้มีการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษา
โดยในมาตรา ๒๙ นั้นจะเป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดให้ศาลตีราคาทรัพย์ที่สั่งริบไว้ ในกรณีที่จำเลยหรือ
บุคคลอื่นไม่นำส่งทรัพย์ดังกล่าว และศาลจะมีอำนาจยึดทรัพย์สมบัติอื่นของจำเลยเพื่อใช้ตามราคา
ที่ตั้ง ส่วนมาตรา ๓๐๘ ก็จะเป็นการลงโทษผู้ซึ่งจะโอน ซ่อนเร้น เอาไป หรือนำส่งให้ผู้อื่น ในทรัพย์ที่
ศาลมีคำพิพากษาสั่งริบ ซึ่งถือเป็นมาตรการป้องกันการยกย้ายถ่ายเททรัพย์ของจำเลย และเพื่อให้การ

* มาตรา ๒๗ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗

“...ท่านให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้ริบทรัพย์สิ่งของที่ว่าไว้ในมาตรานี้ได้อีกโสดหนึ่งคือ

(๑) สิ่งของที่บุคคลใช้ หรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้สำหรับกระทำความผิด”

บังคับโทษริบทรัพย์แก่ตัวจำเลยเป็นไปอย่างประสบผลสำเร็จ ลักษณะของแนวความคิดดังกล่าวนี้ มีคล้ายคลึงกับแนวความคิดในการบังคับโทษริบทรัพย์สินแก่ตัวจำเลย ในประเภทการริบทรัพย์ด้วย กระบวนการทางอาญาตามหลักสากลในปัจจุบัน

๔.๙.๖ รูปแบบของการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมายตามกฎหมายลักษณะอาญา จะเป็นการริบเอาทรัพย์เฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เป็นต้นว่า เป็นทรัพย์ที่ใช้หรือมีเจตนาจะใช้ในการกระทำความผิด หรือเป็นทรัพย์ที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือเป็นทรัพย์ที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดในกรณีที่ทำหรือมีไว้หรือขายหรือใช้ ทรัพย์สินทั้งสามประเภทนี้เรียกว่า ทรัพย์สินสกปรก (Tainted Property) และการริบทรัพย์สินในลักษณะเฉพาะเจาะจงนี้มีลักษณะเป็นมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินแบบเจาะจงตัวทรัพย์สินตามหลักสากล การริบทรัพย์สินด้วยระบบนี้ถือเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องโทษได้ดียิ่งขึ้น การริบทรัพย์สินแบบบริบาลาตรนั้นนอกจากจะเป็นสิ่งกีดขวางต่อสิทธิของผู้ต้องโทษหรือจำเลยมากเกินไปแล้ว ยังมีผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวของบุคคลดังกล่าวด้วย ซึ่งล้วนแต่ไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดแต่อย่างใด

๔.๙.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

ความหมายของทรัพย์ในยุคนสมัยนี้มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๖ ข้อ ๑๐ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ซึ่งจะกล่าวถึงสิ่งของที่บุคคลอาจมีกรรมสิทธิ์ได้ ซึ่งลักษณะของสิ่งของดังกล่าวอาจจะเคลื่อนที่ได้หรือเคลื่อนที่มิได้ ซึ่งในความหมายของทรัพย์จะหมายถึงสิ่งของอันมีลักษณะเป็นวัตถุ โดยยังมีได้กล่าวถึงทรัพย์สินซึ่งหากจะพิจารณาตามหลักสากลนั้น ความหมายจะรวมไปถึงสิ่งที่มีลักษณะไม่เป็นรูปร่าง หรือสิทธิต่างๆด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าความหมายของทรัพย์ในสมัยนี้ยังไม่ครอบคลุมความหมายทั้งหมดตามหลักสากล

ทรัพย์สินที่จะริบได้ตามกฎหมายลักษณะอาญาของไทย ได้แบ่งเป็น ๓ ประเภทดังต่อไปนี้

๑. สิ่งของที่บุคคลใช้หรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้กระทำความผิด ตามมาตรา ๒๗(๑) ลักษณะของทรัพย์ประเภทนี้ถือเป็นการริบทรัพย์ที่ก่อให้เกิดความผิดสำเร็จขึ้น ทรัพย์สินประเภทนี้มีลักษณะที่จัดอยู่ในทรัพย์สินประเภททรัพย์สินที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความผิดสำเร็จ (Facilitating Property) ตามหลักสากล

๒. ทรัพย์ที่บุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด ตามมาตรา ๒๗(๒) ลักษณะของทรัพย์สินประเภทนี้เกิดจากการที่จำเลยได้กระทำความผิด และได้ทรัพย์สิ่งของใดๆมาจากการ

กระทำของตน ซึ่งมีลักษณะที่จัดอยู่ในประเภททรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of Crime) ตามหลักสากล

๓. ทรัพย์สินใดๆที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ถ้าผู้ใดทำหรือใช้หรือมีไว้หรือขายหรือทอดตลาดเป็นความผิด ตามมาตรา ๒๘ ทรัพย์สินประเภทนี้จะมีลักษณะเป็นความผิดในตัวเอง ซึ่งบุคคลใดจะมีในครอบครองมิได้ หรือแม้แต่จะใช้ หรือโอนขาย ซึ่งจัดอยู่ในประเภททรัพย์สินผิดกฎหมาย (Contraband) ตามหลักสากล

ทรัพย์สินประเภทที่ ๑ และ ๒ นี้อยู่ในดุลพินิจของศาลว่าจะมีคำสั่งริบหรือไม่ ซึ่งจะต่างกับทรัพย์สินประเภทที่ ๓ ซึ่งศาลต้องริบเสมอไม่ว่าจะมีผู้กระทำความผิดหรือไม่ ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นการจัดลำดับความสำคัญให้ได้ทราบว่าทรัพย์สินประเภทใดที่ศาลต้องริบเสมอซึ่งถือว่ามีความร้ายแรงกว่าทรัพย์สินประเภทอื่น โดยริบเพื่อเป็นการป้องกันสังคมจากภัยอันตรายแห่งการใช้ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมายในตัวเอง

ตั้งแต่ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนกลางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยได้ใช้กฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีการรวบรวมกฎหมายอื่นๆไว้หลากหลายฉบับเรื่อยมา ปรากฏว่าสภาพสังคม ณ ช่วงเวลานั้น ประเทศไทยเกิดการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตกมากยิ่งขึ้น ทั้งทางการค้าการเศรษฐกิจ รวมถึงการรับเอาความรู้ทางวิชาการแพทย์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์^{๗๒} ซึ่งต่อมาประเทศไทยได้เข้าทำสนธิสัญญากับต่างชาติ และต้องเสียเปรียบในด้านต่างๆจากผลของสนธิสัญญาดังกล่าว ในส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากว่า ชาวต่างชาติได้กล่าวหาว่าประเทศไทย มีกฎหมายภายในที่ล้าหลัง โดยเฉพาะวิธีพิจารณาความในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีลักษณะของความป่าเถื่อน โหดร้าย ไม่มีหลักประกัน นอกจากนี้ ในกระบวนการชั้นศาล ก็ไม่มีความเป็นระบบระเบียบที่ชัดเจน จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบในสนธิสัญญาตลอดมา

จากปัญหาของกฎหมายและระบบการศาลดังกล่าวที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกราช และการแก้ไขข้อเสียเปรียบตามที่ปรากฏในสนธิสัญญานั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำริให้มีการปฏิรูปประเทศขึ้นในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ด้านบัญญัติของกฎหมาย กระบวนการพิจารณาคดี และการศาล โดยเฉพาะในด้านกฎหมายและระบบการศาล ซึ่งเป็นที่มาของการจัดทำประมวลกฎหมายขึ้นหลายฉบับเพื่อให้เป็นที่ยอมรับและทัดเทียมมีความเป็นสากลในสายตาต่างชาติยิ่งขึ้น

^{๗๒} สุรีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ, รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๔ ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ, หน้า ๙.

ในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษริบทรัพย์สิน ได้มีการบัญญัติไว้เป็นโทษในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งในการริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้เป็นการริบทรัพย์สินแบบเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน โดยทรัพย์สินที่จะริบได้นั้นต้องเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗-๒๘ ซึ่งจะไม่มีการลงโทษในลักษณะริบเอาบรรดาทรัพย์สินทุกสิ่งทุกอย่างของผู้กระทำความผิดดังเช่นการริบราชบาตรในสมัยกรุงศรีอยุธยาอีกต่อไป กฎหมายในส่วนการลงโทษริบทรัพย์สินนี้ ประเทศไทยได้ศึกษาแนวความคิดจากกฎหมายอาญาของประเทศญี่ปุ่น ค.ศ. ๑๙๐๗ เป็นต้นแบบ ส่วนกฎหมายอาญาของประเทศญี่ปุ่นก็ได้นำต้นแบบมาจากประมวลกฎหมายอาญา ของประเทศเยอรมนีอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้ในส่วนของกระบวนการพิจารณาคดีความ ก็มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ มีการใช้หลักการที่สำคัญตามสากล คือ การสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง และหลักการพิสูจน์ในคดีอาญา ซึ่งต้องพิสูจน์ให้ปราศจากข้อสงสัย แต่หากการพิสูจน์มีข้อสงสัยก็ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย ในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความของไทย เช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับแก้ไข ร.ศ. ๑๒๗ กฎหมายเหล่านี้ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลต้นแบบมาจากกฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศอังกฤษเสียส่วนใหญ่ ซึ่งก็ยังคงมีความเป็นสากล และยังใช้แพร่หลายกันในช่วงเวลาดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน

กฎหมายไทยในยุคปฏิรูปกฎหมายนี้ เมื่อมีการปรับปรุงแก้ไขและร่างขึ้นใหม่ จึงมีความทันสมัยและเป็นสากล ตามแบบฉบับชาติตะวันตกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในทางทรัพย์สิน ชีวิต ร่างกาย มากขึ้นอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในยุคสมัยปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ มีหลักประกันของความยุติธรรมที่ดียิ่งขึ้น จากการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลเสียใหม่นี้ จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการต่อรองกับต่างชาติอันนำไปสู่การแก้ไขสนธิสัญญาได้สำเร็จในเวลาต่อมา

บทที่ ๕

การลงโทษทรัพย์สินตามกฎหมายไทยในยุคปัจจุบัน

การลงโทษทรัพย์สินของประเทศไทยยังคงมีการบังคับใช้ต่อมาจนถึงยุคปัจจุบัน ซึ่งมีพัฒนาการที่ต่อยอดมาจากยุคสมัยก่อน ซึ่งได้นำแนวความคิดการริบทรัพย์สิน ด้วยกระบวนการทางแพ่งเข้ามาปรับใช้ผ่านทางกฎหมายเฉพาะ ได้แก่ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

การริบทรัพย์สินที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันจึงมีมาตรการในการดำเนินการกับทรัพย์สิน โดยการริบทรัพย์สินที่เป็นหลักอยู่สองประการ ได้แก่ การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา และการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ซึ่งในบทนี้ผู้เขียนจะนำเสนอถึงหัวข้อ ตั้งแต่ที่มาของการริบทรัพย์สินในปัจจุบัน การคุ้มครองและจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล วัตถุประสงค์การริบลงโทษทรัพย์สิน แนวความคิดการริบทรัพย์สิน กระบวนการริบทรัพย์สิน ระบบการริบทรัพย์สิน ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ ซึ่งในบางหัวข้อจะมีการศึกษาจากมาตรการริบทรัพย์สินทั้งสองประเภท

ในการศึกษากฎหมายที่จะนำมาใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ในส่วนของมาตรการที่เป็น การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญา ซึ่งเป็นการลงโทษทางอาญานั้น จะศึกษาจากกฎหมายสอง ฉบับ คือ ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายอาญาทั่วไป เป็นต้นแบบของกฎหมายฉบับอื่นๆ ที่ได้นำมาตรการเดียวกันนี้ไป และพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งมีลักษณะผสมผสานระหว่างการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญาและทางแพ่ง ส่วนมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง มีกฎหมายที่ใช้มาตรการดังกล่าวสองฉบับ คือ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ และยังมี มาตรการสำคัญอีกประการหนึ่งในเรื่องการริบทรัพย์สินซึ่งได้นำมาใช้ในกฎหมายไทย คือ มาตรการ ริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation) โดยปรากฏในกฎหมายพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งได้แก้ไขใหม่ในปี พุทธศักราช ๒๕๕๘^๑ ส่วนในหัวข้อการเปรียบเทียบการลงโทษทรัพย์สินกับต่างประเทศนั้น

^๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๒ ตอนที่ ๖๐ ก หน้า ๑ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๘

ผู้เขียนได้เลือกศึกษาเนื้อหาของประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นประเทศที่มีพัฒนาการในแนวความคิดการริบทรัพย์สินที่ส่งอิทธิพลต่อประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง และการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาที่ประเทศต่างๆนำไปปรับใช้ รวมไปถึงประเทศไทยเองก็ได้นำแนวความคิดดังกล่าวมาปรับใช้ด้วยเช่นกัน

ในแต่ละหัวข้อผู้เขียนจะได้ศึกษากฎหมายไทยปัจจุบันวิเคราะห์เปรียบเทียบกับในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้อง แตกต่างและการเปลี่ยนแปลงซึ่งล้วนแต่เหตุปัจจัยอยู่เบื้องหลัง

๕.๑ ความเป็นมาและความหมายของโทษริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในปัจจุบันจะศึกษาผ่านกฎหมายอาญาทั่วไป คือ ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายอาญาที่ประกาศใช้ภายหลังต่อจากกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ ส่วนในกฎหมายเฉพาะที่บัญญัติและบังคับใช้ในยุคปัจจุบัน โดยผู้เขียนจะศึกษาตั้งต้นจากการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา ตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ซึ่งในกฎหมายเฉพาะที่ศึกษาได้แก่พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

๕.๑.๑ ความเป็นมาของการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงโทษริบทรัพย์สินตั้งแต่ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้บัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ และมีการบังคับใช้เรื่อยมาสู่ยุคภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จนมาถึงช่วงปลาย พ.ศ. ๒๔๙๙ ก่อนจะถูกยกเลิกและประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาฉบับปัจจุบันขึ้นในเวลาเดียวกัน

ในช่วงเวลาของการบังคับใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ ก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญาอยู่หลายต่อหลายส่วน ซึ่งการจัดกระจายกันไปหลายแห่ง อีกทั้งยังปรากฏว่าหลักการและวิธีการลงโทษมิได้สอดคล้องเหมาะสมตามกาลสมัยและแนวโน้มของนานาประเทศ ด้วยเหตุว่าพฤติการณ์ของบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก จึงเป็นผลให้หลักการเดิมบางประการเป็นสิ่งที่ล้าสมัย และสมควรที่จะต้องปรับปรุงให้สอดคล้องเหมาะสมกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในขณะนั้น^๒

^๒ คำปรารภในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้มีแนวความคิดในการทำประมวลกฎหมายอาญาขึ้นมาใหม่ ในการจัดทำร่างประมวลกฎหมายอาญาใหม่นั้น ในขั้นการยกร่างพบว่ามีกรแบ่งเป็น ๒ ครั้ง ในครั้งแรกเริ่มยกร่างประมวลกฎหมายอาญาใน พ.ศ. ๒๔๙๑ ร่างดังกล่าวได้นำเสนอเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร ผลปรากฏว่าไม่ผ่าน ต่อมาในครั้งที่สองร่างกฎหมายอาญาได้ถูกเสนอเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรอีกครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ผลปรากฏว่าในครั้งนี้ได้ผ่านความเห็นชอบโดยสภาผู้แทนราษฎร แล้วประกาศให้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐^๓ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีผลเป็นการยกเลิกการใช้กฎหมายลักษณะอาญาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา^๔ นอกจากนี้ประมวลกฎหมายอาญาฉบับปัจจุบันก็ได้รับแนวความคิดจากร่างประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๑ ใช้เป็นแนวทางในการร่างในสาระสำคัญหลายประการ^๕

สาระสำคัญประการหนึ่งที่ประมวลกฎหมายอาญาแตกต่างจากกฎหมายลักษณะ คือ มีการบัญญัติเรื่องวิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งเป็นส่วนที่เพิ่มขึ้นจากกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ แต่เรื่องวิธีการเพื่อความปลอดภัยนี้ถือเป็นหลักที่มีการยอมรับมาก่อนแล้วในหลายประเทศ

ในเรื่องการริบทรัพย์สินเดิมที่ร่างประมวลกฎหมายอาญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้กำหนดการริบทรัพย์สินไว้เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งผลความต่างของวิธีการเพื่อความปลอดภัยและโทษในเรื่องการริบทรัพย์สินนั้น หากเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยจะสามารถริบทรัพย์สินที่มีได้เป็นของจำเลยได้ ด้วยวัตถุประสงค์ที่ว่าเพื่อเป็นการรักษาความปลอดภัยให้แก่ชุมชน ซึ่งแท้จริงแล้วหลักการดังกล่าวนี้เคยเป็นแนวคิดส่วนหนึ่งในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๒๘ เรื่องการริบทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดในตัวแม้จะไม่มีผู้กระทำความผิด แต่ด้วยการริบทรัพย์สินนั้นมีลักษณะเป็นสิ่งที่กระทบสิทธิของบุคคลโดยเป็นการที่รัฐพรากเอากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคลไป ซึ่งการที่รัฐจะริบเอาทรัพย์สินของบุคคลได้นั้นในแนวความคิดยุคปัจจุบันนี้ก็มี การรับรองคุ้มครองสิทธิของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่เดิมที่อยู่ในยุคสมัยการร่างประมวลกฎหมายอาญาแล้ว จะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒ มาตรา ๓๔ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย..” จึงเป็นผลให้ประมวลกฎหมายอาญา

^๓ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๔๙๙ มาตรา ๓

^๔ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๔๙๙ มาตรา ๔

^๕ พิชฌน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๖.

ปัจจุบันมีการบัญญัติการริบทรัพย์สินไว้ให้เป็นโทษ ดังจะเห็นได้ในตามมาตรา ๑๘^๖ เช่นเดียวกับกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ใน มาตรา ๑๒

อย่างไรก็ตามการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา ยังไม่สามารถปราบปรามผู้กระทำความผิดอย่างได้ผลโดยเฉพาะประเภทความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้กระทำความผิดได้เงินหรือทรัพย์สินมาจากการกระทำความผิดแล้ว ต่อมาได้โอนหรือเปลี่ยนสภาพเงินหรือทรัพย์สินนั้นไปเป็นทรัพย์สินอย่างอื่นซึ่งมีผลให้การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญานั้น จะถูกศาลตีความอย่างแคบกล่าวคือ ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดทางอาญา หมายความว่า เป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยตรงเท่านั้น ถ้าทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเปลี่ยนสภาพไปแล้ว ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด^๗ ประกอบกับการลงโทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาโจทก์มีภาระการพิสูจน์ เมื่อมีการโอนหรือเปลี่ยนสภาพเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดทำให้ยากต่อการพิสูจน์ ด้วยเหตุที่พยานหลักฐานตกอยู่ในความรู้เห็นของผู้กระทำความผิดเพียงฝ่ายเดียว ทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติด แม้จะเป็นทรัพย์สินที่ผิดกฎหมายและจะต้องถูกริบ แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการอย่างใดได้ตามกฎหมายอาญา เนื่องมาจากทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดนั้นมักจะการโอนให้กันโดยทางธนาคาร และแปรสภาพเป็นทรัพย์สินอื่นและเจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่สามารถพิสูจน์หาทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดและริบทรัพย์สินดังกล่าวได้^๘ จึงเกิดการบัญญัติกฎหมายใหม่ขึ้นมาซึ่งจะมีเนื้อหาที่ครอบคลุมถึงมาตรการดำเนินการทางทรัพย์สินกับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้ยิ่งขึ้นก่อน โดยใช้มาตรการริบทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งกฎหมายดังกล่าวนี้คือ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔

พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ฉบับนี้ได้มีการนำมาตรการบังคับใช้กฎหมายหลายประการมาใช้ เช่น การกำหนดให้

^๖ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๘ “โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมีดังนี้

(๑)ประหารชีวิต

(๒)จำคุก

(๓)กักขัง

(๔)ปรับ

(๕)ริบทรัพย์สิน...”

^๗ คำพิพากษาฎีกาที่ ๙๘๘/๒๕๓๖

^๘ สุรพล ไตรเวทย์, "การริบทรัพย์สินและภาระการพิสูจน์ในคดียาเสพติด" วารสารสำนักงาน ป.ป.ส. ปีที่ ๘ เล่มที่

จำเลยเป็นผู้มีภาระในการพิสูจน์ในเรื่องการริบทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการทำลายแรงจูงใจผู้กระทำความผิด ตัดวงจรทางการเงินของเครือข่ายนักค้ายาเสพติดและประเภทที่เป็นองค์กรอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยเฉพาะมาตรการในการริบทรัพย์สินนั้นมีการขยายขอบเขตทรัพย์สินที่จะถูกริบให้กว้างขึ้นกว่าในประมวลกฎหมายอาญานอกจากการริบทรัพย์สินอันเป็นของกลางในคดียาเสพติดแล้ว ยังมีการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งก็หมายถึงทรัพย์สินที่เป็นผลประโยชน์อันเกิดจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดประเด็นต่างๆต่อไป

จากการประกาศใช้พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาแล้ว พบว่าปัญหาอาชญากรรมนั้นยังคงแพร่หลายทั้งที่เป็นองค์กรอาชญากรรมและที่ไม่เป็นองค์กรอาชญากรรม ทำให้การปราบปรามนั้นไม่อาจหมดสิ้นไปได้ ซึ่งอาชญากรเหล่านั้นมิได้มีเพียงในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น แต่ยังคงมีการกระทำความผิดประเภทอื่นที่มีลักษณะความเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมหาศาล โดยอาชญากรเหล่านี้อาศัยสถาบันการเงิน สถานประกอบการประเภทต่างๆ เป็นแหล่งการแปรสภาพทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด โดยซุกซ่อนหรือปกปิดแหล่งที่มาของทรัพย์สินดังกล่าวและให้ดูเสมือนว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเรียกกระบวนการนี้ว่า “การฟอกเงิน”^๙

รูปแบบการกระทำความผิดของอาชญากรก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคืออาชญากรรมที่มีอยู่มีการพัฒนาจากอาชญากรรมบนท้องถนนหรืออาชญากรรมธรรมดา (Street Crimes)^{๑๐} ซึ่งมีการพัฒนามาเป็นอาชญากรรมที่มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น อีกทั้งมีรูปแบบและการวางแผนที่สลับซับซ้อน จนเกิดเป็นองค์กรอาชญากรรมภายในประเทศ และอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งได้สร้างความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจและสังคมในประเทศอย่างยิ่ง อีกทั้งยังเป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าพนักงานของรัฐ

การกระทำความผิดด้วยวิธีการฟอกเงินของบรรดาอาชญากรเหล่านั้น เป็นปัญหาที่กฎหมายซึ่งใช้บังคับอยู่ในขณะนั้นมีอาจจะเป็นมาตรการปราบปรามได้อย่างเหมาะสมเท่าที่ควร กล่าวคือ ทั้งประมวลกฎหมายอาญาก็มีอาจดำเนินการได้ครอบคลุมทั้งหมด และแม้แต่มาตรการริบทรัพย์สิน ในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

^๙ สีนทาท ประยูรรัตน์, คำอธิบายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.๒๕๔๒ (กรุงเทพมหานคร: ส.เอเชีย เพลส, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^{๑๐} วีระพงษ์ บุญโญภาส, "ประเทศไทยกับร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการปกปิดหรือเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด," วารสารกระทรวงยุติธรรม, ก.ค.-ส.ค. ๒๕๓๗ (๒๕๓๗): ๔๑.

พ.ศ. ๒๕๓๔ เอง ก็มีอาจจะดำเนินการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดได้ครบถ้วน ดังจะเห็นได้จาก ปัญหาสองประการ คือ

๑. เมื่อศาลมีคำพิพากษายกฟ้องหรือพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี จะมีผลทำให้การตรวจสืบทรัพย์สินเพื่อริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดนั้นสิ้นสุดลง

๒. มาตรการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมีขอบเขตจำกัดเพียงความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น มิได้มีการนำไปใช้กับอาชญากรรมประเภทอื่นหรือความผิดประเภทอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจและสังคม เช่น ความผิดเกี่ยวกับการก๊อปปี้มีลักษณะเป็นการฉ้อโกงประชาชน เป็นต้น

ตามที่ได้กล่าวถึงปัญหาในทางกฎหมายซึ่งเป็นกฎหมายภายในไปแล้วนั้น ยังพบว่า มีประเด็นในทางกฎหมายระหว่างประเทศที่ทำให้เกิดการออกกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินอีกประการหนึ่ง ซึ่งต้องย้อนกลับไปในช่วง พ.ศ. ๒๕๓๑ หรือ ค.ศ. ๑๙๘๘

ปัญหาการฟอกเงินที่ได้จากการประกอบอาชญากรรมนี้ประเทศต่างๆทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยกำลังประสบอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรมที่เกี่ยวกับยาเสพติด ดังนั้น องค์การสหประชาชาติจึงกำหนดให้มีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988) ขึ้น หรือ อีกนัยหนึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า "อนุสัญญากรุงเวียนนา ค.ศ. ๑๙๘๘" อนุสัญญาฉบับนี้ได้กำหนดมาตรการทางกฎหมายไว้หลายประการ เพื่อให้ประเทศที่เป็นสมาชิกสามารถนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไข หรือ บัญญัติกฎหมายภายในให้มีความสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับอนุสัญญาฯ ดังกล่าว เช่น มาตรการส่งมอบยาเสพติดภายใต้การควบคุม มาตรการริบทรัพย์สิน การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งกันและกัน การส่งผู้ร้ายข้ามแดน เป็นต้น

ในเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้เข้าเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาดังกล่าวได้ คือ การที่ต้องมีกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ซึ่งประเทศที่ประสงค์จะเข้าร่วมอนุสัญญาฯจะต้องมีกฎหมายภายในของตนมารองรับ^{๑๑} ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญากรุงเวียนนา ค.ศ. ๑๙๘๘ ซึ่งมาตรการต่างๆข้างต้น ประเทศไทยได้มีการยอมรับตามอนุสัญญาเกือบครบถ้วน แต่ยังคงขาดเพียงกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินการในเรื่องความผิดการฟอกเงิน ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยบัญญัติกฎหมาย

^{๑๑} อรรถนพ ลิขิตจิตถะ, รวมบทความสาระน่ารู้เกี่ยวกับกฎหมายฟอกเงิน (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส., ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และมีผลบังคับใช้ในวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ เป็นต้นมา^{๑๒}

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินฉบับนี้เป็นมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในกรณีที่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดใด เป็นทรัพย์สินที่สามารถดำเนินการตามกฎหมายอื่นได้อยู่แล้ว แต่ยังไม่มีการดำเนินการตามกฎหมายนั้นหรือมีการดำเนินการแล้วแต่ไม่เป็นผลหรือการดำเนินการตามกฎหมายฟอกเงินนี้จะประโยชน์แก่รัฐมากกว่า จึงต้องมีกฎหมายฉบับนี้มาใช้บังคับ โดยในกฎหมายฉบับนี้จะนำเอามาตรการริบทรัพย์สินในทางแพ่งมาใช้ควบคู่เสริมไปกับมาตรการลงโทษผู้กระทำความผิด ด้วยการริบทรัพย์สินในทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิดตามกฎหมายอื่นๆ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยสามารถริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นได้ แม้จะไม่มีผู้ถูกลงโทษในการกระทำความผิดนั้นในคดีอาญาก็ตาม ดังนั้น การนำกระบวนการริบทรัพย์สินในทางแพ่งมาใช้ในกฎหมายฉบับนี้จึงเป็นมาตรการที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบกระบวนการริบทรัพย์สินอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจในกฎหมายไทย

นอกเหนือจากมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งที่ปรากฏในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ แล้ว ยังพบว่ามียุทธศาสตร์ดังกล่าวอยู่ในกฎหมายอีกฉบับหนึ่ง คือ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งให้อำนาจหน่วยงานที่เรียกว่าคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (คณะกรรมการ ป.ป.ช.) ในการร้องขอให้ทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐตกเป็นของแผ่นดินได้ ซึ่งถือเป็นมาตรการริบทรัพย์สินอีกประการหนึ่ง

กฎหมายป้องกันและปราบปรามการทุจริตฉบับดังกล่าว มีที่มาจากสภาพปัญหาการทุจริตในภาครัฐหรือในระบบราชการนั้น ประมวลกฎหมายอาญา โดยเฉพาะในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่นนั้น มีอาจจะนำมาบังคับใช้กับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐได้อย่างเหมาะสมนัก ยังคงพบว่ามีช่องว่างในกฎหมายที่บังคับใช้ จึงเป็นผลให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ กำหนดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในระดับนักการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับสูง^{๑๓} ที่ได้รองรับมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งโดยการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเหล่านั้นถูก

^{๑๒} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒

^{๑๓} โปรดดูหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

พิพากษาในข้อกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกติ มาตรการดังกล่าวจึงถือเป็นกลไกในการตรวจสอบการใช้ อำนาจรัฐที่นอกเหนือจากมาตรการดำเนินคดีอาญาหรือการลงโทษริบทรัพย์สินในทางอาญา^{๑๔}

๕.๑.๒ ความหมายของการริบทรัพย์สิน

หากพิจารณาประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบันจะพบว่ามีได้มีการให้นิยามความหมาย ของการริบทรัพย์สินไว้ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของการริบทรัพย์สินในประมวลกฎหมายอาญามี หลักการเป็นเช่นเดียวกับการริบทรัพย์สินในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ กล่าวคือมีลักษณะเป็น โทษตามบทบัญญัติในกฎหมายตามที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นแล้ว แต่เมื่อในประมวลกฎหมายอาญาได้ นิยามความหมายเอาไว้จึงต้องพิจารณาจากในหลากหลายแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องซึ่งจะเห็นได้ ดังต่อไปนี้

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของการริบทรัพย์สินว่า “ริบทรัพย์สิน” (กฎ) น. หมายถึง โทษทางอาญาสถานหนึ่งที่ศาลสั่งให้ริบตกเป็นของแผ่นดิน^{๑๕}

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ให้ความหมายของการริบทรัพย์สินว่า หมายถึง การที่รัฐไปพรากเอาทรัพย์สินมาจากรบุคคลใดโดยไม่มีค่าตอบแทนให้เนื่องจากการที่บุคคลนั้นได้ กระทำความผิดขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึงการบังคับเอาไปซึ่งทรัพย์สินเฉพาะอย่าง อันมีความ เกี่ยวพันอยู่กับการกระทำความผิด^{๑๖}

นอกจากนี้ยังมีนักกฎหมายไทยได้ให้ความเห็นในนิยามของคำว่าริบทรัพย์สิน ดังต่อไปนี้

๑. ความเห็นจากศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศภัทย์^{๑๗} ซึ่งสรุปใจความได้ว่า การริบ ทรัพย์สิน คือการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเอาเป็นของรัฐ ซึ่งจะริบเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้อง การกระทำความผิดเท่านั้น

^{๑๔} สุรพล นิติไกรพจน์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกับ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๐.

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๙๕๗.

^{๑๖} สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, การริบทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิง ศพ นายประสิทธิ์ ศรีนทุ ณ วัดตรีทศเทพ วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๑ (กรุงเทพมหานคร: วชิรรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๖๒.

^{๑๗} จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค ๑, หน้า ๘๙๓.

๒. ความเห็นจากศาสตราจารย์ ดร.ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ^{๑๘๘} ซึ่งสรุปใจความได้ว่า การริบทรัพย์สินคือโทษอย่างหนึ่งซึ่งทำให้ผู้กระทำความผิดสูญเสียทรัพย์สินของตนไป แต่ก็เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย เพราะบางกรณีแม้ไม่มีผู้กระทำความผิด ศาลก็ริบทรัพย์สินนั้นได้เพื่อมิให้มีการใช้ทรัพย์สินดังกล่าวไปในทางที่มีชอบต่อไป

จากนิยามความหมายข้างต้นจึงสรุปได้ว่าการริบทรัพย์สินนั้น มีลักษณะเป็นการลงโทษบุคคลผู้กระทำความผิดทางอาญา โดยการที่รัฐได้พรากเอากรรมสิทธิ์ของบุคคลไปโดยปราศจากค่าตอบแทน ซึ่งเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลผู้กระทำความผิดนั้น และในนิยามความหมายที่ได้กล่าวไว้นั้นก็มีความหมายเดียวกันกับการริบทรัพย์สินในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากคำว่าริบทรัพย์สินแล้วในกฎหมายบางฉบับ เช่น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๒ ในหมวดที่ ๓ หรือ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ในหมวดที่ ๗ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ในมาตรา ๔๙ ยังปรากฏ คำว่า “ให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน” หรือ “ร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน”

การตกเป็นของแผ่นดินในที่นี้ มีความหมายทำนองเดียวกับคำว่าริบทรัพย์สิน เนื่องจากว่าการริบทรัพย์สินนั้นทำให้ทรัพย์สินที่ถูกริบตกเป็นของแผ่นดิน^{๑๘๙} แต่การตกเป็นของแผ่นดินตามกฎหมายเหล่านั้น มิได้ขึ้นอยู่กับกระทำความผิดทางอาญาของบุคคล และมีลักษณะต่างจากหลักกฎหมายอาญาซึ่งจะไม่นำกระบวนการทางอาญามาใช้ และจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

๕.๑.๓ ความหมายของการยึดอายัดทรัพย์สิน

การค้นหาคำความหมายของการยึดอายัดนั้นในกฎหมายพระราชบัญญัติต่างๆมิได้กำหนดหรือให้นิยามเอาไว้โดยชัดแจ้งนัก จึงทำให้ต้องพิจารณาจากความหมายในพจนานุกรมประกอบ ซึ่งพิจารณาได้ดังนี้

^{๑๘๘} ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๓.

^{๑๘๙} พรพิมล ไชจรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๑๐๐.

(๑) การยึด

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า (ก.) ถือเอาไว้, เหนียว, รัง ส่วนคำว่า “ยึดทรัพย์” (กฎ.) การที่เจ้าพนักงานเอาทรัพย์สินไปจากการครอบครองของบุคคล เพราะเหตุที่กระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมาย หรือเพื่อบังคับคดี^{๒๐}

ศาลฎีกาเคยให้นิยามความหมายของการยึดทรัพย์ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๘๗/๒๔๙๐ ว่าคือ การเอาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษามาไว้ในความดูแลของเจ้าพนักงานบังคับคดีเพื่อดำเนินการตามกฎหมายให้บรรลุผลตามคำพิพากษาของศาล^{๒๑}

(๒) การอายัด

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมาย ของการ “อายัด”(กฎ.) ก.ห้ามจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้อง^{๒๒}

นอกจากนี้ยังมีการให้ความหมายโดยศาลฎีกา ซึ่งปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๘๗/๒๔๙๐ ว่า คือการสั่งบุคคลภายนอกมิให้ทำการโอนหรือชำระหนี้ให้แก่ลูกหนี้ในคดี แต่ให้ชำระแก่เจ้าพนักงานบังคับคดี ในกรณีที่เกิดการอายัดขึ้นได้ก็เพราะลูกหนี้ตามคำพิพากษา ไม่ชำระหนี้ตามคำบังคับ จึงมีสิทธิเรียกร้องที่จะให้บุคคลภายนอกชำระเงินจำนวนหนึ่ง หรือให้ส่งมอบสิ่งของหรือสิทธิเรียกร้องอย่างอื่น^{๒๓}

ความหมายของการยึดอายัดทรัพย์สิน ในยุคสมัยปัจจุบันนี้ ยังคงไม่ต่างจากความหมายเดิมในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่าใดนัก แต่สิ่งที่แตกต่างประการหนึ่งคือ มีการนำเรื่องการยึด อายัดทรัพย์สิน มาใช้ ในพระราชบัญญัติต่างๆ มากขึ้น นอกเหนือจากการบังคับคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในยุคสมัยก่อน ดังจะเห็นจากในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๒^{๒๔} ซึ่งได้ให้อำนาจคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินมีอำนาจในการยึด อายัดทรัพย์สินได้

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๗๖.

^{๒๑} พิพัฒน์ จักรางกูร และภัทรพร จักรางกูร, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา และการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์อักษร, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๑.

^{๒๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๙๔๒.

^{๒๓} พิพัฒน์ จักรางกูร และภัทรพร จักรางกูร, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา และการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง, หน้า ๑๖๗.

^{๒๔} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๒๒ วรรคสอง

ในกรณีที่มีเหตุอันควรเชื่อว่าจะมีการ โอน ยักย้าย ซุกซ่อน หรือในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๘ ซึ่งได้ให้อำนาจคณะกรรมการในการยึดอายัดทรัพย์สินได้ในลักษณะเงื่อนไขที่คล้ายกัน^{๒๕} เป็นต้น

หลักของการยึดอายัดทรัพย์สินเป็นมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินชั่วคราวเพื่อเป็นประกันให้มีการริบทรัพย์สินในภายหลังหรือเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดในการดำเนินคดีต่างๆ ซึ่งจะนำมาใช้กับพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยผู้เขียนจะได้นำเสนอรายละเอียดในหัวข้อเรื่องการจัดการทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษาริบทรัพย์สินต่อไป

จะเห็นได้ว่าด้วยปัญหาความซับซ้อนในรูปแบบของการกระทำความผิดที่มีวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจจากทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ในทางทรัพย์สิน ทำให้การลงโทษริบทรัพย์สินด้วยรูปแบบเดิมที่ปรากฏในยุคนิติรัฐปกกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ยังมีอาจครอบคลุมถึงการปราบปรามอาชญากรรมเหล่านี้ได้ ในเรื่องของความหมายการริบทรัพย์สิน มีการขยายขอบเขตถึงกรณีที่ได้รับทรัพย์สินได้แม้ไม่มีผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาทางอาญา การริบทรัพย์สินดังกล่าวเรียกว่า “การมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน” หรือ “การริบทรัพย์สินทางแพ่ง” ซึ่งจะเป็นมาตรการที่นำมาเพิ่มประสิทธิภาพเสริมการริบทรัพย์สินทางอาญาหรือการลงโทษริบทรัพย์สินในปัจจุบัน

๕.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

ปัจจุบันการคุ้มครองสิทธิของบุคคลเป็นสิ่งที่มีการรับรองโดยกฎหมายมากยิ่งขึ้นกว่าในสมัยก่อน ซึ่งอาจจะมีสาเหตุสำคัญหลายส่วน เช่น แนวความคิดจากต่างประเทศ ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศ เป็นต้น ส่วนในเรื่องการจำกัดสิทธิของบุคคลก็ยังคงมีแนวความคิดต่างๆรองรับการจำกัดสิทธิเหล่านั้น ในหัวข้อนี้จะได้ศึกษาว่า ทั้งการคุ้มครองสิทธิ

^{๒๕} “เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบทรัพย์สิน หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าทรัพย์สินรายใดอาจมีการโอน ยักย้าย ซุกซ่อน หรือเป็นกรณีที่มีเหตุผลและความจำเป็นอย่างอื่น ให้คณะกรรมการมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินรายนั้นไว้ชั่วคราวจนกว่าจะมีการวินิจฉัยตามมาตรา ๑๖ (๓) ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้ถูกตรวจสอบหรือผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่จะยื่นคำร้องขอผ่อนผันเพื่อขอรับทรัพย์สินนั้นไปใช้ประโยชน์โดยไม่มีประกันหรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกันก็ได้ และให้นำความในมาตรา ๑๙ วรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม...”

^{๒๕} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๘

“ในการตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรม หากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใดที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวมีกำหนดไม่เกินเก้าสิบวัน...”

และการจำกัดสิทธิมีหลักการที่เปลี่ยนแปลงจากในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือไม่อย่างไร

๕.๒.๑ การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

เมื่อประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญขึ้น หลักการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สิน จะปรากฏในรัฐธรรมนูญครั้งแรก คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.๒๔๗๕ ซึ่งมีการรับรองไว้ในมาตรา ๑๔ มีเนื้อความว่า “ภายในบังคับแห่งบทกฎหมายบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ”^{๒๖} จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้แสดงให้เห็นว่ามีการรับรองสิทธิของประชาชนไว้แล้วหลักการคุ้มครองดังกล่าวได้ถ่ายทอดมาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ ด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๔๑ ความว่า “สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

การคุ้มครองสิทธินั้นเป็นหลักสากลซึ่งนานาประเทศจะต้องให้การรับรองไว้ โดยมีที่มาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ ๑๗ และในรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ อย่างไรก็ตามการจำกัดสิทธินั้นก็จะเป็นสิ่งที่มีควบคู่กันมาตามแนวความคิดในยุคหลังด้วยวัตถุประสงค์ทั้งในทางรัฐประศาสนโยบายและวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการลงโทษปราบปรามผู้กระทำความผิด แต่การจำกัดสิทธิเช่นนี้จะต้องมีกฎหมายรองรับให้อำนาจจึงจะกระทำได้ และกฎหมายดังกล่าวก็ต้องสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

๕.๒.๒ การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

แม้ว่าจะมีกฎหมายคุ้มครองและรองรับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลไว้ก็ตาม แต่ก็มีความคิดในเรื่องการจำกัดสิทธิเช่นว่านั้น ซึ่งการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลได้มีหลักดังกล่าวมาช้านานแล้วตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง จนมาถึงยุคการปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งปรากฏในกฎหมายหลายลักษณะอาญาร.ศ. ๑๒๗ จากยุคปฏิรูปกฎหมายก็เข้าสู่ยุคสมัยการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองประเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งปรากฏหลักการจำกัดสิทธิอยู่ในรัฐธรรมนูญ เรื่อยมาจนถึงรัฐธรรมนูญฉบับ

^{๒๖}รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ มาตรา ๑๔ [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๘.

พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินนั้นต้องมีการออกเป็นกฎหมายจึงจะกระทำได้ตามที่รัฐธรรมนูญได้ให้การคุ้มครองไว้ การจำกัดสิทธิในยุคปัจจุบันสามารถแบ่งประเภทได้ ๓ ประการดังนี้

๑) ข้อจำกัดในทางรัฐประศาสนนโยบาย

การเก็บภาษี

กฎหมายภาษีอากรถือว่าเป็นกฎหมายภายในประเทศที่สำคัญในทางเศรษฐกิจและมีผลกระทบต่อรายได้หลักของประเทศ^{๒๗} พิจารณาการจำกัดสิทธิในรัฐธรรมนูญ ในเรื่องภาษีก็จะพบได้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งมาตรา ๑๕ ได้บัญญัติให้ประชาชนมีหน้าที่ในการเสียภาษี ซึ่งมีใจความว่า “บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมายและมีหน้าที่ป้องกันประเทศ ช่วยเหลือราชการโดยทางเสียภาษีและอื่น ๆ ภายในเงื่อนไขและโดยอาการที่กฎหมายบัญญัติ” และแนวความคิดดังกล่าวก็ถูกบรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญไทยเรื่อยมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งได้มีการรับรองไว้เช่นกัน ในมาตรา ๗๓ ความว่า “บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักผ่อน และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

การเวนคืน

การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งก็ต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เช่น เพื่อการสาธารณสุขปโภค หรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ ซึ่งเป็นการโอนกรรมสิทธิ์ด้วยผลทางกฎหมาย แม้ตนจะมีได้สมครใจก็ตาม ดังจะเห็นได้จากการเวนคืนที่ถูกบัญญัติไว้ครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒ มาตรา ๓๔ ความว่า “สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย...

...การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศโดยตรง หรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ และต้องชดใช้ค่าทำขวัญอันเป็นธรรมแก่เจ้าของ ตลอดจนผู้ทรงสิทธิตามที่ระบุไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์บรรดาที่ได้รับ ความเสียหายในการเวนคืนนั้นด้วย

การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเข้าใช้หรือครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของบุคคล ก็ดี การโอนกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์ของบุคคลมาเป็นของรัฐก็ดี ถ้ามิใช่ด้วยความยินยอมของบุคคลนั้น จะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการ

^{๒๗} เพ็ญแข พรหมจินดา, "สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลกับอำนาจยึดและริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร," หน้า ๑๙.

รักษาความปลอดภัยสาธารณะ หรือเพื่อป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ และต้องชดใช้ค่าทดแทนอันเป็นธรรมแก่ผู้ได้รับความเสียหายด้วย”

จะเห็นได้ว่าการเวนคืนทรัพย์สินโดยรัฐนั้น แม้จะเป็นการกระทบต่อสิทธิในทางทรัพย์สินของบุคคล แต่เพื่อประโยชน์สาธารณะและความจำเป็นอื่นๆ ทำให้ต้องยอมเสียสละซึ่งสิทธิเหล่านั้น อย่างไรก็ตามการเวนคืนโดยรัฐจะกระทำโดยอำเภอใจมิได้ หากแต่ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายที่มีบังคับใช้แล้ว

๒) ข้อจำกัดการใช้สอยอันเป็นมาตรการลงโทษ

การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินในลักษณะเป็นมาตรการลงโทษ จะพบจากการลงโทษริบทรัพย์สิน หรือการยึดอายัดทรัพย์สินเพื่อให้มีการริบทรัพย์สินในที่สุด หรือการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน หากปรากฏว่าทรัพย์สินเหล่านั้นได้ถูกนำมาใช้ในการกระทำความผิดหรือเกี่ยวพันกับการกระทำความผิด^{๒๘} การจำกัดสิทธิเช่นนี้จะปรากฏในกฎหมายทั้งสองประเภทได้แก่

(๑) กฎหมายทั่วไป คือ ประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบัน

(๒) กฎหมายเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

๓) ข้อจำกัดสิทธิในการใช้ทรัพย์สินเป็นพยานหลักฐานในคดี

กระบวนการยึดทรัพย์สินไว้เพื่อเป็นพยานหลักฐานในคดี จะพบในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๒ ซึ่งมีหลักว่า “เพื่อประโยชน์แห่งการรวบรวมพยานหลักฐาน ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ ดังต่อไปนี้”

(๑) ตรวจสอบตัวผู้เสียหายเมื่อผู้นั้นยินยอม หรือตรวจสอบตัวผู้ต้องหา หรือตรวจสอบสิ่งของหรือที่ทางอันสามารถอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้

(๒) ค้นเพื่อพบสิ่งของ ซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด หรือได้ใช้หรือสงสัยว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้...

(๓) หมายเรียกบุคคลซึ่งครอบครองสิ่งของ ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้...

(๔) ยึดไว้ซึ่งสิ่งของที่ค้นพบหรือส่งมามากกว่าไว้ในอนุมาตรา (๒) และ (๓)”

^{๒๘} เกียรติขจร วิจารณ์สวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค ๑ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๙๙.

จากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยและประเทศไทยประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เป็นผลพวงให้เกิดการรับรองและคุ้มครองสิทธิของปัจเจกชนมากยิ่งขึ้นกว่าในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และด้วยการที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษรจึงทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและกล่าวอ้างจากสิทธิในรัฐธรรมนูญได้ ส่วนข้อจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลในยุคปัจจุบันนั้นก็ยังคงมีวัตถุประสงค์เป็นเช่นเดียวกับในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตามการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเช่นว่านี้ก็ต้องมีบทบัญญัติของกฎหมายรองรับที่จะให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่รัฐในการจำกัดสิทธิเหล่านั้น ใ้เชื่อว่าจะสามารถทำได้ตามอำเภอใจ

๕.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน

การลงโทษริบทรัพย์สิน ในปัจจุบันตามประมวลกฎหมายอาญา อยู่ในมาตรา ๑๘ ซึ่ง เป็นโทษสำหรับบังคับแก่ผู้กระทำความผิดดังนี้

- (๑) ประหารชีวิต
- (๒) จำคุก
- (๓) กักขัง
- (๔) ปรับ
- (๕) ริบทรัพย์สิน

วัตถุประสงค์ของการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา ยังคงเป็นเช่นเดียวกับในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งบังคับใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการยับยั้งข่มขู่ (Deterrence) และการแก้แค้นทดแทน (Retribution) ซึ่งจะเห็นได้จากบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายเฉพาะได้ดังนี้

๑. ประมวลกฎหมายอาญา

(๑) บทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๓ ซึ่งบัญญัติให้ริบทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้หรือได้มาโดยกระทำความผิด

(๒) บทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๔ บัญญัติให้ริบเสียซึ่งทรัพย์สินที่มีลักษณะที่แรงจูงใจหรือเป็นรางวัลให้บุคคลประเภทเจ้าหน้าที่รัฐต้องกระทำความผิดตามบทบัญญัติในกฎหมายอาญา

๒. กฎหมายเฉพาะ

๒.๑ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

(๑) บทบัญญัติมาตรา ๓๐ การริบทรัพย์สินของกลางในคดียาเสพติด เช่น ทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด หรือใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิด หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด

(๒) บทบัญญัติมาตรา ๒๙ การริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เช่น เงินหรือทรัพย์สินที่ได้นับมาเนื่องจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด และทรัพย์สินที่ได้มาโดยการใช้เงินหรือทรัพย์สินดังกล่าวซื้อหรือกระทำด้วยประการใด ๆ ให้เปลี่ยนสภาพไปจากเดิม^{๒๙}

๒.๒ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

บทบัญญัติมาตรา ๔๙ การร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้นตกเป็นของแผ่นดิน เช่น เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน^{๓๐}

๒.๓ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

บทบัญญัติในหมวดที่ ๗ เป็นเรื่องของการร้องขอให้ทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาว่าร้ายผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติดกเป็นของแผ่นดิน เช่น บรรดาทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่

การริบบรรดาทรัพย์สินตามที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะเป็นการตัดแรงจูงใจของผู้กระทำความผิดซึ่งผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินเป็นสิ่งล่อใจให้บุคคลได้ซังน้ำหนกและเลือกที่จะกระทำความผิดมากกว่าการเกรงกลัวการลงโทษ เมื่อมีการริบทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดก็จะทำให้ไม่เกิดความประสงค์จะกระทำความผิดซ้ำ เนื่องจากว่าต้องถูกริบเอาทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดนั้นๆทั้งหมด กล่าวคือได้ทรัพย์สินมาเพียงใดก็ต้องถูกริบเสียทั้งสิ้น ไม่ควรได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการกระทำความผิด การตัดแรงจูงใจจึงเปรียบกับการยับยั้งและข่มขู่มิให้ผู้กระทำความผิดกระทำความผิดซ้ำอีกและยับยั้งป้องกันมิให้บุคคลอื่นเกิดแรงจูงใจที่จะกระทำความผิดดังเช่นผู้กระทำความผิดรายก่อน นอกจากนี้การที่ริบทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด

^{๒๙} โปรดดู นิยามของทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ในมาตรา ๓ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

^{๓๐} โปรดดูนิยามของทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ในมาตรา ๓ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.๒๕๔๒

หรือมีไว้เพื่อจะใช้ในการกระทำความผิดก็จะแสดงให้เห็นวัตถุประสงค์ที่เป็นการตอบสนองต่อบุคคลที่กระทำความผิดโดยใช้ทรัพย์สินเหล่านั้นก่อความผิดขึ้น จึงต้องมีการริบเอาทรัพย์สินที่เสมือนเป็นต้นเหตุและมีส่วนในความผิดริบเพื่อมิให้ทรัพย์สินดังกล่าวไปก่อความผิดได้อีก การริบทรัพย์สินเช่นนี้จึงเป็นลักษณะของการแก้แค้นทดแทนต่อทรัพย์สินที่ก่อความผิดและเป็นการกระทำต่อทรัพย์สินของบุคคลผู้กระทำความผิด เพื่อให้เกิดความสาสมต่อการกระทำที่ผู้กระทำพึงได้รับ

นอกจากวัตถุประสงค์ทั้งสองประการที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังพบว่า การริบทรัพย์สินซึ่งเป็นความผิดในตนเองหรือที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดให้ต้องริบนั้น ยังมีวัตถุประสงค์ของการป้องกัน (Prevention) อยู่เบื้องหลังการริบดังกล่าวด้วย ดังจะเห็นได้จากการริบทรัพย์สินในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒ ซึ่งบัญญัติให้ริบทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ก็ตาม ลักษณะดังกล่าวจึงถือเป็นมาตรการป้องกันมิให้บุคคลอื่นได้มีโอกาสใช้ทรัพย์สินเหล่านี้เพื่อกระทำความผิดหรือในอีกทางหนึ่งก็เพื่อเป็นการป้องกันสังคมจากทรัพย์สินที่เป็นความผิดในตนเองอันจะไปก่อภัยอันตรายในสังคมได้ โดยมีต้องคำนึงถึงที่จะเป็นทรัพย์สินของบุคคลใด ซึ่งก็จะมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยแฝงอยู่^{๓๑}

การลงโทษริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบัน ยังคงมีวัตถุประสงค์ของการลงโทษตามที่เคยมีมาในยุคปฏิรูปกฎหมายมาทั้งหมด ได้แก่ การแก้แค้นทดแทน การยับยั้งชั่งใจ และการป้องกัน แต่ด้วยเหตุที่มีอาชญากรรมที่สร้างความเสียหายแก่สังคม เป็นต้นว่าองค์กรอาชญากรรมที่กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ด้วย เงิน และทรัพย์สินจำนวนมาก อันเป็นมูลเหตุจูงใจให้กระทำความผิด วัตถุประสงค์ของการลงโทษในยุคปัจจุบันนี้ จึงต้องมีการยับยั้งมูลเหตุจูงใจอาชญากรเหล่านั้นด้วยการเพิ่มมาตรการริบทรัพย์สินที่ขยายครอบคลุมวิธีการให้สอดคล้องกับรูปแบบวิธีการของกลุ่มอาชญากรที่มีอยู่เพื่อให้การริบทรัพย์สินมีความครบถ้วนที่สุด โดยสะท้อนออกมาในลักษณะของการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ตามกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ หรือการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ตามกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

^{๓๑} พิชฌน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๗.

๕.๔ แนวความคิดในการลงโทษทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในปัจจุบันของประเทศไทยมีแนวความคิดที่แบ่งเป็นสองรูปแบบ ได้แก่ การริบทรัพย์สินทางอาญาในลักษณะเป็นโทษ และการริบทรัพย์สินทางแพ่ง การริบทรัพย์สินทางอาญาจะปรากฏในประมวลกฎหมายอาญาซึ่งเป็นกฎหมายทั่วไป และมักจะพบในกฎหมายเฉพาะที่มีโทษทางอาญา เช่น พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๙ พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. ๒๔๗๘ พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้น ซึ่งการริบทรัพย์สินตามกฎหมายเหล่านี้มักจะเน้นไปที่การริบทรัพย์สินอันเป็นของกลางคดีอาญาเสียส่วนใหญ่ ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดนั้นก็มิบทบัญญัติไว้เช่นกัน แต่มิได้เป็นมาตรการที่จัดการทรัพย์สินประเภทนี้ได้ครอบคลุมครบถ้วน จึงต้องมีแนวความคิดการริบทรัพย์สินโดยพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน หรือการนำกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งมาใช้ อีกประการหนึ่ง ซึ่งจะเป็นมาตรการที่มีกระบวนการแตกต่างจากแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือการริบทรัพย์สินทางอาญา

กฎหมายไทยที่ใช้มาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งจะปรากฏอยู่ในกฎหมายเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้น และในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งมีลักษณะของการริบทรัพย์สินทางแพ่งผสมอยู่ในบางประเด็น ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะพิจารณาจากกฎหมายหลักสามฉบับ โดยแบ่งเป็นประเภทการริบทรัพย์สินทางอาญากับการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ซึ่งการริบทรัพย์สินทางอาญา จะศึกษาจากประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ส่วนการริบทรัพย์สินทางแพ่ง จะเน้นศึกษาจากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

๕.๔.๑ แนวความคิดการริบทรัพย์สินในประมวลกฎหมายอาญา

การริบทรัพย์สินในประมวลกฎหมายอาญาได้มีการบัญญัติไว้ในให้เป็นโทษตามมาตรา ๑๘ ซึ่งมาตราดังกล่าวได้กำหนดโทษตามความหนักเบาเรียงตามลำดับและโทษริบทรัพย์สินนั้นเป็นโทษที่เบาที่สุดในบรรดาโทษทั้ง ๕ ประเภท แต่เดิมตามร่างประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๑ กำหนดให้การริบทรัพย์สินให้เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย^{๓๒} ก็เนื่องจากว่า ตามบทบัญญัติในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๒๘ ซึ่งกำหนดให้ริบทรัพย์สินใดๆก็ตาม

^{๓๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔

ที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ถ้าผู้ใดทำ หรือใช้ หรือมีไว้ หรือขาย หรือทอดตลาดเป็นความผิด มาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่ให้รับทรัพย์สินซึ่งมิใช่เพียงรับทรัพย์สินแค่ของจำเลยเท่านั้น กล่าวคือยังมีการให้รับทรัพย์สินของบุคคลอื่นด้วยซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้อื่นนั้นมีผู้กระทำความผิดแต่อย่างใด แต่การที่ต้องรับทรัพย์สินนั้นก็เพราะเหตุว่าทรัพย์สินดังกล่าวมีลักษณะเป็นอันตรายแก่ชุมชนเพื่อรักษาความปลอดภัยให้แก่ชุมชน จึงต้องมีการรับทรัพย์สินเช่นนั้น จึงเห็นได้ว่าการรับทรัพย์สินตามมาตรา ๒๘ นี้ควรเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย แม้ว่าจะยังมีมาตรา ๒๗ แห่งกฎหมายลักษณะอาญาอยู่ก็บทหนึ่งที่ยังบัญญัติถึงการรับทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด ซึ่งถ้าจะแยกไว้เป็นโทษจำพวกหนึ่ง และวิธีการเพื่อความปลอดภัยอีกจำพวกหนึ่งก็อาจทำให้เป็นที่สับสนได้

อย่างไรก็ตามการที่ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติให้การรับทรัพย์สินเป็นโทษ แม้ว่าแท้ที่จริงแล้วร่างประมวลกฎหมายอาญา ปี ๒๔๙๑ และประมวลกฎหมายอาญาต่างก็มีหลักการและวิธีการในการรับทรัพย์สินเช่นเดียวกัน แต่เหตุที่ประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติให้เป็นโทษก็อาจจะเนื่องจากว่า ตามรัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิและเสรีภาพในทรัพย์สินของประชาชนและตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็ได้รับรองไว้เช่นกัน เมื่อรัฐเอาทรัพย์สินของบุคคลไปโดยที่เขากระทำความผิด ก็เท่ากับรัฐลงโทษให้ผู้นั้นต้องเสียทรัพย์สินไป มีผลทำให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของรัฐทำให้รัฐได้ประโยชน์โดยได้ทรัพย์สินนั้นมาซึ่งถ้าไม่ถือว่าเป็นโทษก็ไม่มีเหตุให้รับทรัพย์สินนั้นได้^{๓๓} เหตุนี้รับทรัพย์สินจึงมีลักษณะเป็นโทษเพราะจะทำให้เจ้าของทรัพย์สินต้องปราศจากทรัพย์สินนั้นไป ประกอบกับการที่จะพิจารณาว่ารับทรัพย์สินเป็นโทษนั้นก็มาจากส่วนหนึ่งที่ทรัพย์สินนั้นเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดด้วย^{๓๔}

แม้การรับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบันจะมีลักษณะเป็นโทษ แต่ก็ยังคงแฝงด้วยลักษณะของการเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยอยู่ ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๓๒ ที่ให้มีการรับทรัพย์สินที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิดให้รับเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ เป็นของผู้กระทำความผิดหรือไม่ และไม่ว่าจะมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ ซึ่งก็จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการป้องกันสังคมจากภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากการที่ปล่อยปละละเลยให้มีทรัพย์สินเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในสังคม หรือในมือคนผิด ซึ่งก็เป็นแนวความคิดของวิธีการเพื่อความปลอดภัยนั่นเองและมีความคล้ายคลึงกับมาตรา ๒๘ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ด้วยเช่นกัน

^{๓๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕

^{๓๔} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, "ลักษณะของโทษรับทรัพย์สิน," ใน รวมบทความทางวิชาการ เนื่องในโอกาสครบรอบ ๘๔ ปี ศาสตราจารย์จิติ ตังศภัทย์, หน้า ๒๘.

อย่างไรก็ตามเมื่อประมวลกฎหมายอาญากำหนดให้การริบทรัพย์สิน เป็นการลงโทษ ต่อบุคคลสถานหนึ่ง จึงต้องอยู่ภายใต้หลัก “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้” หลักการดังกล่าวมีรับรองไว้ในมาตรา ๒ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ว่า “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้น บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ ก็ยังคงได้รับอิทธิพลแนวความคิดเดิมมาจากกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ในมาตรา ๗ ด้วยเช่นกัน

ดังนั้นจากการศึกษาการลงโทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา จะพบว่า กระบวนการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญามีได้มีการเปลี่ยนแปลงจากกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ เท่าใดนัก ซึ่งกระบวนการพิจารณาหลักสำคัญซึ่งเป็นแก่นแนวความคิดหลักยังคงไว้ดังเดิม คือ ต้องมีการฟ้องตัวผู้กระทำความผิดเป็นคดีอาญาเสียก่อน และพิสูจน์ความผิดว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง ส่วนการนำสืบก็จะอยู่ในระดับคดีอาญาคือ ผู้กล่าวหาต้องนำสืบต่อศาลให้ปราศจากข้อสงสัย แล้วจึงจะดำเนินการลงโทษริบทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าวได้

การริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้ ก็จะริบเอาเฉพาะสิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเท่านั้น ได้แก่^{๓๕} ทรัพย์สินที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิด ทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด และทรัพย์สินที่มีลักษณะเป็นสินบน การริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญาจึงมีลักษณะแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือการริบทรัพย์สินทางอาญา เช่นเดียวกับกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗

๕.๔.๒ แนวความคิดการริบทรัพย์สินในกฎหมายเฉพาะ

๑) พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากความผิดอาญาทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ที่ได้รับจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นมีมูลค่าสูง และจากข้อจำกัดของมาตรการริบทรัพย์สินตามกฎหมายอาญาที่ไม่ครอบคลุม โดยเฉพาะปัญหาการแปรสภาพทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดให้เป็นทรัพย์สินอย่างอื่นซึ่งในบางกรณีอาจจะมีการ

^{๓๕} โปรดดูประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒-๓๔

เปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ให้เป็นของบุคคลอื่นด้วยกฎหมายฉบับนี้จึงมีมาตรการริบทรัพย์สินที่มีความครอบคลุมมากกว่าการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา

เนื่องจากวัตถุประสงค์เพื่อตัดวงจรทางทรัพย์สินและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด รวมไปถึงเป็นการตัดโอกาสในการนำทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ดังกล่าวมาใช้กระทำความผิดอีก^{๓๖} การริบทรัพย์สินเช่นนี้เป็นมาตรการลงโทษอีกประการหนึ่ง โดยการทำลายวงจรทางการเงินและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด นอกจากนี้ยังมีผลเป็นการป้องกันสังคมจากอาชญากรรมไปได้อีกประการหนึ่ง

การนำมาตราการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาบังคับใช้ ต้องเป็นกรณีที่เข้าองค์ประกอบเงื่อนไขในเรื่องตัวยาเสพติดและฐานความผิดในพระราชบัญญัตินี้เสียก่อน โดยชนิดของยาเสพติดที่ถูกกำหนดไว้จะพบได้จากกฎกระทรวง พ.ศ. ๒๕๓๕ ออกตามความในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวงฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๔๕) ซึ่งได้ประกาศตัวยาเสพติดที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น ๒๕ ชนิด เช่น เฮโรอีน มอร์ฟิน ผีน กัญชา เมทแอมเฟตามีน เป็นต้น ส่วนข้อหาความผิดตามพระราชบัญญัติมาตรการฯ ได้ระบุไว้ในมาตรา ๓ ในนิยามของ “ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด” ได้แก่ ข้อหาผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย หรือมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย สมคบ สนับสนุนช่วยเหลือ และพยายามกระทำความผิดดังกล่าว

การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ แบ่งการริบทรัพย์สินเป็นสองประเภท ได้แก่

๑.๑). การริบทรัพย์สินที่เป็นของกลางในคดียาเสพติด ตามมาตรา ๓๐

หมายถึงการริบทรัพย์สินที่เป็นของกลาง ได้แก่ บรรดา เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ เครื่องจักรกล หรือทรัพย์สินอื่นใดที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

การริบทรัพย์สินในประเภทนี้แม้จะไม่มีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาก็ต้องริบเสียทั้งสิ้น จึงแสดงให้เห็นถึงลักษณะของวิธีการเพื่อความปลอดภัย เพื่อเป็นการป้องกันสังคมจากภัยอันตรายที่จะเกิดจากการนำไปใช้ซึ่งทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งก็จะคล้ายกับมาตรา ๓๒ แห่งประมวลกฎหมายอาญา และมาตรา ๒๗ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗

^{๓๖} อ่าพน เจริญชินทร์, "ดุลพินิจของพนักงานอัยการในการมีคำสั่งเกี่ยวกับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔," วารสารอัยการ เล่มที่ ๒๕๐, ปีที่ ๒๑ (๒๕๔๑): ๖.

๑.๒). การริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามมาตรา ๒๗

ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด จะเป็นทรัพย์สินที่ได้รับมาเนื่องจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งรวมถึงเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากเหตุดังกล่าวด้วย แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพไป ตามนิยามที่ปรากฏในมาตรา ๓

การริบทรัพย์สินประเภทนี้จะต่างจากการริบทรัพย์สินประเภทที่เป็นของกลางตามมาตรา ๓๐ โดยมีการใช้กระบวนการตรวจสอบทรัพย์สิน ซึ่งเริ่มจากการยึดอายัดทรัพย์สินโดยคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน และจะใช้กระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งเข้ามาปรับใช้ โดยในหัวข้อนี้จะศึกษาประเภททรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นหลัก เพราะเป็นมาตรการดำเนินการทางทรัพย์สินที่สำคัญของกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการบัญญัติออกมาเพื่อปราบปรามอาชญากรรมเกี่ยวกับยาเสพติด ด้วยแนวความคิดที่จะตัดวงจรทางการเงิน รวมไปถึงแรงจูงใจทางการเงินหรือประโยชน์ตอบแทนจากการกระทำความผิด

การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ในประเภทของทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น มีการรับแนวความคิดมาจากการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งจากสหรัฐอเมริกาในบางส่วน^{๓๗} จะเห็นได้จากการเริ่มต้นคดีที่มีมาตรการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวโดยฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐหรือฝ่ายปกครองซึ่งก็คือคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินเป็นกระบวนการก่อนที่พนักงานอัยการจะยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งริบทรัพย์สิน นอกจากนี้ยังมีการผลักภาระการพิสูจน์ให้แก่ผู้อาจอ้างสิทธิว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ซึ่งพนักงานอัยการมีภาระการพิสูจน์เพียงให้เห็นว่า มีเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดตามมาตรา ๒๔

อย่างไรก็ตาม ด้วยกระบวนการและแนวความคิดใหม่ที่น่าเข้ามาปรับใช้ในกฎหมายฉบับนี้อาจทำให้เกิดความสับสนว่ามาตรการริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้เป็นการริบทรัพย์สินประเภทใด จากผลการประชุมคณะอนุกรรมการที่ปรึกษากฎหมายสำนักงาน ป.ป.ส. ครั้งที่ ๑/๒๕๓๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๓๕^{๓๘} ที่ประชุมได้พิจารณาคำว่า การริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้เป็นโทษอย่างหนึ่งทางอาญา แม้ว่าการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัตินี้ใช้แนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินหรือการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งก็ตาม แต่การเริ่มคดียึด

^{๓๗} พรพิมล ไศจรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๙๘.

^{๓๘} เนาวรัตน์ น้อยผล, "การป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดโดยมาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด" (ปริญญาวิทยานิพนธ์, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๙๖.

ทรัพย์จะกระทำได้อีกเมื่อมีคำพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิดแล้ว จึงแสดงให้เห็นว่ามีลักษณะเป็นการลงโทษบุคคลนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องมีการฟ้องบุคคลว่าเป็นผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดต่อศาลเสียก่อนและศาลต้องมีคำพิพากษาว่าผู้นั้นกระทำความผิดจริง จึงจะริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้ แต่หากอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดียาเสพติดหรือศาลมีคำพิพากษายกฟ้องในคดียาเสพติด กระบวนการริบทรัพย์สินก็จะมิอาจดำเนินต่อไปได้ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๒

ดังนั้นการริบทรัพย์สินในกฎหมายฉบับนี้จึงต้องพิจารณาผลคดีอาญาของผู้กระทำความผิดเป็นเงื่อนไขสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงมีลักษณะไม่ต่างจากการริบทรัพย์สินในกรณีเป็นการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญาในแนวความคิดหลักที่อยู่เบื้องหลัง เพียงแต่กระบวนการริบทรัพย์สินในบางประเด็นนั้นจะมีการนำกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งมาปรับใช้ ซึ่งจะนำเสนออย่างละเอียดต่อไปในหัวข้อกระบวนการริบทรัพย์สินต่อไป

๒) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

เมื่อปัญหาที่พบว่าการริบทรัพย์สินทางอาญานั้น ไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้กับผู้กระทำความผิด เนื่องจากการริบทรัพย์สินในทางอาญาเป็นโทษ จึงต้องมีการพิสูจน์ความผิดถูกของผู้กระทำเสียก่อน นอกจากนี้ทรัพย์สินที่ริบได้ก็ต้องเป็นทรัพย์สินที่ได้มา หรือได้ใช้หรือจะใช้ในการกระทำความผิด ซึ่งยังไม่ครอบคลุมบรรดาทรัพย์สินที่มีการเปลี่ยนโอนหรือแปรสภาพไป รวมไปถึงการริบทรัพย์สินนั้นจะริบได้เฉพาะในครั้งที่ฟ้องคดีความผิดครั้งนั้น ทำไม่อาจริบหรือตรวจสอบทรัพย์สินที่ได้มาจากกระทำความผิดในครั้งก่อนได้ จึงมีการนำมาตรการริบทรัพย์สินในทางแพ่งมาใช้ ซึ่งนานาประเทศได้นำมาใช้ในการปราบปรามอาชญากรรม ประเภทอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ องค์กรอาชญากรรม และอาชญากรรมการค้ายาเสพติด ซึ่งมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งนั้น เป็นการดำเนินคดีหรือพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินโดยตรง (In Rem) ฝ่ายรัฐซึ่งเป็นโจทก์นั้นไม่ต้องพิสูจน์ความผิดทางอาญาของบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์ แต่เพียงพิสูจน์ว่าทรัพย์สินนั้นได้ใช้หรือได้มาหรือเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด และนำเสนอให้ศาลเห็นว่ามีเหตุอันควรสงสัย (Probable cause) ซึ่งถือเป็นการอุดช่องว่างการริบทรัพย์สินในทางอาญาได้อีกประการหนึ่ง

การนิยามความหมายของ การริบทรัพย์สินทางแพ่ง สามารถศึกษาได้จากข้อเสนอแนะของคณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อดำเนินมาตรการทางการเงินเกี่ยวกับการฟอกเงิน (The FATF

Recommendations)^{๓๙} ซึ่งได้ให้ความหมายว่า เป็นการริบทรัพย์สินโดยผ่านกระบวนการพิจารณาของฝ่ายตุลาการที่เกี่ยวกับความผิดทางอาญา แต่ไม่จำเป็นจะต้องมีคำพิพากษาว่ามีความผิดทางอาญา

การนำกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมาบังคับใช้นั้น ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของคู่ประกอบสองประการเสียก่อน ได้แก่ ความผิดมูลฐานและทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ซึ่งมีนิยามกำหนดไว้ในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๕๒^{๔๐}

การใช้มาตรการริบทรัพย์สินสามารถเริ่มต้นคดีเพื่อดำเนินการต่อตัวทรัพย์สินโดยตรง ไม่จำเป็นต้องฟ้องตัวเจ้าของทรัพย์สินเป็นคดีหลักแต่อย่างใด^{๔๑} ดังจะเห็นได้จากในมาตรา ๔๙ ซึ่งเป็นกรณีที่ปรากฏหลักฐานว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามความผิดมูลฐาน เลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจะส่งเรื่องให้พนักงานอัยการเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน

การดำเนินการริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้เป็นการดำเนินการเริ่มจากตัวเงินหรือทรัพย์สินไปหาแหล่งที่มาของตัวทรัพย์สิน กล่าวคือจะพบความผิดปกติซึ่งเป็นเหตุอันควรสงสัยก่อน และถ้าพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไม่ได้ทรัพย์สินดังกล่าวก็จะถูกริบตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งจะต่างจากการริบทรัพย์สินในทางอาญาที่เป็นการลงโทษตัวบุคคลเนื่องจากจะต้องพิจารณาเริ่มจากตัวบุคคลไปหาการกระทำความผิดตามกฎหมาย จึงจะลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายได้

ในส่วนของภาระการพิสูจน์นั้นเนื่องจากการดำเนินการต่อตัวทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดโดยตรงไม่ต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลย และในการพิจารณาของศาลนั้น ศาลจะใช้วิธีการไต่สวน หากศาลทำการไต่สวนคำร้องของพนักงานอัยการที่ขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินแล้ว ศาลเชื่อว่าทรัพย์สินตามคำร้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและผู้ที่อ้างเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น ไม่สามารถพิสูจน์ความถูกต้องของทรัพย์สินได้ ศาลก็จะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๕๑

^{๓๙} คณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อดำเนินมาตรการทางการเงินเกี่ยวกับการฟอกเงิน, ข้อเสนอแนะของคณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อดำเนินมาตรการทางการเงินเกี่ยวกับการฟอกเงิน "มาตรฐานสากลด้านการต่อต้านการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายและการแพร่อาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง"(International Standards on Combating Money Laundering and the Financialing of Terrorism & Proliferation) (๒๕๕๕), หน้า ๑๐๓.

^{๔๐} มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้ "ความผิดมูลฐาน" หมายความว่า

(๑) ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดหรือกฎหมายว่าด้วยมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด..."

^{๔๑} อรรถนพ ลิขิตจิตถะ, รวมบทความสาระความรู้เกี่ยวกับกฎหมายฟอกเงิน, หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

จะเห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินใช้แนวความคิด การพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน โดยนำการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้ด้วยการยึด หรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนี้จะต้อง ได้มาจากการกระทำความผิดมูลฐาน หรือจากการสนับสนุนหรือช่วยเหลือการกระทำความผิดมูลฐาน ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งมีถึง ๒๑ ฐาน เมื่อศาลเชื่อว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการ กระทำความผิด ศาลจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยที่ศาลอาจจะไม่พิจารณาถึง ว่าผู้กระทำความผิดได้รับโทษตามความผิดมูลฐานนั้นๆหรือไม่ มาตรการดังกล่าวนี้เมื่อดำเนินการ ควบคู่กับการริบทรัพย์สินทางอาญาคือการริบทรัพย์สินเมื่อมีคำพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดทาง อาญาจะเป็นมาตรการเสริมซึ่งกันและกัน^{๔๒} เพื่อทำลายเศรษฐกิจของอาชญากรและเป็นการตัดวงจร ทางการเงิน เพื่อไม่ให้เกิดแรงจูงใจให้ไปประกอบอาชญากรรมขึ้นอีกได้

๓) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทยยังคงเป็นสิ่งที่สร้างผลกระทบต่อสังคมและ เศรษฐกิจเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ในอดีต การทุจริตคอร์รัปชันก็มักจะทำให้ได้ไปซึ่งทรัพย์สินหรือ ผลประโยชน์ทางทรัพย์สินโดยเกิดจากการอาศัยตำแหน่งหน้าที่การงาน มาตรการริบทรัพย์สินถือเป็น มาตรการสำคัญที่ใช้ดำเนินการกับผู้กระทำการทุจริตอย่างได้เป็นอย่างดี แต่เดิมกฎหมายว่าด้วยการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตของไทยได้มีการบังคับใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ พระราชบัญญัติป้องกัน และปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งมีมาตรการดำเนินการทาง ทรัพย์สินคือการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินต่อบุคคลผู้เป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐถูกกล่าวหาว่า ร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติให้ถือว่าผู้นั้นกระทำการทุจริตและประพฤติมิชอบในวง ราชการ^{๔๓} ซึ่งมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินเช่นนี้มีถือเป็นการลงโทษริบทรัพย์สินทางอาญา กล่าวคือมิได้ต้องพิจารณาความผิดทางอาญาของเจ้าหน้าที่รัฐดังกล่าว หากแต่คณะกรรมการได้ วินิจฉัยเพียงว่าผู้นั้นร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติซึ่งกรณีดังกล่าวไม่ถือเป็นฐาน ความผิดทางอาญา^{๔๔} และยังมีการผลักระการพิสูจน์ไปให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ถูกกล่าวหาในการนำ พยานหลักฐานมาแสดงให้เห็นว่าทรัพย์สินดังกล่าวนั้นตนได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งถือได้ว่า

^{๔๒} วีระพงษ์ บุญโญภาส, กระบวนการยุติธรรมกับกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๘.

^{๔๓} โปรดดู พระราชบัญญัติพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ พ.ศ. ๒๕๑๘ มาตรา ๒๑ ทวิ และมาตรา ๒๑ ตริ

^{๔๔} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, "ลักษณะของโทษริบทรัพย์สิน," ใน รวมบทความทางวิชาการ เนื่องในโอกาสครบรอบ ๘๔ ปี ศาสตราจารย์จิติ ติงศภัทย์, หน้า ๒๙.

มาตรการดังกล่าวมีลักษณะของการนำแนวความคิดการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาปรับใช้ในกฎหมายไทยแล้ว ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ พ.ศ. ๒๕๑๘ แต่ยังคงใช้แนวความคิดการริบทรัพย์สินเช่นเดิม คือการยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการร่ำรวยผิดปกติหรือเพิ่มขึ้นผิดปกติจากการใช้ตำแหน่งหน้าที่การงานของเจ้าหน้าที่รัฐนั้นให้ตกเป็นของแผ่นดิน ตามที่กำหนดไว้ในหมวดที่ ๗ ว่าด้วยเรื่องการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในกฎหมายฉบับนี้ นอกจากนี้ยังมีการริบทรัพย์สินในคดีอาญาอีกด้วย ซึ่งมีการบัญญัติฐานความผิดไว้ในหมวดที่ ๑๑ เป็นบทกำหนดแก่ผู้เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ เจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ และผู้ใดก็ตามที่การกระทำอันเกี่ยวกับการให้ ขอให้ รับว่าจะให้ หรือ เรียก รับ ยอมจะรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใด ตามที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้ ต้องถูกริบทรัพย์สินในบรรดาทรัพย์สินอันเนื่องจากการกระทำความผิดดังกล่าว ดังนั้น การริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้จึงแบ่งออกได้เป็นสองมาตรการดังนี้

๓.๑) การร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติตกเป็นของแผ่นดิน

การดำเนินการกับทรัพย์สินเพื่อให้ตกเป็นของแผ่นดิน เริ่มต้นจากการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองถูกกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกติ ต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือ คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีเหตุอันควรสงสัยเอง ตามมาตรา ๗๕ จากนั้นคณะกรรมการก็จะพิจารณาดำเนินการไต่สวนต่อไป เมื่อเห็นว่ามีมูลก็จะส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือเพิ่มขึ้นผิดปกตินั้นตกเป็นของแผ่นดิน^{๔๕} การพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะพิจารณาจากตัวทรัพย์สินเป็นหลักประกอบกับเรื่องประวัติ หน้าที่ รายได้ หนี้สิน ส่วนภาระการพิสูจน์ของคดีจะตกแก่ผู้ถูกกล่าวหาที่ต้องแสดงให้เห็นว่าทรัพย์สินดังกล่าวมิได้เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ^{๔๖} มาตรการริบทรัพย์สินเช่นนี้มีได้ต้องพิจารณาผลคดีอาญาของบุคคลแต่อย่างใด หรือมิได้ต้องพิจารณาว่าจะต้องกระทำความผิดเกี่ยวกับการทุจริต มาตรการเช่นนี้จึงถือเป็นการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งที่มีใช้ตามหลักสากล ซึ่งมาตรการริบทรัพย์สินที่ใช้ในกฎหมายฉบับนี้ก็จะเป็นการตัดผลประโยชน์ที่ได้จากการกระทำทุจริต ซึ่งบุคคลผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าไม่สมควรจะได้รับตอบแทน

^{๔๕} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๘๐

^{๔๖} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๘๐

๓.๒) การริบทรัพย์สินเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญา

การดำเนินคดีอาญาพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้แบ่งสถานะของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยทั้งประเภทที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เมื่อกระทำความผิดต่อตำแหน่งที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ตามมาตรา ๖๖ และประเภทเจ้าหน้าที่ของรัฐมิใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เมื่อได้กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม ตามมาตรา ๘๔ จะเป็นการดำเนินคดีในทางอาญาจึงต้องนำกระบวนการริบทรัพย์สินในทางอาญาซึ่งมีลักษณะเป็นการลงโทษมาใช้ นอกจากนี้ในกฎหมายฉบับนี้ยังได้บัญญัติถึงการกระทำที่เป็นความผิดและต้องรับโทษทางอาญา ซึ่งกระบวนการริบทรัพย์สินก็จะนำมาใช้ในมาตราที่เกี่ยวข้องคือ มาตรา ๑๒๓ มาตรา ๑๒๓/๑ ถึงมาตรา ๑๒๓/๕^{๔๗} อันเป็นความผิดเกี่ยวกับการกระทำทุจริตหรือ

^{๔๗} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

มาตรา ๑๒๓ “เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในพฤติการณ์ที่อาจทำให้ผู้อื่นเชื่อว่ามิได้ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา ๑๒๓/๑ “เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในตำแหน่งหรือหน้าที่ หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา ๑๒๓/๒ “ผู้ใดเป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ เรียก รับ หรือยอมจะรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดสำหรับตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบ เพื่อกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดในตำแหน่งไม่ว่าการนั้นจะชอบหรือมิชอบด้วยหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี หรือจำคุกตลอดชีวิต และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสี่แสนบาท หรือประหารชีวิต”

มาตรา ๑๒๓/๓ “ผู้ใดเป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ กระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดในตำแหน่ง โดยเห็นแก่ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดซึ่งตนได้เรียก รับ หรือยอมจะรับไว้ก่อนที่ตนได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งนั้น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี หรือจำคุกตลอดชีวิต และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงสี่แสนบาท”

มาตรา ๑๒๓/๔ “ผู้ใดเรียก รับ หรือยอมจะรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดสำหรับตนเองหรือผู้อื่นเป็นการตอบแทนในการที่จะจงใจหรือได้จงใจ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ โดยวิธีอื่นทุจริตหรือผิดกฎหมายหรือโดยอิทธิพลของตน ให้กระทำการหรือไม่กระทำการในหน้าที่อันเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่บุคคลใด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา ๑๒๓/๕ “ผู้ใดให้ ขอให้ หรือรับว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ เพื่อจงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับนิติบุคคลใดและกระทำไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น โดยนิติบุคคลดังกล่าวไม่มีมาตรการควบคุมภายในที่เหมาะสมเพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดนั้น นิติบุคคลนั้นมีความผิดตามมาตรา นี้ และต้องระวางโทษปรับตั้งแต่หนึ่งเท่าแต่ไม่เกินสองเท่าของค่าเสียหายที่เกิดขึ้นหรือประโยชน์ที่ได้รับ

บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับนิติบุคคลตามวรรคสอง ให้หมายความถึง ลูกจ้าง ตัวแทน บริษัทในเครือ หรือบุคคลใดซึ่งกระทำการเพื่อหรือในนามของนิติบุคคลนั้น ไม่ว่าจะมิอำนาจหน้าที่ในการนั้นหรือไม่ก็ตาม”

การรับ การให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใด ซึ่งเมื่อศาลที่มีเขตอำนาจได้พิพากษาตามความผิดจึงจะมีการลงโทษริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับความผิดเหล่านี้ได้

จะเห็นได้ว่ากฎหมายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ นี้มีมาตรการริบทรัพย์สินทั้งทางอาญาและทางแพ่งเพิ่มเติมเข้ามาดังเช่นกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

ในยุคสมัยปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่า นอกจากการริบทรัพย์สินในลักษณะเป็นการลงโทษหรือเป็นแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลแล้ว ยังปรากฏว่ามีแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สินด้วยซึ่งยังไม่เคยปรากฏในยุคปฏิรูปกฎหมายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ มาก่อน และไม่มีในกฎหมายลักษณะอาญาในสมัยนั้น ซึ่งสาเหตุของการนำแนวความคิดดังกล่าวนี้มาใช้ก็มาจากการที่สองประการคือ

ประการแรก ทั้งปัญหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่กระทำการฟอกเงินและการกระทำความผิดเกี่ยวกับการทุจริตนั้นล้วนสร้างความเสียหายอันเกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงต้องมีการนำมาตรการทางทรัพย์สินมาใช้ในการปราบปรามอาชญากรรมและผู้กระทำความผิดเหล่านั้นเพื่อเป็นการตัดแรงจูงใจมิในผลประโยชน์ทางทรัพย์สินมิให้เกิดการกระทำความผิดและเป็นการตอบโต้การกระทำความผิดที่ผู้กระทำสมควรจะได้รับประโยชน์จากการกระทำเหล่านั้น

ประการที่สอง คือการที่ ประเทศไทยต้องการเข้าไปเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาของสหประชาชาติประการหนึ่งซึ่งเป็นมิติของกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งแม้ว่าแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สินและมาตรการการริบทรัพย์สินทางแพ่งหรือกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งนี้จะมีใช้แพร่หลายมาเป็นเวลาช้านานแล้วก็ตาม แต่ด้วยปัจจัยทั้งสองประการจึงมีความจำเป็นต้องนำแนวความคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในประเทศไทย

๕.๕ กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน

๕.๕.๑ เขตอำนาจศาล

๑) ประมวลกฎหมายอาญา

การริบทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมายได้พิจารณาจากเงื่อนไขของประเภทคดีหรือลักษณะคดี โดยหากเป็นคดีความอาญาก็จะขึ้นศาลพระราชอาชญาหรือศาลหัวเมือง ซึ่งแล้วแต่ท้องที่ที่เกิดการกระทำความผิดขึ้น ศาลพระราชอาชญาที่จัดตั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้มีการประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม จึงได้เปลี่ยนชื่อจากเดิมมาเป็น ศาลอาญา^{๔๘} จะเห็นได้จากการบัญญัติถึงอำนาจของศาลอาญาไว้ในมาตรา ๑๗^{๔๙}

ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา ในปัจจุบันมี ๕ ศาลซึ่งเป็นศาลชั้นต้นที่อยู่ในประเภทศาลยุติธรรมทั้งสิ้น ได้แก่^{๕๐}

- ๑.ศาลอาญา
- ๒.ศาลอาญากรุงเทพใต้
- ๓.ศาลอาญาธนบุรี
- ๔.ศาลแขวง
- ๕.ศาลจังหวัด

การริบทรัพย์สืบตามประมวลกฎหมายอาญา อยู่บนพื้นฐานของหลักการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือกระบวนการริบทรัพย์สืบทางอาญา ซึ่งเป็นการลงโทษบุคคลผู้กระทำความผิดเขตอำนาจศาลตามมาตรา ๒๒ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา^{๕๑}โดยจะพิจารณาในเขตท้องที่ที่เกิดการกระทำความผิดขึ้นตามแต่ศาลที่ห้าแห่งที่กล่าวมา

๒) พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

การฟ้องคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นการฟ้องคดีอาญาประเภทหนึ่ง จึงต้องดำเนินการฟ้องยังศาลที่ความผิดเกิดหรือหากจำเลยมีที่อยู่หรือถูกจับในท้องที่หนึ่งเมื่อเจ้าพนักงานทำการสอบสวนในท้องที่หนึ่งนอกเขตศาลดังกล่าว จะชำระที่ศาลซึ่งท้องที่นั้นอยู่ในเขตอำนาจก็ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๐ ส่วนเรื่องการ

^{๔๘} ศาลอาญา, "ประวัติศาล" [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘. แหล่งที่มา:

http://www.crimc.coj.go.th/info.php?info=sub_menu&cid=1&pm=2

^{๔๙} พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๔๗๘ มาตรา ๑๒ “ศาลแพ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั้งปวง และศาลอาญามีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวง”

^{๕๐} พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๘ “ศาลจังหวัดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั้งปวงที่มีได้ อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมอื่น”

^{๕๑} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๒

“เมื่อความผิดเกิดขึ้น อ่างหรือเชื่อว่าได้เกิดขึ้นในเขตอำนาจของศาลใด ให้ชำระที่ศาลนั้น แต่ถ้า

(๑) เมื่อจำเลยมีที่อยู่หรือถูกจับในท้องที่หนึ่งหรือเมื่อเจ้าพนักงานทำการสอบสวนในท้องที่หนึ่งนอกเขตของศาลดังกล่าวแล้ว จะชำระที่ศาลซึ่งท้องที่นั้น ๆ อยู่ในเขตอำนาจก็ได้

(๒) เมื่อความผิดเกิดขึ้นนอกราชอาณาจักรไทยให้ชำระคดีนั้นที่ศาลอาญา ถ้าการสอบสวนได้กระทำลงในท้องที่หนึ่งซึ่งอยู่ในเขตของ ศาลใด ให้ชำระที่ศาลนั้นได้ด้วย”

ดำเนินการกับทรัพย์สินหรือการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดนั้น แม้จะเป็นการดำเนินการแยกเป็นคดีต่างหากจากการฟ้องคดีอาญาหลัก อย่างไรก็ตามต้องมีการร้องขอดังกล่าวต้องร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเดียวกันกับที่ฟ้องตัวผู้กระทำความผิดในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดซึ่งเป็นคดีหลัก

๓) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

การดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน แบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ มาตรการลงโทษทางอาญา และมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่ง

มาตรการลงโทษทางอาญาเป็นการนำมาใช้กับบุคคลผู้กระทำความผิดฐานฟอกเงินหรือสนับสนุนการกระทำความผิดดังกล่าว เมื่อเกิดการกระทำความผิดขึ้นก็ต้องนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาขึ้นศาลอาญาหรือศาลจังหวัดทุกแห่งที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคดีฟอกเงิน โดยใช้กระบวนการพิจารณาคดีแบบคดีอาญาทั่วไป

ส่วนมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่ง จะอยู่ในหมวดที่ ๖ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน โดยในส่วนของที่ยื่นฟ้องนั้นจะกำหนดไว้ในมาตรา ๕๙ คือให้ยื่นฟ้องต่อศาลแพ่งและให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาบังคับใช้โดยอนุโลม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของคดีแพ่ง กระบวนการพิสูจน์และการดำเนินคดีก็จะต่างจากคดีอาญา อย่างไรก็ตามข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ในเรื่องของทรัพย์สินที่จะถูกร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินนั้น จะอยู่ในเขตอำนาจของศาลแพ่งตามที่กล่าวมาแล้วเท่านั้น ซึ่งมีได้ค้ำประกันว่าทรัพย์สินเหล่านั้นจะปรากฏตัวทรัพย์สินอยู่ที่ใด แต่หมายรวมถึงทุกคดีที่เกิดขึ้นในราชอาณาจักร

๔) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้แบ่งการริบทรัพย์สินเป็นสองมาตรการ จึงมีกระบวนการดำเนินการดำเนินคดีต่อศาลดังนี้

๔.๑) การร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติตกเป็นของแผ่นดิน

(๑) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามนิยามในมาตรา ๔ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมืองอื่น เป็นต้น ให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘๐(๑)

(๒) ในกรณีที่ถูกกล่าวหาที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้ยื่นต่อศาลที่มีเขตอำนาจตามมาตรา ๘๐(๒),(๓),(๔)^{๕๒} ซึ่งเมื่อพิจารณาจากมาตรา ๘๐ วรรคท้าย ซึ่งบัญญัติให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้โดยอนุโลม จึงแสดงให้เห็นว่ามาตรการดังกล่าวเป็นมาตรการทางแพ่ง ดังนั้นเขตอำนาจศาลจึงต้องยื่นคำร้องต่อศาลแพ่ง

๔.๒) การริบทรัพย์สินเนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญา

๑) ในกรณีที่ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามนิยามในมาตรา ๔ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมืองอื่น เป็นต้น กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดต่อหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น^{๕๓} ให้อัยการสูงสุดดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง^{๕๔}

๒) ส่วนกรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม^{๕๕} ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการส่งเรื่องให้พนักงานสอบสวน ดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา^{๕๖} ซึ่ง ศาลที่มีเขตอำนาจ คือ ศาลอาญา

หากพิจารณาเขตอำนาจศาลโดยอาศัยการกระทำความผิดของบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญาประกอบกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาปัจจุบัน รวมไปถึงการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยการร้องขอต่อศาลให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นตก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

^{๕๒} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

มาตรา ๘๐ “ถ้าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้เสนอข้อเท็จจริงและมีมติว่าผู้ถูกกล่าวหาทำร้ายผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการ ดังต่อไปนี้...

...(๒) ในกรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน รองประธานศาลฎีกา รองประธานศาลปกครองสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร รองอัยการสูงสุด หรือผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(๓) ในกรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งอัยการสูงสุด ให้ประธานกรรมการยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(๔) ในกรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมิใช่บุคคลตาม (๑) (๒) และ (๓) ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน....”

^{๕๓} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๖๖

^{๕๔} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๗๐

^{๕๕} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๘๘

^{๕๖} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๘๘, มาตรา ๘๘/๑, มาตรา ๘๘/๒, มาตรา ๘๘/๓

เป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินดังกล่าวมีลักษณะเป็น คล้ายกับเขตอำนาจศาลในการดำเนินคดีอาญาและการลงโทษริบทรัพย์สินที่ปรากฏในยุคคลิปฎีกา ฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพิจารณาไปที่สถานที่ที่เกิดการ กระทำความผิดของบุคคลซึ่งไม่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่จะถูกริบนั้นจะอยู่ในท้องที่ใดหรือเขตอำนาจของ ศาลใด ส่วนการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ จะมีลักษณะเป็นการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง และในส่วนของเขตอำนาจศาล ฎหมาย ให้ร้องขอทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดให้ตกเป็นของแผ่นดินต่อศาลแพ่ง ซึ่งจะมีลักษณะที่ ต่างจากการดำเนินคดีอาญา ถือได้ว่าเป็นการขยายเขตอำนาจศาลในการดำเนินมาตรการทาง ทรัพย์สิน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ยังไม่เคยปรากฏในยุคคลิปฎีกาฎหมายฯ ในเรื่องของการริบ ทรัพย์สินอันเป็นมาตรการดำเนินการเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมด้วยกระบวนการ พิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน

๕.๕.๒ การพิจารณาพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยาน

๑) ประมวลกฎหมายอาญา

การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา ใช้หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตาม หลักสากลเป็นสำคัญ ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด จริง ฝ่ายโจทก์จึงต้องพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัย หากมีข้อสงสัยตามสมควรฎหมายให้ยกประโยชน์ แห่งความสงสัยให้จำเลยโดยศาลพิพากษายกฟ้อง ฝ่ายโจทก์ต้องนำสืบให้ศาลเห็นว่า ทรัพย์สินที่ขอให้ ศาลริบนั้นเป็นทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้หรือได้ใช้ หรือได้มาจากการกระทำความผิด หากไม่สามารถนำสืบได้ ตามที่กล่าวอ้างศาลก็ไม่อาจจะสั่งริบทรัพย์สินดังกล่าวได้ เว้นแต่เป็นทรัพย์สินที่มีความผิดในตัวเอง^{๕๗} แม้ศาลจะพิพากษายกฟ้องก็ตาม

๒) พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

การพิจารณาพิสูจน์ในพระราชบัญญัติฉบับนี้เริ่มตั้งแต่กระบวนการในชั้นของฝ่าย ปกครองซึ่งเรียกว่า “กระบวนการตรวจสอบทรัพย์สิน”^{๕๘} เมื่อทรัพย์สินเข้าสู่กระบวนการดังกล่าวแล้ว

^{๕๗} ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒

^{๕๘} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

มาตรา ๑๙ “ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินของผู้ต้องหาหรือจำเลยใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ให้คณะกรรมการสั่งให้มีการตรวจสอบทรัพย์สินของผู้นั้น...”

ขั้นตอนต่อไปคือการพิสูจน์ที่มาของทรัพย์สินโดยผู้ถูกตรวจสอบในกรณีนี้คือจำเลยหรือผู้อ้างกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของที่มีใช้จำเลยในคดีอาญาเสพติด โดยบุคคลดังกล่าวต้องแสดงพยานหลักฐานต่อคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินให้ได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวไม่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือได้รับโอนทรัพย์สินนั้นมาโดยสุจริตและมีค่าตอบแทนหรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกุศลสาธารณตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๒ จึงเห็นได้ว่าภาระการพิสูจน์จะตกอยู่แก่ฝ่ายผู้คัดค้านการยึดอายัดทรัพย์สินตั้งแต่ในชั้นฝ่ายปกครอง หลังจากนั้นพนักงานอัยการนำสำนวนคดีที่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน ยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ศาลสั่งริบให้ตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด^{๕๙}

ส่วนการพิจารณาซึ่งนำพยานของศาล ศาลจะต้องต้องสั่งริบทรัพย์สินดังกล่าว หากคดีมีมูลว่าทรัพย์สินที่ถูกยึดอายัดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เว้นแต่บุคคลอ้างความเป็นเจ้าของทรัพย์สินและสามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ได้ว่าตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง และทรัพย์สินนั้นไม่ได้เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือตนเป็นผู้รับโอนหรือรับประโยชน์และได้รับทรัพย์สินมาโดยสุจริตและมีค่าตอบแทนหรือตามสมควรในทางศีลธรรมหรือในทางกุศลสาธารณ^{๖๐}

นอกจากนี้ในวรรคสองของมาตรา ๒๙ ยังมีข้อสันนิษฐานที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพิสูจน์ของฝ่ายโจทก์และการพิจารณาของศาลว่า หากจำเลยเกี่ยวข้องหรือเคยเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมาก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่ผู้ผู้นั้นมีอยู่หรือได้มาเกินกว่าฐานะ หรือความสามารถในการประกอบอาชีพหรือกิจกรรมอื่นโดยสุจริตและเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

การกำหนดให้ภาระการพิสูจน์ตกแก่ฝ่ายผู้อ้างความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เนื่องจากว่าหากฝ่ายโจทก์ต้องพิสูจน์ถึงที่มาของทรัพย์สินเหล่านั้นว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ยากลำบากนัก ด้วยเหตุที่พยานหลักฐานต่างๆอยู่ในความรู้เห็นของฝ่ายผู้ครอบครองเพียง ฝ่ายเดียว เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงไม่อาจเข้าถึงพยานหลักฐานเหล่านั้นได้^{๖๑} ในทางกลับกันก็ไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ยากลำบากสำหรับเจ้าของทรัพย์สินผู้อ้างสิทธิในการนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของทรัพย์สิน และด้วยวัตถุประสงค์ประการหนึ่งคือเพื่อเป็นการตัดวงจรองค์กรอาชญากรรมด้วยมาตรการลงโทษทางทรัพย์สินอันเป็นผลในทาง

^{๕๙} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๗

^{๖๐} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๙

^{๖๑} พรพิมล ไศจรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๙๗.

เศรษฐกิจ โดยการริบทรัพย์สินจะเป็นการตัดแรงจูงใจของผู้กระทำความผิดให้หวาดกลัวต่อการต้องถูกริบทรัพย์สิน อันเป็นการทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จากการกระทำความผิด

๓) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

กระบวนการริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้ สามารถเริ่มต้นคดีได้จากทรัพย์สินที่ต้องสงสัยได้โดยไม่ต้องฟ้องตัวบุคคลเป็นจำเลยเสียก่อน โดยเริ่มต้นจากการปรากฏหลักฐานใดอันเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด^{๖๒} เลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจะส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๔๙

ในส่วนของการพิสูจน์จะตกเป็นของเจ้าของทรัพย์สิน เมื่อคณะกรรมการธุรกรรมมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด คณะกรรมการก็จะมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราว ภาระการพิสูจน์และนำสืบจะตกอยู่แก่ฝ่ายผู้ซึ่งอ้างความเป็นเจ้าของหรือผู้อ้างว่ามีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งตนจะต้องนำสืบให้ได้ว่าตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง และทรัพย์สินนั้นมิได้เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือ ตนเป็นผู้รับโอนโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือได้มาโดยสุจริตตามสมควรในทางศีลธรรม^{๖๓}

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

^{๖๒} “...ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด” หมายความว่า

(๑) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐานหรือความผิด

ฐานฟอกเงินหรือจากการสนับสนุนหรือช่วยเหลือการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐาน หรือความผิดฐานฟอกเงิน และให้รวมถึงเงินหรือทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้หรือสนับสนุนการกระทำความผิดมูลฐานตาม ขอบบทนิยามคำว่า “ความผิดมูลฐาน” หรือการกระทำความผิดฐานสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายด้วย

(๒) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการจำหน่าย จ่าย โอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งเงินหรือทรัพย์สินตาม (๑) หรือ

(๓) ดอกผลของเงินหรือทรัพย์สินตาม (๑) หรือ (๒)

ทั้งนี้ ไม่ว่าทรัพย์สินตาม (๑) (๒) หรือ (๓) จะมีการจำหน่าย จ่าย โอน หรือเปลี่ยน

สภาพไปกี่ครั้งและไม่ว่าจะอยู่ในความครอบครองของบุคคลใด โอนไปเป็นของบุคคลใด หรือปรากฏหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลใด”

^{๖๓} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๕๐

การพิพากษาคัดสิน หากศาลเชื่อว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดและคำร้องของผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้รับประโยชน์นั้นฟังไม่ขึ้น ศาลจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน^{๖๔}

ในมาตรา ๕๑ วรรคท้าย มีข้อสันนิษฐานไว้คล้ายกับข้อสันนิษฐานตามพระราชบัญญัติมาตรการฯ พ.ศ. ๒๕๓๔ หากผู้อ้างความเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือผู้รับโอนเป็นผู้ซึ่งเกี่ยวข้องหรือเคยเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้กระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงินมาก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบรรดาทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด รวมถึงกรณีผู้ที่อ้างว่าเป็นผู้รับประโยชน์ ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา ๕๒ วรรคท้าย ที่มีข้อสันนิษฐานว่าหากผู้รับประโยชน์นั้นเป็นผู้ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้กระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงินมาก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นผลประโยชน์ที่มีอยู่หรือได้มาโดยไม่สุจริต ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายรัฐซึ่งเป็นโจทก์

๔) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

๔.๑) การร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติตกเป็นของแผ่นดิน

การตรวจสอบถึงที่มาของทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับความร่ำรวยผิดปกติหรือที่เพิ่มขึ้นผิดปกติเป็นสิ่งที่ตรวจสอบได้ยากโดยเฉพาะการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำทุจริตโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่การงานซึ่งพยานหลักฐาน เอกสารที่เกี่ยวข้องล้วนแต่อยู่ในความครอบครองของผู้ถูกกล่าวหา กฎหมายฉบับนี้ได้มีการผลักระการพิสูจน์ไปตกแก่ฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกตินั้นได้พิสูจน์ว่าทรัพย์สินดังกล่าวของตนมิได้เกิดขึ้นจากการร่ำรวยผิดปกติ^{๖๕} ซึ่งตนต้องพิสูจน์หักล้างต่อศาลหากไม่สามารถพิสูจน์ได้ศาลก็จะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินเหล่านั้นตกเป็นของแผ่นดิน โดยศาลจะต้องพิจารณาถึงความสามารถ ความเป็นไปได้ที่จะได้ทรัพย์สินดังกล่าวมาโดยสุจริตซึ่งพิจารณาจากฐานะหรือรายได้ปกติของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ถูกกล่าวหา และการได้ทรัพย์สินมานั้นต้องเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่หรือจากการใช้ตำแหน่งหน้าที่ ส่วนการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานก็จะเป็นไปในระดับคดีแพ่ง

^{๖๔} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๕๑

^{๖๕} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๘๑

๔.๒) การริบทรัพย์สินเนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญา

เนื่องจากการริบทรัพย์สินในลักษณะโทษทางอาญาตามที่ได้กระทำความผิดทางอาญาดังนั้นจึงใช้หลักการพิสูจน์ความผิดและการชั่งน้ำหนักพยานด้วยมาตรฐานคดีอาญา ซึ่งภาระการพิสูจน์เป็นของฝ่ายโจทก์และโจทก์ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำความผิดจริงตามฟ้องโดยปราศจากเหตุสงสัย

ในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การกำหนดภาระการพิสูจน์ในคดีอาญาจะตกแก่ฝ่ายโจทก์ เนื่องจากการลงโทษริบทรัพย์สินผูกติดกับผลคดีอาญาเป็นหลัก หากฝ่ายโจทก์นำสืบได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ศาลจึงจะพิพากษาลงโทษและริบทรัพย์สินได้ แนวความคิดดังกล่าวก็ได้ส่งอิทธิพลมาในยุคปัจจุบันเช่นกัน ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญาและในกฎหมายเฉพาะต่างๆที่มีโทษทางอาญาและมีการลงโทษริบทรัพย์สิน แต่อย่างไรก็ตามยังมีกฎหมายพิเศษบางฉบับที่เริ่มจะมีการหลักการภาระการพิสูจน์ในเรื่องการริบทรัพย์สินให้แก่ฝ่ายจำเลยหรือผู้อ้างกรรมสิทธิ์หรือความเป็นเจ้าของ (Reverse the Burden of Proof) ดังจะเห็นได้จากในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งกำหนดให้เป็นภาระหน้าที่การนำสืบโดยฝ่ายผู้อ้างกรรมสิทธิ์หรือความเป็นเจ้าของ

ในเรื่องการพิจารณาของศาล ศาลจะพิจารณาชั่งน้ำหนักพยานโดยการใช้มาตรฐานทางคดีแพ่ง กล่าวคือต้องพิจารณาว่าฝ่ายใดนำสืบได้เจือสมหรือน่าเชื่อถือมากกว่า และหากฝ่ายคัดค้านอ้างความเป็นเจ้าของทรัพย์สินดังกล่าวนั้นไม่สามารถนำสืบหักล้างได้ตามที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติกฎหมายเหล่านั้น ก็อาจจะเป็นฝ่ายที่แพ้คดีได้ ส่วนในเรื่องภาระการพิสูจน์จะเป็นการหลักการพิสูจน์ไปสู่ผู้คัดค้านการยึดอายัดหรือผู้อ้างความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน จึงเห็นได้ว่าภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานทั้งสองประการนี้จะใช้มาตรฐานในระดับคดีแพ่ง ซึ่งกระบวนการเช่นนี้มิได้ปรากฏในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก่อน

๕.๕.๓ การดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา

การจัดการทรัพย์สินในสมัยปัจจุบัน ได้มีกระบวนการที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น คือการใช้กระบวนการยึด อายัดทรัพย์สินก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งริบทรัพย์สินหรือให้ตกเป็นของแผ่นดิน โดยพบได้ในประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะ เช่นพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๙ ในมาตรา ๒๔ ซึ่งให้อำนาจพนักงานฝ่ายปกครอง พนักงาน

ศุลกากร มีอำนาจตรวจยึดสิ่งใดๆที่จะถูกริบได้ตามกฎหมายฉบับนี้^{๖๖} แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใน เนื้อหาของกฎหมายเฉพาะผู้เขียนจะนำเสนอเฉพาะตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปราม ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการ พอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

๑) กฎหมายอาญาทั่วไป

พิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งให้อำนาจแก่พนักงาน สอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด ในมาตรา ๑๓๑ และมาตรา ๑๓๒ โดยเฉพาะในมาตรา ๑๓๒ ที่กล่าวถึงการยึดทรัพย์ คือการนำสิ่งของมารักษาไว้ในความครอบครองของเจ้าพนักงาน เพื่อเป็น พยานหลักฐานในคดี

เหตุที่ทรัพย์สินถูกยึดไว้เพื่อเป็นของกลางในคดีอาญา มีสองประการได้แก่

๑. เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดในคดีอาญาตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น ยึดสิ่งของซึ่งจะเป็นพยานหลักฐานประกอบการ สอบสวน ได้ส่วนมูลฟ้องหรือพิจารณาคดี ตามมาตรา ๖๙^{๖๗} หรือ มาตรา ๘๕^{๖๘} มาตรา ๙๘^{๖๙}

๒. ยึดไว้เนื่องจากทรัพย์สินนั้นอาจจะถูกริบได้ตามกฎหมายอาญาหรือ เพื่อที่จะริบทรัพย์สินดังกล่าว หากทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ตามประมวลกฎหมาย

^{๖๖} พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๙ มาตรา ๒๔

^{๖๗} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๖๙

“เหตุที่จะออกหมายค้นได้มีดังต่อไปนี้

(๑) เพื่อพบและยึดสิ่งของซึ่งจะเป็นพยานหลักฐานประกอบการสอบสวน ได้ส่วนมูลฟ้องหรือพิจารณา

(๒) เพื่อพบและยึดสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด หรือได้มาโดยผิดกฎหมาย หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าได้ใช้หรือตั้งใจจะ

ใช้ในการกระทำความผิด

(๓) เพื่อพบและช่วยบุคคลซึ่งได้ถูกหน่วงเหนี่ยวหรือกักขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

(๔) เพื่อพบบุคคลซึ่งมีหมายให้จับ

(๕) เพื่อพบและยึดสิ่งของตามคำพิพากษาหรือตามคำสั่งศาล ในกรณีที่จะพบหรือจะยึดโดยวิธีอื่นไม่ได้แล้ว”

^{๖๘} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๕

“เจ้าพนักงานผู้จับหรือรับตัวผู้ถูกจับไว้ มีอำนาจค้นตัวผู้ต้องหา และยึดสิ่งของต่าง ๆ ที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ การค้นนั้นจักต้องทำโดยสุภาพ ถ้าค้นผู้หญิงต้องให้หญิงอื่นเป็นผู้ค้น

สิ่งของใดที่ยึดไว้เจ้าพนักงานมีอำนาจยึดไว้จนกว่าคดีถึงที่สุด เมื่อเสร็จคดีแล้วก็ให้คืนแก่ผู้ต้องหาหรือแก่ผู้อื่น ซึ่งมี สิทธิเรียกร้องขอคืนสิ่งของนั้น เว้นแต่ศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น”

^{๖๙} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๙๘

“การค้นในที่โรฐานนั้นจะค้นได้แต่เฉพาะเพื่อหาตัวคนหรือสิ่งของที่ต้องการค้นเท่านั้น แต่มีข้อยกเว้นดังนี้

(๑) ในกรณีที่ค้นหาสิ่งของโดยไม่จำกัดสิ่ง เจ้าพนักงานผู้ค้นมีอำนาจยึดสิ่งของใด ๆ ซึ่งน่าจะใช้เป็นพยานหลักฐานเพื่อ เป็นประโยชน์หรือยังผู้ต้องหาหรือจำเลย

(๒) เจ้าพนักงานซึ่งทำการค้นมีอำนาจจับบุคคลหรือสิ่งของอื่นในที่ค้นนั้นได้ เมื่อมีหมายอีกต่างหาก หรือในกรณี ความผิดซึ่งหน้า

อาญา เช่น เป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือมีไว้เป็นความผิด^{๗๐}

เมื่อเจ้าพนักงานได้ยึดทรัพย์สินไว้แล้ว ในมาตรา ๘๕ ได้ให้อำนาจเจ้าพนักงานในการยึดทรัพย์สินไว้จนกว่าคดีถึงที่สุด และเมื่อเสร็จสิ้นคดีแล้วก็อาจจะส่งคืนแก่ผู้ต้องหาหรือผู้อื่น เว้นแต่ทรัพย์สินนั้นศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น

ผู้มีอำนาจในการยึดทรัพย์สิน เมื่อพิจารณาจากประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ตามมาตรา ๒ (๑๖) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งก็หมายถึงเจ้าพนักงานที่กฎหมายให้มิอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน

๒) พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

การยึดอายัดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ คือกระบวนการตรวจสอบทรัพย์สิน ซึ่งจะเริ่มต้นโดยมีคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน ตามมาตรา ๑๕ ซึ่งประกอบไปด้วยปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานกรรมการ อัยการสูงสุดเป็นรองประธานกรรมการ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ อธิบดีกรมที่ดิน อธิบดีกรมบังคับคดี อธิบดีกรมศุลกากร อธิบดีกรมสรรพากร และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นกรรมการ และเลขาธิการเป็นกรรมการและเลขานุการ เป็นผู้วินิจฉัยว่าทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบนั้น เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือไม่ ตามมาตรา ๑๖ (๓) โดยพิจารณาฐานความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามคำนิยามในมาตรา ๓^{๗๑}

เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินของผู้ต้องหาเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดแล้ว คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินหรือในกรณีจำเป็นเร่งด่วน เลขาธิการ ป.ป.ส. ตามมาตรา ๑๕ เป็นผู้ที่มีอำนาจตรวจสอบทรัพย์สิน ซึ่งอาจจะขยายไปถึงการตรวจสอบทรัพย์สินบุคคลอื่นได้ด้วย

คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินเป็นผู้วินิจฉัยว่า ทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือไม่ ตามมาตรา ๑๖ (๓) ซึ่งใน

^{๗๐} ธรรมชัย แสงเสียว, "บทบาทของพนักงานสอบสวนในของกลางคดีอาญา" (ปริญญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๗.

^{๗๑} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๓ "...ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด" หมายความว่า การผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย หรือมีไว้ในครอบครอง เพื่อจำหน่ายซึ่งยาเสพติด และให้หมายความรวมถึง การสมคบ สนับสนุน ช่วยเหลือ หรือพยายามกระทำความผิดดังกล่าวด้วย..."

ขั้นตอนนี้ผู้ถูกตรวจสอบหรือผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มีสิทธินำพยานหลักฐานมาแสดงว่าทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบไม่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือได้รับโอนมาโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดีหรือในทางกุศลสาธารณะ ซึ่งถ้าผู้ถูกตรวจสอบหรือผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินสามารถพิสูจน์ได้จะไม่มี การดำเนินการใดๆกับทรัพย์สินนั้นต่อไป

ในกระบวนการตรวจสอบทรัพย์สิน คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน มีอำนาจในการสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวได้จนกว่าจะมีการวินิจฉัยตามมาตรา ๑๖(๓) แต่ทั้งนี้ต้องมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าทรัพย์สินนั้นอาจมีการโอน ยักยอก ซุกซ่อน หรือกรณีที่มีเหตุผล และความจำเป็นอย่างอื่นซึ่งเป็นเงื่อนไขตามมาตรา ๒๒ วรรคสอง อำนาจเช่นนี้ ถือเป็นสาระสำคัญของกระบวนการยึด อายัดทรัพย์สินโดยเจ้าหน้าที่รัฐหรือฝ่ายปกครอง

การยึดอายัดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นนำไปสู่การริบทรัพย์สินเท่านั้นและริบทรัพย์สินในประเภทที่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิด มิได้มีเพื่อการยึดไว้เป็นพยานหลักฐานทางคดีแต่อย่างใด เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการตัดวงจรทางการเงินหรือประโยชน์ใดๆทางทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการกระทำความผิดของตนเป็นสำคัญ จึงไม่มีความจำเป็นต้องนำบรรดาทรัพย์สินเหล่านั้นมาใช้พิสูจน์ความผิดของผู้กระทำความผิดว่าได้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือไม่ แต่ในทางกลับกันผู้ถูกตรวจสอบทรัพย์สินหรือเจ้าของทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดนั้น จะต้องแสดงหลักฐานพิสูจน์ว่าทรัพย์สินเหล่านั้นมิใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือได้รับโอนทรัพย์สินนั้นมาโดยสุจริตและมีค่าตอบแทนหรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกุศลสาธารณะ^{๗๒}

๓) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

เริ่มจากคณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจในการตรวจสอบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดและเสนอรายงานผลการตรวจสอบต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน หากมีหลักฐานซึ่งเชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินจะดำเนินการส่งเรื่องดังกล่าวให้พนักงานอัยการพิจารณาหากเห็นว่าเหตุผลเพียงพอก็จะดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลให้มีคำสั่งริบทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน

^{๗๒} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๒

ในระหว่างการตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรม คณะกรรมการธุรกรรมอาจใช้วิธีการชั่วคราวก่อนที่จะดำเนินการยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เพื่อยับยั้งมิให้ทรัพย์สินนั้นถูกยกย้ายถ่ายเทจนไม่อาจติดตามริบได้หรือกล่าวคือไม่มีตัวทรัพย์สินหลงเหลืออีกต่อไป โดยอาจดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราว ตามมาตรา ๔๘

เมื่อปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้เลขาธิการส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยเร็วตามมาตรา ๔๙ และภายหลังจากการยื่นคำร้องดังกล่าวหากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย หรือยกย้ายไปเสียซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด เลขาธิการ ป.ป.ง.จะส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำขอให้ศาลคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวก่อนจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินได้ ซึ่งก็จะเป็นอำนาจตามมาตรา ๕๕ ของเลขาธิการ ป.ป.ง.ในการยึดอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวอีกชั้นหนึ่ง เพียงแต่ต้องให้ศาลเป็นผู้ทำคำสั่งตามที่ร้องขอดังกล่าว

การยึด อายัดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดในท้ายที่สุด เช่นเดียวกับการริบตามพระราชบัญญัติมาตรการฯ โดยมีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดหรือบริสุทธิ์ในคดีอาญา และอำนาจในการยึดอายัดนั้นก็เป็อำนาจของฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยการยึด อายัดทรัพย์สินชั่วคราวเพื่อเป็นการป้องกันการยกย้าย ถ่ายเท โอนทรัพย์สิน และเพื่อจะให้การบังคับการริบทรัพย์สินหรือให้ตกเป็นของแผ่นดินสัมฤทธิ์ผล

๔) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

๔.๑) การร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติตกเป็นของแผ่นดิน

กระบวนการจัดการทรัพย์สินก่อนมีคำพิพากษาตามกฎหมายฉบับนี้ เป็นการยึด อายัดทรัพย์สินชั่วคราวในบรรดาทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติและมีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าจะมีการ โอนยกย้าย แปรสภาพ หรือซุกซ่อนทรัพย์สินดังกล่าว โดยเป็นอำนาจของคณะกรรมการ ป.ป.ช.^{๗๓} ตามมาตรา ๗๘ ซึ่งถือเป็นกระบวนการจัดการทรัพย์สินที่จะนำไปสู่การร้องขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินหรือการริบทรัพย์สินในที่สุด

^{๗๓} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๗๘

๔.๒) การริบทรัพย์สินเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญา

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการนี้ยังไม่มีกำหนดมาตรการยึดอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวดังเช่นมาตรการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแต่อย่างใด จึงต้องให้มีคำพิพากษาลงโทษเสียก่อนจึงจะริบทรัพย์สินได้

ในยุคคลสิฐูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษาเริ่มปรากฏทางคดีอาญาแล้ว โดยจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ โดยให้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่สืบสวนหาบุคคลหรือสิ่งของไว้เพื่อใช้เป็นพยานพิสูจน์ความผิดซึ่งก็จะมีผลต่อการริบทรัพย์สินดังกล่าวได้ในที่สุด นอกจากนี้ยังมีกระบวนการยึดอายัดทรัพย์สินในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งด้วยซึ่งจะเห็นได้จากที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ ส่วนในยุคนปัจจุบัน กระบวนการยึดทรัพย์สินซึ่งเป็นการจัดการทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษาก็ได้นำมาใช้กับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเช่นกัน ซึ่งการยึดอายัดทรัพย์สินเพื่อการริบทรัพย์สินในภายหลังนั้นจะพบได้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งใช้เป็นหลักทั่วไปและกฎหมายเฉพาะตามที่ได้นำเสนอไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์ของการยึดอายัดไว้เพื่อเป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิด ความบริสุทธิ์ ในคดีอาญาของบุคคลดังกล่าวด้วย กระบวนการยึดอายัดทรัพย์สินนั้น เป็นอำนาจของฝ่ายปกครองซึ่งมีเพื่อวัตถุประสงค์หลักๆสองประการคือ ๑. เพื่อนำไปสู่การริบทรัพย์สิน ๒. เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดในคดี กระบวนการดังกล่าวนี้มีขึ้นก่อนศาลจะมีคำพิพากษาในคดีอาญา ถือเป็นมาตรการที่มีผลสำคัญต่อการริบทรัพย์สินเพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดได้อีกประการหนึ่ง

๕.๕.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น

๑) ประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๗๘ “ในกรณีที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ตรวจสอบพบว่าทรัพย์สินรายได้ของผู้ถูกกล่าวหาเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการรัวรายผิดปกติและมีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าจะมีการโอน ยักยอก แปรสภาพ หรือซุกซ่อนทรัพย์สินดังกล่าว ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจออกคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราว ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้ถูกกล่าวหาที่จะยื่นคำร้องขอผ่อนผันเพื่อขอรับทรัพย์สินนั้นไปใช้ประโยชน์โดยมีหรือไม่มีประกันหรือหลักประกันก็ได้

เมื่อมีการยึดหรืออายัดทรัพย์สินชั่วคราวตามวรรคหนึ่งแล้ว ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. จัดให้มีการพิสูจน์เกี่ยวกับทรัพย์สินโดยเร็ว ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่สามารถแสดงหลักฐานได้ว่าทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดชั่วคราวมิได้เกี่ยวข้องกับการรัวรายผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ต่อไป จนกว่าคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะมีมติว่าข้อกล่าวหาไม่มีมูลซึ่งต้องไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันยึดหรืออายัด หรือจนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องในคดีนั้น แต่ถ้าสามารถพิสูจน์ได้ก็ให้คืนทรัพย์สินแก่ผู้นั้น”

การริบทรัพย์สินเป็นการลงโทษทางอาญาประเภทหนึ่ง ดังนั้นหากจะลงโทษบุคคลใด ก็ต้องปรากฏว่าบุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดและมีคำพิพากษาลงโทษเสียก่อน ทรัพย์สินหากเป็นของบุคคลอื่นผู้สุจริตโดยหลักจะไม่สามารถริบได้เพราะมิใช่ผู้กระทำความผิด

ทรัพย์สินที่ริบได้โดยมิต้องพิจารณาเจ้าของ คือ มาตรา ๓๒ แม้จะเป็นของบุคคลอื่น หรือจะมีผู้ถูกพิพากษาลงโทษหรือไม่ แต่การริบทรัพย์สินตามมาตรา ๓๓-๓๔ ถ้าเป็นทรัพย์สินของบุคคลอื่น ศาลจะสั่งริบไม่ได้ เว้นแต่ผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริงรู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

กรณีที่ไม่ปรากฏหลักฐานในสำนวนว่าทรัพย์สินที่ริบเป็นของบุคคลอื่น แต่ต่อมาภายหลังปรากฏเป็นของบุคคลอื่น บุคคลดังกล่าวต้องมาร้องขอคืน ตามมาเงื่อนไขในมาตรา ๓๖ คือ บุคคลดังกล่าวมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วย ซึ่งคำว่ารู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด มิได้หมายความว่าเจ้าของทรัพย์สินต้องรู้เห็นถึงขนาดเป็นผู้สมคบ ตัวการร่วมหรือผู้สนับสนุนในการกระทำความผิด เพียงแต่รู้ว่ามิให้นำทรัพย์สินของตนไปใช้ และตนเองได้สมัครใจปล่อยให้ทรัพย์สินไปใช้โดยไม่ขัดขวางก็เป็นการเพียงพอ^{๗๔} ซึ่งการร้องขอคืนทรัพย์สินต้องร้องขอต่อศาลภายในหนึ่งปีนับแต่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่หากผู้เป็นเจ้าของมิได้มาร้องขอคืนภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่คำพิพากษาถึงที่สุด กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวก็จะตกเป็นของแผ่นดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๓๒๗

อย่างไรก็ตามหากว่าทรัพย์สินดังกล่าวมิได้มีคำพิพากษาสั่งให้ริบทรัพย์สินดังกล่าวแล้ว ก็ต้องคืนทรัพย์สินนั้นให้แก่เจ้าของซึ่งมีหลักเกณฑ์บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๘ กล่าวคือ เมื่อปรากฏในสำนวนแน่ชัดว่ามีใครเป็นเจ้าของ ศาลจะสั่งคืนให้แก่ผู้นั้น แต่ถ้ายังไม่ปรากฏตัวเจ้าของก็ต้องส่งคืนให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ซึ่งส่งให้แก่ศาลและเป็นหน้าที่ของบุคคลดังกล่าวที่จะต้องรักษาให้เจ้าของต่อไป

๒) พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

คุ้มครองสิทธิของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัติฉบับนี้จะพบได้ตั้งแต่ในชั้นการตรวจสอบทรัพย์สิน หรือการยึดอายัดทรัพย์สินชั่วคราว โดยผู้ถูกซึ่งอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินสามารถแสดงหลักฐานได้ว่าทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบไม่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือได้รับโอนมาโดยสุจริตและมีค่าตอบแทนหรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกุศลสาธารณ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๒ ส่วนเรื่องการพิสูจน์สิทธิของ

^{๗๔}จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค ๑, หน้า ๑๐๙๐.

บุคคลอื่นจะเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๒๙ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ ๕.๕.๒ การการพิสูจน์ และการชั่งน้ำหนักพยานแล้ว และการขอรับทรัพย์สินคืนก็ได้มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓ โดยการยื่นคำร้องพร้อมทั้งเอกสารหลักฐานต่อคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน

สำหรับทรัพย์สินที่เป็นประเภทของกลางในคดีอาญา ตามมาตรา ๓๐ วรรคแรก บรรดาเครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ เครื่องจักรกลหรือทรัพย์สินอื่นใดที่ใช้ในการกระทำความผิด เกี่ยวกับยาเสพติดหรือใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิด บุคคลซึ่งอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินสามารถยื่นคำร้องขอเข้ามาในคดีก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งได้ ตามมาตรา ๓๐ วรรคสอง และตนต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าตนไม่มีโอกาสทราบหรือไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการกระทำความผิด และจะมีการนำทรัพย์สินดังกล่าวไปใช้ในการกระทำความผิดหรือได้ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิด หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หากพิสูจน์ไม่ได้ ทรัพย์สินดังกล่าวอาจจะถูกริบ ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๐ วรรคท้าย

๓) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

ผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินต้องแสดงให้เห็นว่าตนเป็นเจ้าของที่แท้จริง และทรัพย์สินนั้นไม่ใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือตนเป็นผู้รับโอนโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือได้มาโดยสุจริตและตามสมควรในทางศีลธรรมอันดีหรือในทางกุศลสาธารณะซึ่งตนต้องยื่นคำร้องเพื่อคัดค้านหรือยื่นคำร้องขอคุ้มครองสิทธิได้ ก่อนศาลมีคำสั่งซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา ๕๐ ในการพิจารณาของศาล หากศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้วปรากฏในภายหลังว่าเข้าเงื่อนไขตามมาตรา ๕๐ ให้ศาลมีคำสั่งคืนทรัพย์สินนั้นหรือกำหนดเงื่อนไขในการคุ้มครองสิทธิของผู้รับประโยชน์ หากไม่สามารถคืนทรัพย์สินหรือคุ้มครองสิทธิได้ก็ให้ใช้ราคาค่าเสียหายแทน แต่ต้องมีเงื่อนไขว่าจะต้องยื่นคำร้องดังกล่าวนี้ภายในหนึ่งปีนับแต่คำสั่งศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินถึงที่สุด และผู้ร้องต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่สามารถยื่นคำร้องคัดค้านตามมาตรา ๕๐ ได้เพราะไม่ทราบถึงประกาศหรือหนังสือแจ้งหรือมีเหตุขัดข้องอันสมควรประการอื่น^{๗๕} ซึ่งถือเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้อ้างเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือบุคคลอื่นอีกประการหนึ่ง

นอกจากนี้หากเกิดกรณีที่มีการนำทรัพย์สินที่มีการยึดหรืออายัดไว้นำออกขายทอดตลาดหรือนำไปใช้ประโยชน์ในทางราชการแล้ว และปรากฏในภายหลังว่าทรัพย์สินเหล่านั้นไม่ใช่ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด จะต้องคืนทรัพย์สินดังกล่าวนี้พร้อมทั้งชดเชยค่าเสียหายและ

^{๗๕} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๕๓

ค่าเสื่อมสภาพตามจำนวนให้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองได้ หรือหากไม่อาจคืนทรัพย์สินได้ก็ต้องชดใช้ราคาพร้อมทั้งดอกเบี้ยให้แก่บุคคลดังกล่าวไปตามมาตรา ๕๗^{๗๖}

๔) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๕๒

พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีหน้าที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตน คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ซึ่งทรัพย์สินที่ต้องแสดงรายการนั้น ให้รวมทั้งทรัพย์สินและหนี้สินในต่างประเทศและให้รวมถึงทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มอบหมายให้อยู่ในความครอบครองหรือดูแลของบุคคลอื่นไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมด้วย^{๗๗} และในการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินเพื่อพิสูจน์ความถูกต้องและความมีอยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สินหรือการตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินจากการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หากมีพฤติการณ์ปรากฏหรือมีเหตุอันควรสงสัยเกี่ยวกับการได้มาซึ่งทรัพย์สินและหนี้สินรายการใดโดยไม่ชอบ หรือมีพฤติการณ์อันควรเชื่อได้ว่าจะมีการโอน ยักยอก แปรสภาพ หรือซุกซ่อนทรัพย์สิน หรือปรากฏพฤติการณ์ว่ามีการถือครองทรัพย์สินแทน อันมีลักษณะเป็นการมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจดำเนินการตรวจสอบธุรกรรมทางการเงินหรือการได้มาซึ่งทรัพย์สินและหนี้สินนั้นได้ เพื่อร้องขอให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ตามมาตรา ๓๗/๒^{๗๘} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หากมีการพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาอยู่นั้นอยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่นหรือมีการถือครองทรัพย์สินแทนก็อาจถูกริบได้ แต่เรื่องการพิสูจน์หักล้างยังคงเป็นหน้าที่ผู้ถูกกล่าวหา ตามมาตรา ๘๑ วรรคท้าย นอกจากนี้ในมาตรา ๘๒ ยังให้อำนาจศาลในการสั่งเพิกถอนการโอนหรือระงับการกระทำใดๆเกี่ยวกับทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทำหลังจาก คณะกรรมการ ป.ป.ช. สั่งให้ เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ถูกกล่าวหาตามมาตรา ๗๙

ส่วนในเรื่องของการขอคืนทรัพย์สิน กรณีที่ คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีคำสั่งยึดอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว ตามมาตรา ๗๘ ก็ไม่ตัดสิทธิผู้ถูกกล่าวหาที่จะยื่นคำร้องขอผ่อนผันเพื่อขอรับทรัพย์สินนั้นไปใช้ ประโยชน์โดยมีหรือไม่มีประกันหรือหลักประกันก็ได้ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๗๘ วรรคท้าย และกรณีถูกศาลสั่งเพิกถอนการโอนหรือระงับการกระทำใด ตามมาตรา ๘๒ นั้นก็มีการยกเว้นแก่ผู้รับโอนทรัพย์สินหรือรับประโยชน์ได้หากตนจะแสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่าตนได้รับโอน

^{๗๖} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๕๒ มาตรา ๕๗

^{๗๗} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๕๒ มาตรา ๓๒

^{๗๘} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๕๒ มาตรา ๓๗/๒

ทรัพย์สินหรือประโยชน์นั้นมาโดยสุจริตและ มีค่าตอบแทน ในช่วงท้ายของมาตราดังกล่าว แต่หากเป็นมาตรการริบทรัพย์สินเนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญาตามที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับนี้ ในเรื่องสิทธิในทางทรัพย์สินของผู้อื่นนั้นจะได้รับความคุ้มครองและต้องคืนให้แก่ผู้นั้น หากเข้าเงื่อนไขคือเป็นทรัพย์สินของผู้อื่นที่มีได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒๓/๖ มาตรา ๑๒๓/๗^{๗๙} ซึ่งก็มีหลักการเช่นเดียวกับที่อยู่ในประมวลกฎหมายอาญา เนื่องจากการริบทรัพย์สินในลักษณะเป็นการลงโทษจึงต้องพิจารณาความผิดของผู้กระทำเป็นหลัก บุคคลอื่นจึงสมควรต้องได้รับผลกระทบด้วย

การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นในยุคปัจจุบันนั้น มีการคุ้มครองสิทธิของบุคคลอื่นมากยิ่งขึ้นกว่าในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๖ ซึ่งบัญญัติหลักการและวิธีการที่แน่นอนและชัดเจนให้แก่เจ้าของเพื่อขอคืนทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งจะพบว่าไม่มีกำหนดไว้แน่ชัดในกฎหมายลักษณะอาญาร.ศ. ๑๒๗^{๘๐}

แต่อย่างไรก็ตามการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลภายนอกในยุคปัจจุบันตามกฎหมายเฉพาะที่ได้ศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้กลับแสดงให้เห็นถึงภาระหน้าที่ในการพิสูจน์นำสืบความบริสุทธิ์ของตน เป็นการผลักภาระการพิสูจน์ด้วยผลของกฎหมาย ที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องมาจากว่าปัญหาอาชญากรรมที่มุ่งประโยชน์ทางทรัพย์สินนั้นมีความซับซ้อนในรูปแบบและสร้างความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจอย่างมหาศาล นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายอาชญากรรมหรือองค์กรอาชญากรรม ผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินที่ได้รับจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนผู้ถือครองทรัพย์สิน เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการที่เจ้าหน้าที่ผู้ปราบปรามตามกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่จะเข้ามาดำเนินการกับทรัพย์สินและผลประโยชน์เหล่านั้น จึงเกิดเป็นข้อสันนิษฐานของกฎหมายขึ้นมา และทรัพย์สินเหล่านั้นหาใช่จะถูกตรวจสอบหรือการยึดอายัดทรัพย์สินกันได้อย่างง่ายดาย หากแต่เป็นทรัพย์สินที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะเกี่ยวเนื่องหรือเกี่ยวกับการกระทำความผิด แนวความคิดดังกล่าวจึงนำไปสู่มาตรการริบทรัพย์สินที่มุ่งสกัดกั้นวงจรทางการเงิน ผลประโยชน์ทางทรัพย์สินและเป็นการปราบปรามอาชญากรรมให้ดียิ่งขึ้น

^{๗๙} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

มาตรา ๑๒๓/๖ “ในการริบทรัพย์สินเนื่องจากการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้

นอกจากศาลจะมีอำนาจริบทรัพย์สินตามกฎหมายที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้ว ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้ด้วย เว้นแต่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด...”

มาตรา ๑๒๓/๗ “บรรดาทรัพย์สินดังต่อไปนี้ให้ริบเสียทั้งสิ้น เว้นแต่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด...”

^{๘๐} พิชิตน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๕๔

๕.๕.๕ การบริหารจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบ

๑) ประมวลกฎหมายอาญา

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว ทรัพย์สินที่ศาลสั่งให้ริบไม่ว่าเป็นการริบโดยเด็ดขาดหรืออยู่ในดุลพินิจของศาลก็ตาม คำพิพากษาดังกล่าวจะมีผลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๓๕ และไม่ว่าทรัพย์สินดังกล่าวจะเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลยหรือบุคคลภายนอก กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวจะตกมาสู่แผ่นดิน ซึ่งไม่ว่าผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินดังกล่าวนั้นจะยินยอมในการสละการครอบครองหรือไม่ก็ตาม ในการบริหารจัดการทรัพย์สินตามที่มีคำสั่งริบโดยประมวลกฎหมายอาญานี้ ยังไม่มีกองทุนใดในการบริหารจัดการกับทรัพย์สินดังกล่าว หากแต่ทรัพย์สินดังกล่าวมักจะอยู่ในความครองของพนักงานสอบสวนหรือเจ้าพนักงานตำรวจผู้จับกุมหรือเจ้าหน้าที่ผู้เก็บรักษาของกลาง ซึ่งทรัพย์สินที่ศาลมีคำพิพากษาทั้งให้ริบตกเป็นของแผ่นดินนั้น ในคดีอาญาเรียกว่าทรัพย์สินของกลางซึ่งการดำเนินการกับทรัพย์สินเหล่านี้ได้มีกำหนดไว้ในประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ ๑๕ ว่าด้วยเรื่องของกลางและของส่วนตัวผู้ต้องหา และระเบียบข้อบังคับการรักษาของกลางกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๘๐ ดังนี้

๑. ของกลางที่ศาลเป็นผู้เก็บรักษานั้น เมื่อศาลเห็นว่าหมดความจำเป็นที่จะเก็บรักษาไว้ต่อไป ศาลจะแจ้งให้พนักงานอัยการแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไปรับของกลางมาเก็บรักษา ก็ให้ หัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้รักษาการแทนที่ส่งของกลางไปจัดการ รับมาเก็บรักษาไว้ต่อไป เมื่อคดีถึงที่สุด ศาลมีคำสั่งหรือพิพากษาเกี่ยวกับของกลางนั้นอย่างไร ให้หัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้รักษาการแทนจัดการตามคำสั่งหรือคำพิพากษาศาลต่อไป คือ

๑.๑ ถ้าของกลางที่ยึดไว้ที่สถานีตำรวจก็ให้หัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้รักษาการแทนจัดการขายทอดตลาด หรือส่งคืนให้แก่ผู้มีสิทธิ์รับคืนไปตามคำพิพากษานั้นๆ ในเวลาอันควร

๑.๒ ถ้าของกลางนั้นศาลสั่งคืนเจ้าของให้หัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้รักษาการแทนจัดการติดต่อนำเจ้าของไปขอรับจากศาล หรือไปรับจากศาลเองแล้วลงบัญชีกับรายงานประจำวันให้เจ้าของลงนามรับไปก็ได้ เว้นไว้แต่ของกลางนั้นเจ้าของไปรับคืนจากศาลเอง

ถ้าศาลมิได้สั่งการเกี่ยวกับของกลางก็ให้ผู้รักษาติดต่อกับพนักงานอัยการผู้ว่าคดีนั้น ยื่นคำร้องขอคำสั่งศาลเกี่ยวกับของกลางนั้นต่อไป ถ้าศาลสั่งว่าของกลางนั้นเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนพิจารณาดำเนินการ ก็พิจารณาดำเนินการไปตามความเหมาะสมได้^{๘๑}

^{๘๑} ประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ ๑๕ บทที่ ๑ ข้อ ๔๑๕

๒. ของกลางสิ่งใดที่จะขายทอดตลาด ถ้าเห็นว่าของกลางนั้นเป็นประโยชน์ใช้ในราชการตำรวจได้ให้หัวหน้าสถานี หรือผู้รักษาการแทนรายงานเสนอเหตุผลไปยังผู้บังคับการหรือผู้รักษาการแทนเป็นผู้พิจารณาสั่งก่อนขายทอดตลาด^{๕๒}

๓. การขายทอดตลาดของกลาง ให้ตั้งกรรมการประกอบด้วย หัวหน้าสถานี หรือผู้รักษาการแทนเป็นประธาน และมีนายตำรวจชั้นสัญญาบัตร ๑ นาย ชั้นประทวน ๑ นาย เป็นกรรมการพิจารณาขายให้ได้ราคาใกล้เคียงราคาท้องตลาดในขณะนั้น^{๕๓}

หลักเกณฑ์ในการขายทอดตลาดนอกจากจะต้องปฏิบัติตามประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีแล้ว ในข้อ ๔๑๘ เรื่องของการเก็บรักษาของกลางนั้น ได้กำหนดให้ต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๘๐ ซึ่งเมื่อได้ทำการขายทอดตลาดเสร็จสิ้นแล้ว ผลของการขายได้เงินเท่าใด ต้องให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทราบ แล้วนำเงินราคาที่ยังไม่ได้ตลอดจนเงินมัดจำที่รับส่งเป็นรายได้ของรัฐบาลตามระเบียบ โดยผ่านคลังจังหวัด เว้นแต่จะเป็นการขายของกลาง ที่ยังไม่เด็ดขาดตามที่ได้กล่าวไว้ใน ข้อ ๓๔ ซึ่งต้องรักษาเงินไว้แทนของ^{๕๔} ส่วนของกลางที่ยังไม่ได้เด็ดขาด ได้แก่ ของกลางที่เป็นของสดและเสี้ง่าย หรือของที่จะเห็นได้ว่าจะสูญสภาพ หรือถ้ารักษาไว้เข้าไปจะเป็นการเสียหายหรือค่าใช้จ่ายจะเกินส่วนกับค่าแห่งของนั้นแล้ว ให้พิจารณาดังนี้ คือ

ก. ถ้าเป็นของกลางในคดีอาญา ที่พินิจเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ในการที่จะพิสูจน์ทางคดี หรือหากปล่อยไว้ให้สูญเสีสภาพแล้วจะไม่เกิดผลในการพิสูจน์ในทางคดีได้ ก็ให้จัดการคืนเจ้าของหรือขายทอดตลาดเสีย แล้วแต่กรณีเว้นแต่จะมีกฎหมายบังคับไว้เป็นอย่างอื่น ๆ

ข. ถ้าเป็นของกลางอย่างอื่น ให้จัดการขายทอดตลาดได้

การคืนหรือขายในลักษณะเช่นนี้ ถ้าเป็นของกลางที่ยังไม่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งเด็ดขาดประการใด ให้ผู้มีหน้าที่รักษายันที่รายการอันเป็นเรื่องพอจะให้พิสูจน์ในทางคดีได้ หรือให้บุคคลผู้มีสิทธิจะได้รับของนั้นๆ อาจทราบได้ว่าเป็นของๆตน และพิสูจน์สิทธิได้แล้ว ให้รักษาตัวเงินราคาขายไว้แทนของกลางนี้ ถ้าเป็นจำนวนมาก หรือมีเหตุสมควรให้นำฝากคลังรักษาไว้ ถ้าเป็นของกลางที่มีคำสั่งหรือคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาด ก็ไม่ต้องบันทึกข้อความดังกล่าวข้างต้น และให้คืนตัวเงินแก่ผู้มีสิทธิควรได้รับ หรือรวบรวมส่งคลังเป็นของรัฐบาลแล้วแต่กรณี การคืนหรือขายตามที่กล่าวข้างต้น ถ้าของที่ไม่จำเป็นจะต้องจัดการขายอย่างรีบด่วนเพื่อประโยชน์แก่ของนั้นแล้ว ให้รายงานขออนุญาตผู้ว่าราชการจังหวัดก่อน

^{๕๒} ประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ ๑๕ บทที่ ๑ ข้อ ๔๑๖

^{๕๓} ประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ ๑๕ บทที่ ๑ ข้อ ๔๑๗

^{๕๔} ระเบียบข้อบังคับการเก็บรักษาของกลางกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๘๐ ข้อ ๓๐

ส่วนการเก็บรักษาของกลางให้ปฏิบัติดังต่อไปนี้^{๘๕}

๑) ของกลางสิ่งใดมาถึงสถานีตำรวจ ให้ พนักงานสอบสวนจดรูปพรรณสิ่งของลงในรายงานประจำวันและสมุดยึดทรัพย์สินของกลาง แล้วเขียนเลขลำดับที่ยึดทรัพย์สินติดไว้กับสิ่งของนั้นให้มั่นคง อย่าให้หลุดหรือสูญหายได้และเก็บของกลางนั้นไว้ในหีบ หรือตู้เก็บของกลาง ใส่กุญแจให้เรียบร้อย เว้นแต่ของกลางนั้นมีค่ามาก เช่น เครื่องเพชร เครื่องทองรูปพรรณ เงินจำนวนมาก หรือเอกสารสำคัญต่าง ๆ ให้เก็บรักษาไว้ในกำป็น

การยึด การมอบ การรับคืนของกลาง ให้ผู้ยึด ผู้มอบ ผู้รับ ลงชื่อไว้ในสมุดยึดทรัพย์สินของกลางและรายงานประจำวันเป็นสำคัญ

๒) ให้หัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้รักษาการแทน เป็นผู้รับผิดชอบเก็บรักษาลูกกุญแจและหีบของกลาง

๓) ของกลางที่เก็บรักษาไว้นั้น เมื่อเห็นว่าหมดความจำเป็นที่จะเก็บรักษาไว้ต่อไป ก็ให้ดำเนินการตามข้อ ๔๑๕ ,๔๑๖ หรือ ๔๑๗ แล้วแต่กรณี

๔) ของกลางในคดีอาญา ที่ทราบตัวผู้มีสิทธิจะได้รับของคืนอยู่แล้ว เมื่อเจ้าหน้าที่ได้แจ้งหรือประกาศให้ทราบ แต่ผู้นั้นยังไม่ได้มารับของไปเกินกว่า ๑ ปี นับแต่วันที่แจ้งหรือประกาศให้ทราบ ก็ให้รับของนั้นเป็นของรัฐบาล และหมายเหตุไว้ในบัญชี แล้วจัดการต่อไปดังเช่นของที่ต้องริบ

๕) ของกลางในคดีอาญาที่ไม่ทราบตัวผู้มีสิทธิจะได้รับของคืน ให้ประกาศหาเจ้าของภายใน ๕ ปี นับแต่วันประกาศ ถ้าไม่ได้ตัวผู้มีสิทธิมารับของนั้น ก็ให้รับเป็นของรัฐบาลและให้จัดการทำนองเดียวกัน

อนึ่ง ถ้าปรากฏตัวผู้มีสิทธิจะได้รับของคืนในระหว่างเวลาประกาศ และเจ้าหน้าที่ผู้รักษาได้แจ้ง ให้ทราบแล้วแต่ผู้นั้นยังไม่ได้มารับของคืนไปเช่นนี้ การที่จะริบเป็นของรัฐบาลให้ถือกำหนดเวลา ๑ ปี นับแต่วันที่ผู้มีสิทธิได้ทราบ ถ้ากำหนดเวลา ๕ ปี ที่ประกาศไว้จะถึงกำหนดเวลาที่เร็วกว่า ก็ให้ถือกำหนดเวลาที่เร็วกว่านั้น

๖) ของกลางอย่างอื่นที่ปรากฏตัวผู้มีสิทธิจะได้รับตามกฎหมายแล้ว แต่ผู้นั้นยังไม่ได้มารับของไป ถ้าเป็นอสังหาริมทรัพย์ภายในกำหนดเวลา ๑๐ ปี หรือสังหาริมทรัพย์ภายในกำหนดเวลา ๕ ปี นับแต่วันที่ผู้นั้นมีสิทธิจะได้รับของไปจากเจ้าหน้าที่ผู้เก็บรักษา ก็ให้รับเป็นของรัฐบาล และจัดการทำนองเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ ให้เจ้าหน้าที่ผู้รักษา แจ้งหรือประกาศให้ผู้นั้นมารับของคืนเสีย

^{๘๕} ประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ ๑๕ บทที่ ๑ ข้อ ๔๑๘

๗) การแจ้งหรือประกาศของเจ้าหน้าที่ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น เจ้าหน้าที่ผู้รักษาไม่จำเป็นจะต้องฟ้องว่าผู้มีสิทธิควรจะได้รับ ไม่ได้ทราบข้อความที่แจ้งหรือประกาศเป็นเหตุให้ผู้นั้นได้รับของคืน แต่ถ้าภายในกำหนดเวลาที่กล่าวนั้น ผู้มีสิทธิควรได้รับและแสดงความประสงค์ที่จะรับของคืน แต่มีเหตุขัดข้องมารับของคืนไม่ได้ ก็ให้เจ้าหน้าที่ผู้รักษาพิจารณา ถ้าเห็นเป็นความจำเป็นจะผ่อนผันให้เวลาแก่ผู้นั้นต่อไปอีกตามสมควรก็ได้

ถ้าผู้มีสิทธิควรได้รับของกลางนั้น แสดงความจำนงว่าไม่ต้องการรับของคืน และขอมอบให้แก่รัฐบาลดังนี้ ก็ให้ผู้มีหน้าที่จัดการบันทึกให้ผู้นั้นลงนามไว้เป็นหลักฐาน ให้ลงนามมอบไว้ในบัญชีของกลาง และรายงานประจำวันด้วย แล้วจัดการจำหน่ายต่อไปตามระเบียบ

๘) ของกลางซึ่งตกเป็นของรัฐบาล และเป็นของบุคคลมิได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ของกลางเหล่านั้นเป็นของที่ควรขาย เช่น อาวุธปืน เมื่อจะขายก็ให้ขายแก่บุคคลผู้ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานให้มีอาวุธปืนได้ เว้นแต่จะมีระเบียบให้ปฏิบัติเป็นอย่างอื่น

๙) ของกลางซึ่งตกเป็นของรัฐบาล และเป็นของที่ชำรุดเสียหายไม่มีราคา หรือเป็นของที่ปราศจากราคาโดยสภาพของมันเอง หรือเป็นของบุคคลที่ไม่อาจมิได้โดยติดต่อกฎหมาย เป็นของที่ไม่ควรขาย ให้สำรวจเสนอผู้บังคับการ (ผบช.ภ.) สั่งทำลายเสีย หรือส่งไปยังเจ้าหน้าที่แผนกการแห่งของนั้นแล้วแต่กรณี

๑๐) ของกลางอย่างใดที่เป็นโบราณวัตถุหรือเป็นของแปลกประหลาด ควรจะเก็บไว้เป็นเครื่องประดับสถานที่ราชการ หรือพิพิธภัณฑ์สถานเหล่านี้ เป็นของที่ไม่ควรขายหรือทำลาย

๑๑) ของกลางรายใดเป็นของใหญ่โต เช่น เรือ แพ และไม้ขอน ไม่สามารถจะนำมาเก็บรักษาไว้ ก็ให้ฝากไว้ยังสถานีตำรวจอื่นเก็บรักษาไว้จนกว่าจะมารับคืนไป และให้สถานีตำรวจนั้นรับฝากไว้ ลงรายงานประจำวันและสมุดยัตริย์ของกลางตามระเบียบ

๑๒) ของกลางที่มีความจำเป็นต้องเลี้ยงดูหรือเฝ้ารักษา ก็ให้มอบหรือจ้างเฝ้ารักษาได้ การจ้างเฝ้ารักษาต้องขออนุมัติผู้ว่าราชการจังหวัดก่อน และจะต้องมีการลงประจำวันไว้เป็นหลักฐานด้วย

๑๓) ของกลางรายใดเห็นว่าควรจะเก็บรักษาไว้อาจเนาเปื้อยเสียหายได้ ก่อนที่คดีจะส่งฟ้องศาล จะจำหน่ายหรือป้องกันมิให้เนาเปื้อยก็ให้จัดการไปตามสมควร เช่น เนื้อโค กระบือ สุกร ถ้าจะขายเอาเงินเก็บรักษาไว้ก็ได้ ถ้าของกลางรายใดมีการโต้เถียงกรรมสิทธิ์ หรือเป็นพยานหลักฐานสำคัญประกอบคดี ถ้าจะกระทำไปก็จะเกิดการคัดค้านได้ในภายหลัง ก็ให้ระงับไม่ต้องขายหรือจัดการดังกล่าวมาข้างต้น

๑๔) ของกลางรายใดจับได้โดยสงสัยว่าจะเป็นสิ่งของที่ได้มาจากการกระทำผิด ให้ผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของนำหลักฐานมาแสดง ถ้านำหลักฐานมาแสดงไม่ได้หรือไม่นำมาก็ดี ให้

พนักงานสอบสวนส่งของกลางนั้นไปตรวจสอบที่กองทะเบียนประวัติอาชญากรฯ ถ้าไม่ตรงกับบัญชีที่มีผู้มาร้องทุกข์ของหาญไว้ให้ออกประกาศโฆษณาหาเจ้าของ โดยปิดไว้ที่หน้าสถานีตำรวจ เช่นเดียวกับเก็บของตก

๑๕) ผู้รักษาของกลางคนใดจงใจหรือเลินเล่อ ละเลยหรือดัดแปลงแก้ไขของกลางให้เปลี่ยนไปจากสภาพที่เป็นอยู่เดิม จงใจหรือเลินเล่อสำรวจของกลางให้ผิดไปจากความจริงหรือเอาของกลางที่ยังไม่ควรขายไปขาย เป็นเหตุให้เกิดการเสียหายขึ้น หรือเอาของกลางไปใช้โดยมิใช่เพื่อการรักษาของนั้น หรือยกยอกไว้เป็นของตนเสีย นอกจากจะต้องได้รับโทษอันจะพึงมีตามกฎหมายหรือโทษ ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน ที่ใช้อยู่ แล้วยังจะต้องชดใช้ราคาของหรือค่าเสียหายแทนอีกส่วนหนึ่งด้วย

๑๖) เมื่อมีการแต่งตั้งให้ปรับตำแหน่งที่อื่น ผู้มีหน้าที่เก็บรักษาของกลาง และผู้ที่จะมีรับหน้าที่ใหม่จะต้องส่งมอบของกลางแก่กันให้เสร็จ ก่อนเดินทางไปรับตำแหน่งใหม่ แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่สามารถเดินทางมารับของกลางได้ภายในเวลากำหนด ให้มอบของกลางให้แก่ผู้รักษาราชการแทนรับไว้ แล้วมีผู้มารับตำแหน่งใหม่รับมอบหมายของกลางจากผู้รักษาราชการแทนให้เสร็จใน ๑๕ วัน นับแต่วันเดินทางมารับตำแหน่งใหม่

หน้าที่ของผู้รับมอบ ต้องสำรวจสิ่งของให้ถูกต้องตรงกับรายการในบัญชี หากของกลางใดไม่มีส่งมอบด้วยเหตุใด ให้หมายเหตุไว้ให้ชัดเจน แล้วลงชื่อกำกับไว้ทั้งผู้มอบและผู้รับมอบ เมื่อรับมอบแล้วให้เสนอผู้บังคับบัญชาทราบ หากมีการบกพร่องก็ให้ผู้บังคับบัญชาสั่งดำเนินการสอบสวนต่อไป เมื่อผู้รับมอบได้เซ็นชื่อรับมอบของกลางแล้ว ถือว่าได้รับของกลางไว้ถูกต้องตามจำนวนที่ปรากฏในบัญชี และผู้มอบก็พ้นจากหน้าที่และความรับผิดชอบ เท่าที่ปรากฏในบัญชีของกลางที่มีอยู่อย่างไม่บกพร่องในขณะที่รับมอบต่อกันเท่านั้น หากปรากฏว่าขาดตกบกพร่องในจำนวนสิ่งของขึ้นภายหลังผู้รับมอบจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ

๑๗) ผู้มีหน้าที่รักษาของกลางจะมอบหน้าที่รักษาของกลาง ให้ผู้อยู่ในบังคับบัญชารักษาทันทีได้ ในเมื่อของกลางบางสิ่งบางอย่างนั้นเป็นของไม่สลักสำคัญ หรือเป็นของที่สมควรจะมอบหมายได้ หรือด้วยความจำเป็นในหน้าที่ชั่วคราว แต่การมอบหน้าที่นี้ จะต้องรับผิดชอบในเมื่อเกิดการเสียหายขึ้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นเพราะเหตุสุดวิสัยหรือไม่สามารถจะคุ้มครองได้

อย่างไรก็ตามการตกเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินดังกล่าวก็อาจจะมีได้เป็นการเด็ดขาด เนื่องจากกฎหมายยังให้สิทธิแก่เจ้าของทรัพย์สินที่แท้จริงเข้ามาร้องคัดค้านการริบทรัพย์สินดังกล่าวได้ ซึ่งต้องเป็นไปตามเงื่อนไขในมาตรา ๓๖ กล่าวคือจะต้องไม่รู้เห็นเป็นใจด้วย แต่หากไม่มากร้องขอคืนภายในเวลาหนึ่งปี ทรัพย์สินดังกล่าวนั้นจะตกเป็นของแผ่นดินเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด ตามมาที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๒๗ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ส่วนในปัญหากรณีที่จำเลยไม่ส่งมอบทรัพย์สินตามที่ศาลมีคำสั่งรับในกรณีที่ทรัพย์สินดังกล่าวมิได้อยู่ในความครอบครองของพนักงานเจ้าหน้าที่ ประมวลกฎหมายอาญามีบทบัญญัติรองรับในกรณีที่จำเลยไม่ส่งมอบทรัพย์สินตามที่ศาลมีคำสั่งรับในกรณีที่ทรัพย์สินดังกล่าวมิได้อยู่ในความครอบครองของพนักงานเจ้าหน้าที่ ปรากฏในมาตรา ๓๗ กฎหมายให้อำนาจศาลสั่งยึดทรัพย์สินอื่นของจำเลยหรือให้ชำระราคาหรือกักขังจำเลยแทน แต่ถ้าหากทรัพย์สินดังกล่าวเป็นของบุคคลอื่นที่ไม่ใช่จำเลยก็มีอาจจะนำมามาตรการนี้มาบังคับใช้ได้ ด้วยเหตุที่ว่า การริบทรัพย์สินเป็นโทษทางอาญาที่ต้องลงโทษกับตัวบุคคลผู้กระทำความผิดเท่านั้น

นอกจากนี้ในประมวลกฎหมายอาญายังมีการบัญญัติโทษเพื่อเป็นการบังคับตามคำพิพากษาที่ให้ริบทรัพย์สิน คือหากเกิดกรณีที่ผู้ใดก็ตามที่ทำให้เสียหาย ทำลาย ซ่อนเร้น เอาไปเสีย หรือทำให้สูญหาย หรือรั่วประโยชน์ซึ่งทรัพย์สินดังกล่าวที่ศาลมีคำพิพากษาให้ริบ ซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา ๑๘๖ จึงเห็นได้ว่าเป็นมาตรการที่จะทำให้การริบทรัพย์สินมีประสิทธิภาพและบังคับได้ตามคำพิพากษา

๒) พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

หน่วยงานที่ดำเนินการจัดการทรัพย์สินที่มีคำสั่งรับตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ กองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จัดตั้งตามมาตรา ๓๔ ซึ่งมีอำนาจในการจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบ เนื่องจากเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามมาตรา ๒๙ และทรัพย์สินที่เป็นของกลางตามมาตรา ๓๐ โดยทรัพย์สินเหล่านี้ มาตรา ๓๑ ได้บัญญัติให้ตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด รวมถึงทรัพย์สินที่ไม่มีบุคคลอื่นใดมาขอรับคืนภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีหรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง ตามมาตรา ๓๒ และกองทุนดังกล่าวกฎหมายให้ทรัพย์สินในกองทุนนั้นตกเป็นของกองทุนโดยไม่ต้องนำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดินตาม มาตรา ๓๖

เมื่อทรัพย์สินที่ศาลได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแล้ว จะมีการเก็บรักษาทรัพย์สินดังนี้

(๑) ถ้าเป็นเงิน ให้นำส่งผู้รับเงิน คือ พนักงานกองทุนตั้งแต่ระดับ ๘ ซึ่งเลขาธิการมอบหมาย ร่วมกับสำนักตรวจสอบทรัพย์สินคดียาเสพติด หรือพนักงานกองทุนตั้งแต่ระดับ ๖ ซึ่งผู้อำนวยการผู้อำนวยการมอบหมาย ซึ่งไม่ช้ากว่าวันทำการวันแรกที่สามารถนำส่งได้^{๘๖}

^{๘๖} ระเบียบคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินว่าด้วยกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๖

(๒) ทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์ ให้นำไปเก็บรักษาไว้ที่สถานที่เก็บรักษาทรัพย์สินของกองทุนหรือจะฝากเก็บรักษาไว้ที่สถานที่เก็บรักษาทรัพย์สินของสำนักงานตามระเบียบว่าด้วยการเก็บรักษาทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัด^{๘๗}

(๓) ทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ หรือเป็นทรัพย์สินที่มีลักษณะ มีน้ำหนักมาก หรือไม่สะดวกต่อการเคลื่อนย้าย หรือโดยสภาพอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ง่าย หรือเป็นของสด ของเสียได้ หรือ ถ้าหน่วงช้าไว้จะเป็นการเสี่ยงต่อความเสียหาย หรือมีลักษณะที่อาจทำให้สกปรกเลอะเทอะ หรืออาจรบกวน ก่อความรำคาญ หรือต้องเก็บรักษาไว้ในสถานที่โดยเฉพาะเพื่อรักษาคุณภาพของตัวทรัพย์สินนั้น อาจมอบให้บุคคลซึ่งได้ดูแลรักษาทรัพย์สินในระหว่างการยึดหรืออายัดดูแลรักษาต่อไป หรือจะจ้างบุคคลอื่นให้ดูแลรักษาทรัพย์สินหรือเข้าสถานที่เก็บรักษาทรัพย์สินนั้นไปพลางก่อนในระหว่างที่คณะอนุกรรมการยังไม่มีมติเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นก็ได้อีก^{๘๘}

นอกจากการเก็บรักษาทรัพย์สินแล้ว กองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใช้อำนาจในการบริหารจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบจากคดียาเสพติด ยังมีการบริหารจัดการด้วยวิธีต่าง ตามระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดว่าด้วยการจัดการทรัพย์สินของกองทุน พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้แก่

๑. การนำทรัพย์สินของกองทุนไปใช้ประโยชน์ในหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด การบำบัดและการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด^{๘๙}

๒. การจำหน่ายทรัพย์สิน เช่น การขายทอดตลาด การให้ การแปรสภาพหรือทำลาย^{๙๐}

๓. การจ่ายเงินหรือทรัพย์สินของกองทุนให้แก่หน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานเอกชน ในการสนับสนุนงานด้านการป้องกัน ปราบปราม การบำบัด ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา

^{๘๗} ระเบียบคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินว่าด้วยกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๖

ข้อ ๖ (๒)

^{๘๘} ระเบียบคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินว่าด้วยกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๖

ข้อ ๖ (๓)

^{๘๙} ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดว่าด้วยการจัดการทรัพย์สินของกองทุน พ.ศ. ๒๕๓๗

ข้อ ๕

^{๙๐} ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดว่าด้วยการจัดการทรัพย์สินของกองทุน พ.ศ. ๒๕๓๗

ข้อ ๑๓-๑๔

ยาเสพติดหรือตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายว่าด้วยมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด^{๙๑}

๔. การจ่ายเงินสินบนและเงินรางวัล

เงินสินบนจะจ่ายให้แก่ผู้ชี้แนะให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบถึงตัวทรัพย์สินแหล่งที่มาหรือสถานที่ตั้งของทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด โดยมีข้อมูลหรือพยานหลักฐานพอสมควรที่เป็นประโยชน์จนมีผลให้ทรัพย์สินตกเป็นของกองทุนฯ^{๙๒} ส่วนเงินรางวัลจะจ่ายให้กับพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดจน ทำหน้าที่สอบสวน สืบสวนขยายผล ตรวจสอบ จนมีผลให้ทรัพย์สินตกเป็นของกองทุนฯ^{๙๓}

๓) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๕๒

การจัดการกับทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้มีการดำเนินการเป็นสองลักษณะ ได้แก่

๑. ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดให้ตกเป็นของแผ่นดินตามมาตรา ๔๙ การตกเป็นของแผ่นดินคือให้เข้าเป็นของหลวง

๒. ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดกรณีที่เป็นเงินตามมาตรา ๕๑ วรรคหนึ่ง ให้ส่งเข้ากองทุนป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกึ่งหนึ่งและให้ส่งเข้ากระทรวงการคลังอีกกึ่งหนึ่ง

นอกจากนี้หากทรัพย์สินใดที่ไม่มีผู้มาติดต่อขอรับคืนในบรรดาทรัพย์สินที่ไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและศาลมีคำสั่งคืนทรัพย์สินนั้น ภายในสองปีนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง ก็ให้นำทรัพย์สินดังกล่าวส่งเข้าเป็นของกองทุนตามมาตรา ๕๑/๑ กองทุนดังกล่าวกฎหมายกำหนดให้เป็นของสำนักงานโดยไม่ต้องนำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน ตามมาตรา ๕๙/๓ ส่วนการจัดการกับทรัพย์สินในลักษณะ การรับเงิน การจ่ายเงิน การเก็บรักษาเงินกองทุน การเก็บรักษาทรัพย์สิน การบริหาร การจัดหาผลประโยชน์ การจำหน่ายทรัพย์สิน และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจการของกองทุนนั้น จะเป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลังตามมาตรา ๕๙/๔ และมาตรา ๕๙/๕ นอกจากนี้ในเรื่องการจัดการยังมีการบริหารจัดการค่าใช้จ่าย

^{๙๑} ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดว่าด้วยการจัดการทรัพย์สินของกองทุน พ.ศ. ๒๕๓๗

ข้อ ๑๘

^{๙๒} ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดว่าด้วยการจัดการทรัพย์สินของกองทุน พ.ศ. ๒๕๓๗

ข้อ ๒๖

^{๙๓} ระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดว่าด้วยการจัดการทรัพย์สินของกองทุน พ.ศ. ๒๕๓๗

ข้อ ๒๙

ค่าตอบแทนให้แก่หน่วยงานบุคคลภายนอก พนักงานเจ้าหน้าที่ ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่ ช่วยเหลือหรือสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้การดำเนินงานตามกฎหมายฉบับนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตามมาตรา ๕๙/๖

เมื่อศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว การดำเนินการขั้นตอนต่อไปจะเป็นไปตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ศาลมีคำสั่งให้ตกเป็นของแผ่นดินตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๕๖ ซึ่งได้กำหนดไว้ในข้อ ๕ ได้แก่

(๑) กรณีทรัพย์สินเป็นเงินที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพย์สิน เงินที่ได้จากการขายทอดตลาดทรัพย์สินซึ่งได้ฝากไว้กับธนาคาร และดอกผลหรือประโยชน์อื่นใดที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพย์สินหรือขายทอดตลาดทรัพย์สินดังกล่าว ให้นำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน

(๒) กรณีทรัพย์สินเป็นใบหุ้นหรือตราสารทุน ให้นำเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับใบหุ้นหรือตราสารทุนนั้นส่งให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจกระทรวงการคลัง

(๓) กรณีทรัพย์สินเป็นสิทธิการเช่า สิทธิตามสัญญาอื่น หรือสิทธิเรียกร้องที่ไม่ได้เกิดจากสัญญาและอยู่ในระหว่างการดำเนินคดีในศาลอื่น ให้นำเงินที่ได้จากการจัดการทรัพย์สินนั้นส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดินในกรณีที่สิทธิการเช่าหรือสิทธิตามสัญญาอื่นที่มีได้มีการดำเนินคดีในศาลอื่น ให้นำสิทธิการเช่าหรือสิทธิตามสัญญาอื่นดังกล่าวส่งมอบให้กระทรวงการคลังเพื่อจัดการต่อไป

(๔) กรณีทรัพย์สินเป็นอสังหาริมทรัพย์ เช่น ที่ดิน โรงเรือน สิ่งปลูกสร้าง หรือทรัพย์สินอันติดอยู่กับที่ดินมีลักษณะเป็นการถาวรหรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้น และสิ่งซึ่งเป็นส่วนควบของอสังหาริมทรัพย์ดังกล่าว ให้ส่งมอบทรัพย์สินดังกล่าวให้กรมธนารักษ์

(๕) กรณีทรัพย์สินเป็นสังหาริมทรัพย์ เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เรือยนต์ เรือ แพเครื่องจักรกล เครื่องอุปกรณ์ไฟฟ้า อัญมณี ทองรูปพรรณ พันธบัตร สลากออมสิน หรือทรัพย์สิน ซึ่งยังไม่ได้ขายทอดตลาดหรือขายทอดตลาดไม่ได้ให้เก็บรักษาไว้ เมื่อครบกำหนดหนึ่งปี และไม่มีผู้ใช้สิทธิ ตามมาตรา ๕๓ ให้ดำเนินการนำทรัพย์สินดังกล่าวออกขายทอดตลาดและนำเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดนั้นส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน

(๖) กรณีทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดไว้นั้น เป็นทรัพย์สินที่ส่วนราชการนำไปใช้ประโยชน์ ให้แจ้งไปยังส่วนราชการดังกล่าว ให้ส่งคืนทรัพย์สินเพื่อส่วนราชการจะดำเนินการนำทรัพย์สินนั้นออกขายทอดตลาดและนำเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดนั้นส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน

(๗) กรณีทรัพย์สินใดที่ไม่อาจขายทอดตลาดได้ อันเนื่องมาจากตัวทรัพย์สินนั่นเอง ให้ดำเนินการจัดทำบัญชีจำหน่ายทรัพย์สินนั้นไว้เป็นหลักฐานตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยอนุโลม และรายงานให้กระทรวงการคลังทราบ

๔) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

บรรดาทรัพย์สินที่ถูกร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินอันเนื่องมาจากการร่ำรวยผิดปกติและเพิ่มขึ้นผิดปกตินั้นจะตกเป็นของแผ่นดินหรือเข้าสู่หลวง เนื่องจากยังไม่มีการจัดตั้งกองทุนหรือหน่วยงานใดที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพย์สิน นอกจากนี้ในกฎหมายฉบับนี้ได้มีมาตรการริบทรัพย์สินในทางอาญาหรือการลงโทษซึ่ง ทรัพย์สินที่ถูกริบเนื่องจากการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มาตรา ๑๒๓/๘ หากเป็นกรณีที่คำพิพากษาคดีดังกล่าวยังไม่ถึงที่สุด ให้เลขาธิการมีอำนาจเก็บรักษาและจัดการทรัพย์สินดังกล่าวจนกว่าคดีถึงที่สุด หรือศาลมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น ซึ่งหลักเกณฑ์และวิธีการในการเก็บรักษาและจัดการทรัพย์สินให้ เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนด แต่ปัจจุบันก็ยังมีหลักเกณฑ์และหน่วยงานที่จะดำเนินการบริหารจัดการทรัพย์สินดังกล่าว ดังที่มีในหน่วยงานสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ป.ป.ง.) แต่หากพิจารณาจากในระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติว่าด้วยการจ่ายเงินสินบน พ.ศ. ๒๕๕๓ จะพบว่าในข้อ ๑๗ การจ่ายเงินสินบนรางวัลให้แก่บุคคลผู้ชี้ช่องหรือให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์นี้จะเกิดขึ้นหลังจากที่มีการนำทรัพย์สินส่งกระทรวงการคลังอันเป็นผลมาจากศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดให้ทรัพย์สินที่เกิดจากการร่ำรวยผิดปกติหรือเพิ่มขึ้นผิดปกตินั้นตกเป็นของแผ่นดิน จึงเห็นได้ว่าเมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ทรัพย์สินดังกล่าวจะต้องส่งเข้ากระทรวงการคลัง

นอกจากนี้ยังมีมาตรการบังคับกับทรัพย์สิน หากพบว่าสิ่งที่ศาลสั่งริบตาม มาตรา ๑๒๓/๖(๒),(๓) หรือ (๔)^{๔๔} หรือมาตรา ๑๒๓/๗^{๔๕} เป็นสิ่งที่โดยสภาพไม่สามารถส่งมอบได้

^{๔๔} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต มาตรา ๑๒๓/๖

“... (๒) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการกระทำความผิด หรือจากการเป็นผู้ใช้ ผู้สนับสนุน หรือผู้โฆษณาหรือประกาศให้ผู้อื่นกระทำความผิด

(๓) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการจำหน่าย จ่ายโอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) หรือ (๒)

(๔) ประโยชน์อื่นใดอันเกิดจากทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) (๒) หรือ (๓)...”

^{๔๕} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต มาตรา ๑๒๓/๗

สูญหาย หรือไม่สามารถติดตามเอาคืนได้ไม่ว่าด้วยเหตุใด หรือได้มีการนำสิ่งนั้นไปรวมเข้ากับทรัพย์สินอื่น หรือได้มีการจำหน่าย จ่าย โอนสิ่งนั้น หรือการติดตามเอาคืนจะกระทำไม่ได้โดยยากเกินสมควร หรือมีเหตุสมควรประการอื่น ศาลอาจกำหนดมูลค่าของสิ่งนั้นโดยคำนึงถึงราคาท้องตลาดของสิ่งนั้นในวันศาลมีคำพิพากษาและสั่งให้ผู้ที่ศาลสั่งให้ส่งสิ่งที่ริบชำระเงินหรือสั่งให้ทรัพย์สินอื่นของผู้กระทำ ความผิดตามมูลค่าดังกล่าวภายในเวลาที่ศาลกำหนด ซึ่งเป็นบทบัญญัติในมาตรา ๑๒๓/๘ ซึ่งเป็นมาตรการที่จะบังคับเอาแก่ทรัพย์สินของจำเลยในกรณีที่ถูกริบทรัพย์สินเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญา ส่วนในการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินก็มีมาตรการบังคับกับทรัพย์สินเช่นกัน ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา ๘๓ โดยใช้ในกรณีที่ไม่สามารถบังคับเอาแก่ทรัพย์สินเหล่านั้นได้ทั้งหมดหรือบางส่วน ให้บังคับเอาแก่ทรัพย์สินอื่นของผู้ถูกกล่าวหาได้ ซึ่งคล้ายกับมาตรการที่มีในประมวลกฎหมายอาญา แต่มาตรการตามกฎหมายฉบับนี้จะมีแนวความคิดที่เพิ่มเติมเข้ามาคือเรื่องการริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation) ซึ่งจะได้นำเสนอในหัวข้อต่อไป

การบริหารจัดการกับทรัพย์สินที่ถูกริบในยุคปัจจุบันก็ยังคงมีการนำทรัพย์สินเข้าสู่แผ่นดินหรือเข้าสู่หลวงดังที่เคยบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ แต่ในอีกบางส่วนยังพบว่ามีมีการนำเอาบรรดาทรัพย์สินที่ถูกริบตามกฎหมายเฉพาะ ให้ตกเป็นกรรมสิทธิ์เข้าสู่หน่วยงานของรัฐซึ่งจัดขึ้นตามกฎหมายเฉพาะฉบับนั้นๆได้ให้อำนาจไว้ หน่วยงานดังกล่าวได้แก่ กองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กองทุนป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ซึ่งการบริหารจัดการทรัพย์สินที่ตกเข้าสู่กองทุนเหล่านั้นจะเป็นไปตามกฎกระทรวงหรือระเบียบซึ่งออกโดยอาศัยพระราชบัญญัติเป็นกฎหมายแม่บทให้อำนาจไว้ เพื่อเป็นการสนับสนุนการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทั้งการฟอกเงิน ยาเสพติด ให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น แต่ยังคงขาดในส่วนที่เป็นหน่วยงานด้านการปราบปรามการทุจริต

“(๑) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้ให้ ขอให้ หรือรับว่าจะให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ เพื่อจงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่

(๒) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาจากการกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม

(๓) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศหรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศได้มาจากการกระทำความผิดตามมาตรา ๑๒๓/๒ หรือมาตรา ๑๒๓/๓ หรือความผิดในลักษณะเดียวกันตามกฎหมายอื่น

(๔) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่ได้ให้ ขอให้ หรือรับว่าจะให้ เพื่อจงใจบุคคลให้กระทำความผิด หรือเพื่อเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด

(๕) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการจำหน่าย จ่าย โอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) (๒) (๓) หรือ (๔)

(๖) ประโยชน์อื่นใดอันเกิดจากทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) (๒) (๓) (๔) หรือ (๕)”

จะเห็นได้ว่ากระบวนการริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันมีความหลากหลายและร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการขยายเขตอำนาจศาลในการฟ้องต่อศาลแพ่งในการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามกฎหมายฟอกเงิน หรือการผลักรากการพิสูจน์ในการคัดค้านหรือโต้แย้งสิทธิในคดีริบทรัพย์สินโดยให้ตกแก่ฝ่ายผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินและผู้อ้างสิทธิในทรัพย์สินตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเฉพาะ หรือกระบวนการยึดอายัดทรัพย์สินอันนำไปสู่การริบทรัพย์สิน หรือการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลภายนอกซึ่งมีการกำหนดหลักเกณฑ์การขอคืนทรัพย์สินให้ชัดเจนขึ้น หรือการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของทรัพย์สินและการมีหน่วยงานซึ่งเป็นกองทุนเพื่อดูแลจัดการกับทรัพย์สินที่ศาลสั่งริบหรือตกเป็นของบรรดากองทุนเหล่านั้น ซึ่งกระบวนการที่เพิ่มเข้ามามากขึ้นเหล่านี้ล้วนมีแนวความคิดและปัจจัยต่างๆอยู่เบื้องหลังทั้งสิ้น เช่น การคุ้มครองสิทธิของบุคคลมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นปัจจัยด้านสังคม หรือการปราบปรามอาชญากรรมด้วยการตัดวงจนวนทางเศรษฐกิจหรือวงจรทางการเงินก็เป็นปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เพราะอาชญากรรมเหล่านี้มักจะมีผลกระทบสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศ

๕.๖. ระบบการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ริเริ่มการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ดังจะเห็นได้จากในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ ซึ่งให้มีการริบทรัพย์สินที่ในกรณีที่เป็นสิ่งของที่ได้อาศัยหรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้ในการกระทำความผิด หรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตามมาตรา ๒๗ หรือทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด ตามมาตรา ๒๘ และทรัพย์สินที่กล่าวไว้โดยเฉพาะในภาค ๒ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา

ในยุคปัจจุบันนี้ยังคงมีการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือการริบทรัพย์สินเจาะจงตัวทรัพย์สินดังเช่นเดิม ทั้งในกฎหมายอาญาทั่วไปและกฎหมายเฉพาะ ซึ่งจะพบได้ดังนี้

๑. ประมวลกฎหมายอาญา

- ๑) การริบทรัพย์สินตามมาตรา ๓๒ ซึ่งผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด
- ๒) การริบทรัพย์สินตามมาตรา ๓๓ ได้แก่ทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือทรัพย์สินซึ่งได้มาจากการกระทำความผิด
- ๓) การริบทรัพย์สินตามมาตรา ๓๔ ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่เป็นสินบนหรือทรัพย์สินซึ่งได้ให้เพื่อจูงใจให้บุคคลกระทำความผิดหรือเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด

๒. กฎหมายเฉพาะ

๒.๑. พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

การมีคำสั่งริบทรัพย์สินที่เป็นของกลางในคดียาเสพติด ตามมาตรา ๓๐ เช่น บรรดา เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ เครื่องจักรกลหรือทรัพย์สินอื่นใดที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติด เป็นต้นและการริบทรัพย์สินที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติด ตามมาตรา ๒๙ เช่น บรรดาเงิน หรือทรัพย์สินที่ได้รับมาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติด เป็นต้น

๒.๒. พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

การมีคำสั่งให้ทรัพย์สินทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดิน ตาม มาตรา ๕๑ ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด บัญญัตินิยามไว้ในมาตรา ๓^{๖๖} ซึ่งหมายถึง เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน หรือได้มีการ จำหน่าย จ่าย โอน เปลี่ยนสภาพจนได้ทรัพย์สินอื่นแทน

๒.๓ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปราม การทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

มาตรการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ในบรรดาทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับ การร่ำรวยผิดปกติ หรือเพิ่มขึ้นผิดปกติ ตามมาตรา ๘๑ และหากไม่สามารถบังคับเอาทรัพย์สิน เหล่านั้นได้ก็ให้บังคับเอาทรัพย์สินอื่นของผู้ถูกกล่าว ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘๓

การริบทรัพย์สินตามกฎหมายดังกล่าวทั้งสี่ฉบับ เป็นการริบทรัพย์สินที่ต้องเกี่ยวข้องกับ การกระทำความผิด และต้องมีตัวทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ หรือกล่าวคือเป็นระบบการเจาะจง

^{๖๖} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๓ “ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิด” หมายความว่า

(๑)เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงินหรือจากการสนับสนุน หรือช่วยเหลือการกระทำซึ่งเป็นความผิดมูลฐาน หรือความผิดฐานฟอกเงิน และให้รวมถึงเงินหรือทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้หรือ สนับสนุนการกระทำความผิดมูลฐานตาม (๘) ของบทนิยามคำว่า “ความผิดมูลฐาน” หรือการกระทำความผิดฐานสนับสนุนทางการเงิน แก่การก่อการร้ายตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายด้วย

(๒) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการจำหน่าย จ่าย โอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งเงินหรือทรัพย์สินตาม (๑) หรือ

(๓) ดอกผลของเงินหรือทรัพย์สินตาม (๑) หรือ (๒)

ทั้งนี้ ไม่ว่าทรัพย์สินตาม (๑) (๒) หรือ (๓) จะมีการจำหน่าย จ่าย โอน หรือเปลี่ยนสภาพไปกี่ครั้งและไม่ว่าจะอยู่ใน ความครอบครองของบุคคลใด โอนไปเป็นของบุคคลใด หรือปรากฏหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลใด...”

ตัวทรัพย์สินหรือริบเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง โดยอาศัยอำนาจจากบทบัญญัติของกฎหมายที่จะให้
 ทรัพย์สินดังกล่าวได้ มีใช้การที่จะริบทรัพย์สินได้ตามอำเภอใจ เหมือนดังเช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา
 จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิในทรัพย์สินของผู้ต้องโทษหรือ
 จำเลยมากเกินไป อย่างไรก็ตามการริบทรัพย์สินในปัจจุบันนอกจากจะมีระบบเจาะจงตัวทรัพย์สินแล้ว
 ยังพบว่ามีวิธีการริบทรัพย์สินอีกระบบหนึ่ง คือการริบทรัพย์สินตามมูลค่าซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายว่า
 ด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ด้วย

แต่เดิมนั้นการริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้มีสองลักษณะคือการริบทรัพย์สินด้วย
 มาตรการทางแพ่งคือการร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น
 ผิดปกตินั้น ตกเป็นของแผ่นดินและการริบทรัพย์สินอันเป็นมาตรการลงโทษทางอาญาอันเนื่องจากได้
 กระทำความผิดทางอาญา ซึ่งหากกระบวนการบังคับเอาเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องไม่ได้ก็จะใช้หลัก
 บังคับเอาเกี่ยวกับทรัพย์สินอื่นแทน แต่อย่างไรก็ตามเพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตมีกลไกที่
 ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล และเพื่อการอนุวัติการตามอนุสัญญา
 สหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ ที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมลงนามเป็นภาคี
 ตามอนุสัญญาดังกล่าว^{๑๗} จึงทำให้ประเทศไทยนำหลักการริบทรัพย์สินตามมูลค่ามาปรับใช้กับ
 ความผิดเกี่ยวกับการทุจริตตามที่บรรจุไว้ในกฎหมายฉบับนี้ ดังจะเห็นได้ดังนี้

มาตรา ๑๒๓/๖ “ในการริบทรัพย์สินเนื่องจากการกระทำความผิดตาม
 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ นอกจากศาลจะมีอำนาจริบทรัพย์สินตามกฎหมายที่บัญญัติไว้
 โดยเฉพาะแล้ว ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้ด้วย เว้นแต่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้
 เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

(๑) ทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด

(๒) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการกระ
 ทำความผิด หรือจากการเป็นผู้ใช้ ผู้สนับสนุน หรือผู้โฆษณาหรือประกาศให้ผู้อื่นกระทำความผิด

(๓) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการ
 จำหน่าย จ่ายโอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) หรือ (๒)

(๔) ประโยชน์อื่นใดอันเกิดจากทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) (๒) หรือ (๓)

^{๑๗} เหตุผลท้ายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ๒)

ในการที่ศาลจะมีคำสั่งริบทรัพย์สินตาม (๑) ของวรรคหนึ่ง ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งการกระทำความผิด รวมทั้งโอกาสที่จะนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ในการกระทำความผิดอีก...”

มาตรา ๑๒๓/๗ “บรรดาทรัพย์สินดังต่อไปนี้ให้ริบเสียทั้งสิ้น เว้นแต่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

(๑). ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้ให้ ขอให้ หรือรับว่าจะให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ เพื่อจูงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่

(๒). ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาจากการกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม

(๓). ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศหรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศได้มาจากการกระทำความผิดตามมาตรา ๑๒๓/๒ หรือมาตรา ๑๒๓/๓ หรือความผิดในลักษณะเดียวกันตามกฎหมายอื่น

(๔). ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่ได้ให้ ขอให้ หรือรับว่าจะให้ เพื่อจูงใจบุคคลให้กระทำความผิด หรือเพื่อเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด

(๕). ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการจำหน่าย จ่ายโอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) (๒) (๓) หรือ (๔)

(๖) ประโยชน์อื่นใดอันเกิดจากทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) (๒) (๓) (๔) หรือ (๕)”

มาตรา ๑๒๓/๘ “เมื่อความปรากฏแก่ศาลเอง หรือความปรากฏตามคำขอของโจทก์ว่าสิ่งที่ศาลสั่งริบตามมาตรา ๑๒๓/๖ (๒) (๓) หรือ (๔) หรือมาตรา ๑๒๓/๗ เป็นสิ่งที่โดยสภาพไม่สามารถส่งมอบได้ สูญหาย หรือไม่สามารถติดตามเอาคืนได้ไม่ว่าด้วยเหตุใด หรือได้มีการนำสิ่งนั้นไปรวมเข้ากับทรัพย์สินอื่น หรือได้มีการจำหน่าย จ่าย โอนสิ่งนั้น หรือการติดตามเอาคืนจะกระทำได้โดยยากเกินสมควร หรือมีเหตุสมควรประการอื่น ศาลอาจกำหนดมูลค่าของสิ่งนั้นโดยคำนึงถึงราคาท้องตลาดของสิ่งนั้นในวันที่ศาลมีคำพิพากษาและสั่งให้ผู้ที่ศาลสั่งให้ส่งสิ่งที่ริบชำระเงินหรือสั่งให้ริบทรัพย์สินอื่นของผู้กระทำความผิดตามมูลค่าดังกล่าวภายในเวลาที่ศาลกำหนด

การกำหนดมูลค่าของสิ่งที่ศาลสั่งริบตามวรรคหนึ่งในกรณีที่มีการนำไปรวมเข้ากับทรัพย์สินอื่นหรือการกำหนดมูลค่าของสิ่งนั้นในกรณีมูลค่าของทรัพย์สินที่ได้มาแทนต่ำกว่าการนำไปรวมเข้ากับทรัพย์สินอื่นในวันที่มีการจำหน่าย จ่าย โอนสิ่งนั้น ให้ศาลกำหนดโดยคำนึงถึงสัดส่วนของทรัพย์สินที่มีการรวมเข้าด้วยกันนั้น หรือมูลค่าของทรัพย์สินที่ได้มาแทนสิ่งนั้น แล้วแต่กรณี

ในการสั่งให้ผู้ศาลให้ส่งสิ่งที่ริบชำระเงินตามวรรคสอง ศาลจะกำหนดให้ผู้ชำระเงินทั้งหมดในคราวเดียว หรือจะให้ผ่อนชำระก็ได้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและเป็นธรรมแก่กรณี

ผู้ศาลสั่งให้ส่งสิ่งที่ริบซึ่งไม่ชำระเงินหรือชำระไม่ครบถ้วนตามจำนวนและภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด ต้องเสียดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผิดนัดตามอัตราที่กฎหมายกำหนด...”

จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินประเภทตามมูลค่านี้ ไม่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของตัวทรัพย์สินอีกต่อไป กล่าวคือแม้จะไม่มีตัวทรัพย์สินแล้ว แต่ศาลจะคำนวณเอาประโยชน์อันเกิดจากการกระทำความผิดเพื่อที่จะออกคำสั่งบังคับเอาแก่ตัวจำเลย เพื่อเป็นอีกมาตรการหนึ่งในการตอบโต้ต่อฝ่ายผู้กระทำความผิด เพื่อมิให้ได้รับประโยชน์ใดๆ โดยเฉพาะในทางทรัพย์สินจากการกระทำของตน

ระบบการริบทรัพย์สินในปัจจุบันโดยเฉพาะการเจาะจงตัวทรัพย์สิน จะต้องมิตัวทรัพย์สินในขณะที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งริบทรัพย์สินซึ่งไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพตัวทรัพย์สินนั้นไปเพียงใดหรือได้ทรัพย์สินอื่นใดมาแทนทรัพย์สินดังกล่าว ก็ยังสามารถริบทรัพย์สินนั้นได้ หลักการนี้จะมีการบัญญัติไว้ในทั้งกฎหมายอาญาทั่วไปคือประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายเฉพาะคือพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ แต่ในประมวลกฎหมายอาญาหากมีการเปลี่ยนแปลงสภาพของทรัพย์สินไปหรือได้ทรัพย์สินอื่นมาแทน ก็ไม่สามารถริบทรัพย์สินนั้นได้ ประมวลกฎหมายอาญา มีเพียงมาตรการในการบังคับกับทรัพย์สินที่ศาลมีคำพิพากษาสั่งริบแล้วและได้สั่งให้บุคคลส่งทรัพย์สินที่ริบนั้นให้แก่ศาลภายในเวลากำหนด หากไม่กระทำตาม ศาลอาจใช้วิธีการให้ยึดทรัพย์สินนั้น หรือให้ชำระราคาหรือสั่งยึดทรัพย์สินอื่นของผู้นั้นชดเชยราคา หรือกักขังบุคคลดังกล่าวไว้จนกว่าจะปฏิบัติตามคำสั่งได้ ตามมาตรา ๓๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ส่วนในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มีทั้งการริบทรัพย์สินแบบเจาะจงตัวทรัพย์สินและการริบทรัพย์สินตามมูลค่า ซึ่งในการริบทรัพย์สินตามมูลค่า ศาลจะคำนวณผลประโยชน์ตอบแทนในทางทรัพย์สินไว้ก่อนอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ โดยจะสั่งริบเอาทรัพย์สินของจำเลยหรือให้จำเลยชำระเงิน เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตามมาตรฐานสากลและสอดคล้องกับอนุสัญญาสหประชาชาติที่ไทยได้เข้าร่วมเป็นรัฐภาคี

อย่างไรก็ตามการริบทรัพย์สินในระบบเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สินนี้ ในบางกรณีอาจมีได้ คำนึงถึงความเป็นเจ้าของของบุคคลนั้นว่าจะเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ ซึ่งจะทำให้สามารถบังคับ การริบทรัพย์สินได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือเป็นการป้องกันผู้กระทำความผิดที่จะหลีกเลี่ยงมิให้ ทรัพย์สินดังกล่าวถูกริบ แต่ในส่วนที่เป็นข้อเสียคืออาจจะเป็นการกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลอื่น ได้ จึงต้องมีการบัญญัติรับรองสิทธิบุคคลภายนอกไว้ในบางกรณี ระบบการริบทรัพย์สินในปัจจุบัน ยังคงได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากในยุคนิรุกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แต่ได้มีการขยายขอบเขตของทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป และยังมีระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่าที่เพิ่มเติมเข้ามาซึ่งแตกต่าง จากในยุคนิรุกฎหมาย และเพื่อเป็นการสร้างประสิทธิภาพในการริบทรัพย์สินให้เกิดความ ครอบคลุมในหลายมิติมากยิ่งขึ้น

๕.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

๕.๗.๑ ความหมายของทรัพย์สิน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของทรัพย์สิน ว่า ทรัพย์สิน(กฎ) น. วัตถุทั้ง ที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ เช่น บ้าน ที่ดิน เป็นวัตถุที่มีรูปร่าง ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง^{๙๘}

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติความหมายของทรัพย์สินและทรัพย์สินไว้ ดังนี้ “ทรัพย์สิน” หมายถึงวัตถุที่มีรูปร่าง^{๙๙} และ “ทรัพย์สิน” หมายรวมถึงทรัพย์สินและวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้^{๑๐๐}

ทรัพย์สินในความหมายของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาจจจะรวมถึง “สิทธิ” ไปด้วย เนื่องจากสิทธิมีลักษณะเป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างอีกชนิดหนึ่งที่จะยึดถือหวงแหนไว้เพื่อ ตนเองได้^{๑๐๑}

เดิมกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ได้มีการให้คำนิยามของคำว่า “ทรัพย์สิน” ไว้ใน มาตรา ๖ ข้อ ๑๐ แต่ในประมวลกฎหมายอาญา มิได้นิยามความหมายไว้ การพิจารณาความหมาย

^{๙๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, หน้า ๕๐๓.

^{๙๙} ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๓๗

^{๑๐๐} ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๓๘

^{๑๐๑} สหส สิงหวิริยะ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๔-๕.

จึงต้องพิจารณาจากในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ประกอบ นอกจากนี้ในประมวลกฎหมายอาญายังเปลี่ยนจากคำว่า “ริบทรัพย์” มาเป็น “ริบทรัพย์สิน” เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็อาจจะมาจากความประสงค์ของกฎหมายลักษณะอาญาที่มุ่งหมายจะให้ริบเอาเฉพาะวัตถุที่มีรูปร่าง^{๑๐๒}ตามความหมายของ “ทรัพย์” แต่ในปัจจุบันความมุ่งหมายได้เปลี่ยนไปเพื่อให้ครอบคลุมยิ่งขึ้นกับวัตถุที่ไม่มีรูปร่างแต่มีราคาและอาจถือเอาได้ซึ่งก็จะนำไปตามนิยามของคำว่า “ทรัพย์สิน”

นอกจากนี้ความหมายของทรัพย์สินตามกฎหมายเฉพาะได้ให้ความหมายในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินที่ถูกริบได้ โดยใช้คำว่า ทรัพย์สินที่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และทรัพย์สินที่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิด ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปภายหลัง

๕.๗.๒ ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

๑) การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา

การริบทรัพย์สินตามกฎหมายอาญาทั่วไป ผู้เขียนหมายถึงการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งสามารถแบ่งการริบทรัพย์สินออกเป็น สองประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

๑.๑. ทรัพย์สินที่กฎหมายบังคับให้ริบ

๑.๒. ทรัพย์สินที่การริบอยู่ในดุลพินิจของศาล

ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑.๑) ทรัพย์สินที่กฎหมายบังคับให้ริบ สามารถแบ่งเป็นสองประเภทย่อย

ได้ดังนี้

(๑) ทรัพย์สินที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิด หมายถึง การทำหรือมีไว้เป็นความผิดในตัวเอง ไม่ใช่เป็นผิดเพราะเหตุอื่น^{๑๐๓} ทรัพย์สินที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิด จะมีการบัญญัติไว้ในมาตรา ๓๒ ดังนี้

มาตรา ๓๒ “ทรัพย์สินใดที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด ให้ริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าเป็นของผู้กระทำความผิด และมีผู้ตกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่”

ทรัพย์สินที่ผู้ใดทำเป็นความผิด เช่น ทำเงินตราปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๔๖ ทรัพย์สินที่มีไว้เป็นความผิด เช่น เสโรอื่น หรือ อาวุธปืนไม่มี

^{๑๐๒} พิชฌมน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า 18.

^{๑๐๓} จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 910.

ทะเบียน^{๑๐๔} เหตุที่ต้องริบเสมอเช่นนี้ก็เนื่องจากว่ากฎหมายได้คำนึงถึงอันตรายที่จะเกิดแก่ประชาชนทั่วไป หากมีผู้นำไปใช้ในทางที่ผิดหรือมีการนำพาเข้าไปสู่สังคม ซึ่งทรัพย์สินเหล่านี้ศาลต้องริบเสมอ แม้ศาลจะพิพากษายกฟ้อง มาตรา ๓๒ นี้ได้นำหลักการมาจากมาตรา ๒๘ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งลักษณะเช่นนี้มีความเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยอยู่ในตัวเอง ซึ่งมีได้พิจารณาว่าทรัพย์สินประเภทนี้ต้องเป็นผู้ใด^{๑๐๕}

(๒) ทรัพย์สินที่ให้อันมีลักษณะเป็นสินบนหรือเพื่อจูงใจในการกระทำความผิด

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๔ ได้บัญญัติให้ทรัพย์สินให้แก่นักงานและทรัพย์สินที่ให้เพื่อจูงใจหรือเพื่อเป็นรางวัลในการกระทำความผิด^{๑๐๖} การริบทรัพย์สินตามมาตรา ๓๔(๑) เมื่อเทียบกับกฎหมายลักษณะอาญา จะพบว่า มีหลักการคล้ายกับกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๑๔๑ คือการริบทรัพย์สินประเภทที่เป็นสินบน แต่ในประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบัน มิได้ใช้ถ้อยคำว่า “สินบน” และไม่ได้ให้นิยามดังเช่นที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา ซึ่งอาจจะเป็นเพราะต้องการให้มีความหมายกว้างกว่าเดิม เนื่องจากในกฎหมายลักษณะอาญา คำว่าสินบนนั้นเมื่อนำไปใช้ในบทบัญญัติที่ให้ลงโทษเกี่ยวกับสินบน กลับมีความหมายแคบไป การที่ประมวลกฎหมายอาญามีได้บัญญัติวิเคราะห์ทรัพย์สินไว้จึงถือเป็นการให้ศาลมีโอกาสใช้ดุลพินิจมากขึ้น ซึ่งจะไม่เป็นการผูกมัดการตีความของศาล^{๑๐๗} ส่วนการริบทรัพย์สินตามมาตรา ๓๔(๒) ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่จูงใจบุคคลให้กระทำความผิดหรือเพื่อเป็นรางวัลให้บุคคลที่ได้กระทำความผิดนั้น เป็นบทบัญญัติที่ไม่มีในกฎหมายลักษณะอาญา เหตุที่กฎหมายอาญาปัจจุบันได้บัญญัติแนวคิดเช่นนี้ก็เนื่องมาจากต้องการตัดความคาดหวังของผู้กระทำความผิดที่หวังจะได้รับทรัพย์สินเป็นสิ่งตอบแทน^{๑๐๘} เพื่อให้บุคคลดังกล่าวล้มเลิกความตั้งใจที่จะกระทำความผิดนั้น

๑.๒) ทรัพย์สินที่การริบอยู่ในดุลพินิจของศาล หมายถึง ทรัพย์สินที่ศาลมีดุลพินิจในการที่จะสั่งริบหรือไม่ริบก็ได้ โดยพิจารณาจากบริบทในหลายทาง หากการจะมีผลดีต่อ

^{๑๐๔} คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๗๖๖/๒๕๔๔

^{๑๐๕} พิชฌิม์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๒๓.

^{๑๐๖} ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๔

“บรรดาทรัพย์สิน

(๑) ซึ่งได้ให้ตามความในมาตรา ๑๔๓ มาตรา ๑๔๔ มาตรา ๑๔๕ มาตรา ๑๕๐ มาตรา ๑๖๗ มาตรา ๒๐๑ หรือมาตรา ๒๐๒ หรือ

(๒) ซึ่งได้ให้เพื่อจูงใจบุคคลให้กระทำความผิด หรือเพื่อเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด ให้ริบเสียทั้งสิ้น เว้นแต่ทรัพย์สินนั้นเป็นของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจช่วยในการกระทำความผิด”

^{๑๐๗} พิชฌิม์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๓๒.

^{๑๐๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖

สังคมมากกว่า ศาลก็จะสั่งริบทรัพย์สิน แต่หากศาลเห็นว่าเป็นทรัพย์สินที่ไม่จำเป็นที่จะต้องริบหรือจะไม่ก่ออันตรายใดในสังคม ศาลก็อาจจะไม่สั่งริบทรัพย์สินดังกล่าว โดยแบ่งเป็น สองประเภทได้แก่

(๑) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด^{๑๐๙}

ทรัพย์สินที่ได้ใช้ในการกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินที่ใช้เป็นเครื่องประกอบหรืออุปกรณ์ในการกระทำให้เกิดผลเป็นความผิดขึ้น ซึ่งศาลจะมีคำสั่งริบทรัพย์สินประเภทนี้ได้ก็ต่อเมื่อจำเลยได้กระทำความผิดนั้นและโจทก์ได้ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยในความผิดดังกล่าว^{๑๑๐} เช่น รถยนต์ที่จำเลยขับชนท้ายผู้เสียหายโดยมีเจตนาจะทำร้ายเพราะมีเหตุโกรธเคืองกัน^{๑๑๑} เป็นต้น ซึ่งการริบทรัพย์สินชนิดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ในการกระทำความผิดอีก ซึ่งจะเป็นการตัดโอกาสมิให้กระทำความผิดขึ้นอีกและเป็นการยับยั้งชั่งใจอีกด้วย

ส่วนทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หมายถึง ทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดจัดหาหรือเตรียม หรือพาไปเพื่อใช้ในการกระทำความผิด แต่มีทันได้ใช้^{๑๑๒} แต่ทั้งนี้ทรัพย์สินดังกล่าวต้องเป็นทรัพย์สินที่มีไว้ใช้ในการกระทำความผิดโดยตรง แต่ยังไม่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น^{๑๑๓} การริบทรัพย์สินชนิดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดนำทรัพย์สินไปใช้ในการกระทำความผิดได้ในอนาคต เพื่อเป็นการตัดไฟเสียแต่ต้นลมมิให้ความปลอดภัยของประชาชนถูกระทบกระเทือน ซึ่งก็จะมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยในตัวเองด้วย^{๑๑๔}

(๒) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด^{๑๑๕} หมายถึง ทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดได้รับมาจากการกระทำความผิด ซึ่งต้องได้มาจากการกระทำความผิดนั้นโดยตรง มิใช่ว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาแทนทรัพย์สินดังกล่าวเพราะจะถือว่าเป็นทรัพย์สินคนละอย่างกัน

^{๑๐๙} ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๓(๑)

^{๑๑๐} เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค ๑ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พลสยาม พรินต์ติ้ง (ประเทศไทย), ๒๕๕๑), หน้า ๘๗๕.

^{๑๑๑} คำพิพากษาศาลฎีกา ที่ ๓๓๕๕/๒๕๒๘

^{๑๑๒} ณรงค์ ใจหาญ, กฎหมายว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย, หน้า ๙๒.

^{๑๑๓} เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค ๑, หน้า ๘๙๕.

^{๑๑๔} หยุค แสงอุทัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗, หน้า ๒๗๗-๒๗๘.

^{๑๑๕} ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๓ (๒)

และไม่สามารถรับได้^{๑๑๖} วัตถุประสงค์ของการรับทรัพย์สินชนิดนี้ก็เพื่อไม่ต้องการให้ผู้กระทำความผิดได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือทางทรัพย์สินจากการกระทำความผิดของตน^{๑๑๗}

การจะรับทรัพย์สินดังกล่าวได้จะต้องเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลยผู้กระทำความผิด หากเป็นทรัพย์สินของบุคคลอื่นและบุคคลดังกล่าวมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิดแล้ว ศาลจะสั่งรับไม่ได้ตามที่บัญญัติในมาตรา ๓๓ ตอนท้าย การรับทรัพย์สินทั้งสองชนิดมีหลักการเช่นเดียวกับที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๒๗

๒) การรับทรัพย์สินตามกฎหมายเฉพาะ

๒.๑) พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

ทรัพย์สินที่ถูกรับได้ตามกฎหมายฉบับนี้ แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ

(๑) ทรัพย์สินที่เป็นของกลางในคดียาเสพติด^{๑๑๘}

ทรัพย์สินที่เป็นของกลางในคดีได้แก่ บรรดาเครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ เครื่องจักรกลหรือทรัพย์สินอื่นใดที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิด หรือมีไว้ใช้ในการกระทำความผิด ซึ่งกฎหมายให้ศาลริบเสียทั้งสิ้นไม่ว่าจะมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามทรัพย์สินดังกล่าวต้องมีพยานหลักฐานแสดงว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือได้ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือได้ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด และเจ้าของทรัพย์สินไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า ตนไม่มีโอกาสทราบหรือไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการกระทำความผิด และจะมีการนำทรัพย์สินดังกล่าวไปใช้ในการกระทำความผิดหรือได้ใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิด

การรับทรัพย์สินดังกล่าวจะมีลักษณะคล้ายกับการรับทรัพย์สินตามมาตรา ๓๒ แห่งประมวลกฎหมายอาญา และจะคล้ายกับมาตรา ๒๘ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งศาลจะต้องริบไม่ว่าจะมีผู้ถูกพิพากษาให้ลงโทษหรือไม่ก็ตาม แต่อีกประการหนึ่งทรัพย์สินประเภทนี้จะมีลักษณะคล้ายกับเป็นทรัพย์สินที่ใช้ประโยชน์ในการกระทำความผิดหรือเป็นทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดหรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด เป็นประเภทที่คล้ายกับทรัพย์สิน ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๓(๑) และมาตรา ๒๗ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ผู้เขียนเห็นว่าการรับทรัพย์สินตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิด

^{๑๑๖} ณรงค์ ไชหาญ, กฎหมายว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย, หน้า ๙๒.

^{๑๑๗} พิชฒัน จักรางกูร, "การรับทรัพย์สิน," หน้า ๔๓.

^{๑๑๘} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๓๐

เกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ นี้ เป็นการผสมผสานหลักการทั้งสองมาตราเข้าด้วยกันจากกฎหมายฉบับเดียวกัน

(๒) ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

ทรัพย์สินประเภทนี้กฎหมายได้กำหนดให้รับได้กว้างกว่าการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา กล่าวคือ ทรัพย์สินที่จะรับได้นี้เป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดไม่ว่าจะเปลี่ยนสภาพไปกี่ครั้ง และไม่ว่าเงินหรือทรัพย์สินนั้นจะอยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่นหรือปรากฏทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลอื่น^{๑๑๙} รวมถึงสิทธิเรียกร้องผลประโยชน์และดอกผลจากทรัพย์สินเหล่านั้น^{๑๒๐} การริบทรัพย์สินประเภทนี้จะเป็นการกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นที่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด จึงต้องให้มีกระบวนการตรวจสอบทรัพย์สินโดยคณะกรรมการ เพื่อกลั่นกรองทรัพย์สินก่อนเข้าสู่กระบวนการทางศาล อันจะเป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลอีกประการหนึ่ง^{๑๒๑}

การริบทรัพย์สินประเภทนี้ต้องมีการลงโทษบุคคลทางอาญาเสียก่อน ถึงจะเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบทรัพย์สินและริบทรัพย์สินได้

การริบทรัพย์สินประเภทที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนี้ มีแนวคิดอยู่เบื้องหลังคือ เพื่อเป็นการขยายขอบเขตทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ประเภทที่ได้รับความเสียหาย ซึ่งจะต่างจากที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ในยุคปฏิรูปกฎหมาย

นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการปราบปรามผู้กระทำความผิดที่มีแรงจูงใจจากทรัพย์สินหรือประโยชน์ในทางทรัพย์สิน การริบทรัพย์สินเช่นนี้จะครอบคลุมยิ่งขึ้นกว่าเดิมและจะเป็นการตัดวงจรทางการเงินแก่องค์กรอาชญากรรมและลดแรงจูงใจในการที่จะกระทำความผิดได้

๒.๒) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

ทรัพย์สินที่สามารถริบได้ตามกฎหมายฉบับนี้ ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา ๓ ซึ่งเรียกว่า ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิด ซึ่งแบ่งเป็นทรัพย์สินได้ดังนี้^{๑๒๒}

(๑) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมูลฐาน

^{๑๑๙} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๓

^{๑๒๐} พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๒ วรรค

ท้าย

^{๑๒๑} พรพิมล โคจิรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอร์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๙๒.

^{๑๒๒} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๓

(๒) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการสนับสนุน หรือช่วยเหลือการกระทำ ซึ่งเป็นความผิดมูลฐาน

(๓) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการจำหน่าย จ่าย โอน ด้วยประการใดๆ ซึ่งเงินหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ไม่ว่าจะมีการจำหน่าย จ่าย โอน หรือเปลี่ยนสภาพ ไปกี่ครั้ง หรือไม่ว่าจะอยู่ในความครอบครองของบุคคลใด โอนไปเป็นของผู้ใด หรือปรากฏหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลใด ทรัพย์สินนั้นยังถือว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดทั้งสิ้น

(๔) ดอกผลของเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือจากการสนับสนุนหรือช่วยเหลือการกระทำความผิดมูลฐาน

การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัตินี้จะเป็นทรัพย์สินประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด แต่กฎหมายได้ขยายขอบเขตและนิยามให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นกว่าที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ในทรัพย์สินประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตามมาตรา ๓๓ (๒) ซึ่งเป็นช่องว่างของกฎหมายที่ทำให้ผู้กระทำความผิดนำเอาทรัพย์สินเหล่านั้นไปทำการฟอกเงินหรือเปลี่ยนสภาพอันเป็นผลให้ไม่สามารถจะริบได้ตามประมวลกฎหมายอาญา^{๑๒๓} อีกทั้งเป็นการตัดวงจรทางการเงินของผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่เป็นเครือข่ายหรือองค์กรอาชญากรรม นอกจากนี้ยังถือเป็นการตัดแรงจูงใจในทางทรัพย์สินต่อผู้ที่กระทำความผิดด้วย

๒.๓) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

การริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้ตามที่ได้แบ่งไว้เป็นสองประเภท ได้แก่

(๑) การร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางแพ่ง

ทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ด้วยมาตรการร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินอันเกิดจากการร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ นั้น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ มิได้ให้นิยามความหมายไว้ หากแต่ได้ให้นิยามความหมายของการร่ำรวยผิดปกติ และทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ไว้ในมาตรา ๔^{๑๒๔}

^{๑๒๓} โปรดดูหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.๒๕๔๒

^{๑๒๔} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒

มาตรา ๔“ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้

...“ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ” หมายความว่า การที่ทรัพย์สินหรือหนี้สินในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ยื่นเมื่อพ้นจากตำแหน่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ได้ยื่นเมื่อเข้ารับตำแหน่งในลักษณะที่ทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือหนี้สินลดลงผิดปกติ

ดังนั้น การพิจารณาจึงต้องพิจารณาถึงทรัพย์สินอันเป็นมูลคดี ที่ถูกกล่าวหา โดยหลักเกณฑ์เช่นนี้ คือ การพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน ซึ่งคณะกรรมการ ป.ป.ช.จะเป็นผู้ไต่สวนข้อเท็จจริงโดยพิจารณาจาก หลักเกณฑ์ สามประการ ได้แก่^{๑๒๕}

(ก) มูลค่าของทรัพย์สิน คือ การพิจารณาจากทรัพย์สินที่ เจ้าหน้าทีรัฐผู้นั้นเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์

(ข) ระยะเวลาแห่งการมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิอื่นๆในทรัพย์สิน คือ การได้มาของทรัพย์สินนั้นอยู่ในระหว่างเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือภายในห้าปีนับจากการพ้นตำแหน่ง ความเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ

(ค) การได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สิน คือ การได้มาอย่างเลื่อนลอยไม่มีที่มาหรือไม่อาจพิสูจน์แหล่งที่มาได้โดยชอบ

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีข้อพิจารณาในข้อกล่าวหาดังกล่าว ว่ามีมูลในคดีนั้นจะมีจำนวนทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับข้อหาดังกล่าวซึ่งจำนวนทรัพย์สินเช่นนี้จะถูก นำมาพิจารณาในการร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินในที่สุด ซึ่งทรัพย์สินที่จะพิจารณาอาจเป็นได้ทั้ง สัมหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งทรัพย์สินที่เป็นมูลว่าเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือร่ำรวยผิดปกติ หากไม่ สามารถชี้แจงแหล่งที่มาและพิสูจน์ความชอบด้วยกฎหมาย ในชั้นศาลได้ก็จะถูกริบให้ตกเป็นของ แผ่นดินไปทั้งหมด

(๒) การริบทรัพย์สินเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญาอันเกี่ยวกับการ ทุจริตตามกฎหมายฉบับนี้และกฎหมายอื่น ซึ่งเป็นมาตรการลงโทษริบทรัพย์สินทางอาญา

การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการลงโทษทางอาญาเนื่องจากกระทำความผิด ทางอาญาเกี่ยวกับการทุจริตนั้น ในกฎหมายฉบับนี้บัญญัติถึงทรัพย์สินที่ศาลมีอำนาจริบได้ไว้ใน มาตรา ๑๒๓/๖ และมาตรา ๑๒๓/๗ ซึ่งพิจารณาได้ดังนี้

(ก.) ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามมาตรา๑๒๓/๖

มาตรา ๑๒๓/๖ “ในการริบทรัพย์สินเนื่องจากการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้นอกจากศาลจะมีอำนาจริบทรัพย์สินตามกฎหมาย ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้ว ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้ด้วย เว้นแต่เป็นทรัพย์สิน ของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

“ร่ำรวยผิดปกติ” หมายความว่า การมีทรัพย์สินมากผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมากผิดปกติหรือการมีหนี้สินลดลง มากผิดปกติ หรือได้ทรัพย์สินมาโดยไม่สมควร สืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามหน้าที่หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่...”

^{๑๒๕} นกสร ปิติกะวงษ์, "ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในกรณีร่ำรวยผิดปกติ" (นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๑.

(๑) ทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด

(๒) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการกระทำความผิด หรือจากการเป็นผู้ใช้ ผู้สนับสนุน หรือผู้โฆษณาหรือประกาศให้ผู้อื่นกระทำความผิด

(๓) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการจำหน่าย จ่ายโอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) หรือ (๒)

(๔) ประโยชน์อื่นใดอันเกิดจากทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑) (๒) หรือ (๓)

ในการที่ศาลจะมีคำสั่งริบทรัพย์สินตาม (๑) ของวรรคหนึ่ง ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งการกระทำความผิด รวมทั้งโอกาสที่จะนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ในการกระทำความผิดอีก

ในกรณีที่ศาลเห็นว่ามียุทธวิธีอื่นที่ทำให้บุคคลไม่สามารถใช้ทรัพย์สินตาม (๑) ของวรรคหนึ่ง ในการกระทำความผิดได้อีกต่อไป ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ดำเนินการตามวิธีการดังกล่าวแทนการริบทรัพย์สิน

หากการดำเนินการตามวรรคสามไม่เป็นผล ศาลจะมีคำสั่งริบทรัพย์สินนั้นในภายหลังก็ได้”

(ข.) ทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ตามมาตรา ๑๒๓/๗

มาตรา ๑๒๓/๗ “บรรดาทรัพย์สินดังต่อไปนี้ให้ริบเสียทั้งสิ้น เว้นแต่เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด

(๑) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้ให้ ขอให้ หรือรับว่าจะให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ เพื่อจูงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่

(๒) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาจากการกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม

(๓) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศหรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศได้มาจากการกระทำความผิดตามมาตรา ๑๒๓/๒ หรือมาตรา ๑๒๓/๓ หรือความผิดในลักษณะเดียวกันตามกฎหมายอื่น

(๔) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่ได้ให้
ขอให้ หรือรับว่าจะให้ เพื่อจูงใจบุคคลให้กระทำความผิด หรือเพื่อเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำ
ความผิด

(๕) ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่
บุคคลได้มาจากการจำหน่าย จ่ายโอนด้วยประการใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑)(๒)(๓)
หรือ (๔)

(๖) ประโยชน์อื่นใดอันเกิดจากทรัพย์สินหรือประโยชน์ตาม (๑)
(๒)(๓)(๔) หรือ (๕)”

การริบทรัพย์สินตามมาตรา ๑๒๓/๖ นี้คือทรัพย์สินที่ศาลมี
ดุลพินิจในการสั่งริบ ซึ่งศาลจะไม่สั่งให้ริบก็ได้จะเห็นได้จากข้อความในวรรคสองโดยให้ดุลพินิจแก่ศาล
ว่าหากเห็นว่าวิธีการอื่นที่ทำให้บุคคลไม่สามารถใช้ทรัพย์สินตาม (๑) ศาลก็อาจสั่งให้ใช้วิธีการนั้น
แทน ส่วนการริบทรัพย์สินตามมาตรา ๑๒๓/๗ จะเป็นทรัพย์สินในลักษณะของสินบน ที่ได้ให้ หรือ
ขอให้ หรือรับว่าจะให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้จากการกระทำความผิดต่อ
ตำแหน่งหน้าที่ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการ
ยุติธรรม โดยเป็นบทบัญญัติให้ศาลต้องริบทรัพย์สินเหล่านี้เสมอไม่ว่าจะมีผู้กระทำความผิดตาม
กฎหมายหรือไม่ และหากพิจารณาถึงทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ตามกฎหมายทั้งสองมาตรานี้ จะสามารถ
แยกได้เป็นสามประการ คือ ทรัพย์สิน ประโยชน์ที่คำนวณเป็นราคาเงินได้ และประโยชน์อย่างอื่นอัน
เกิดจากทรัพย์สิน จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญาต่อการกระทำความผิดที่
กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับนี้และกฎหมายอื่นๆในเรื่องเกี่ยวกับความผิดทางทุจริตนั้น มิได้จำกัดจะริบ
เพียงตัวทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงประโยชน์อื่นที่สามารถ
คำนวณเป็นเงินได้ ซึ่งมาตรการเช่นนี้จะเป็นการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดให้ครอบคลุมใน
บรรดาทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เพื่อไม่ให้ได้รับประโยชน์เป็นสิ่งตอบแทนจากการ
กระทำความผิด

การริบทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญานั้นก็มี
พื้นฐานแนวความคิดนำมาจากกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๒๗ (๒) แต่ในส่วนเนื้อหา
แนวความคิดการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒
และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒
เป็นสิ่งที่เพิ่มเติมจากในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็น
ได้ว่าทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ในยุคปัจจุบันนี้มีหลักการมาจากเดิมในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นพื้นฐาน แต่ในส่วนที่แตกต่างจากเดิมนั้นคือ
การขยายขอบเขตของทรัพย์สินประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of Crime)

ให้ครอบคลุมและกว้างขวางยิ่งขึ้น เนื่องมาจากการอุดช่องว่างของทรัพย์สินที่เดิมมีอาจจะรับได้ ครอบคลุมทั้งหมด หากมีการเปลี่ยนแปลงสภาพจากเดิมไปหรือมีการนำไปสู่การพอกเงินหรือมีการได้ ทรัพย์สินอื่นมาแทนทรัพย์สินเดิมก็จะไม่รอดพ้นต่อมาตรการริบทรัพย์สินในปัจจุบันได้ เพื่อเป็นการ ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมหรือการกระทำความผิดที่มีมูลเหตุจูงใจจากผลประโยชน์ในทาง ทรัพย์สินหรือทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่าเดิม ส่วนการริบทรัพย์สินใน พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๕๒ นั้น มีการบัญญัติไว้ให้ริบเอาผลประโยชน์ซึ่งสามารถคำนวณเป็นเงินได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการริบทรัพย์สิน ที่มีใหม่เพียงการเจาะจงตัวทรัพย์สินเพียงอย่างเดียวอีกต่อไปเป็นส่วนสำคัญที่เพิ่มเติมเข้ามาจากใน ยุคก่อน

๕.๘ เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินกับกฎหมายต่างประเทศ

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีกฎหมายเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินซึ่งมี พัฒนาการมาอย่างยาวนานและมีแนวความคิดและหลักการที่เป็นรูปแบบให้ประเทศต่าง ๆ นำไป ปรับใช้ แม้แต่ประเทศไทย ก็ได้รับอิทธิพลของแนวความคิดการริบทรัพย์สินของประเทศสหรัฐอเมริกา มาด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเรื่องแนวความคิดการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัว ทรัพย์สินหรือการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง (Civil Forfeiture) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าจะเป็น ประโยชน์ต่อการศึกษาเปรียบเทียบกับวิธีการริบทรัพย์สินตามกฎหมายไทยในปัจจุบัน

การริบทรัพย์สินของประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาในยุคเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ได้รับอิทธิพลเรื่องการริบ ทรัพย์สินและกระบวนการพิจารณาเพื่อริบทรัพย์สินตามกฎหมายอังกฤษ ซึ่งมีความเชื่อว่าตัวทรัพย์สินที่ เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นเป็นทรัพย์สินที่ผิดและต้องริบให้แก่พระเจ้า จึงเกิดความเข้าใจใน สหรัฐอเมริกาว่าคดีริบทรัพย์สินเป็นคดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน (In Rem) โดยมีได้นำหลักกฎหมายอาญา มาใช้^{๑๒๖} กฎหมายริบทรัพย์สินเป็นที่หวาดกลัวกันมาก เนื่องจากในอดีตมีการใช้โดยมิชอบ เช่นการริบ ทรัพย์สินทุกอย่างของผู้ทำผิดต่อรัฐ เป็นต้น กระบวนการดังกล่าวมีผลกระทบต่อครอบครัวของผู้ กระทำความผิดซึ่งมิได้เกี่ยวข้องกับกระทำความผิดด้วยแต่เมื่อสหรัฐอเมริกาได้รับเอกราชจาก อังกฤษจึงได้ออกกฎหมายห้ามการลงโทษริบทรัพย์สินและการตัดสิทธิในการสืบมรดกเพราะกระทำ

^{๑๒๖}R.H. oberndorfer, *Forfeiture Remission: A Comparative Study of British, Canada, and United State Policy*, pp. 587-588.

ความผิดทางอาญาอย่างร้ายแรงไว้ในรัฐธรรมนูญในปี ๑๗๙๐^{๑๒๗} นับแต่นั้นมาประเทศสหรัฐอเมริกา ก็มีได้นำการริบทรัพย์สินโดยใช้กระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญามาใช้

อย่างไรก็ตามประเทศสหรัฐอเมริกาได้พัฒนากระบวนการพิจารณาต่อทรัพย์สิน โดยนำหลัก Deodand มาอธิบายสนับสนุน แม้แนวความคิดการริบทรัพย์สินตามหลักการริบแบบ Deodand ของอังกฤษจะไม่ได้รับการยอมรับในสหรัฐแต่แนวความคิดดังกล่าวเป็นรากฐานและส่วนหนึ่งของปรัชญากฎหมายของสหรัฐ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่สำคัญซึ่งแบ่งแยกการริบทรัพย์สินโดยฟ้องตัวบุคคลและฟ้องตัวทรัพย์สินโดยตรง^{๑๒๘}

ต่อมาในปี ๑๗๙๐ สหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายริบทรัพย์สินไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการเดินเรือและศุลกากรสำหรับเรือ (Maritime and Custom Laws) โดยให้ริบสินค้าต้องห้ามและเรือที่ลำเลียงสินค้าต้องห้าม โดยใช้การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง (Civil Forfeiture) หรือกระบวนการพิจารณาต่อทรัพย์สิน (In Rem Proceeding) เหตุผลที่ต้องออกกฎหมายฉบับนี้เพราะมีการฝ่าฝืนกฎหมายการเดินเรือและศุลกากรมากขึ้นเป็นลำดับ แม้จะได้มีการพิพากษาคดีโดยตัดสินลงโทษลูกเรือแล้วก็ตาม เรื่อนั้นก็ยังคงถูกนำมาใช้กระทำความผิดอีกโดยลูกเรือพวกใหม่ ศาลไม่สามารถลงโทษเจ้าของเราได้เพราะไม่ได้เข้ามาอยู่ในเขตอำนาจศาลสหรัฐ หรือเรือนั้นถูกเข้ามาจึงไม่มีเขตอำนาจเหนือบุคคล สหรัฐอเมริกาจึงนำการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้เพื่อป้องกันการนำเรือมาใช้กระทำความผิดครั้งใหม่และเพื่อปราบปรามการกระทำความผิดดังกล่าว ต่อมาสภาองเกรสได้ออกกฎหมายหลายฉบับให้ริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง เกี่ยวกับความผิดอาญาที่ได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะ^{๑๒๙} เช่น กฎหมายยาเสพติด (Controlled Substances Act), กฎหมายฟอกเงิน (Money Laundering Control Act) , กฎหมายลิขสิทธิ์ (Copyright Acts), กฎหมายโทรคมนาคม (Communications Statute) เป็นต้น กฎหมายในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตประเภทของทรัพย์สินที่จะถูกริบออกไปกว้างขวางกว่าการริบทรัพย์สินในสมัยก่อน ซึ่งตั้งอยู่บนข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่า ทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดความผิดเป็นทรัพย์สินที่มีขอบด้วยกฎหมายได้ขยายให้ริบทรัพย์สินซึ่งมีไว้เพื่อใช้กระทำความผิด ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดไม่ว่าโดยตรง

^{๑๒๗}William J. Snider, The Forfeiture (Confiscation) of the Proceeds of Drug Trafficking by the United States Government. (Mimeographed)

^{๑๒๘}Irving A. Pianin, "Criminal Forfeiture : Attacking the Economic Dimension of Organized Narcotics Trafficking," The American University Law Review: 232-233.

^{๑๒๙}Jay A. Rosenberg, "Constitutional Rights and Civil Forfeiture Action," Columbia Law Review 88, march 1988 (1988): 340.

หรือโดยอ้อม หรือทรัพย์สินที่ใช้อำนวยความสะดวกในการกระทำความผิดและให้รับ ทรัพย์สิน
ทุกประเภททั้งอสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์

ต่อมาในปี ๑๙๗๐ กฎหมายว่าด้วยองค์กรเกี่ยวกับอั้งยี่และการประทุมิชอบ (Racketeer Influenced and Corrupt Organization, RICO) และกฎหมายยาเสพติดว่าด้วยธุรกิจ อาชญากรรมต่อเนื่อง (Continuing Criminal Enterprise, CCE) ได้มีการนำโทษรับทรัพย์สินที่รุนแรง มาใช้จะเป็นการยับยั้งการกระทำความผิดนั้นโดยตรง คำว่า การรับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทาง อาญา (Criminal Forfeiture) หรือ กระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคล (In Personam Proceeding) จึงเริ่มมีการนำมาใช้นับแต่นั้นเป็นต้นมา แต่การรับทรัพย์สินตามกฎหมายในปัจจุบัน ต่างจากการรับ ทรัพย์สินของผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิตฐานเป็นผู้กระทำความผิดอาญาอย่างร้ายแรงหรือ ผู้ทรยศต่อชาติ คือ ให้รับทรัพย์สินเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือส่วนที่ได้มาโดยการ กระทำความผิดเท่านั้น และต่างจากการรับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง คือ รับได้เฉพาะ ทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเท่านั้น ไม่รับทรัพย์สินของบุคคลภายนอก

การรับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาลือกำเนิดขึ้นภายใต้หลักการและเหตุผล คือ^{๑๓๐}

๑. เพื่อปราบอาชญากรรมด้วยการลงโทษทางเศรษฐกิจ (Economic Sanction) อย่างรุนแรง
๒. เพื่อทำลายขบวนการก่ออาชญากรรมหรือองค์กรอาชญากรรม (Organization Crime) โดยการริบเงินรายได้และทุนดำเนินการขององค์กร
๓. ทรัพย์สินที่ริบมาได้ถือถือว่าเป็นการชดเชยเงินของสังคมที่ต้องเสียไปในการปราบปรามอาชญากรรมเหล่านี้

การประกาศใช้ในเบื้องต้น จะมีผลต่ออาชญากรรมหรือความผิดที่มี ลักษณะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในทางทรัพย์สิน ซึ่งเรียกว่า อาชญากรรมทางธุรกิจ และมีลักษณะ เป็นขบวนการหรือองค์กรอาชญากรรม

ต่อมาในปี ๑๙๘๔ ได้มีการปรับปรุง Comprehensive Forfeiture Act of 1984 (CFA) โดยแก้ไขกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องหลายฉบับทั้งกฎหมายวิธีสบัญญัติและสารบัญญัติ ได้ขยาย ขอบเขตการริบทรัพย์สินเกี่ยวกับความผิดอาญาให้กว้างขึ้น เช่น ความผิดเกี่ยวกับการลักพา การพนัน การวางเพลิง การลักทรัพย์ การให้สินบน การลามกอนาจาร การค้ายาเสพติด เป็นต้น โดยไม่จำกัด

^{๑๓๐} ฉัตรแก้ว นิธิอุทัย, "ความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน" (ปริญญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๘.

เฉพาะองค์กรอาชญากรรมดังที่เป็นมา นอกจากนี้ยังมีการขยายขอบเขตการริบทรัพย์สินให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งมีการระบุสิ่งที่ถูกยึดได้ ได้แก่ สंहาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์สินรูปร่าง ทรัพย์สินไม่มีรูปร่าง สิทธิ เอกสิทธิ และผลประโยชน์ทุกชนิด^{๑๓๑}

ในปัจจุบันการดำเนินกระบวนการพิจารณาทรัพย์สินตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑ การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง (Civil Forfeiture) การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง เป็นกระบวนการริบทรัพย์สินที่กระทำต่อทรัพย์สินซึ่งทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญา คือ ผู้กระทำความผิดได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้หรือได้ทรัพย์สินนั้นมาจากการกระทำความผิดไม่ว่าได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยตรงหรือโดยอ้อม^{๑๓๒} ดังนั้นจึงต้องฟ้องตัวทรัพย์สินโดยตรง ซึ่งประเด็นในการพิจารณาคดีจะมุ่งไปที่ตัวทรัพย์สินมีความผิดหรือบริสุทธิ์ศาลจะไม่พิจารณาความผิดของเจ้าของทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่ถูกยึดอาจเป็นทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดหรือของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องดังนั้นการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง จึงแยกการดำเนินการตามกฎหมายในการนำตัวบุคคลมาดำเนินคดีอาญา และการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งไม่เป็นเงื่อนไขในการลงโทษทางอาญา การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งเริ่มต้นโดยการยึดทรัพย์สินที่อยู่ในเขตอำนาจศาล เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐมีเหตุอันควรสงสัย (Probable Cause) ว่าเป็นทรัพย์สินโดยมิชอบ กระบวนการนี้รัฐมีภาระแสดงให้เห็นถึง เหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เพื่อให้เชื่อว่าทรัพย์สินนั้นสามารถยึดได้ซึ่งภาระในการแสดงให้เห็นถึงเหตุอันควรสงสัยเป็นมาตรฐานเดียวกับที่ใช้ในการจับ ค้น หรือยึด เมื่อบุคคลใด ๆ อ้างว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินที่ถูกยึด ผู้อ้างสิทธิ (Claimant) ต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และมีภาระการพิสูจน์หักล้างข้ออ้างของรัฐ การรับฟังพยานหลักฐานใช้หลักการซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐาน (Preponderance of Evidence)^{๑๓๓} ถ้าฝ่ายใดนำพยานหลักฐานเข้ามาสืบให้ศาลเห็นว่า พยานหลักฐานของฝ่ายตนนั้นน่าเชื่อถือกว่า ฝ่ายนั้นจะเป็นผู้ชนะคดี หากศาลพิพากษาให้ริบทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจะตกเป็นของรัฐนับแต่เวลาที่ทรัพย์สินนั้นได้ใช้กระทำความผิด^{๑๓๔}

^{๑๓๑} จุฑารัตน์ โยธินวิสิษฐ์, "มาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด: ศึกษากรณีดอกผลของทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด," หน้า ๑๑๓.

^{๑๓๒} โปรดดูกฎหมาย 18 U.S.C. sec.983(c)

^{๑๓๓} โปรดดูกฎหมาย 18 U.S.C. sec.983(d)(1)

^{๑๓๔} พรพิมล โคจิรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๑๖.

ทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ต้องพิจารณาสมมติฐานทางกฎหมายว่า ทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดความผิดเป็นทรัพย์สินมิชอบด้วยกฎหมาย^{๑๓๕} ซึ่งได้แก่ ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมหรือทรัพย์สินที่ใช้อำนวยความสะดวกในการกระทำความผิด ไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะเป็นสิ่งหาปริมาณหรือสิ่งหาปริมาณ

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะพบในกฎหมาย The Federal Crime and Criminal Procedure มาตรา ๙๘๑ ซึ่งระบุประเภททรัพย์สิน โดยเฉพาะเจาะจงทรัพย์สินที่จะต้องถูกริบให้ตกเป็นของสหรัฐอเมริกา เช่น ทรัพย์สินใดๆไม่ว่าจะเป็นสิ่งหาปริมาณ สิ่งหาปริมาณที่เกี่ยวกับการกระทำ พยายามกระทำธุรกรรมที่ฝ่าฝืนกฎหมายของสหรัฐอเมริกา ตามมาตรา ๑๙๕๖ มาตรา ๑๙๕๗ หรือมาตรา ๑๙๖๐ หรือ ทรัพย์สินอื่นใดที่ได้มาหรือเป็นร่องรอยได้มาจากการกระทำความผิดดังกล่าว หรือทรัพย์สินใดๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งหาปริมาณ สิ่งหาปริมาณ ทั้งที่ได้มาโดยตรงและโดยอ้อมจากการฝ่าฝืนกฎหมายสหรัฐอเมริกาตามมาตรา ๕๑๑ มาตรา ๕๕๓ มาตรา ๒๓๑๒ หรือมาตรา ๒๓๑๓ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งได้ใน กฎหมายยาเสพติด (Controlled Substances Act), กฎหมายฟอกเงิน (Money Laundering Control Act) , กฎหมายลิขสิทธิ์ (Copyright Acts), กฎหมายโทรคมนาคม (Communications Statute)

ลักษณะของการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา จะมีลักษณะกึ่งอาญา^{๑๓๖} แม้การฟ้องและดำเนินคดีจะใช้กระบวนการทางแพ่ง แต่ผลของการริบทรัพย์สินจะกระทบต่อกรรมสิทธิ์ของผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินซึ่งถือเป็นการลงโทษเจ้าของทรัพย์สินทางอ้อม การริบทรัพย์สินก็เป็นผลมาจากการกระทำความผิดกฎหมายของบุคคล วัตถุประสงค์ของการริบทรัพย์สินอีกประการหนึ่งก็เพื่อเป็นการเยียวยาขาดเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสังคม

๒ การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา (Criminal Forfeiture)
การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา เป็นกระบวนการซึ่งกระทำต่อบุคคลโดยฟ้องเจ้าของทรัพย์สินเป็นจำเลยในคดี ประเด็นในการพิจารณาคือ เจ้าของทรัพย์สินนั้นกระทำความผิดหรือบริสุทธิ์ การริบทรัพย์สินประเภทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษจำเลย บังคับได้เฉพาะทรัพย์สินของจำเลยเท่านั้น อย่างไรก็ตามหากไม่สามารถบังคับเอาทรัพย์สินเหล่านั้นที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดได้ ศาลสามารถสั่งให้ริบทรัพย์สินโดยให้ชำระเป็นมูลค่าเงินหรือบังคับเอาทรัพย์สินอื่น

^{๑๓๕} รมลวรรณ เศรษฐเมธีกุล, "การบังคับใช้สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาของกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน:ศึกษารณวิธีทรัพย์สิน," หน้า ๔๐.

^{๑๓๖} พรพิมล โคจิรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๔๒-๔๓.

แทนได้ เนื่องจากการริบทรัพย์สินประเภทนี้มีได้พิจารณาความบริสุทธิ์หรือความผิดของตัวทรัพย์สินเป็นหลักดังเช่นในการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง^{๑๓๗} การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาจึงเป็นส่วนหนึ่งของการฟ้องคดีอาญาต่อบุคคลและด้วยเหตุนี้ จึงต้องยึดถือคำพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิดเป็นหลัก การวินิจฉัยความผิดอาญา รัฐมีภาระในการพิสูจน์ความผิดจำเลยโดยใช้หลักการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัย (Proof Beyond Reasonable Doubt)^{๑๓๘} หากศาลยกฟ้องก็จะไม่สามารถดำเนินการริบทรัพย์สินจำเลยได้

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา ของประเทศสหรัฐอเมริกาปรากฏอยู่ในกฎหมาย The Federal Crime and Criminal Procedure มาตรา ๙๘๒ (a)(๑), (๒) หรือ (๓) ทรัพย์สินที่จะริบได้ต้องเป็นทรัพย์สินของจำเลยเท่านั้น เนื่องจากมีลักษณะเป็นการลงโทษบุคคลในทางอาญา จึงจะไม่สามารถริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นได้ และต้องเป็นทรัพย์สินเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามคำพิพากษาในคดีอาญาที่ศาลสั่งให้ริบ นอกจากนี้ยังมีในกฎหมายป้องกันการทำมิฉฉชีพ (Racketeer Influence and Corrupt Organization Statue หรือ RICO) กฎหมายยาเสพติดว่าด้วยธุรกิจอาชญากรรมต่อเนื่อง (Continuing Criminal Enterprise หรือ CCE)

ในประเทศสหรัฐอเมริกาสามารถนำการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาดำเนินคดีควบคู่ไปกับการดำเนินคดีอาญาได้ แม้ว่าศาลจะพิพากษายกฟ้องจำเลยในคดีอาญา และจำเลยเจ้าของทรัพย์สินก็มีอาจจะโต้แย้งต่อเจ้าหน้าที่ถึงการมิให้นำเอากระบวนการดังกล่าวมาใช้กับตนได้แม้จะถูกฟ้องให้ดำเนินการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญามาแล้วก็ตาม^{๑๓๙}

วิเคราะห์เปรียบเทียบการริบทรัพย์สินในกฎหมายไทยกับกฎหมายต่างประเทศ

ประเด็นในการวิเคราะห์เปรียบเทียบการริบทรัพย์สินของประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศไทย ผู้เขียนจะได้นำเสนอในประเด็นกระบวนการริบทรัพย์สิน ตามที่ได้กล่าวถึงความสำคัญและอิทธิพลในเบื้องต้น

การริบทรัพย์สินของประเทศสหรัฐอเมริกามีสองประเภท ได้แก่ การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง (Civil Forfeiture) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวความคิดของการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน และการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา (Criminal Forfeiture) ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่ง

^{๑๓๗} ปุณยวีร์ พรพิพัฒน์มงคล, "ประเทศไทยกับอารยวัตรตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ.๒๐๐๓ : ศึกษากรณีการเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด," หน้า ๙๕.

^{๑๓๘} Kelly McClure, "Federal Civil Forfeiture of Assets : How It Works and Why It Must,," Bridgeport Law Review: 438..

^{๑๓๙} อมลวรรณ เศรษฐเมธีกุล, "การบังคับใช้สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาของกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน: ศึกษากรณีริบทรัพย์สิน," หน้า ๖๐-๖๑.

ของแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทั้งสองประการนั้น จะพบได้ในการริบทรัพย์สินตามกฎหมายไทยเช่นกัน ซึ่งแยกประเภทได้ดังนี้

๑. การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาในประเทศไทยถือเป็น หลักการริบทรัพย์สินที่มีมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ซึ่งจะเห็นได้จากการริบราชบาตรใน กฎหมายตราสามดวง ในปัจจุบันจะพบได้ในกฎหมายหลายฉบับที่มีโทษทางอาญาโดยเฉพาะโทษริบ ทรัพย์สิน เช่น พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๙ ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติ มาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นต้น ส่วนในประเทศ สหรัฐอเมริกาตั้งแต่ได้รับเอกราชในปี ๑๗๙๐ ก็ได้มีได้นำกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือการ ริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญามาใช้ จนกระทั่ง ในปี ๑๙๗๐ จึงได้นำกลับมาใช้ในหมายว่า ด้วยองค์กรเกี่ยวกับอั้งยี่และการประพฤตินิยมชอบ (Racketeer Influenced and Corrupt organization, RICO) และกฎหมายยาเสพติดว่าด้วยธุรกิจอาชญากรรมต่อเนื่อง (Continuing Criminal Enterprise, CCE) ซึ่งก็เพื่อเป็นการปราบปรามอาชญากรรมหรือการกระทำความผิดที่มุ่ง หมายผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยกำหนดโทษการริบทรัพย์สินไว้ให้รุนแรง และให้เป็น เงื่อนไขสืบเนื่องจากการลงโทษผู้กระทำความผิดนั้นโดยตรง การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทาง อาญาของไทยใช้หลักการฟ้องคดีต่อตัวบุคคลเป็นหลัก โดยอาศัยคำพิพากษาความผิดทางอาญาของ บุคคลดังกล่าวเสียก่อนว่ากระทำความผิดซึ่งต้องผ่านการพิสูจน์จนปราศจากความสงสัยจึงจะใช้ มาตรการริบทรัพย์สินที่เป็นการลงโทษได้ เช่นเดียวกับกับการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาของ ประเทศสหรัฐอเมริกา

ส่วนความแตกต่างคือการริบทรัพย์สินของสหรัฐด้วยกระบวนการทาง อาญา ศาลมีอำนาจกำหนดมูลค่าที่ผู้กระทำความผิดได้รับประโยชน์จากการกระทำความผิดเพื่อให้ ชำระแทนการริบทรัพย์สิน ซึ่งเรียกว่า การริบทรัพย์สินตามมูลค่าได้ แต่ในประเทศไทยยังไม่มี การนำ แนวความคิดดังกล่าวมาใช้

๒. การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง

ในประเทศไทยมีการนำแนวการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินมาใช้ปรากฏ ครั้งแรกในกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวง ราชการ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยใช้มาตรการริบทรัพย์สินที่เรียกว่าการให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน บังคับ ใช้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เริ่มจากการที่คณะกรรมการมีมติว่าบุคคลดังกล่าวมีพฤติการณ์ตามที่ถูกร ้องเรียนหรือกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกติ หรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ คณะกรรมการจะส่งมติ ดังกล่าวให้อัยการเพื่อร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ตามมาตรา ๒๑ ทวิ ในส่วนของภาระการ

พิสูจน์ก็จะถูกผลักไปเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ถูกกล่าวหา เพื่อพิสูจน์ว่าตนได้ทรัพย์สินดังกล่าวมาโดยชอบตามที่บัญญัติในมาตรา ๒๑ ตริ กระบวนการดังกล่าวนี้ สามารถริบทรัพย์สินได้แม้จะไม่มีฟ้องบุคคลเป็นคดีอาญา ซึ่งเป็นลักษณะของการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางแพ่ง กฎหมายฉบับดังกล่าวได้ถูกยกเลิกด้วยพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒^{๑๔๐} แต่การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งก็ยังได้นำมาใช้ในกฎหมายฉบับใหม่ด้วยหลักการเช่นเดิม

นอกจากกฎหมายการป้องกันและปราบปรามการทุจริตฉบับดังกล่าวแล้ว ยังพบว่ามี การนำมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งไปใช้ในกฎหมายพระราชป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยประกาศใช้ขึ้นในปีเดียวกันอีกด้วย กฎหมายฉบับนี้ได้มีวัตถุประสงค์ในการปราบปรามอาชญากรรมประเภทที่ได้รับผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินซึ่งจะสร้างความเสียหายและก่อผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งการใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งจะสามารถนำมาดำเนินการประกอบกับการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาเพื่อส่งเสริมซึ่งกันและกันและยังเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดประเภทซึ่งได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of Crime)^{๑๔๑} สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกามีการใช้การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาตั้งแต่ช่วงแรกของการประกาศเอกราชของประเทศแล้ว ซึ่งมีการพัฒนาจากหลักการริบทรัพย์สินแบบ Deodand ของประเทศอังกฤษ และใช้บังคับเรื่อยมาจนปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากกฎหมาย The Federal Crime and Criminal Procedure มาตรา ๙๘๑ กฎหมายยาเสพติด (Controlled Substances Act), กฎหมายฟอกเงิน (Money Laundering Control Act) , กฎหมายลิขสิทธิ์ (Copyright Acts), กฎหมายโทรคมนาคม (Communications Statute)

หลักการสำคัญในการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งของไทย ดังที่ปรากฏในกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ การเริ่มต้นกระบวนการเริ่มจากการมีเหตุอันควรสงสัยทรัพย์สินใดว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐาน หรือการร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือการมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งกระบวนการเริ่มจากการที่ มีการกล่าวหาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐว่ามีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติหรือร่ำรวยผิดปกติ ซึ่งกระบวนการจะใช้แนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน (In Rem) ส่วนในเรื่องการพิสูจน์จะใช้หลักการผลกการพิสูจน์

^{๑๔๐} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๓

^{๑๔๑} วีระพงษ์ บุญโญภาส, กระบวนการยุติธรรมกับกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน, หน้า ๔๘.

ให้แก่ผู้คัดค้านโต้แย้งกรรมสิทธิ์ หลักการพิจารณาซึ่งนำนักพยานใช้หลักว่าพยานหลักฐานของฝ่ายใดน่าเชื่อถือมากกว่ากันหรือเป็นไปได้มากกว่ากัน (Preponderance of Probability) และการจะริบทรัพย์สินของบุคคลได้ไม่จำเป็นต้องมีคำพิพากษาว่าบุคคลดังกล่าวนั้นได้กระทำความผิดทางอาญาเสียก่อน เช่นเดียวกับที่ปรากฏในกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาถือได้ว่าเป็นประเทศต้นแบบอย่างหนึ่งในเรื่องการใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ด้วยระยะเวลาอันยาวนานของการบังคับใช้ ประกอบกับประสิทธิภาพที่ส่งเสริมให้มาตรการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดบรรลุวัตถุประสงค์ได้ แม้จะเป็นแนวความคิดที่ประเทศไทยเพิ่งจะได้รับอิทธิพลเข้ามาได้ในระยะเวลาไม่นานนัก แต่ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีในการมีมาตรการที่ช่วยส่งเสริมการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่มีมูลเหตุจูงใจในทางทรัพย์สินได้ดียิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าแนวความคิดเรื่องกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินและการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งของไทยจึงมีความคล้ายคลึงกับของประเทศสหรัฐอเมริกาในทุกประเด็น ส่วนการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาจะมีความคล้ายคลึงกันในหลายประเด็น แต่แตกต่างกันในเรื่องการริบทรัพย์สินตามมูลค่า ซึ่งก็คือการให้จำเลยชำระเงินตามมูลค่าผลประโยชน์ที่ได้รับจากการกระทำความผิดตามที่ศาลคำนวณและมีอำนาจสั่งให้ชำระได้ ซึ่งสำหรับกฎหมายไทยยังไม่มีหลักการดังกล่าว

ส่วนประเด็นของการนำริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้ในคดีอาญา ในประเทศสหรัฐอเมริกาแม้ศาลจะพิพากษายกฟ้องบุคคลในคดีอาญาแล้วก็ไม่ตัดสิทธิรัฐที่จะดำเนินการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งในภายหลัง แต่สำหรับกฎหมายไทยในประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มีลักษณะเป็นการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาโดยแท้กล่าวคือเมื่อศาลพิพากษายกฟ้องจำเลย การดำเนินการกับทรัพย์สินดังกล่าวเป็นอันต้องยุติลง อย่างไรก็ตามกฎหมายไทยยังมีการนำเอากระบวนการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาบังคับใช้ต่อเนื่องด้วยกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีเงื่อนไขคือต้องเป็นไปตามความผิดมูลฐานที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ๒๑ ฐาน^{๑๔๒} และพระราชบัญญัติอื่นๆอีก ๔ ฐาน^{๑๔๓} จึงเห็นได้ว่าสำหรับประเทศไทยเองก็ยังมีได้นำกระบวนการดังกล่าวมาใช้ประกอบควบคู่การ

^{๑๔๒} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๓

^{๑๔๓} ความผิดมูลฐานตามพระราชบัญญัติอื่นได้แก่

๑. ความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๕๐

๒. ความผิดเกี่ยวกับการค้ำมนุษย์ ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๑

๓. ความผิดเกี่ยวกับการสนับสนุนการเงินแก่การก่อการร้าย ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้าย พ.ศ. ๒๕๕๖

ดำเนินคดีอาญาได้ทุกฐานความผิดดังเช่นของประเทศสหรัฐอเมริกา และการนำเอามาใช้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ในการร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าในกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินนั้น แม้จะมีฐานความผิดเพียง ๒๕ ฐานที่นำการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้ ก็ยังถือว่าเป็นสิ่งที่อุดช่องว่างปัญหาการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา อีกทั้งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมสำคัญที่สร้างผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศได้ดี ซึ่งอาจจะมีการเพิ่มความผิดมูลฐานมากขึ้นไปอีกในภายหน้า

๕.๙ วิเคราะห์เปรียบเทียบการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยในยุคปัจจุบันกับการลงโทษริบทรัพย์สินตามหลักสากล

๕.๙.๑ ความหมายของการริบทรัพย์สิน

ความหมายของการริบทรัพย์สินในปัจจุบันตามประมวลกฎหมายอาญายังคงเป็นเช่นเดียวกับกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ในยุคปฏิรูปกฎหมายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ซึ่งในสมัยดังกล่าวนี้เองความหมายของการริบทรัพย์สินก็เป็นไปตามหลักสากล

การริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันของไทยหากพิจารณาจากกฎหมายอาญาทั่วไปและกฎหมายเฉพาะ จะพบว่ามีการใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นได้ดังนี้

๑. ประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

ในประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มิได้มีการกำหนดนิยามของการริบทรัพย์สินไว้ จึงต้องพิจารณาความหมายจากทั้งในพจนานุกรม ความเห็นของนักวิชาการ ความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบกัน จึงสรุปความหมายได้ว่า การริบทรัพย์สินเป็นการลงโทษบุคคลทางอาญาโดยเป็นการริบเอาทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าวมาเป็นของรัฐ

๔.ความผิดฐานมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ.๒๕๕๖

ความหมายลักษณะนี้สอดคล้องเช่นเดียวกับความหมายของการริบทรัพย์สินตามหลักสากลในส่วนถ้อยคำที่เป็น Confiscation^{๑๔๔} เนื่องจากการริบทรัพย์สินในลักษณะที่เป็นการลงโทษบุคคลซึ่งได้กระทำความผิดทางอาญา

๒. พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ใช้ถ้อยคำในการริบทรัพย์สินว่า “ให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน” การให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินนั้นมีความเช่นเดียวกับการริบทรัพย์สิน ด้วยเหตุที่ว่า การริบทรัพย์สินนั้นก็ย่อมทำให้ทรัพย์สินที่ถูกริบนั้นตกเป็นของแผ่นดิน^{๑๔๕} หากแต่การตกเป็นของแผ่นดินตามกฎหมายฉบับนี้มีได้มาจากกระบวนการลงโทษบุคคลในทางอาญาหรือมีคำพิพากษาในคดีอาญาลงโทษบุคคลเป็นเรื่องตั้งต้น เช่นเดียวกับการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในคดีที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือการมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติซึ่งได้กล่าวหาต่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

ลักษณะเช่นนี้จึงมีความหมายคล้ายกับคำว่า Forfeiture^{๑๔๖} ตามหลักสากล ซึ่งมีได้เป็นการพิจารณาลงโทษทางอาญาแก่บุคคลโดยตรง หากแต่เป็นกระบวนการพิจารณาต่อทรัพย์สินที่มีความผิดหรือเกี่ยวข้องกับ

ส่วนการยึดอายัดทรัพย์สิน ในกฎหมายไทยปัจจุบันได้นำมาใช้กระบวนการริบทรัพย์สิน ดังเช่นในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๒ และในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๘ เป็นกระบวนการที่ใช้อำนาจโดยคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ยึดอายัดทรัพย์สิน ที่มีเหตุอันควรเชื่อว่าจะมียกย้าย ถ้ายโอน ชุกซ่อนทรัพย์สิน การยึดอายัดทรัพย์สินเช่นนี้เป็นกระบวนการอันนำไปสู่การสั่งริบทรัพย์สินโดยศาลในภายหลัง ซึ่งถือเป็นมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินในชั้นฝ่ายปกครอง เช่นเดียวกับการยึดอายัดทรัพย์สิน ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๗๘ ซึ่งหาก คณะกรรมการ ป.ป.ช. พบว่าทรัพย์สินรายได้ของผู้ถูกกล่าวหาเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติและมีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าจะมีการโอน ยกย้าย แปรสภาพ หรือชุกซ่อนทรัพย์สิน

^{๑๔๔} Henry Campbell Black, "Confiscation," ใน *black's law dictionary*, ed. 6 (St. Paul: west publishing co., 1990), p. 229.

^{๑๔๕} พรพิมล ไคจิรัตน์, "การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย," หน้า ๑๐๐.

^{๑๔๖} Jean F. Rydstorm, *Forfeiture and Penalties* in *American Jurisprudence*, p. 36.

ดังกล่าวให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจออกคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวจึงเห็นได้ว่า กระบวนการยึด อายัดทรัพย์สินของไทยตามกฎหมายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องและเป็นไปตามหลักสากล

๕.๙.๒ แนวความคิดการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลตามกฎหมายไทยในปัจจุบัน รัฐกระทำการผ่านรูปแบบ สามประการ ได้แก่

๑. การลงโทษริบทรัพย์สินของบุคคลผู้กระทำความผิดทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญา และกฎหมายอื่นที่มีโทษริบทรัพย์สิน และการมีคำสั่งให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ในการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เป็นการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินที่มีลักษณะเป็นมาตรการลงโทษบุคคล

๒. การจำกัดสิทธิโดยการจัดเก็บภาษีบุคคล อันเป็นหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดและการเวนคืนที่ดินหรือสิ่งหามิทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากความจำเป็นในการป้องกันประเทศ หรือเพื่อการสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นไปโดยบทบัญญัติของกฎหมาย มาตรการลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินที่เป็นไปตามรัฐประศาสนนโยบาย

๓. การตรวจค้นและยึดทรัพย์สิน หรือสิ่งของตามอำนาจในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดในการดำเนินคดี

การจำกัดสิทธิทั้งสามประการมีความสอดคล้องเป็นไปตามหลักการจำกัดสิทธิตามหลักสากล ได้แก่ ๑. การจำกัดสิทธิในลักษณะเป็นการลงโทษ ๒. การจำกัดสิทธิอันเป็นไปตามรัฐประศาสนนโยบาย ๓. การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีความ

๕.๙.๓ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันสามารถแยกเป็นประเภทการริบทรัพย์สินได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้หรือใช้หรืออำนวยความสะดวกในการกระทำความผิดหรือเพื่อให้ความผิดสำเร็จ การริบทรัพย์สินประเภทนี้จะแสดงออกถึงวัตถุประสงค์ของการแก้แค้นทดแทน (Retribution) เพราะถือว่าบรรดาทรัพย์สินที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความผิดนั้นๆ จะต้องมีการถูกลงโทษเสมือนเป็นบุคคลที่กระทำความผิด จึงต้องริบเอาบรรดาทรัพย์สินดังกล่าว

๒. ทรัพย์สินที่มีไว้หรือทำเป็นความผิด ซึ่งเป็นทรัพย์สินลักษณะที่เป็นความผิดในตัว การริบทรัพย์สินประเภทนี้มักจะไม่นับพิจารณาว่ามีบุคคลได้รับโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ การริบทรัพย์สินประเภทนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในลักษณะเป็นมาตรการป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดแก่สังคม (Prevention) และมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยอยู่ในตัว กล่าวคือเป็นการป้องกันมิให้ทรัพย์สินเหล่านั้นตกไปอยู่ในความครอบครองของบุคคลใดๆ ซึ่งอาจจะนำไปใช้ในทางที่ผิด อันจะเกิดภัยอันตราย ความไม่ปลอดภัยในสังคมนั้นได้

๓. ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งเป็นประเภทที่ได้รับตอบแทนมาจากการกระทำความผิดหรือเกี่ยวข้องหรือเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิด (Proceed of Crime) การริบทรัพย์สินประเภทนี้จะมีวัตถุประสงค์เป็นทั้งการแก้แค้นทดแทน (Retribution) ต่อผู้กระทำความผิด ยับยั้งข่มขู่ (Deterrence) และเป็นการป้องกัน (Prevention) ซึ่งการแก้แค้นทดแทนจะเป็นการตัดเอาผลประโยชน์ทางทรัพย์สินตอบโต้ต่อผู้กระทำความผิดมิให้ได้รับทรัพย์สินดังกล่าวไป ส่วนการยับยั้งข่มขู่และการป้องกัน จะมีผลต่อบุคคลอื่นมิให้เอาเป็นแบบอย่างหรือมีแนวคิดที่จะกระทำความผิดเนื่องจากการริบทรัพย์สินประเภทที่เป็นผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินอันจะได้มาแก่ผู้กระทำความผิดนั้น แสดงให้เห็นถึงการตัดแรงจูงใจในทางทรัพย์สินได้ดี กล่าวคือผู้กระทำความผิดจะไม่ได้ผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินใดๆ จากการกระทำความผิดของตนในคราวนั้น โดยเฉพาะความผิดที่มีแรงจูงใจจากประโยชน์ในทางทรัพย์สิน หรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ

การริบทรัพย์สินทั้งสามประเภคนั้นล้วนมีวัตถุประสงค์ที่รองรับอยู่เบื้องหลัง ซึ่งทั้งสามประการนั้นก็ยังมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องตามหลักสากลครบทั้งสามประการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๕.๙.๔ แนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในกฎหมายไทยในปัจจุบัน แบ่งออกได้เป็นสองมาตรการหลัก ได้แก่ การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญา และการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางแพ่ง ซึ่งพิจารณาจากกฎหมายไทยได้ดังต่อไปนี้

๑. การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญา

การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญาจะพบได้จากประมวลกฎหมายอาญาซึ่งเป็นกฎหมายอาญาทั่วไป และกฎหมายเฉพาะที่มีโทษริบทรัพย์สิน เช่น พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. ๒๔๖๙ พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. ๒๔๗๘ พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญา เป็นการลงโทษต่อตัวบุคคลซึ่งได้กระทำความผิดทางอาญา

หรือเป็นการกระทำซึ่งกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด และในกฎหมายดังกล่าวมีการกำหนดโทษให้รับทรัพย์สินต่อบุคคลไว้ ดังจะเห็นได้จากใน ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๘ ซึ่งบัญญัติให้การรับทรัพย์สินเป็นโทษทางอาญา ดังนั้นจึงต้องมีการพิสูจน์ความผิดถูกของบุคคลเสียก่อน หากศาลมีคำพิพากษาว่าบุคคลดังกล่าวกระทำความผิด จึงจะลงโทษได้ หรือในพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะนั้น ก็ได้บัญญัติให้ศาลมีคำสั่งรับทรัพย์สินจะกระทำได้อต่อเมื่อศาลมีคำพิพากษาลงโทษบุคคลเช่นกัน^{๑๔๗} จะเห็นได้ว่าการรับทรัพย์สินด้วยมาตรการดังกล่าวถือเป็นการใช้แนวความคิดในการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล (In Personam) ตามหลักสากล

๒. การรับทรัพย์สินด้วยมาตรการทางแพ่ง

มาตรการรับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งเป็นการรับทรัพย์สินที่ผ่านคนกลางการ รับทรัพย์สินจากมาตรการทางอาญา เป็นการรับทรัพย์สินที่มีใช้การลงโทษแก่ตัวบุคคลโดยตรง กล่าวคือมิได้พิจารณาความผิดถูกของบุคคล แต่เป็นการพิจารณาความผิดถูกของทรัพย์สินว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่ ซึ่งประธานของคดีคือทรัพย์สิน การรับทรัพย์สินด้วยมาตรการทางแพ่งในกฎหมายไทยปัจจุบัน มีการนำมาใช้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยใช้มาตรการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน โดยในกระบวนการพิจารณาทรัพย์สินด้วยมาตรการนี้มีได้คำนึงถึงคำพิพากษาทางอาญาของบุคคล จึงเป็นมาตรการที่ใช้แนวความคิดในการพิจารณาคดีต่อทรัพย์สิน (In Rem)

มาตรการรับทรัพย์สินทางแพ่งแม้จะมีใช้การลงโทษต่อบุคคลโดยตรง แต่ผลลัพธ์ที่ได้กลับไม่ต่างจากโทษรับทรัพย์สินในทางอาญา เนื่องจากการดำเนินการกับทรัพย์สินโดยการรับหรือการให้ตกเป็นของแผ่นดินนั้นจะเป็นการกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลทำให้บุคคลต้องสูญเสียทรัพย์สิน การจำกัดสิทธิดังกล่าวจึงเป็นผลร้ายที่กระทบต่อบุคคล ซึ่งถือเป็นผลดีในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมซึ่งมีแรงจูงใจจากผลประโยชน์ทางทรัพย์สินได้ดีอีกทางหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าแนวความคิดการพิจารณาคดีทั้งต่อตัวบุคคลและต่อทรัพย์สิน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังของมาตรการรับทรัพย์สินที่ใช้ในหลักสากล ได้ถูกนำมาปรับใช้ในการรับทรัพย์สินของประเทศไทยทั้งสองแนวความคิดแล้ว

^{๑๔๗} เนาวัฒน์ น้อยผล, "การป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดโดยมาตรการรับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด," หน้า ๙๖.

๕.๙.๕ กระบวนการพิจารณาทรัพย์สิน

๕.๙.๕.๑ เขตอำนาจศาล

๑) ประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ จะมีลักษณะเป็นการลงโทษทางอาญาที่ลงแก่ตัวบุคคล จึงต้องพิจารณาว่าบุคคลดังกล่าวอยู่ในเขตอำนาจศาลใด โดยพิจารณาจากทางท้องที่ที่ความผิดเกิดขึ้นอยู่ในเขตอำนาจศาลนั้นหรือในท้องที่จำเลยมีที่อยู่หรือถูกจับหรือมีการสอบสวนนอกเหนือจากเขตอำนาจศาลที่พบการกระทำความผิด ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๒ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การริบทรัพย์สินด้วยกฎหมายทั้งสองฉบับนี้จึงมีเขตอำนาจในลักษณะเหนือตัวบุคคลกล่าวคือเป็นการยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก จึงมีลักษณะเป็นกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล (In Personam) หรือการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญา

๒) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

ในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินได้บัญญัติให้การมีคำร้องให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินนั้น ต้องยื่นฟ้องต่อศาลแพ่ง ตามมาตร ๕๙ ซึ่งถือว่าศาลแพ่งจะเป็นศาลที่รับชำระคดีในเรื่องการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางแพ่งได้ทั่วราชอาณาจักร แม้กฎหมายฉบับนี้จะใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง แต่ในเรื่องเขตอำนาจศาลนั้น มิได้พิจารณาจากตัวทรัพย์สินเป็นหลัก กล่าวคือมิได้พิจารณาถึงสถานที่อันเป็นที่ตั้งของทรัพย์สินในกรณีที่เป็นทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ หรือในเขตพื้นที่ของศาลที่มีการตรวจยึดทรัพย์สินนั้นไว้เป็นครั้งแรก เขตอำนาจของการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ นี้ จึงมิได้มีการนำหลักแนวความคิดของเรื่องเขตอำนาจศาลในกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินตามหลักสากลมาปรับใช้ จึงทำให้มีลักษณะไม่เหมือนกับเขตอำนาจศาลในกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินตามหลักสากล

๓) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

กฎหมายฉบับนี้แบ่งมาตรการริบทรัพย์สินเป็นสองกระบวนการ ได้แก่

๓.๑) การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางอาญา คือการริบทรัพย์สินเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญา เขตอำนาจศาลตามกฎหมายจะแบ่งตามสถานะของจำเลยผู้ถูกกล่าว คือ

(๑) ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จะขึ้นสู่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามมาตรา ๗๐ ซึ่งเป็นเขตอำนาจที่พิจารณาตามสถานะของบุคคล ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับสถานที่ที่ความผิดเกิดขึ้นหรือมูลคดีเกิด แต่เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล จึงมีลักษณะตามรูปแบบของการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาตามหลักสากล

(๒) เจ้าหน้าที่ของรัฐ จะขึ้นสู่ศาลอาญาโดยให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาบังคับใช้ ตามมาตรา ๘๙ มาตรา ๘๙/๑ มาตรา ๘๙/๒ และมาตรา ๘๙/๓ ซึ่งเป็นการพิจารณาเขตอำนาจศาลจากตัวบุคคลผู้กระทำความผิด หรือสถานที่ที่ความผิดเกิดหรือมูลคดีเกิด ซึ่งจะเป็นไปตามหลักสากลในเรื่องเขตอำนาจศาลตามกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินทางอาญา

๓.๒) การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางแพ่ง คือ การร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับคดีที่ถูกกล่าวหาว่าร้ายผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติดกเป็นของแผ่นดิน ก็จะมีการแบ่งตามสถานะของผู้บุคคลเช่นเดียวกับการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา

(๑) ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘๐(๑) ซึ่งเขตอำนาจศาลในกรณีนี้จะมีได้พิจารณาที่สถานที่ตั้งของทรัพย์สินที่จะถูกริบ แต่เป็นการพิจารณาจากตัวบุคคลซึ่งอาจจะไม่ใช่ตามรูปแบบของกระบวนการทางแพ่งอย่างสมบูรณ์ ตามหลักสากลแม้จะใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งก็ตาม

(๒) เจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้อัยการยื่นต่อศาลแพ่งหรือศาลที่มีเขตอำนาจทางแพ่ง ตามมาตรา ๘๐(๒),(๓),(๔)^{๑๔๘} โดยให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้โดยอนุโลม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘๐ เมื่อนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ เขตอำนาจศาลก็จะพิจารณาที่ตัวทรัพย์สิน ดังนั้นเขตอำนาจศาลจึงต้องยื่นคำร้องต่อศาลแพ่งหรือศาลที่ทรัพย์สินดังกล่าวตั้งอยู่ จึงแสดงให้เห็นว่ามาตรการดังกล่าวเป็นมาตรการทางแพ่งตามหลักสากล

^{๑๔๘} พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

มาตรา ๘๐ “ถ้าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้สวนข้อเท็จจริงและมีมติว่าผู้ถูกกล่าวหาว่าร้ายผิดปกติ ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

...(๒) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดิน กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน รองประธานศาลฎีกา รองประธานศาลปกครองสูงสุด หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร รองอัยการสูงสุด หรือผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(๓) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งอัยการสูงสุด ให้ประธานกรรมการยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

(๔) ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีบุคคลตาม (๑) (๒) และ (๓) ให้ประธานกรรมการส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน.....”

๕.๙.๕.๒ ภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยาน

การรับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา และการรับทรัพย์สินเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญาในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ใช้หลักการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลในการลงโทษรับทรัพย์สิน จึงต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงโดยปราศจากข้อสงสัย ซึ่งภาระการพิสูจน์นำสืบจะตกแก่ฝ่ายโจทก์ผู้กล่าวอ้าง หากศาลพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิด จึงมีอำนาจดำเนินการกับทรัพย์สินตามในเนื้อหากฎหมายของแต่ละฉบับได้ ซึ่งคำพิพากษาที่ลงโทษจำเลยถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้เกิดการลงโทษรับทรัพย์สินจากจำเลยได้ และหากศาลพิพากษายกฟ้อง ก็มีอำนาจดำเนินการลงโทษแก่ทรัพย์สินของจำเลยได้ ภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานเช่นนี้ ถือเป็นรูปแบบของภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานในมาตรการรับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาตามหลักสากล

ส่วนการรับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ตาม พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้น ภาระการพิสูจน์จะตกแก่ฝ่ายผู้คัดค้านทันทีที่ฝ่ายผู้รื้อนสืบให้เข้าข้อสันนิษฐานว่าทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบยึดอายัดชั่วคราวเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดจึงมีลักษณะเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ให้แก่ฝ่ายจำเลย ส่วนการชั่งน้ำหนักพยานนั้น กฎหมายทั้งสองฉบับนี้ได้ใช้หลักการชั่งน้ำหนักพยานโดยหลักการนำสืบให้เห็นความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานมากกว่าอีกฝ่ายเสมือนที่ศาลใช้ในการพิจารณาชั่งน้ำหนักพยานในคดีแพ่ง ดังนั้นศาลจะพิจารณาเพียงว่าฝ่ายใดนำสืบให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานมากกว่ากัน โดยมีต้องใช้ระดับการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยดังเช่นในมาตรการลงโทษทางอาญา จึงเห็นได้ว่าภาระการพิสูจน์ตามกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้น และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ใช้รูปแบบของภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานตามรูปแบบของภาระการพิสูจน์และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานในมาตรการรับทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักสากล

๕.๙.๕.๓ การดำเนินการรับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษา

การดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนการริบทรัพย์สิน จะพิจารณาเริ่มจากกฎหมายอาญาทั่วไปโดยมีการบัญญัติไว้ในประมวลวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งจะเป็นการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานและพนักงานสอบสวนตามกฎหมายในการยึดทรัพย์สินเพื่อวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑) เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดของบุคคล ดังจะเห็นได้จากในมาตรา ๖๙ มาตรา ๘๕ และมาตรา ๙๘

๒) ยึดไว้เนื่องจากทรัพย์สินนั้นอาจจะถูกยึดได้ตามกฎหมายอาญาหรือเพื่อที่จะริบทรัพย์สินดังกล่าว หากทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่อาจถูกยึดได้ตามประมวลกฎหมายอาญา เช่น เป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือมีไว้เป็นความผิด

ส่วนการดำเนินการกับทรัพย์สินตามกฎหมายเฉพาะได้แก่พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้น การที่ได้ยึดอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวก็มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการริบทรัพย์สินในภายหลังเช่นกัน โดยเริ่มจากการที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด จึงต้องมีกระบวนการตรวจสอบทรัพย์สินดังกล่าว เพื่อพิจารณาร้องขอต่อศาลให้ที่คำสั่งริบหรือมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน แล้วแต่กรณี

นอกจากนี้ การดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษาในกฎหมายเฉพาะทั้งสามฉบับยังได้กล่าวถึงเหตุแห่งการที่จะต้องยึดอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวก่อนที่จะดำเนินการริบทรัพย์สินไว้อีกประการหนึ่งคือเพื่อเป็นการป้องกันการรั่วรัย ถิ่นเท โอนทรัพย์สิน ให้พ้นอำนาจของฝ่ายปกครองหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ ซึ่งเป็นอำนาจของฝ่ายปกครองหากพิจารณาเข้าเงื่อนไขตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๒๒ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๔๘ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และมาตรา ๗๘ แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

จะเห็นได้ว่ามาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษาตามกฎหมายไทยปัจจุบันก็คือกระบวนการยึดอายัดทรัพย์สินไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการริบทรัพย์สินในภายหลังนั่นเอง โดยแบ่งได้เป็นกฎหมายอาญาทั่วไปซึ่งก็คือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานหรือพนักงานสอบสวนดำเนินการยึดอายัดได้ และตามกฎหมายเฉพาะคือพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบ

รัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นมาตรการสำคัญที่ให้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองหรือฝ่ายบริหารมีอำนาจได้ตามกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกฎหมายเฉพาะที่ให้อำนาจฝ่ายปกครองในการตรวจสอบทรัพย์สินในคดีทรัพย์สิน ซึ่งแม้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะไม่มีกระบวนการดังกล่าวแต่ก็ยังถือว่ามีอำนาจฝ่ายปกครองในการยึดทรัพย์สินไว้ได้เช่นกัน จึงถือเป็นมาตรการที่สอดคล้องกับมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษาตามหลักสากลในประเภทที่เป็นการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน

๕.๙.๕.๔ การริบทรัพย์สินของบุคคลอื่น

การริบทรัพย์สินในประมวลกฎหมายอาญาได้แบ่งการริบทรัพย์สินออกเป็นสองประการ ได้แก่ การริบทรัพย์สินที่ศาลต้องริบเสมอ และการริบทรัพย์สินที่ศาลมีดุลพินิจในการริบทรัพย์สินประเภทที่ศาลต้องริบเสมอคือทรัพย์สินที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิดตามมาตรา ๓๒ รวมไปถึงทรัพย์สินที่มีลักษณะเป็นสินบนหรือให้เพื่อเป็นการจูงใจบุคคลให้กระทำการหรือได้กระทำการไปแล้ว ที่ปรากฏในภาคสอง แห่งประมวลกฎหมายอาญา โดยทรัพย์สินประเภทนี้ศาลมีต้องคำนึงถึงว่าจะเป็นของบุคคลใดและจะมีผู้ใดถูกพิพากษาลงโทษหรือไม่ เพราะถือว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินที่ผิดกฎหมายในตัว และไม่เปิดโอกาสให้แก่บุคคลใดที่จะคัดค้านการริบไม่ว่าบุคคลดังกล่าวจะได้รู้เห็นเป็นใจหรือไม่ก็ตาม เช่นเดียวกับทรัพย์สินประเภทของกลางที่จะถูกริบได้ตามมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งได้นำหลักการในประมวลกฎหมายอาญามาใช้

ส่วนการริบทรัพย์สินประเภทที่ศาลมีดุลพินิจในการริบนั้น ในประมวลกฎหมายอาญาจะเป็นทรัพย์สินในลักษณะที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตามมาตรา ๓๓ และมาตรา ๓๔ ซึ่งหากศาลเห็นว่าเจ้าของที่แท้จริงมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยการกระทำความผิด ก็มีอำนาจที่จะสั่งคืนทรัพย์สินเหล่านั้นไปให้แก่บุคคลดังกล่าว รวมไปถึงการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และการให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดิน ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งมีการกำหนดให้ผู้คัดค้านโต้แย้งการริบทรัพย์สินได้มีโอกาสพิสูจน์แสดงหลักฐานตามเงื่อนไขในกฎหมายตามที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น ซึ่งก็เป็นไปตามหลักเจ้าของทรัพย์สินผู้สุจริต (Innocent Owner)

การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา เมื่อมีคำพิพากษาสั่งริบทรัพย์สินแล้วนั้น ผลของคำพิพากษาจะทำให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของจำเลยตกเป็นของรัฐหรือแผ่นดินเมื่อคำพิพากษาถึงที่สุด แม้จะมีเงื่อนไขเวลาให้บุคคลอื่นนั้นมาแสดงตนและคัดค้านตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่ผลของคำพิพากษาจะไม่มีที่ย้อนหลังหรือใช้หลักความสัมพันธ์ย้อนหลัง (Relation Back Doctrine) ซึ่งจะต่างกับการริบทรัพย์สินตามกฎหมายเฉพาะคือ การริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ นอกจากนี้การให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดิน ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งจะมีการบัญญัติให้ริบได้แม้จะมีการเปลี่ยนสภาพไปแล้วก็ครั้งหรือตกอยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่น เพราะถือว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นทรัพย์สินสกปรกตั้งแต่วันที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด รวมไปถึงเรื่องการริบทรัพย์สินตาม พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ เช่นกัน ซึ่งมีการให้อำนาจศาลในการเพิกถอนการโอนหรือระงับการกระทำใดๆเกี่ยวกับทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่รัฐที่กระทำหลังจาก คณะกรรมการ ป.ป.ช.สั่งให้มีการแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินแล้ว ตามมาตรา ๘๒ ซึ่งก็เป็นไปตามหลักความสัมพันธ์ย้อนหลัง (Relation Back Doctrine)

๕.๙.๕.๕ การบริหารจัดการทรัพย์สินที่ถูกริบ

การบริหารจัดการทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา ในเบื้องต้นเมื่อศาลมีคำพิพากษาริบทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่ถูกริบนั้นก็ตกเป็นของแผ่นดิน เข้าสู่หลวง ตาม มาตรา ๓๕ นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งบัญญัติให้มีการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ตามมาตรา ๘๐ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งบัญญัติให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ตามมาตรา ๔๙ เช่นเดียวกัน เว้นแต่ว่าหากทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้นเป็นเงินมาตรา ๕๑ ให้ส่งเข้ากองทุนป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกึ่งหนึ่งและให้ส่งเข้าหลวงซึ่งก็คือกระทรวงการคลังอีกแห่งหนึ่ง

นอกจากนี้ยังพบการบริหารจัดการทรัพย์สินโดยหน่วยงานของรัฐแยกต่าง ในลักษณะกองทุนได้อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งจะได้ในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๑ ให้ทรัพย์สินที่ถูกริบทั้งทรัพย์สินที่เป็นของกลางตามมาตรา ๓๐ และทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

ติดตามมาตรา ๒๙ นั้นตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ซึ่งกองทุนเหล่านี้จะมีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามกฎหมายมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดและที่เกี่ยวกับการฟอกเงินในความผิดมูลฐานตามที่กำหนดในกฎหมายการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ซึ่งก็มีหลักการที่สอดคล้องกับการจัดการทรัพย์สินโดยมีหน่วยงานพิเศษของรัฐแยกต่างหากเพื่อดำเนินการบริหารจัดการ แต่การริบทรัพย์สินที่อาศัยตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตนั้น มิได้มีหน่วยงานใดแยกต่างหากในการบริหารจัดการทรัพย์สิน เพียงแต่ให้อำนาจเจ้าพนักงานผู้เก็บรักษาของกลางทรัพย์สินเหล่านั้น เพื่อดำเนินการขายทอดตลาดแล้วนำเงินเข้าสู่แผ่นดินในภายหลัง จึงยังมิได้มีลักษณะเช่นเดียวกับหลักสากล

อย่างไรก็ตามในประมวลกฎหมายอาญายังมีการบัญญัติถึงมาตรการบังคับในการริบทรัพย์สิน ให้เป็นไปตามคำพิพากษา ซึ่งได้แก่ กรณีที่ไม่ส่งมอบทรัพย์สินที่ศาลมีคำสั่งให้ริบ ศาลก็จะมีอำนาจในสิ่งยึดทรัพย์สินอื่นของจำเลยแทนหรือให้ชำระราคาหรือกักขังจำเลยแทน ตามมาตรา ๓๗ ประกอบกับมาตรการลงโทษบุคคล ในกรณีที่ผู้ใดก็ตามที่ทำให้เสียหาย ทำลาย ซ่อนเร้น เอาไปเสียหรือทำให้สูญหาย หรือ ไร้ประโยชน์ซึ่งทรัพย์สินดังกล่าวที่ศาลมีคำพิพากษาให้ริบ ซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา ๑๘๖ จึงเห็นได้ว่ามาตรการบังคับตามคำพิพากษาในการริบทรัพย์สินนั้นมีเพื่อเป็นการทำให้การริบทรัพย์สินมีประสิทธิภาพและบังคับตามคำพิพากษาได้ ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักสากลที่มีแนวความคิดในการบังคับตามคำพิพากษาโทษริบทรัพย์สินเช่นกัน แต่หลักการดังกล่าวนี้ยังไม่มีในกฎหมายเฉพาะคือพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจากการที่กฎหมายทั้งสามฉบับได้กำหนดมาตรการพิเศษคือการยึดอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวก่อนมีคำร้องขอให้ริบทรัพย์สินหรือร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน จึงทำให้ทรัพย์สินที่จะถูกริบหรือตกเป็นของแผ่นดินนั้น อยู่ในความครอบครองหรือในอำนาจของฝ่ายปกครองหรือฝ่ายบริหารตามกฎหมายแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีการบังคับเอาแก่ตัวจำเลยหรือบุคคลใดให้ส่งทรัพย์สินภายหลังศาลมีคำพิพากษาแล้ว ซึ่งกล่าวได้ว่ากระบวนการก่อนศาลตัดสินนั้นฝ่ายผู้ร้องมักต้องมีทรัพย์สินอยู่ในความครอบครองของตนแล้ว

๕.๙.๖ ระบบการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบัน มีการบัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมายว่าทรัพย์สินชนิดใดบ้างที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย ซึ่งจะมีการกำหนดระบุเจาะจงไว้ หากจะพิจารณาในบทบัญญัติของกฎหมายจะพบว่าทรัพย์สินที่ริบได้ดังต่อไปนี้

๑. กฎหมายอาญาทั่วไปหรือในประมวลกฎหมายอาญา จะเห็นได้จากชนิดของทรัพย์สินในมาตรา ๓๒ ถึงมาตรา ๓๔ ดังนี้

๑) มาตรา ๓๒ เป็นทรัพย์สินที่ผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด

๒) มาตรา ๓๓ เป็นทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด

๓) มาตรา ๓๔ เป็นทรัพย์สินในลักษณะของสินบนหรือทรัพย์สินซึ่งได้ให้เพื่อจูงใจในการกระทำความผิดหรือเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด

๒. กฎหมายเฉพาะ ที่ศึกษาได้แก่

๒.๑ พระราชบัญญัติมาตรการในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

พ.ศ. ๒๕๓๔

บัญญัติถึงทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ เป็นสองประเภท ได้แก่

๑.๑ ทรัพย์สินที่เป็นของกลางในคดีอาญา ตามมาตรา ๓๐

๑.๒ ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามมาตรา ๒๙

๒.๒. พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ตามที่กำหนดนิยามไว้ในมาตรา ๓

๒.๓. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

แบ่งการริบทรัพย์สินได้สองประเภท

๒.๓.๑ การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในคดีร้ายผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ซึ่งการริบทรัพย์สินประเภทนี้มีการริบเอาทรัพย์สินโดยทั่วไปที่เฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน

๒.๓.๒ การริบทรัพย์สินด้วยมาตรการลงโทษเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญา ซึ่งมีทั้งการริบทรัพย์สินที่เป็นการเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สินและการริบทรัพย์สินที่กำหนดคำนวณมูลค่าของทรัพย์สินซึ่งผู้กระทำความผิดได้รับเป็นผลประโยชน์ในทางทรัพย์สิน

จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินในปัจจุบันของไทยได้กำหนดให้ริบทรัพย์สินไว้เฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน กำหนดไว้เฉพาะว่าทรัพย์สินที่ริบได้นั้นเป็นทรัพย์สินประเภทใดบ้าง และมีตัวทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งสิทธิ บรรดาทรัพย์สินเหล่านี้เรียกว่าทรัพย์สินสกปรก (Tainted property) ซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกับการริบทรัพย์สินระบบเจาะจงตัวทรัพย์สิน (Property-Based system) ตามหลักสากล นอกจากนี้ในยุคปัจจุบันยังพบว่ามีการริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based system) อีกด้วย ซึ่งได้ถือว่ามีคุณสมบัติสอดคล้องตามหลักสากลทั้งสองระบบแล้ว

๕.๙.๗ ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมาย

ความหมายของทรัพย์สินในยุคปัจจุบัน ในกฎหมายไทยมิได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาซึ่งเป็นกฎหมายอาญาโดยเฉพาะ จึงต้องพิจารณาความหมายจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งมีบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๗ ถึงความหมายของคำว่าทรัพย์สิน ซึ่งก็คือวัตถุที่มีรูปร่างและความหมายของทรัพย์สิน บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓๘ ซึ่งให้หมายความรวมถึงทรัพย์สินและวัตถุที่ไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ ความหมายทรัพย์สินตามกฎหมายไทยในยุคปัจจุบันจึงมีลักษณะที่เป็นวัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง และรวมไปถึงสิทธิในลักษณะยึดถือและหวงแหนเหนือวัตถุเหล่านั้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของทรัพย์สินตามหลักสากลทั้งที่พิจารณาเทียบกับความหมายในพจนานุกรมภาษาอังกฤษของ Black's Laws และความเห็นของศาสตราจารย์ทางกฎหมาย รวมไปถึงกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศตามที่ได้ศึกษาไว้ในบทที่ ๒

ประเภทของทรัพย์สินที่ถูกริบได้

๑. ประมวลกฎหมายอาญา

การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา แบ่งได้เป็นสองประเภทคือ ๑.ทรัพย์สินที่กฎหมายบังคับให้ริบ และ ๒.ทรัพย์สินที่การริบอยู่ในดุลพินิจของศาล ซึ่งเทียบได้กับหลักสากลดังนี้

๑.๑ ทรัพย์สินที่กฎหมายบังคับให้ริบ แบ่งได้เป็น ๒ ชนิดคือ

- ๑) ทรัพย์สินที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิด ตามมาตรา ๓๒
- ๒) ทรัพย์สินที่ให้อันมีลักษณะเป็นสินบนหรือเพื่อจูงในการกระทำความผิด ตามมาตรา ๓๔

ความผิด ตามมาตรา ๓๔

การริบทรัพย์สินทั้งสองประการนี้มีลักษณะเป็นทรัพย์สินผิดกฎหมายหรือเป็นความผิดในตัวเอง ซึ่งตรงกับประเภท ทรัพย์สินผิดกฎหมายในตัวเอง (Contraband) ซึ่งศาลต้องริบเสมอไม่ว่าจะมีผู้ได้รับโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ก็ตาม เพราะถือว่าหากทรัพย์สินดังกล่าวได้

แพร่หลายเข้าสู่สังคมชุมชน อาจจะไปตกอยู่ในความครอบครองของบุคคลที่ไม่เหมาะสมซึ่งจะนำไปสู่การเกิดภัยอันตรายในสังคมชุมชนได้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการป้องกันอาชญากรรม ป้องกันการกระทำ ความผิดและมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยในตัวเองด้วย

๑.๒. ทรัพย์สินที่การริบอยู่ในดุลพินิจของศาล

เป็นทรัพย์สินที่ศาลมีอำนาจที่จะสั่งริบทรัพย์สินหรือไม่ริบก็ได้ โดยทรัพย์สินที่อยู่ในประเภทนี้ได้แก่

๑) ทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ตามมาตรา ๓๓ (๑) มีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่ได้ใช้กระทำความผิดมาแล้วเป็นการใช้โดยตรงหรือเป็นส่วนหนึ่งของความผิด หรือมีเจตนาที่จะใช้ในการกระทำความผิด แต่ยังมีทันได้ใช้หรือลงมือ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับทรัพย์สินประเภทที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความ ผิดสำเร็จ (Facilitating Property) ตามหลักสากล

๒) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยกระทำความผิด ตามมาตรา ๓๓ (๒) เป็นทรัพย์สินที่ได้รับมาจากการที่บุคคลได้กระทำความผิดนั้นโดยตรง การริบทรัพย์สินประเภทนี้ ก็เพื่อที่จะไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลประโยชน์จากการกระทำความผิดของตน และถือเป็นการ ลงโทษแบบตาต่อตาฟันต่อฟัน หรือแก้แค้นทดแทนมิให้ต้องได้อะไรจากการกระทำดังกล่าว ทรัพย์สิน ที่ถูกริบประเภทนี้มีลักษณะเป็นทรัพย์สินประเภททรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of Crime) ตามหลักสากล

๒. กฎหมายเฉพาะ

๒.๑. พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

แบ่งการริบทรัพย์สินได้เป็นสองประเภท ได้แก่

๑) ทรัพย์สินที่เป็นของกลางในคดียาเสพติด ตามมาตรา ๓๐

ถือเป็นทรัพย์สินประเภทที่มีความผิดกฎหมายในตัวเอง (contraband) เนื่องจากบทบัญญัติมาตราดังกล่าวได้บัญญัติให้ต้องริบทุกรณีไม่ว่าจะมีผู้ได้รับโทษตามคำพิพากษา หรือไม่ก็ตาม

๒) ทรัพย์สินเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตาม มาตรา ๒๙

เป็นทรัพย์สินรวมถึงดอกผล ผลประโยชน์ ที่ได้มาจากการกระทำความผิด เกี่ยวกับยาเสพติด ไม่ว่าผู้กระทำจะมีการแปรสภาพไปแล้วกี่ครั้งก็ตาม มีลักษณะเป็นทรัพย์สิน ประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of Crime) ตามหลักสากล

๒.๒ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้บัญญัติทรัพย์สินที่จะถูกศาลมีคำสั่งริบหรือให้ตกเป็นของแผ่นดินนั้น เรียกทรัพย์สินดังกล่าวว่า ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ซึ่งมีลักษณะเป็นทรัพย์สิน ผลประโยชน์ เงิน ดอกผล ที่ได้มาจากการกระทำความผิด มีลักษณะตรงกับทรัพย์สินประเภท (Proceed of Crime) ตามหลักสากล

๒.๓ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

ทรัพย์สินที่ถูกริบได้ตามกฎหมายฉบับนี้ทั้งการริบด้วยมาตรการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ตามมาตรา ๘๐ ซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง และมาตรการริบทรัพย์สินด้วยการลงโทษเนื่องจากได้กระทำความผิดทางอาญา สามารถแบ่งประเภททรัพย์สินได้เป็นสามประการ

๑. ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับคดีร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ตามมาตรา ๘๐ หรือทรัพย์สินหรือประโยชน์อันบุคคลได้มาจากการกระทำความผิด ตามมาตรา ๑๒๓/๖(๒) หรือในมาตรา ๑๒๓/๖(๓) ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่บุคคลได้มาจากการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินตาม มาตรา ๑๒๓/๖(๒) และรวมถึงประโยชน์อื่นใดอันเกิดจากทรัพย์สิน ตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา ๑๒๓/๖(๔) ซึ่งบรรดาทรัพย์สินเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นทรัพย์สินประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of Crime) ตามหลักสากล โดยเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการใช้ความเกี่ยวพันในอำนาจหน้าที่ของตนเอื้อประโยชน์ในทางทรัพย์สินให้แก่ตน

๒. ทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ตามมาตรา ๑๒๓/๖ (๑) เป็นทรัพย์สินที่มีลักษณะคล้ายทรัพย์สินประเภท ทรัพย์สินที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความสำเร็จ (Facilitating Property) ตามหลักสากล

๓. ทรัพย์สินอันมีลักษณะเป็นสินบนให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐ ตามมาตรา ๑๒๓/๗ ซึ่งมีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่ผิดกฎหมายในตัวเอง (Contraband) ตามหลักสากล

จะเห็นได้ว่าในส่วนของกฎหมายเฉพาะนั้นจะเน้นการริบทรัพย์สินประเภทที่เป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด เนื่องจากการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนั้น มักจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินอันเป็นสิ่งจูงใจแก่ผู้กระทำความผิดให้มีความคิดที่จะกระทำ ดังนั้นหากกฎหมายมีมาตรการตัดผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการกระทำความผิดก็จะส่งผลต่อการตัดแรงจูงใจที่บุคคลจะกระทำความผิดด้วยเช่นกัน

หากพิจารณาประเภททรัพย์สินที่ถูกริบได้โดยรวมแล้ว กฎหมายไทยในปัจจุบันก็จะมีครบถ้วนทุกรูปแบบตามสากลแล้ว ซึ่งสรุปได้ว่าการที่มีประเภทครบถ้วนดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการริบทรัพย์สินที่จะต้องมีกฎหมายรองรับไว้ว่าทรัพย์สินชนิดใด ประเภทใดที่กฎหมายจะริบได้ และมีวัตถุประสงค์โดยอยู่เบื้องหลังการกำหนดประเภททรัพย์สินเหล่านั้น รวมไปถึงการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในการที่จะจำกัดสิทธินั้นต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้ชัดเจน ตามหลักแห่งการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

จากการเปรียบเทียบการริบทรัพย์สินของประเทศไทยกับการริบทรัพย์สินตามหลักสากลแล้ว จะพบว่าการริบทรัพย์สินในปัจจุบันของไทยทั้งกฎหมายอาญาทั่วไปและกฎหมายเฉพาะล้วนแต่มีกระบวนการ แนวความคิดที่สอดคล้องเป็นไปตามหลักสากลแทบทั้งสิ้น

เมื่อประเทศไทยปรับเปลี่ยนระบอบการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย มีผลสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องการรับรองคุ้มครองสิทธิของบุคคล โดยเฉพาะสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล เมื่อประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดและจ่ายอมตนให้อยู่ภายใต้ความเป็นนิติรัฐ อำนาจของรัฐจึงถูกจำกัดมากยิ่งขึ้น การกระทำใดๆของรัฐอันเป็นการจำกัดสิทธิจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจรับรองไว้ หาใช่จะทำให้ได้ตามอำเภอใจ ซึ่งมีความแตกต่างจากในยุคปฏิรูปกฎหมายที่ยังคงมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยให้อำนาจแก่พระมหากษัตริย์ เป็นใหญ่ในรัฐ แม้ในยุคดังกล่าวจะมีความผ่อนคลายการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ลงจากในยุคกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การลงโทษริบทรัพย์สินก็ต้องมีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจรองรับไว้เช่นกัน การริบทรัพย์สินในปัจจุบันจะเป็นการริบเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน ซึ่งต้องเป็นทรัพย์สินที่มีความเกี่ยวข้องกับ การกระทำความผิด ไม่อาจจะริบเอาทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิดได้ดังเช่น การริบราชบาตรในสมัยประกาศใช้กฎหมายตราสามดวง

ด้วยปัญหาของทรัพย์สินประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น มีการแปรสภาพไปหลายต่อหลายครั้ง และมีได้เกิดขึ้นจากความผิดในครั้งใดครั้งหนึ่งเท่านั้น อีกทั้ง ปัญหาเรื่องภาระการพิสูจน์และการชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐาน ซึ่งต้องใช้ระดับคดีอาญา อันส่งผลให้ยากแก่การพิสูจน์ รวมไปถึงความลำบากในการแสวงหาพยานหลักฐานเนื่องจากทรัพย์สินเหล่านั้น มักจะตกอยู่ในความครอบครองของจำเลยหรือผู้คัดค้าน จึงเกิดเป็นช่องว่างของกฎหมายอาญาที่ไม่อาจดำเนินการริบทรัพย์สินเหล่านั้นได้ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพได้เท่าที่ควร การนำมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้ ควบคู่กับมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทาง

อาญา จึงมีผลต่อการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรมที่สร้างผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ หรือ อาชญากรรมที่มีทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินเป็นมูลเหตุจูงใจให้กระทำความผิด

สาระสำคัญของการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง คือ การดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดได้โดยไม่จำเป็นต้องฟ้องตัวบุคคลให้ต้องรับผิดชอบในทางอาญา และไม่จำเป็นต้องมีคำพิพากษาลงโทษบุคคล นอกจากนี้ยังมีการผลักรากการพิสูจน์ให้ตกเป็นของฝ่ายจำเลย หรือฝ่ายผู้คัดค้านโต้แย้งสิทธิความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน รวมไปถึงการชั่งน้ำหนักพยานของศาล ศาลจะพิจารณาว่าพยานหลักฐานฝ่ายใดมีความน่าเชื่อถือกว่ากัน ซึ่งเป็นระดับการพิจารณาชั่งน้ำหนักพยานหรือระดับมาตรฐานการพิสูจน์ในระดับคดีแพ่ง

นอกจากนี้ยังมีการให้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองหรือฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้ฝ่ายปกครองในการยึดอายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราว ก่อนที่จะให้ดำเนินการทางศาลเพื่อให้ศาลมีคำสั่งริบหรือให้ตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ให้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองในการมีส่วนร่วมเพื่อดำเนินการริบทรัพย์สิน

มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งนั้น นอกจากจะมีสาเหตุมาจากการแก้ปัญหาช่องว่างทางกฎหมายของการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาที่ไม่อาจจะดำเนินการได้ครอบคลุมแล้ว ยังพบว่ามีเหตุปัจจัยจากกฎหมายระหว่างประเทศและความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศอีกด้วย จะเห็นได้จากการเข้าร่วมในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยต้องมีการอนุวัติการ โดยการออกกฎหมายภายในเพื่อให้รองรับและใช้มาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งกับบรรดาความผิดที่เกี่ยวข้องตามอนุสัญญาดังกล่าว รวมไปถึงมาตรการดำเนินการกับการฟอกเงินของบรรดาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจหรือเหล่าองค์กรอาชญากรรม

ในเรื่องแนวความคิดการริบทรัพย์สินทางแพ่ง ประเทศไทยเองก็ได้รับอิทธิพลทางรูปแบบแนวความคิดมาจากทางประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาคือเป็นประเทศหนึ่งที่มีมาตรการริบทรัพย์สินที่มีประสิทธิภาพในการปราบปรามการกระทำความผิดในลักษณะที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและหวังผลประโยชน์ในทางทรัพย์สิน ซึ่งมาตรการดังกล่าวก็เป็นที่ยอมรับและนำไปปรับใช้สอดคล้องกับกฎหมายภายในของประเทศต่างๆ การริบทรัพย์สินทางแพ่งนี้ได้นำแนวความคิดแบบการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลัก Deodand ซึ่งเป็นหลักเดิมที่มีการใช้และพัฒนาการที่ยาวนานตั้งแต่ยุคโรมัน

การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งนั้น อาจจะไม่ใช่มาตรการลงโทษทางอาญาแก่บุคคลโดยตรงดังเช่นที่บัญญัติไว้เป็นโทษในประมวลกฎหมายอาญา แต่วัตถุประสงค์ของการนำมาตราการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้นั้น ก็เป็นไปเพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางทรัพย์สินได้ ซึ่งส่งผลต่อสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล แม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะมีผู้ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษในคดีอาญาก็ตาม แต่ก็ถือเป็นการลงโทษในทางอ้อมแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของซึ่งทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด

แม้ว่าการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา อันมีลักษณะเป็นการลงโทษทางอาญาแก่ตัวบุคคลนั้น จะเป็นแนวความคิดที่บังคับใช้มาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สืบเนื่องต่อมาจนถึงยุคปัจจุบัน แต่ด้วยความซับซ้อนของรูปแบบอาชญากรรม และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทางทรัพย์สิน จึงส่งผลให้นำเอาแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน และนำกระบวนการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้ จึงทำให้เห็นว่าการริบทรัพย์สินในปัจจุบัน มีความครอบคลุมในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือมีทรัพย์สินเป็นมูลเหตุจูงใจหรือหวังผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินได้ครบถ้วนยิ่งกว่าในยุคสมัยก่อนที่ใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาเพียงอย่างเดียว

นอกจากในเรื่องการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งแล้ว ในปัจจุบันยังมีมาตรการริบทรัพย์สินที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based System) อันเป็นการคำนวณมูลค่าผลประโยชน์ตอบแทนที่ผู้กระทำความผิดได้รับไปจากการกระทำของตน ซึ่งนำมาใช้ในการริบทรัพย์สิน ในกรณีที่ไม่ว่าจะบังคับเอาแก่ทรัพย์สินที่เป็นผลจากการกระทำความผิดหรือได้มาจากการกระทำความผิดได้ครบถ้วน จึงต้องมีการคำนวณเอาผลประโยชน์ซึ่งสามารถคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ จากที่จำเลยได้รับการกระทำความผิดดังกล่าว มารวมไว้เพื่อทำการริบ โดยวิธีการกำหนดให้จำเลยชำระเงิน หรือริบทรัพย์สินอื่นแทน ตามมูลค่าที่ศาลกำหนด ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้ถือเป็นมาตรการเสริมประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจได้ดีอีกทางหนึ่ง ซึ่งเป็นระบบที่ยังไม่เคยมีการบังคับใช้ในยุคสมัยก่อนๆ

บทที่ ๖

วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทย

การลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยในแต่ละยุคสมัยย่อมมีปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดโทษและกระบวนการริบทรัพย์สิน จากการศึกษาผู้เขียนได้พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องสี่ประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศ ปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวจะมีผลต่อการกำหนดโทษริบทรัพย์สินในแต่ละยุคสมัย ที่แตกต่างกันและในบางยุคสมัยอาจจะมีปัจจัยเหล่านี้สอดแทรกมากกว่าหนึ่งปัจจัย ซึ่งก็ล้วนแต่ส่งผลแทบทั้งสิ้น ในบทนี้ผู้เขียนจะได้ศึกษาปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องโดยเน้นไปถึงช่วงเวลาที่มีปัจจัยดังกล่าวเป็นส่วนที่ส่งผลสำคัญ ซึ่งจะมีการศึกษาตามยุคสมัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งเป็นสามสมัย ได้แก่ ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในยุคปัจจุบัน

๖.๑ ปัจจัยด้านสังคม

ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยามีพระมหากษัตริย์ เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ซึ่งเรียกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลัทธิเทวะราชาของขอม โดยถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพ และเป็นใหญ่ที่สุดในราชอาณาจักร ส่วนกฎหมายไทยในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ พระธรรมศาสตร์ ซึ่งมีการรับช่วงผ่านมาจากมอญ และได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหารายละเอียดให้เข้ากับวัฒนธรรม จารีตประเพณีของไทยอีก ทอดหนึ่ง โดยเฉพาะอิทธิจากพระพุทธศาสนา^๑ ความเชื่อในเรื่องสมมุติเทพของพระมหากษัตริย์ในยุคนั้น ทำให้เกิดแนวความคิดในการคุ้มครองพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยลงโทษต่อบุคคลผู้ละเมิดอย่างรุนแรง เพราะถือว่าการกำหนดโทษ ทัณฑ์ ถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการรักษาความสงบในสังคม และในแง่ของการปกครองยังเป็นกลไกในการกำราบหรือปราบกลุ่มฝ่ายตรงข้ามที่ทำทลายอำนาจพระมหากษัตริย์^๒ แต่การปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยานอกจากจะมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองอาณาจักรแล้ว ยังมีพระราชวงศ์และพวกขุนนางซึ่งต่างก็มีกองกำลัง มีอำนาจควบคุมไพร่พลในสังกัดตน แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะควบคุมกำลังพลทั้งอาณาจักร แต่การเกณฑ์ไพร่พลย่อมต้องผ่านพระ

^๑ ชาญชัย แสงศักดิ์, อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย, หน้า ๖.

^๒ จรัญ โฆษณานันท์, ปรัชญากฎหมายไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๑.

ราชวงศ์และเหล่าขุนนาง ซึ่งจำนวนไพร่พลจะมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความจงรักภักดีของพระราชาวงศ์หรือขุนนางที่มีอำนาจคุมกำลังพล^๓ เสถียรภาพในสมัยกรุงศรีอยุธยามีความสั่นคลอนอยู่บ่อยครั้ง เนื่องจากการแย่งชิงราชสมบัติกันเอง ซึ่งผู้มีกำลังไพร่พลเหนือกว่าก็มักจะได้เปรียบพระมหากษัตริย์ในสมัยนี้จึงมีการบัญญัติกฎหมายออกที่มีการลงโทษแก่กบฏ อย่างเข้มงวดและรุนแรง ดังจะเห็นได้จากใน กฎมณเฑียรบาล พระไอยการลักษณะกระบดศึก ผู้ที่กระทำการแย่งชิงบัลลังก์ไม่สำเร็จผลก็มักจะถูกโทษประหารชีวิต และริบราชบาตร

บทลงโทษอันรุนแรงจึงปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในกฎหมายประเภทที่เกี่ยวกับความมั่นคงภายในและภายนอกราชอาณาจักร เช่น กฎมณเฑียรบาล พระไอยการอาชญาหลวง พระไอยการอาชญาราษฎร์ พระไอยการกระบดศึก เป็นต้น ซึ่งบทบัญญัติในสมัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐ สถาบันพระมหากษัตริย์และความสงบของบ้านเมืองมากกว่าการให้สิทธิเสรีภาพแก่ราษฎรในสังคม โดยบทลงโทษที่มีความรุนแรงนั้นก็มักจะมีวัตถุประสงค์ในการยับยั้งชั่งน้ำหนักให้บุคคลอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่างและเป็นการแก้แค้นทดแทนต่อผู้ที่ละเมิดซึ่งถือว่าการล่วงละเมิดต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ หรืออาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะตาต่อตาฟันต่อฟันเพราะเป็นการลงโทษผู้กระทำผิดอย่างเต็มที่ และเพื่อเป็นการข่มขู่และกำราบปราบปรามประชาชนไว้ให้เชื่อฟังและอยู่ในอำนาจของพระมหากษัตริย์^๔

การลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยนี้ เรียกว่า การริบราชบาตร^๕ ซึ่งเป็นไปด้วยวิธีการเอาทรัพย์สินสมบัติเงินทองทั้งหมดของผู้กระทำความผิด รวมถึงการริบเอาบุคคลในอาณัติของผู้นั้น เช่น บุตร ภรรยา บ่าว ไพร่ ข้าทาสบริวาร เข้าสู่ท้องพระคลังหลวงหรือบัญชีหลวงของพระมหากษัตริย์ การริบราชบาตรถือเป็นการลงอาญาที่ร้ายแรงประการหนึ่งต่อตัวทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด ซึ่งสามารถทำให้สิ้นเนื้อประดาตัว โดยเฉพาะผู้ที่มียศถาบรรดาศักดิ์ ที่มีฐานะในสังคมตั้งแต่ชั้นขุนนางขึ้นไป ซึ่งมักจะมีทรัพย์สิน เครื่องราช เครื่องบรรณาการและข้าทาสบริวารเป็นจำนวนมาก นอกจากการต้องโทษริบราชบาตรแล้ว บุคคลดังกล่าวอาจจะต้องถูกนำตัวไปเป็นผู้เลี้ยงช้างหลวงให้อาหารช้างหรือเรียกว่าตะพุ่นหญ้าช้างซึ่งถือเป็นการลดเกียรติและฐานะในสังคมลงไปสู่ชั้นที่ต่ำที่สุดในสังคมสมัยอยุธยา ส่วนข้าทาสบริวารก็ถูกนำเข้าไปเป็นของคนของหลวง เพื่อเข้าไปทำงานรับใช้หลวง อันเนื่องมาจากเป็นส่วนหนึ่งของการเกณฑ์แรงงานมาเป็นทาสรับใช้หลวง^๖ ตามโครงสร้างของสังคมในสมัยนั้นตามระบบ

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมมหาดไทย, ๒๕๐๕), หน้า ๑๐๕.

^๔ วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, หน้า ๒๐.

^๕ พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๑๐.

^๖ พระวรวงศ์เธอ ทิพยบุลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า ๑๐๒.

ศักดิ์นา โทษการริบทรัพย์สินเป็นการลงโทษสถานหนึ่งที่อยู่ในประเภทโทษหลวง ซึ่งหมายถึงโทษที่ลงแก่การความผิดที่เป็นอาญาแผ่นดินหรือกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของรัฐ พระมหากษัตริย์หรือสังคมส่วนรวม ซึ่งโทษริบทรัพย์สินในสมัยนี้ได้ปรากฏอยู่ในกฎหมายสืบได้แก่ พระไอยการอาชญาหลวง พระไอยการลักขณโจร และพระไอยการกระบดศึก กฎมณเฑียรบาล ซึ่งล้วนแต่มีการลงโทษทางอาญาและเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองทั้งสิ้น นอกจากนี้โทษริบทรัพย์สิน มักจะเป็นโทษที่มีความรุนแรงและเป็นโทษความรุนแรงอันดับต้นๆ ของการลงโทษ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการลงโทษริบทรัพย์สินมักจะควบคู่กับโทษประหารชีวิต เช่น โทษฟันคอริบเรือน โดยจะให้มีการริบบ้านริบทรัพย์เสียทั้งสิ้นแล้วนำตัวไปประหาร

เหตุที่ทำให้การลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยกรุงศรีอยุธยาต้องมีความร้ายแรงถึงขั้นริบเอาทรัพย์สินทุกอย่างรวมถึงข้าราชการบริวารของผู้กระทำความผิดนั้น หากพิจารณาถึงสภาพสังคมในสมัยนี้ จะพบว่าโครงสร้างทางสังคมมีลักษณะที่เป็นแนวตั้ง กล่าวคือ ผู้มีอำนาจสูงสุดคือพระมหากษัตริย์จะอยู่ในจุดสูงสุดลดหลั่นลงมาตามลำดับชั้นของศักดิ์นา ซึ่งผู้ที่มีอำนาจและศักดิ์นาสูงก็มักจะมีทรัพย์สมบัติและกำลังพลเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดช่วงชิงบัลลังก์ขึ้นเพื่อหวังเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดิน โดยมีปัจจัยที่สำคัญคืออำนาจทางทหาร ยังมีกำลังพลเป็นจำนวนมากก็มักจะมีโอกาสขึ้นเสวยราชสมบัติกรุงศรีอยุธยาได้^๗ แม้เหตุผลในการมีกำลังพลมากจะเป็นไปเพื่อการดูและความผาสุก และความปลอดภัยของคนในสังคม^๘ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ที่เป็พระมหากษัตริย์ต้องทรงระมัดระวังคอยเอาใจคนบางหมู่บางเหล่าในสังคมนั้นไว้ ด้วยเกรงว่าหากบุคคลผู้นั้นไม่พึงพอใจพระองค์ ประกอบกับผู้นั้นมีไพร่พลทหารอยู่ได้บังคับบัญชาเป็นจำนวนมาก ก็อาจคิดการก่อกบฏขึ้นเมื่อไรก็ได้ แต่หากกระทำการก่อกบฏขึ้นมาแล้วก็ต้องมีการลงโทษเสียให้หนัก การริบราชบาตรจะเป็นโทษที่ตอบสนองต่อผู้กระทำความผิด อันเป็นการถอนรากถอนโคนมิให้บุคคลนั้นมีทรัพย์สมบัติเหลือและไม่มีข้าทาส บริวารกำลังพลของตน เพื่อเป็นการสะสมกำลังพลนำไปสู่การแก้แค้นพระมหากษัตริย์ได้ในภายหลัง นอกจากนี้ยังเป็นการยับยั้งชั่งมือต่อผู้อื่นที่คิดจะกระทำความผิดนั้นให้เกรงกลัวไม่กล้าที่จะกระทำความผิด เพราะนอกจากชีวิตจะหาไม่แล้วยังต้องสูญเสียของรักและคนรักอีกด้วย

เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ไทยทรงเริ่มตระหนักถึงการคุ้มครองสิทธิของประชาชนมากยิ่งขึ้น เช่นว่า มีการตราพระราชกำหนดเปิดโอกาสให้แก่ไพร่ได้เข้ารับราชการเช่นเดียวกับขุนนาง ซึ่งทำให้ไพร่ได้ยกระดับสถานะในสังคมของตนสูงขึ้น แต่ลักษณะทาง

^๗ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สังคมสมัยอยุธยา (กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๒.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔

สังคมในช่วงนี้ก็มิได้แตกต่างจากสมัยกรุงศรีอยุธยามากนัก ยังคงมีระบบชนชั้นในสังคมเช่นเดิม ส่วนกฎหมายที่ประกาศใช้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ กฎหมายตราสามดวงนั้น ก็มีใช้เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นใหม่เพียงแต่เป็นการรวบรวมกฎหมายเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยาที่กระจัดกระจายให้มีความถูกต้องรัดกุมเท่านั้น และในเรื่องการลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ยังคงเป็นการลงโทษริบราชบาตรเช่นเดียวกับที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งเหตุผลของการลงโทษริบราชบาตรในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ยังคงเป็นเหตุผลเช่นเดียวกับในยุคกรุงศรีอยุธยาด้วยเช่นกัน

การลงโทษริบทรัพย์สินหรือริบราชบาตรในยุคสมัยนี้จะเริ่มจากการพิจารณาความผิดกับตัวบุคคลก่อนเมื่อได้ปรับบทความผิดตามระวางโทษความผิดก็ต้องมาพิจารณาตุลาการโทษที่จะลงทัณฑ์ต่อบุคคลนั้น ซึ่งการลงทัณฑ์แก่บุคคลนั้นและหากจะเป็นการริบทรัพย์สินก็ต้องมีบทบัญญัติไว้ในมาตราบทบัญญัติเหล่านั้น การลงโทษริบทรัพย์สินเช่นนี้จึงต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่าผู้นั้นต้องถูกพิจารณาพิพากษาว่าได้กระทำความผิดจริงจึงจะลงโทษริบทรัพย์สินได้ ซึ่งเปรียบได้ว่าเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคล (In Personam) พิจารณาจากความผิดของบุคคลเป็นหลัก มิได้พิจารณาถึงความผิดถูกของทรัพย์ในฐานะที่เป็นจำเลยของคดี การลงโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้มีลักษณะเป็นโทษที่รุนแรง ซึ่งเป็นการยับยั้งชั่งใจและแก้แค้นทดแทนบุคคลที่กระทำการฝ่าฝืนละเมิดต่อบทบัญญัติที่คุ้มครองพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ หรือ อำนาจอรัฐ หรือความสงบสุขของราชอาณาจักรและสังคมส่วนรวม นอกจากนี้ยังมีเหตุที่ต้องตัดรากถอนโคนผู้กระทำความผิดในทางทรัพย์สินและข้าทาสบริวาร เพื่อให้สิ่งสมรบรวมกำลังไพร่พลและมีผู้สืบสกุลอันจะมีโอกาสก่อการกบฏหรือกระด้างกระเดื่องต่อองค์พระมหากษัตริย์ในภายหน้าได้ จะเห็นได้ว่านอกจากจะเพื่อเป็นการกำราบมิให้บุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดซ้ำขึ้นอีกแล้ว ยังสามารถป้องปรามบุคคลอื่นที่มีความคิดจะกระทำความผิดอาญาหลวงได้อีกประการหนึ่ง การลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยนี้จึงเป็นการสะท้อนถึงการคุ้มครองพระราชอำนาจและเสถียรภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาทำให้การลงโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต้องใช้วิธีการริบเอาทุกอย่างอย่างทั้งทรัพย์สมบัติ ข้าทาสบริวารเข้าเป็นทรัพย์สินของหลวง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปัจจัยทางสังคมก็ส่งผลต่อการกำหนดโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้

ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อประเทศไทยเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญของสิทธิของบุคคลมากขึ้น สาเหตุประการหนึ่งนั้นมาจากการที่

พระองค์ทรงมีโอกาสได้ศึกษาและดูงานจากต่างประเทศ และอีกประการหนึ่งเป็นผลมาจากแรงบีบคั้นจากชาติมหาอำนาจทางตะวันตกในยุคแห่งการล่าอาณานิคม ซึ่งประสงค์ที่จะเข้าครอบครองประเทศในแถบเอเชียให้เป็นอาณานิคมของตน โดยการอ้างถึงควมไร้อารยธรรมของชาติเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการปฏิรูปกฎหมาย การศาล และกระบวนการยุติธรรมในที่สุด

ก่อนการปฏิรูปกฎหมาย โทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยยังคงใช้การริบราชบาตร แต่ด้วยการลงโทษริบทรัพย์สินเช่นนี้มีความรุนแรงต่อตัวผู้กระทำความผิด จึงได้มีการผ่อนคลายนับตั้งแต่วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๑๑๔ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ซึ่งกำหนดให้ต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตก่อนลงโทษเช่นเดียวกับโทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิต^๙

การคุ้มครองสิทธิของบุคคลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เริ่มปรากฏขึ้นให้เห็นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งสถานะของบุคคลในสังคมได้รับการยกระดับมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรองรับสิทธิเสรีภาพของราษฎร โดยเคารพหลักมนุษยธรรมซึ่งเป็นกระแสที่นิยมอย่างยิ่งในสมัยนั้น จะเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศเลิกทาส ซึ่งริเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ จนมาสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ภายหลังการยกเลิกระบบมุลนายไพร่และทาสทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนไปจากเดิมจาก มุลนายหรือขุนนางเปลี่ยนมาเป็น ข้าราชการ ส่วนไพร่และทาสจะปรับเปลี่ยนเป็นเสรีชน ที่เรียกว่าราษฎร หรือประชาชน สถานะทางสังคมของไพร่^{๑๐}

เมื่อเข้าสู่ยุคปฏิรูปกฎหมายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บุคคลมีเสรีภาพที่จะจัดการกับทรัพย์สินของตน กฎหมายให้การคุ้มครองทรัพย์สินด้วยการที่รัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซง สถานะและสิทธิหน้าที่ของบุคคลในการถือครองทรัพย์สินมีการรองรับที่ชัดเจน ระบบประมวลกฎหมายที่จัดทำขึ้นนั้น ยึดหลักความศักดิ์สิทธิ์ของทรัพย์สินส่วนบุคคล มีการคุ้มครองระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ยอมให้ราษฎรถือครองทรัพย์สินโดยเด็ดขาด ไม่ว่าบุคคลดังกล่าวจะมีสถานะเป็นเจ้าของ ขุนนาง หรือสามัญชน ซึ่งรัฐมีหลักประกันคุ้มครองสิทธิโดยไม่ริบหรือเวนคืนทรัพย์สินของราษฎรตามอำเภอใจ^{๑๑} อีกทั้งยังเกิดความตื่นตัวและตระหนักในระบอบการปกครองที่ถือกฎหมายเป็นใหญ่ เกิดความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนเองมากขึ้น^{๑๒} นอกจากนี้ยังเป็นการรับรองหลักความ

^๙ พิพัฒน์ จักรางกูร, "การริบทรัพย์สิน," หน้า ๑๑.

^{๑๐} ศิริพร สุขธรรณ, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๕-๒๗๗.

^{๑๑} กิตติศักดิ์ ปรกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, หน้า ๑๔๔.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๔๗

มีเหตุผล และความมีมนุษยธรรมในทางอาญา และวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จาก หลักที่ถือว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีโทษ” และหลักที่ว่าผู้ต้องหาต้องถือเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการ พิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิด^{๑๓}

เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ขึ้น การลงโทษริบทรัพย์สิน ของไทยก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยสิ้นเชิง การริบทรัพย์สินภายหลังการปฏิรูปกฎหมายนี้ ได้บัญญัติไว้เป็นโทษทางอาญาสถานหนึ่งจากหกสถาน ตามมาตรา ๑๒ ซึ่งโทษริบทรัพย์สินนี้มี ลักษณะเป็นการลงโทษทางอาญาแก่ตัวบุคคลผู้กระทำความผิดเพียงผู้เดียว จะไม่มีการริบเอาข้าทาส บริวารของผู้กระทำความผิดทำให้บุคคลอื่นต้องเดือดร้อนอีกต่อไป และเป็นการริบเอาทรัพย์สินเฉพาะ สิ่งเฉพาะอย่างที่เกี่ยวข้อกับการกระทำความผิดซึ่งมีการบัญญัติไว้ในกฎหมายโดยชัดแจ้งถึงประเภท ทรัพย์สินที่จะถูกริบได้ การที่โทษริบทรัพย์สินมีความผ่อนคลายลงเช่นนี้ก็ถือเป็นการสร้างหลักประกัน ในการคุ้มครองสิทธิให้แก่บุคคลอีกประการหนึ่ง กล่าวคือบุคคลที่จะถูกลงโทษริบทรัพย์สินนั้น จะถูก ลงโทษอย่างได้สัดส่วนกับความผิดที่ตนกระทำความผิด ซึ่งมีใช้การกวาดต้อนเอาทรัพย์สินทุกอย่างของผู้ นั้นตกเป็นของหลวงดังเช่นการริบราชบาตร แม้ว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สินในยุค ปฏิรูปกฎหมายนี้จะเห็นชัดเกี่ยวกับในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา คือการยับยั้งชั่งใจ และการแก้แค้น ทดแทน นอกจากนี้ยังมีการริบทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าการมีหรือการทํานั้นเป็นความผิด การ ริบทรัพย์สินในยุคนี้จึงมีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย ซึ่งก็จะสะท้อนให้เห็นถึง วัตถุประสงค์ของการลงโทษอันเป็นการป้องกันสังคม

ด้วยสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การที่พระมหากษัตริย์ทรงตระหนักและให้ ความสำคัญกับสิทธิของบุคคลมากยิ่งขึ้น จึงทำให้การกำหนดวิธีริบทรัพย์สินต้องเปลี่ยนมาเป็นการ ริบเอาเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ซึ่งจะไม่มีการริบเอาทุกอย่างและกวาดต้อนบุคคลในครัวเรือนของ ผู้กระทำความผิดเช่นเดิมได้อีกต่อไป สอดคล้องกับวิธีการพิจารณาคดีทางอาญาในยุคสมัยนี้ตามที่ได้ กล่าวไว้ว่า ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญและส่งเสริมการรับรองคุ้มครองสิทธิของไพร่ฟ้า ประชาชน ทำให้วิธีการลงโทษริบทรัพย์สินตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ นั้น มีความเป็นสากลและเหมาะสมกับสภาพสังคม ณ ขณะนั้นมากขึ้น

ยุคปัจจุบัน

เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบันจากความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์บ้านเมือง ทำให้หลักการ ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะอาญานั้นเป็นสิ่งที่ล้าสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ ณ ปัจจุบัน ประกอบกับไม่เป็นไปตามแนวโน้มของนานประเทศ ทำให้ประเทศไทยต้องจัดการปรับปรุงและจัดทำ

^{๑๓} กิตติศักดิ์ ปรกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, หน้า ๑๒๓.

กฎหมายอาญาเสียใหม่ โดยการประกาศใช้เป็นประมวลกฎหมายอาญาขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๙^{๑๔} แต่การลงโทษริบทรัพย์สินในประมวลกฎหมายอาญานั้นยังคงใช้ระบบการริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างเช่นเดิมที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มิได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมนัก

เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป การกระทำความผิดมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น บรรดาทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดได้ถูกแปรสภาพไปเป็นทรัพย์สินอย่างอื่นแทนทรัพย์สินเดิม หรือมีการพอกเงินจากทรัพย์สินที่ผิดกฎหมายให้เป็นทรัพย์สินที่ดูขาวสะอาดหรือถูกกฎหมาย การลงโทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาเกิดเป็นช่องว่างทางกฎหมายขึ้น กล่าวคือ ไม่สามารถที่จะริบทรัพย์สินดังกล่าวที่ได้มีการแปรสภาพหรือโอนไปเป็นของบุคคลอื่นได้ ซึ่งช่องว่างทางกฎหมายเช่นนี้ สร้างการเจริญเติบโตของการก่ออาชญากรรมจากองค์กรอาชญากรรมหรือเครือข่ายกลุ่มบุคคลประเภทที่มีผลประโยชน์ทางทรัพย์สินเป็นแรงจูงใจในการกระทำความผิด ทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดเหล่านั้นถือเป็นส่วนสำคัญในการหล่อเลี้ยงองค์กร หรือกลุ่มเครือข่ายของตน ซึ่งได้ทำลายเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างสูงและเป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้กฎหมาย จึงมีการปรับปรุงกระบวนการริบทรัพย์สินขึ้นเสียใหม่ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยการปรับเปลี่ยนในเรื่องการหลักการพิสูจน์ในการริบทรัพย์สินให้แก่ฝ่ายผู้คัดค้านการริบทรัพย์สิน (Reverser the Burden of Proof) ส่วนการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ก็จะใช้หลักการพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐาน โดยพิจารณาว่าฝ่ายใดน่าสืบได้น่าเชื่อถือกว่า ซึ่งจะไม่ใช่หลักการพิสูจน์ให้ปราศจากข้อสงสัยดังเช่นระดับการพิสูจน์ในคดีอาญา นอกจากนี้การริบเอาเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งรวมไปถึงทรัพย์สินที่ได้มาโดยการใช้จ่ายเงินหรือทรัพย์สินดังกล่าวซื้อหรือกระทำไม่ว่าด้วยประการใดๆ หรือเงินหรือทรัพย์สินดังกล่าวนั้นเปลี่ยนสภาพไปจากเดิม ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนสภาพไปแล้วกี่ครั้ง หรือ มีการโอนให้ตกไปเป็นของบุคคลภายนอก ซึ่งเรียกว่าทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด กฎหมายฉบับนี้ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการตัดวงจรทางการเงิน และทรัพย์สินของบรรดาผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด โดยใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การลงโทษริบทรัพย์สินต่อผู้กระทำความผิดเช่นนี้ มีข้อจำกัดอยู่สองประการ คือ ประการแรก การนำมาตรการริบทรัพย์สินมาใช้ต้องได้ความว่าผู้กระทำความผิดถูกพิพากษาลงโทษในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเสียก่อน กล่าวคือต้องมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าบุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดทางอาญาในฐานความผิดที่เกี่ยวกับยาเสพติดจริงตามคำฟ้อง และประการที่สองคือ มาตรการริบทรัพย์สินดังกล่าวจะนำมาใช้ได้เฉพาะผู้ที่กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น ซึ่งการกระทำความผิดของบุคคล คณะบุคคล อาชญากร หรือองค์กรอาชญากรรม มักจะมีแค่กระทำ

^{๑๔} คำปรารภในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙

ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเสมอไป ซึ่งอาจจะมีคามผิดฐานอื่นอีก เช่น การค้ำมนุษย์ การพนัน การฉ้อโกงประชาชน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ไม่สามารถที่จะเอาผิดและปราบปรามบรรดาผู้กระทำความผิดเหล่านั้น จึงเกิดเป็นการประกาศใช้กฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ขึ้น โดยมีการกำหนดความผิดมูลฐานไว้ถึง ๒๑ ฐานความผิด ซึ่งครอบคลุมถึงการกระทำความผิดที่จะสร้างความเสียหายอันส่งผลกระทบต่อสังคม นอกจากนี้ยังมีการนำมาตราการริบทรัพย์สินทางแพ่งหรือกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน (In Rem) มาใช้เป็นมาตรการทางทรัพย์สินด้วย โดยการริบทรัพย์สินทางแพ่งที่ปรากฏในกฎหมายฉบับนี้ ได้พิจารณาจากทรัพย์สินไปสู่ตัวบุคคล กล่าวคือ เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่าเงินหรือทรัพย์สินใดมีที่มาจากกระทำความผิดมูลฐาน ทรัพย์สินนั้นจะต้องถูกร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งก็คือการริบทรัพย์สินอย่างหนึ่ง โดยที่มีต้องพิจารณาความผิดทางอาญาหรือไม่ต้องมีการพิพากษาลงโทษบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน ดังเช่นมาตรการในกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งมาตรการตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินนี้ ถือเป็นมาตรการลงโทษต่อตัวทรัพย์สินในทางตรง ซึ่งจะส่งผลต่อเจ้าของทรัพย์สินเสมือนเป็นการลงโทษบุคคลดังกล่าวในทางอ้อม

นอกจากมาตรการริบทรัพย์สินตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินแล้วยังมีกฎหมายอีกฉบับที่ใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งเช่นเดียวกัน คือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายที่นำมาบังคับใช้แทนที่กฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งถูกยกเลิกไปซึ่งนำมาใช้กับผู้ที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ กฎหมายฉบับนี้กำเนิดขึ้นตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐^{๑๕} และอันเนื่องมาจากความต้องการแก้ไขปัญหาการทุจริตในวงราชการซึ่งได้สร้างปัญหาต่อสังคมไทยมาช้านาน

ผลกระทบจากการทุจริตของข้าราชการหรือนักการเมืองต่อระบบการบริหารราชการแผ่นดิน การปกครองนั้นอาจนำไปสู่ความล้มเหลวในการพัฒนาประเทศไทยได้^{๑๖} เนื่องจากมีการเบียดบังเงินภาษีประชาชน งบประมาณของแผ่นดินไปเอื้อเป็นประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง การทุจริตคอร์รัปชันจะส่งผลต่อการจัดระบบในสังคมไทย คือ ทำให้คุณภาพของสาธารณูปโภคที่ดีซึ่งประชาชนควรได้รับนั้นก็จะต้องย่ำแย่ อีกทั้งยังทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณของรัฐที่จะต้องนำมาใช้ในการ

^{๑๕} โปรดดูรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ หมวดที่ ๑๐ และมาตรา ๓๓๓

^{๑๖} สำนักงานข้าราชการพลเรือน, รายงานการวิจัยคอร์รัปชันในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร:

ป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันเช่นนี้ ก็จะส่งผลให้รัฐไม่มีทรัพยากรหรืองบประมาณที่เพียงพอในการพัฒนาทางสังคมและสวัสดิการให้ประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางของผู้กระทำความผิดหรือองค์กรอาชญากรรมที่มีการให้สินบนต่อเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อความสะดวกแก่การกระทำความผิดหรือการก่ออาชญากรรมต่างๆซึ่งก็จะสร้างผลกระทบต่อสังคมของประเทศได้เช่นกัน

มาตรการริบทรัพย์สินในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ที่นำมาใช้มีการริบทรัพย์สินถึงสองมาตรการ คือการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการลงโทษทางอาญาเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญา และการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในคดีที่เกี่ยวข้องกับการร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติซึ่งเป็นมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ซึ่งการปราบปรามการทุจริตในประเทศนั้น หากจะดำเนินการทางอาญาเพียงลำพังก็อาจจะพบปัญหาความยุ่งยากในการพิสูจน์ความผิดด้วยพยานหลักฐาน ซึ่งการกระทำความผิดเกี่ยวกับการทุจริตนั้นมักจะไม่น่าปรากฏพยานหลักฐานที่ชัดเจน และต้องพิสูจน์ในระดับที่ปราศจากข้อสงสัยดังเช่นคดีอาญาทั่วไป รัฐธรรมนูญจึงได้สร้างมาตรการที่ใช้ดำเนินกับทรัพย์สินที่นอกเหนือจากการริบทรัพย์สินทางอาญา เพื่อสะดวกต่อรัฐในการตรวจสอบการทุจริตและเป็นการป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยในทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิธีการริบทรัพย์สินในปัจจุบันคือปัญหาการก่ออาชญากรรมที่สร้างความเสียหายต่อสังคมและเศรษฐกิจการเงินของประเทศ จะเห็นได้จากปัญหายาเสพติดที่กำลังลุกลามขึ้นหรือปัญหาจากอาชญากรรมที่มีการฟอกเงินจากผลประโยชน์ทางทรัพย์สินจากการกระทำความผิด ประกอบกับเหตุที่ประมวลกฎหมายอาญาไม่สามารถใช้วิธีการริบทรัพย์สินตามที่บัญญัติไว้ให้ครอบคลุมถึงอาชญากรรมเหล่านั้น ซึ่งสร้างผลกระทบให้แก่สังคม

จึงเกิดมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งซึ่งปรากฏในกฎหมายเฉพาะ ได้แก่ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ หรือพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการริบทรัพย์สินไปจากประมวลกฎหมายอาญา

การลงโทษริบทรัพย์สินในปัจจุบันได้มีการพัฒนาแนวความคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการบังคับใช้โทษริบทรัพย์สินตามที่มีบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาซึ่งเป็นกฎหมายทั่วไป โดยออกเป็นมาตรการริบทรัพย์สินในอีกลักษณะหนึ่งตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเฉพาะ ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปราบปรามผู้กระทำความผิดที่ก่อความเสียหายให้กับสังคม โดยที่มีมูลเหตุจูงใจคือ ผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินเป็นสิ่งตอบแทน จึงกล่าวได้ว่าด้วยปัญหาอาชญากรรมและองค์กร

อาชญากรรมในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดการฟอกเงิน และการทุจริตซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมจึงเป็นสาเหตุหนึ่งในปัจจัยด้านสังคมที่ทำให้การลงโทษริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงมาเป็นเช่นนี้

๖.๒ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจมิได้ส่งผลต่อการลงโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น รวมถึงยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่าใดนัก เดิมในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ขึ้น การริบทรัพย์สินได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือการริบราชบาตร มาสู่การริบทรัพย์สินเอาเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย การลงโทษริบทรัพย์สินดังกล่าวเกิดจากปัจจัยในทางสังคมและทางการเมืองระหว่างประเทศเป็นสำคัญ เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบันได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายอาญาให้สอดคล้องทันสมัยกับสภาพสังคมยิ่งขึ้น โดยการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาใน พ.ศ. ๒๔๘๙ การลงโทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายยังคงนำหลักการและกระบวนการเช่นเดิมดังที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ มาใช้ อย่างไรก็ตาม เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป การก่ออาชญากรรมและการกระทำความผิดมีรูปแบบที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เกิดการพัฒนาจากอาชญากรรมบนท้องถนนหรืออาชญากรรมธรรมดา (Street Crimes)^{๑๗} มาสู่การเป็นองค์กรอาชญากรรมจากภายในประเทศ ไปสู่องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ กลายเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจซึ่งได้สร้างความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจของประเทศอย่างมหาศาล ซึ่งอาชญากรรมเหล่านี้มีแรงจูงใจจากผลประโยชน์ทางทรัพย์สินที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด แล้วดำเนินการแปรเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินหรือมีการฟอกเงิน เพื่อมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ทราบถึงที่มาของทรัพย์สินเหล่านั้น จึงใช้รูปแบบวิธีการต่างๆ เพื่อปิดบังซุกซ่อนทรัพย์สิน ซึ่งเกิดเป็นปัญหาการลงโทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญานั้นไม่สามารถนำมาบังคับใช้ได้ จะเห็นได้จากทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติด แม้จะเป็นทรัพย์สินที่ผิดกฎหมายและจะต้องถูกริบ แต่เนื่องจากเงินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดมักจะโอนให้กันโดยทางธนาคาร หรือโอนทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดไปให้อยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่น หรือมีการแปรสภาพเป็นทรัพย์สินอื่นหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดในครั้งก่อนๆ ก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการริบทรัพย์สินได้

^{๑๗} วีระพงษ์ บุญโญภาส, "ประเทศไทยกับร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการปกปิดหรือเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด," วารสารกระทรวงยุติธรรม: ๔๑.

จึงเกิดเป็นช่องว่างในกฎหมายอาญา อีกทั้งเป็นการยากแก่เจ้าหน้าที่รัฐในการพิสูจน์หาทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดหรือจากการกระทำความผิดเพื่อนำมาสู่กระบวนการริบทรัพย์สินได้^{๑๘}

การเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินรวมไปถึงการฟอกเงินได้ก่อผลกระทบที่เสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศ จะเห็นได้จากผลการศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพบว่าในปี ๒๕๓๙ การฟอกเงินในประเทศไทยมีตัวเลขสูงถึง ๗๓๐,๐๐๐ ล้านบาท หรือประมาณ ร้อยละ ๑๕ ของผลิตภัณฑ์มวลรวม (Gross Domestic product-GDP) ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นสวรรค์ของนักฟอกเงิน^{๑๙} เมื่อมีการฟอกเงินคือทำให้เงินสกปรกกลายเป็นเงินที่สะอาดและชอบด้วยกฎหมายได้สำเร็จ ทรัพย์สินเหล่านั้นจึงกลายเป็นต้นทุนสำหรับการดำเนินงานของบรรดาผู้กระทำความผิดหรือองค์กรอาชญากรรม เป็นวงจรของการกระทำความผิด^{๒๐} จึงก่อความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก

การลงโทษริบทรัพย์สินได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการในบางประการ เพื่อที่จะเป็นมาตรการขยายอำนาจการริบทรัพย์สินให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น โดยการออกกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ แต่ด้วยปัญหาการริบทรัพย์สินในกฎหมายนี้ต้องมีคำพิพากษาทางอาญาลงโทษบุคคลเจ้าของทรัพย์สินเสียก่อน กล่าวคือต้องผูกติดกับผลคำพิพากษาคดีอาญา จึงจะนำมาตรการริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้มาบังคับใช้ได้ แต่หากศาลได้พิพากษายกฟ้อง มาตรการริบทรัพย์สินก็จะต้องสิ้นสุดลงทำให้ไม่อาจจะริบทรัพย์สินบุคคลดังกล่าวได้ แม้ในทางการสืบสวนอาจจะพบว่ามีประวัติที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดก็ตาม

เมื่อการริบทรัพย์สินตามกฎหมายไม่สามารถที่จะเอาผิดได้ การขยายตัวขององค์กรกลับกว้างขวางยิ่งขึ้น และเป็นมูลเหตุจูงใจให้ปัจเจกชนเลือกที่จะประกอบอาชญากรรม ด้วยเป็นสิ่งที่สร้างรายได้ให้แก่ตนได้ดีกว่าการทำงานอย่างถูกกฎหมายหรืออาชีพสุจริต เป็นผลตามมาให้รัฐขาดแคลนแรงงานในประเทศ ซึ่งก็จะมีผลต่อการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ การหมุนเวียนของเงินในระบบเศรษฐกิจ นอกจากนี้การปราบปรามอาชญากรรมเหล่านี้เป็นภาระแก่รัฐในการใช้งบประมาณมหาศาลในการปราบปราม แต่กลับไม่เป็นผลให้อาชญากรรมทางเศรษฐกิจลดลง ดังนั้นการปราบปรามอาชญากรรมเหล่านี้จึงต้องมีกฎหมายที่มีมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ต้องมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นซึ่งใช้กับกรณีที่กระทำการฟอกเงินและทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด

^{๑๘}โปรดดู สุรพล ไตรเวทย์, "การริบทรัพย์สินและภาระการพิสูจน์ในคดียาเสพติด" วารสารสำนักงาน ป.ป.ส.: ๑๑.

^{๑๙} นิกอร์ เกร็กุล, การป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (กรุงเทพฯ: Translators-at-Law.com, ๒๕๔๓), หน้า ๖-

^{๒๐} วีระพงษ์ บุญญภาส, กระบวนการยุติธรรมกับกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน, หน้า ๑๑.

(Proceed of Crime) จึงเกิดกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ขึ้น นอกจากปัญหาในการฟอกเงินจากบรรดาความผิดมูลฐานที่กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับดังกล่าวแล้ว ยังพบปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งมีผลต่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งก็คือปัญหาการทุจริต

ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน การเรียกรับสินบน การเรียกค่าตอบแทนของเจ้าหน้าที่รัฐ มีผลทำให้มีค่าใช้จ่ายที่ต้องเพิ่มขึ้นในธุรกิจของผู้ประกอบการ ทำให้เกิดการลงทุนในประเทศที่ผิดกฎหมายแต่มีผลตอบแทนที่สูงขึ้น เป็นผลให้สินค้าที่ผ่านวิธีการให้สินบนนั้นมีคุณภาพต่ำแต่ยังสามารถผ่านการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าจากเจ้าหน้าที่รัฐได้ การทุจริตคอร์รัปชันอาจมีผลเสมือนว่ามีเงินหมุนเวียนในประเทศ แท้จริงแล้วกลับไม่ทำให้เกิดผลผลิตต่อระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นตาม^{๒๑} และยังทำให้ไร้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ เกิดปัญหาการลงทุนได้ เนื่องจากนักลงทุนเองก็ไม่มี的信心ในการลงทุนภายในประเทศเพราะต้องใช้เงินในการให้สินบนเจ้าหน้าที่รัฐด้วย จนในที่สุดก็นำไปสู่การแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมและเกิดการผูกขาดได้ จึงเกิดเป็นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

การลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน และกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตนั้นมีลักษณะเป็นมาตรการทางแพ่ง กล่าวคือ ไม่ผูกติดกับผลคำพิพากษาคดีอาญาของบุคคล ซึ่งการเริ่มต้นคดีเกิดจากทรัพย์สินใด ต้องสงสัยว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐานหรือความผิดฐานฟอกเงิน ตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินหรือการตรวจสอบทรัพย์สินหนี้สินของผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในข้อหาร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต จะต้องถูกดำเนินการตรวจสอบและตกเป็นของแผ่นดิน โดยภาระการพิสูจน์นั้นจะตกแก่ฝ่ายผู้คัดค้านหรือโต้แย้งสิทธิ ซึ่งเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ให้แก่อีกฝ่าย จึงมีลักษณะเป็นการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน (In Rem) เป็นกระบวนการที่เริ่มจากตัวทรัพย์สินไปสู่ตัวบุคคล และระดับการพิสูจน์พยานหลักฐาน การชั่งน้ำหนักในคดีนั้นก็จะเป็นการพิสูจน์ในระดับคดีแพ่ง อย่างไรก็ตามแม้การริบทรัพย์สินเช่นนี้จะถือเป็นมาตรการทางแพ่ง แต่ผลของการที่ทรัพย์สินเหล่านั้นถูกริบและตกเป็นของแผ่นดินก็ทำให้ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินซึ่งมักจะเป็นบุคคลผู้กระทำความผิด หรือเป็นสมาชิกในองค์กรอาชญากรรม หรือเครือข่ายการกระทำความผิด

^{๒๑} วิรัช ภูพัทธยากร, "วิเคราะห์หลักการและการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ได้จากการฉ้อราษฎร์บังหลวง :

ภายใต้อนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร ค.ศ.๒๐๐๐ และร่างอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านการฉ้อราษฎร์บังหลวงกับกฎหมายของประเทศไทย" (นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘.

ต้องสูญเสียทรัพย์สิน ซึ่งเกิดผลโดยตรงต่อตัวองค์กรอาชญากรรมนั่นเอง เป็นการตัดวงจรทางเศรษฐกิจที่สำคัญและได้ประสิทธิภาพอีกทางหนึ่ง ถือเป็น การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมได้ ส่วนปัญหาการทุจริตนั้นก็จะ เป็นมาตรการที่ดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นนอกเหนือจากมาตรการทางอาญา ซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องนำมาใช้ควบคู่กับมาตรการทางอาญา

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยอีกส่วนหนึ่งซึ่งกำหนดกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินในปัจจุบัน จะเห็นได้จากการริบเอาบรรดาทรัพย์สินที่เป็นผลผลิตจากการกระทำความผิด หรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceeds of Crime) ได้แก่

๑. การริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

๒. การริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒

๓. การริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับข้อกล่าวหาว่าร้ายผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

อาชญากรรมเหล่านี้มักจะมีผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินเป็นมูลเหตุจูงใจ ซึ่งหากการลงโทษริบทรัพย์สินเป็นการริบเอาบรรดาทรัพย์สินและผลประโยชน์เหล่านั้นกลับคืนสู่รัฐได้ทั้งหมด ก็จะทำให้ผู้กระทำความผิดขาดมูลเหตุจูงใจดังกล่าวและไม่คิดจะก่ออาชญากรรมขึ้น^{๒๒} ซึ่งเป็นไปตามเหตุผลที่ว่า อาชญากรรมไม่ควรได้รับผลตอบแทน (Restitution as Integrum)^{๒๓} ผลตอบแทนดังกล่าวนี้ คือผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินที่มีใช้เพียงตัวทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งการริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันยังมีการริบเอาทรัพย์สินซึ่งได้เปลี่ยนสภาพมาแล้วไม่ว่าจะกี่ครั้ง ดอกผล สิทธิเรียกร้อง และผลประโยชน์จากทรัพย์สินนั้น

จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจนี้ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การริบทรัพย์สินในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงมาใช้กระบวนการริบทรัพย์สินด้วยมาตรการทางแพ่ง และการริบเอาผลประโยชน์ทางทรัพย์สินอันเกิดจากการกระทำความผิดที่ครอบคลุมยิ่งขึ้นกว่าเพียงตัวทรัพย์สิน ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ในยุคปฏิรูปกฎหมาย

^{๒๒}ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนสานต์, "โทษอาญาทางเศรษฐกิจ," *วารสารนิติศาสตร์*: ๕๘๐.

^{๒๓}Roger Bowles, M. F. N. G., "Forfeiture of Illegal Gain: An Economic Perspective," *oxford Journal of Legal Studies*: 282.

๖.๓ ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศ

ในยุคกรุงศรีอยุธยาความสัมพันธ์กับต่างชาติมักเป็นไปในทางการค้าขายกับชาติตะวันตกเสียมากกว่า ซึ่งในกฎหมายสมัยนั้นมิได้รับอิทธิพลจากต่างชาติ หากแต่เป็นกฎหมายที่มีคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นแนวทางปรัชญาที่อยู่เบื้องหลัง และอิทธิพลการปกครองจากขอมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นอิทธิพลทางการเมืองของชาติอื่นๆจึงมิได้ส่งผลต่อการลงโทษริบทรัพย์สินให้เป็นการริบทรัพย์สินแบบบริวารชาตฺร แต่ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศได้ส่งผลสำคัญอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงการริบทรัพย์สินจากการริบราชบาตมาเป็น การริบทรัพย์สินเฉพาะเจาะจงทรัพย์สินซึ่งเกิดขึ้นในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในช่วงยุคกลางของกรุงรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยได้เริ่มติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตกและดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างจริงจัง ชาวต่างชาติได้เข้ามาค้าขาย เผยแพร่ศาสนา นำวิทยาการและองค์ความรู้เข้ามาในไทย ซึ่งก็ล้วนส่งผลดีต่อสังคม เศรษฐกิจของประเทศ แต่ยิ่งไปกว่านั้น ในยุคดังกล่าวนี้เป็นช่วงของการเกิดลัทธิล่าอาณานิคม โดยเฉพาะชาติตะวันตกบางประเทศที่ได้เข้ามาติดต่อสัมพันธ์ทางการทูตซึ่งแฝงไปด้วยความต้องการทางผลประโยชน์จากไทย

ประเทศไทยถูกตั้งข้อรังเกียจจากชาติตะวันตกถึงกระบวนการยุติธรรมของไทยเพื่อการอ้างความชอบธรรมในการที่จะเข้ายึดครองประเทศไทย ทั้งในส่วนของกฎหมายไทยว่า เป็นสิ่งที่ล่าหลังไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะกระบวนการพิจารณาคดีและบทกำหนดโทษที่รุนแรง ป่าเถื่อน ขาดหลักประกันในเรื่องความยุติธรรม^{๒๔} แม้การบัญญัติถึงการลงโทษที่รุนแรง แต่แท้จริงแล้วก็ไม่เคยปฏิบัติรุนแรงเช่นนั้น^{๒๕} ในช่วงเวลานั้นกฎหมายส่วนใหญ่ที่ประเทศไทยใช้ คือ พระไอยการต่างๆที่ไดรวบรวมขึ้นมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หรือที่เรียกว่ากฎหมายตราสามดวง ซึ่งกฎหมายตราสามดวงนี้ก็มิได้มีลักษณะเป็นตั้งเช่นประมวลกฎหมายในรูปแบบชาติตะวันตก อีกทั้งยังมีอยู่กระจัดกระจาย เสมือนวรรณกรรมที่มีความยาว ถึง ๔๑ เล่ม ซึ่งยากที่จะย่อรวบรวมให้เหมาะสมกับการปฏิบัติในศาลได้ ส่วนในเรื่องทางการศาล นอกจากพระมหากษัตริย์จะทรงมีสิทธิสูงสุดในการตัดสินชี้ขาดคดีต่างๆแล้วคณะผู้พิพากษาของไทย ก็ล้วนเป็นขุนนางสูงเกียรดิหรือเป็นราชตระกูลสูงศักดิ์ซึ่งมีตำแหน่งสูงและมีอิทธิพล หรือมีการรับสินบนของผู้พิพากษา และมีหน่วยงานในการพิจารณาคดีมากเกินไปทำให้เกิดความล่าช้าในการตัดสินคดี

^{๒๔} พิชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์, "การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๑๑ จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๘" (ปริญา มหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๔๐-๔๔.

^{๒๕} กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในบัดยุบัน เล่ม ๑ (๒๔๔๔), หน้า ๒.

ซึ่งก็จะก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรม สิ่งเหล่านี้จึงเป็นข้ออ้างของชาติตะวันตกที่จะไม่ยอมอยู่ในอำนาจของศาลไทย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแม้ว่าพระองค์ได้ทรงปรับปรุงนโยบายต่างประเทศให้เข้ากับสภาพการณ์ ทรงตระหนักถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นหากยังคงทอดทิ้งการขยายตัวทางการค้าและการเมืองของประเทศตะวันตก แต่ก็ได้ทรงเข้าทำสนธิสัญญากับต่างประเทศในที่สุด ซึ่งสนธิสัญญาที่มีผลเป็นการทำให้ไทยเสียต่งสูญเสียด่านทางการค้าก็คือสนธิสัญญาเบาว์ริง ในสนธิสัญญามีใจความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการใช้อำนาจทางการศาลว่า^{๒๖} “กรณีพิพาทใดๆซึ่งเกิดขึ้นระหว่างคนสยามและคนในบังคับอังกฤษ จะต้องได้รับการพิจารณาและพิพากษาโดยศาลกงสุลอังกฤษร่วมกับเจ้าหน้าที่ของประเทศสยามและคดีที่เกี่ยวกับความผิดทางอาญา ชาวอังกฤษผู้ที่กระทำความผิดจะต้องถูกลงโทษ โดยศาลกงสุล โดยกฎหมายอังกฤษ และกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นคนไทยก็ต้องถูกลงโทษตามกฎหมายไทยโดยอำนาจศาลของไทย แต่กงสุลจะมาเกี่ยวข้องในสาระใดๆ เกี่ยวกับคนไทยหรือศาลไทยจะไปเกี่ยวข้องในปัญหาซึ่งเกี่ยวข้องแต่เพียงคนในบังคับอังกฤษไม่ได้” การทำสนธิสัญญาดังกล่าวนำมาสู่การสูญเสียซึ่งอำนาจทางการศาลของไทย แต่การตัดสินพระราชหฤทัยเข้าทำสนธิสัญญาดังกล่าวนี้ ในอีกมุมมองหนึ่งก็เป็นที่มาจากว่า^{๒๗}

๑. เพื่อรักษาไว้ซึ่งสัมพันธภาพอันดีงามระหว่างประเทศ ประเทศไทยจึงยินยอมผ่อนผันให้แก่ชาวต่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องอำนาจของศาลไทย เพื่ออำนวยความสะดวกให้ในฐานะเป็นแขกของประเทศไทย จนกลายเป็นการให้สิทธิแก่ชาวต่างประเทศซึ่งเรียกว่า “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต”

๒. เพื่อเป็นการรักษาไว้เพื่อเอกราชและอำนาจอธิปไตยของประเทศไทย จึงยอมให้สภาพนอกอาณาเขตแก่ประเทศมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งเป็นยุคของการแสวงหาอาณานิคมในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยยอมให้สิทธิเสรีภาพนอกอาณาเขตแก่ประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นจึงได้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจ

เมื่อได้เข้าทำสนธิสัญญากับประเทศอังกฤษแล้ว ประเทศชาติตะวันตกก็ได้เริ่มทยอยมาทำสนธิสัญญากับไทยบ้างเช่นกัน อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งรวมกันได้ถึง ๙ ประเทศ ที่ปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และอีก ๔ ประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแต่ละฉบับต่างก็มีข้อความในการให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตทั้งสิ้น นอกจากการที่ไทยยังต้องเสียด่านทางการศาลให้กับชาติตะวันตกที่เข้ามา

^{๒๖} สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ, วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค ๑ ภาคทั่วไป (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑

ทำสนธิสัญญาดังกล่าวแล้ว ยังกลับสูญเสียอำนาจดังกล่าวต่อคนไทยเองด้วย ซึ่งมีคนไทยจำนวนไม่น้อยที่พยายามเข้าเป็นคนในบังคับของชาติตะวันตกเหล่านั้น เพื่อหลีกเลี่ยงการขึ้นสู่ศาลไทย และกระบวนการยุติธรรมของไทย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการปฏิรูปกฎหมาย และการศาล เริ่มมีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทุกสาขา เมื่อปลาย ร.ศ. ๑๑๐ มีการออกประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น และมีการยุบรวมศาลเหลือเพียง ๗ แห่ง เมื่อปฏิรูปการศาลต่อมาจึงปฏิรูปกฎหมาย การแก้ไขกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นไปในทำนอง การแก้ไขส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นเรื่อยๆ มิได้แก้ไขระบบกฎหมายทั้งหมด ดังนั้นจึงเป็นการแก้ไขในด้าน ประเพณีวัฒนธรรมโบราณที่ไม่เหมาะสมกับสังคมในสมัยพระองค์โดยการออกประกาศ พระราชบัญญัติ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นการอาศัยหลักยุติธรรมตามแบบกฎหมายตะวันตก ซึ่งเป็นการ แก้ไขกฎหมายให้ทันต่อความเจริญ และการเปลี่ยนแปลงของสังคมทางด้านวัฒนธรรม ยังมีการ เพิ่มเติมกฎหมายเพื่อให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าของการค้าและเศรษฐกิจ^{๒๘} ในยุคนี้มีกฎหมายที่ใช้ บังคับชั่วคราวหลายฉบับ เพื่อคลายการบีบบังคับจาก อิทธิพลต่างชาติ ได้แก่

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓
๒. พระธรรมนูญศาล ร.ศ. ๑๑๕
๓. พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕
๔. พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ และ ร.ศ. ๑๒๗
๕. พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. ๑๒๖
๖. พระธรรมนูญศาล ร.ศ. ๑๒๗

เหตุผลในการร่างกฎหมายวิธีสบัญญัติขึ้นใช้บังคับไปพลางก่อน ก็เพื่อให้ทันต่อ เหตุการณ์และสถานการณ์ของประเทศ เพราะในเวลานั้น ประเทศตะวันตกต้องการให้มีวิธีพิจารณา อรรถคดีแบบประเทศตะวันตกโดยเร็ว ซึ่งถ้าร่างเป็นประมวลกฎหมายจะใช้เวลานาน และการเลือก กฎหมายมาปรับในยุคแรก ได้นำกฎหมายจากประเทศอังกฤษและกฎหมายภาคพื้นยุโรปในส่วนที่เห็น ว่าน่าจะเหมาะสมและสอดคล้องเข้ากับกฎหมายของไทยในเวลานั้น^{๒๙} อย่างไรก็ตามในที่สุดประเทศไทยก็ได้ปรับปรุงกฎหมายโดยใช้ระบบประมวลกฎหมาย การออกกฎหมายในยุคปฏิรูปกฎหมาย ในระดับพระราชบัญญัติ เริ่มที่จะมีลักษณะเป็นทำนองเดียวกับกฎหมายที่บัญญัติในประเทศอังกฤษ

^{๒๘} พิชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์, "การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๑๑ จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๘" หน้า ๔๕-๔๖.

^{๒๙} กิตติศักดิ์ ประกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, หน้า ๑๒๐.

และประเทศภาคพื้นยุโรปและแตกต่างกับที่บัญญัติไว้ในสมัยก่อนๆ^{๓๐} แม้แต่ประเทศตะวันออกเอง ซึ่งกำลังประสบปัญหาการถูกล่าเป็นอาณานิคมก็ได้มีความพยายามร่างปรับปรุงกฎหมายของตน เช่นกัน โดยเฉพาะประเทศอินเดียและประเทศญี่ปุ่น ที่แม้จะมีกฎหมายภายในประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรือง แต่ก็ไม่มีปฏิเสธที่จะนำหลักกฎหมายมาจากประเทศชาติยุโรปตะวันตก แม้แต่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎหมายในประเทศไทยเอง^{๓๑} นอกจากนี้ในยุคดังกล่าวประเทศญี่ปุ่น เป็นต้นแบบของประเทศที่ปลดเปลื้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจากชาติตะวันตก โดยการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายของตนให้เป็นแบบตะวันตก เริ่มจากการลงมือร่างประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รวมถึงการจัดระเบียบการศาล^{๓๒} จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะเริ่มจัดทำกฎหมายอาญาของไทยให้เป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกก่อน เพื่อหวังผลในการแก้ไขสนธิสัญญาอันนำมาซึ่งสิทธิทางการศาลกลับคืนจากชาติตะวันตก

การปฏิรูปกฎหมายได้เริ่มต้นอย่างจริงจังใน พ.ศ. ๒๔๔๐ โดยเริ่มต้นจากการร่างกฎหมายอาญาเสียก่อน ซึ่งได้มาแล้วเสร็จและประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อ ร.ศ. ๑๒๗ หรือ พ.ศ. ๒๔๕๑ โดยใช้ชื่อว่ากฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งถือเป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทยที่มีความสอดคล้องตามความหมายของประมวลกฎหมายตามแบบชาติตะวันตกและถือเป็นกฎหมายสมัยใหม่ (Modern Law) ด้วย^{๓๓} กฎหมายฉบับนี้เองถือเป็นการปฏิรูปการลงโทษของประเทศไทยไปสู่แบบสากลและร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงซึ่งโทษริบทรัพย์สิน

การลงโทษริบทรัพย์สินแต่เดิมเป็นการริบราชบาตรซึ่งจะริบเอาทรัพย์สินทุกสิ่งอย่างของผู้กระทำความผิดเข้าสู่พระคลังหลวงโดยมิได้พิจารณาถึงทรัพย์สินนั้นว่ามีความเกี่ยวข้องกับ ความผิดหรือไม่ แต่การริบทรัพย์สินตามกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ได้เปลี่ยนมาเป็นการริบทรัพย์สินเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์หรือเป็นการริบเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเดียวกับของชาติตะวันตก ซึ่งในเรื่องของการริบทรัพย์สินนี้เองก็ได้นำแนวความคิดมาจากประเทศญี่ปุ่น ส่วนประเทศญี่ปุ่นก็ได้รับอิทธิพลในเนื้อหาประมวลกฎหมายอาญาของตนมาจากกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมนี ภายหลังจากการจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา ก็ได้มีการจัดทำกฎหมายอื่นๆอีก ในลักษณะของประมวลกฎหมาย จนนำมาสู่การขอแก้ไขสนธิสัญญาต่างๆที่ทำให้ประเทศไทยสูญเสีย

^{๓๐} สุรพล ไตรเวทย์, การร่างประมวลกฎหมายในประเทศไทยสยาม (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕

^{๓๒} สุรพล ไตรเวทย์, การร่างประมวลกฎหมายในประเทศไทยสยาม, หน้า ๔๒.

^{๓๓} แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, หน้า ๒๒๖.

เอกราชทางการศาลจากชาติตะวันตกกลับคืนมาได้สำเร็จในคราวที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๒

อิทธิพลของชาติตะวันตกซึ่งเป็นพวกลัทธิล่าอาณานิคมที่ได้เข้ามามีบทบาทปฏิสัมพันธ์กับประเทศไทย เพื่อหวังจะเอาประเทศไทยเป็นเมืองขึ้น จึงต้องตั้งข้อรังเกียจต่างๆที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมของไทย เพื่ออ้างความชอบทำในการเข้ามายึดครอง จนในที่สุดที่มีการทำสนธิสัญญาและนำมาสู่การได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตและไทยก็เสียอำนาจทางการศาลของตน ทำให้อำนาจอธิปไตยในรัฐของไทยต้องสั่นคลอนและกระบวนการยุติธรรมขาดความน่าเชื่อถือ จึงทำให้ประเทศไทยต้องรีบดำเนินการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย การศาล ของตนให้มีความทันสมัยเหมาะสมแก่สภาพสังคมและสอดคล้องทัดเทียมกับชาติตะวันตก เพื่อนำไปสู่การขอแก้ไขสนธิสัญญาเหล่านั้นซึ่งทำให้ไทยเสียอำนาจทางการศาล

การที่ได้ปรับเปลี่ยนกฎหมายอาญาของประเทศเสียใหม่ โดยประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ก็ได้ส่งผลให้การลงโทษริบทรัพย์สินของไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยปรากฏในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจากการริบทรัพย์สินโดยกวาดต้อนเอาทรัพย์สินทั้งหมดมาสู่การริบทรัพย์สินเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สินหรือเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง และการมีบทสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิด ก็มีผลต่อการดำเนินวิธีพิจารณาคดีในชั้นศาล ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงและปฏิรูประบบกฎหมาย การพิจารณาคดีและการศาลเสียใหม่ ซึ่งปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งอันเป็นแรงกดดันต่อประเทศไทยที่ทำให้กระบวนการและวิธีการลงโทษริบทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมายนี้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และยังส่งผลให้เป็นรูปแบบการริบทรัพย์สินที่บังคับใช้ต่อเนื่องตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒ ถึงมาตรา ๓๗ ในยุคปัจจุบันด้วย

๖.๔ ปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบันเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ เมื่อรัฐชาติต่างก็ต้องพึ่งพาชาติอื่นๆในการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเข้าไปมีส่วนร่วมของประเทศไทยในเรื่องทางกฎหมายก็เป็นผลที่ตามมาจากร่องทางสังคมการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งปัจจัยในด้านกฎหมายระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยจะเห็นได้ชัดเจนในยุคปัจจุบัน ซึ่งเกิดจากการที่ประเทศไทยลงนามเข้าเป็นภาคีในกฎหมายระหว่างประเทศ

กฎหมายระหว่างประเทศฉบับแรกที่มีผลต่อเรื่องสิทธิในทรัพย์สินต่อประเทศไทยคือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีการรับรองถึงสิทธิในทรัพย์สินไว้ในมาตรา ๑๗ ดังนี้^{๓๔}

“(๑) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยลำพังตนเองเช่นเดียวกับโดยร่วมกับผู้อื่น

(๒) บุคคลใดๆ จะถูกริบทรัพย์สินโดยพลการไม่ได้”

ดังนั้นการริบทรัพย์สินจะกระทำได้แต่เฉพาะที่มีกฎหมายระบุไว้และเป็นไปตามกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้นและเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ (ค.ศ. ๑๙๔๘) ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ สมัยที่ ๓ ได้มีข้อมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ในการวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับแรกของโลก และเป็นพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนทุกฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบัน^{๓๕} ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนถือเป็นมาตรฐานที่ประเทศสมาชิกสหประชาชาติได้ร่วมกันจัดทำเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนทั่วโลก ทั้งนี้ ประเทศไทยเป็นหนึ่งในสี่สิบแปดประเทศแรกที่ลงคะแนนเสียงร่วมรับรองปฏิญญาฉบับนี้ในการประชุมดังกล่าว ซึ่งจัดขึ้น ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคที่ตรงกับการประชุมใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ เป็นช่วงที่ประเทศไทยได้มีการลงโทษริบทรัพย์สินที่ทันสมัยต่อสภาพการณ์ ในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งยังเป็นไปตามรูปแบบของหลักสากลคล้ายกับประเทศอื่นๆแล้ว

ประเทศไทยได้เริ่มมีปฏิสัมพันธ์ในทางระหว่างประเทศกับประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเกี่ยวกับความร่วมมือในทางอาญา โดยเริ่มมีการเจรจาใน ค.ศ. ๑๙๘๖ ซึ่งมีสาเหตุมาจากว่าประเทศสหรัฐอเมริกาได้เล็งเห็นถึงความเสียหายจากการก่ออาชญากรรม ที่กระทบถึงสังคม เศรษฐกิจ โดยพบว่ารูปแบบการประกอบอาชญากรรมได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่มีเพียงแค่นี้ในประเทศ กระจายออกไปสู่ภายนอกประเทศหรือมีจุดเกาะเกี่ยวตั้งแต่สองประเทศขึ้นไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความร่วมมือกันทางระหว่างประเทศเพื่ออาศัยเป็นเครื่องมือในการปราบปรามผู้กระทำความผิด ประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้เจรจากับประเทศไทย เพื่อขอให้แก้ไขกฎหมายภายในเกี่ยวกับการริบทรัพย์สิน ให้สอดคล้องกับของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามองค์กรอาชญากรรม ซึ่งเป็นพวกอาชญากรรม

^{๓๔} Universal Declaration of Human Rights Article 17

“1. Everyone has the right to own property alone as well as in association with others.

2. No one shall be arbitrarily deprived of his property”

^{๓๕} กรมองค์ระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: กรมองค์ระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๑), หน้า ๒-๓.

ทางเศรษฐกิจ^{๓๖} การก่ออาชญากรรมในลักษณะนี้ได้สร้างความรำรอยให้กับผู้ประกอบการเป็นอย่างมาก วิธีการที่จะปราบปรามอาชญากรเหล่านี้ได้ที่สำคัญประการหนึ่งคือการตัดวงจรทางการเงิน หรือการทำให้สูญสิ้นในทรัพย์สิน แต่ในด้านประเทศไทยนั้นจะคำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิมนุษยชนมากกว่า เพราะการจะไปริบทรัพย์สินกับผู้ที่มีได้รู้เห็นเป็นใจด้วยจะกระทำไม่ได้ ด้วยการที่ทั้งกฎหมายไทยและหลักการพิพากษาคติของศาลไทยที่มีความเคร่งครัดในการตีความปรับใช้ จึงได้มีการตกลงและปรากฏเป็นสนธิสัญญาระหว่างรัฐบาลแห่งสหรัฐอเมริกาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางอาญา (Treaty between the Kingdom of Thailand and the United State of American on Mutual Assistance in Criminal Matter)

การให้ความช่วยเหลือในการดำเนินการริบทรัพย์สิน อยู่ในข้อ ๑๕^{๓๗} ของสนธิสัญญาฉบับนี้ โดยรายละเอียดอยู่ใน ข้อ ๑๕.๑ ซึ่งมีเนื้อความว่า “ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานกลางของรัฐหนึ่งทราบทรัพย์สินที่ได้มาจากหรือที่ใช้ในการกระทำความผิดอาญาอยู่ในอีกรัฐหนึ่ง ซึ่งอาจถูกริบหรืออายัดได้ตามกฎหมายของรัฐหลัง เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานกลางของรัฐแรกอาจแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานกลางของรัฐหนึ่ง ถ้ารัฐหลังนั้นมีอำนาจในเรื่องดังกล่าวก็ให้เสนอข้อเสนอสืบสวนไปยังหน่วยงานผู้มีอำนาจเพื่อพิจารณาดำเนินการตามความเหมาะสมหน่วยงานเหล่านั้นจะต้องให้คำวินิจฉัยตามกฎหมายของประเทศตน และจะต้องแจ้งผลการดำเนินการให้อีกรัฐหนึ่งทราบโดยผ่านเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานกลางของตน” กรณีดังกล่าวตามที่กำหนดไว้หมายถึง หากรัฐที่ร้องขอให้ริบทรัพย์สินที่ใช้หรือได้มาจากการกระทำความผิดกฎหมายที่อยู่ในอีกรัฐหนึ่ง และทรัพย์สินนั้นอาจถูกริบหรืออายัดได้ตามกฎหมายของรัฐหลังแล้วก็สามารถร้องขอความช่วยเหลือตามข้อ ๑๕ ของสนธิสัญญานี้ได้ และเมื่อไทยได้รับคำร้องขอจากสหรัฐอเมริกาในเรื่องดังกล่าวแล้ว ต้องนำมาพิจารณาว่ามีอยู่ในสนธิสัญญาหรือไม่อย่างไร เมื่อเห็นว่าเรื่องดังกล่าวมีอยู่ในสนธิสัญญาก็ต้องพิจารณาว่ามีกฎหมายรองรับให้สามารถให้ความช่วยเหลือในเรื่องดังกล่าวได้หรือไม่ ภายหลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกาแล้ว ต่อมาประเทศไทยจึงมีความจำเป็นต้องออกกฎหมายภายในเพื่อให้เป็นไปตามพันธะตามสนธิสัญญาฉบับนี้ ซึ่งประเทศไทยได้ออกเป็นพระราชบัญญัติความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕^{๓๘} ประเทศไทย

^{๓๖} วิฑูรย์ สัตยเทวา, "ความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา กรณีสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางอาญา" (นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๑.

^{๓๗} Treaty between the kingdom of Thailand and the United State of American on mutual assistance in criminal matter , Article 15

^{๓๘} ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๔๐, หน้า ๒๗-๓๘

ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันสารกับประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖ มีผลให้สนธิสัญญาดังกล่าวมีผลสมบูรณ์เกิดเป็นพันธกรณีที่ประเทศภาคีตามสนธิสัญญาจะต้องปฏิบัติต่อกัน

อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องหลักให้ความร่วมมือในการริบทรัพย์สินตามสนธิสัญญาฉบับนี้ มิได้ลงรายละเอียดเนื้อหาไว้มากนัก หากแต่จะนำไปสู่การบัญญัติไว้ในกฎหมายภายในของไทยที่ออกมาอนุวัติการตามสนธิสัญญานี้ คือ พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ ความร่วมมือดังกล่าวนี้อาจจะมีการกระทบต่ออำนาจอธิปไตยของรัฐอยู่บ้าง เนื่องจากว่าเป็นการบังคับตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงได้กำหนดให้จะกระทำการริบทรัพย์สินได้ต่อเมื่อศาลไทยได้มีคำพิพากษาแล้ว

การที่จะต้องพิจารณาว่าคำร้องขอต่าง ๆ นั้นเป็นคำร้องขอที่อยู่ในขอบเขตของสนธิสัญญาหรือไม่ เป็นหน้าที่ของผู้ประสานงานกลาง ซึ่งต้องพิจารณานियาม ในข้อ ๓^{๓๙} ของสนธิสัญญา โดยระบุว่าได้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยหรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมาย และเมื่อพิจารณากฎหมายภายใน คือพระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๖ มาประกอบด้วย จะพบว่าผู้ประสานงานกลางในกรณีนี้คือ อัยการสูงสุดหรือผู้ซึ่งอัยการสูงสุดมอบหมายให้เป็นผู้ประสานงานกลาง ซึ่งมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือดังกล่าวไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา

การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ นี้เป็นกฎหมายที่บัญญัติไว้ให้ใช้กับประเทศอื่นมิใช่เพียงประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้น โดยเริ่มจากมีคำร้องขอจากต่างประเทศซึ่งต้องมีคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลประเทศนั้นให้ริบทรัพย์สินและทรัพย์สินดังกล่าวจะต้องถูกริบได้ตามกฎหมายไทยด้วย^{๔๐} และเมื่อศาลไทยมีคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สินแล้ว ทรัพย์สินดังกล่าวก็จะตกเป็นของแผ่นดินซึ่งก็คือประเทศไทยทั้งหมดหรือศาลอาจสั่งให้ทรัพย์สินนั้นใช้ไม่ได้หรือให้ทำลายเสีย^{๔๑} แต่ทรัพย์สินดังกล่าวนี้จะไม่ถูกส่งกลับไปยังประเทศผู้ทำคำร้องขอ

ประเด็นในเรื่องอำนาจอธิปไตยทางการศาล ก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาในพระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๓ ได้บัญญัติให้ศาลต้องทำคำพิพากษาหรือคำสั่งขึ้นใหม่ เพื่อที่จะยึดหรือริบทรัพย์สินนั้นได้

^{๓๙} Treaty between the Kingdom of Thailand and the United State of American on mutual assistance in criminal matter , Article 3

^{๔๐} พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๓

^{๔๑} พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๕

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กฎหมายไทยมิได้ยอมรับเอาคำพิพากษาของศาลต่างประเทศมาบังคับใช้ในการริบทรัพย์สินได้โดยทันที ซึ่งพิจารณาได้ว่า อาจเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบังคับใช้มาตรการริบทรัพย์สินในทางความร่วมมือระหว่างประเทศ อันจะทำให้เกิดความล่าช้าและไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

จากการที่ประเทศไทยได้เข้าทำสนธิสัญญาดังกล่าวกับประเทศสหรัฐอเมริกาและได้อนุมัติการโดยออกกฎหมายภายในขึ้น จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในการร่วมมือให้ความช่วยเหลือกันในทางระหว่างประเทศโดยเฉพาะในการริบทรัพย์สิน แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายระหว่างประเทศฉบับนี้ยังมิได้ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ กระบวนการหรือการกำหนดการลงโทษริบทรัพย์สินของไทยให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก แต่ก็แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเริ่มให้ความสำคัญกับการร่วมมือในทางระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญามากขึ้นแล้ว

เมื่อระยะเวลาผ่านไป ปัญหาอาชญากรรมที่ก่อความเสียหายในวงกว้างทั้งในสังคมภายในประเทศและระหว่างประเทศก็คือปัญหาอาชญากรรมการค้ายาเสพติด ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรอาชญากรรมทั้งภายในประเทศและข้ามชาติ และกลายเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่มีเรื่องของการฟอกเงิน ข้ามชาติสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจภายในประเทศและระหว่างประเทศอีกด้วย ดังนั้น จึงเกิดการประชุมรวมตัวกันของสมาชิกในองค์กรสหประชาชาติ รวมไปถึงประเทศไทยเองก็เป็นหนึ่งในชาติสมาชิก การประชุมดังกล่าว ได้จัดขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๘๘ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ซึ่งได้เกิดเป็นอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988) หรืออนุสัญญากรุงเวียนนา ค.ศ. ๑๙๘๘ ขึ้น ซึ่งอนุสัญญานี้มีรายละเอียดสาระสำคัญ คือ เป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่จัดทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการปราบปราม การลักลอบค้ายาเสพติด ซึ่งปัญหาการค้ายาเสพติดนั้นมีผลกระทบต่อภายในประเทศและขยายวงกว้างสู่ทางระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก ในอนุสัญญานี้มีมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดที่สำคัญประการหนึ่งคือ มาตรการดำเนินการในทางทรัพย์สิน เพื่อที่จะตัดวงจรทางการเงินของผู้กระทำความผิด อันจะมีผลไปลดแรงจูงใจในการกระทำความผิดมิให้เกิดขึ้น และการนิยามการริบทรัพย์สินจึงมีการขยายความที่กว้างขึ้น

แต่เดิมนั้นเนื่องจากปัญหาระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในเรื่องการลักลอบค้ายาเสพติดและอาชญากรรมร้ายแรงซึ่งมีความสัมพันธ์กัน เป็นผลมาจากการขยายตัวทางคมนาคม การค้าระหว่างประเทศ จึงเกิดความร่วมมือกันระหว่างประเทศขึ้นในการควบคุมเกี่ยวกับยาเสพติดโดยอาศัยสนธิสัญญาและข้อตกลงหลายฉบับซึ่งประเทศต่างๆ ต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติตามสนธิสัญญาและข้อตกลง องค์กรสหประชาชาติจึงได้จัดทำอนุสัญญาขึ้นซึ่งประกอบด้วย

๑) อนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติด (Single Convention on Narcotic Drugs 1961) แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. ๑๙๗๒ (Protocol Amending the Single Convention on Narcotic Drug 1972)

๒) อนุสัญญาว่าด้วยวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท (Convention on Psychotropic Substance 1971)

อนุสัญญาทั้งสองฉบับเป็นการกำหนดยาเสพติดและวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทเป็นวัตถุในความควบคุมเป็นการกำหนดความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบค้ายาเสพติดในการจำกัดการผลิต การค้า การนำเข้า การส่งออก การจำหน่าย ให้เป็นไปเฉพาะเพื่อการแพทย์และวิทยาศาสตร์ แต่เนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาการลักลอบค้ายาเสพติดอย่างได้ผล เพราะการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมีวิธีการใหม่ซึ่งพัฒนาอยู่เสมอ โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทยังคงแพร่ระบาดอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง รวมไปถึงเทคโนโลยีการผลิตสารสังเคราะห์ทางเคมี การติดต่อข่าวสารการขยายตัวทางคมนาคม และการลักลอบโดยองค์กรอาชญากรรมต่างๆ ในเวลาต่อมา องค์กรสหประชาชาติได้ยกร่างอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท มีเจตนารมณ์เพื่อปราบปรามการลักลอบค้ายาเสพติดและมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เสริมความร่วมมือระหว่างประเทศและขยายความรับผิดชอบ โดยเฉพาะในเรื่องการริบทรัพย์สิน^{๔๖}

ปัญหา ยาเสพติดในประเทศไทยเองก็ถือเป็นผลกระทบที่รุนแรงสร้างความเสียหายต่อสังคมและเศรษฐกิจโดยการฟอกเงินและการเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาไม่อาจครอบคลุมต่อการริบทรัพย์สินเหล่านั้นได้ และเป็นปัญหาที่กระทบกันไปในทางระหว่างประเทศ เนื่องด้วยองค์กรอาชญากรรมก็มักจะมีเครือข่ายข้ามชาติ ประเทศไทยจึงตระหนักได้ถึงความสำคัญของการแก้ไขปัญหาดังกล่าวและต้องอาศัยความร่วมมือในทางระหว่างประเทศด้วยจึงทำให้ประเทศไทยตัดสินใจที่จะเข้าร่วมลงนามเป็นรัฐภาคีในอนุสัญญาฯ และนำมาสู่ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางระหว่างประเทศ แต่เงื่อนไขสำคัญของการจะเข้าเป็นรัฐภาคีตามอนุสัญญาฯ ด้วย ก็จะต้องมีการดำเนินการกับกฎหมายภายในของ

^{๔๖}สำนักงาน ป.ป.ส., รวมอนุสัญญาสหประชาชาติเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (United Nations Conventions on Drugs Control) (กรุงเทพมหานคร: สำนักงบประมาณความช่วยเหลือป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (NAS)สำนักงาน ป.ป.ส., ๒๕๔๖), หน้า ๗๒-๘๑.

ตนเองให้มีความสอดคล้องรองรับมาตรการตามอนุสัญญาฉบับดังกล่าวเสียก่อน ซึ่งมาตรการทางทรัพย์สินตามอนุสัญญาฯได้กำหนดเรื่องของการริบทรัพย์สินเป็นสาระสำคัญไว้ดังนี้^{๔๓}

๑. ผลตอบแทนเป็นผลจากการกระทำความผิดหรือทรัพย์สินที่มีมูลค่าเทียบเท่ากับรายได้ดังกล่าว รวมถึงรายได้ที่ถูกริบหรือแปรรูปหรือเปลี่ยนสภาพเป็นทรัพย์สินอื่น หรือรายได้ที่ถูกริบปะปนกับทรัพย์สินอื่นที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย ให้สามารถริบทรัพย์สินดังกล่าวได้ไม่เกินมูลค่าประเมินของรายได้ที่นำไปปะปนนั้น ซึ่งผลตอบแทนดังกล่าวนี้ในอนุสัญญาฯได้ให้นิยามว่าหมายถึงทรัพย์สินใดๆอันเกิดจากหรือที่ได้รับจากการกระทำความผิดที่บัญญัติไว้ในข้อ ๓ วรรค ๑ ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

๒. การริบทรัพย์สินประเภทที่แปรรูปทรัพย์สินเป็นอย่างอื่น ทรัพย์สินที่ถูกแปรรูปจะต้องถูกดำเนินการริบทรัพย์สินแทน

๓. ภาระในการพิสูจน์กลับเป็นของจำเลยในประเด็นเรื่องเกี่ยวกับแหล่งที่มาโดยชอบด้วยกฎหมายในทรัพย์สินอื่นที่เป็นผลประโยชน์ตอบแทนในทางทรัพย์สินหรือทรัพย์สินอื่นซึ่งจะต้องถูกริบ トラบเท่าที่การดำเนินการดังกล่าวสอดคล้องกับหลักแห่งกฎหมายภายในของตน และลักษณะของกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งกระบวนการอื่นๆ

ทรัพย์สินที่อนุสัญญาฯบัญญัติให้ริบนั้นสามารถตัดรายได้และผลประโยชน์ของผู้ประกอบอาชญากรรมลักลอบค้ายาเสพติดได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ประกอบอาชญากรรมดังกล่าวขาดสิ่งจูงใจให้กระทำความผิด เพราะไม่สามารถนำทรัพย์สินเหล่านั้นไปเก็บรักษาไว้ในประเทศอื่นเพื่อหลบเลี่ยงการถูกลงโทษได้ ซึ่งเป็นมาตรการและกลไกในการริบทรัพย์สินทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ แต่ทรัพย์สินที่สามารถริบได้นี้ ไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของบุคคลที่สามผู้สุจริตและไม่กระทบกระเทือนต่อหลักการที่ให้มีการกำหนดและดำเนินการมาตรการ ตามบทบัญญัติของกฎหมายภายในของประเทศภาคี และยังสามารถกำหนดให้ประเทศภาคีในอนุสัญญาฯใช้มาตรการทุกวิถีทาง เพื่อให้เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในประเทศของตนดำเนินการตามคำร้องขอของประเทศคู่ภาคีในการระบุ ค้นหา ยึด อาัยัด

มาตรการดังกล่าวนี้ถือเป็นที่มาที่สำคัญประการหนึ่งในการดำเนินการแก้ปัญหาการลักลอบการค้ายาเสพติดซึ่งใช้วิธีการดำเนินการทางทรัพย์สิน อันเป็นการปราบปรามอาชญากรรมและการกระทำความผิดประเภทต่างๆทั้งนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของแนวความคิดในการดำเนินการกับทรัพย์สินในลักษณะที่เป็นผลตอบแทนหรือทรัพย์สินที่แปรรูปจากเดิมไป ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการตัดวงจรการก่ออาชญากรรมทั้งในทางป้องกันและปราบปราม โดยเสมือนเป็นการลิดรอนสถานะทาง

^{๔๓} โปรดดู United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988, Article 5

การเงินและความสามารถในการก่ออาชญากรรมซึ่งตัดโอกาสอาชญากรใช้ประโยชน์จากเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาผิดกฎหมาย

อิทธิพลของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ ต่อการริบทรัพย์สินในประเทศไทยคือการทำให้ประเทศไทยปรับเปลี่ยนการริบทรัพย์สินต่อผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดโดยออกเป็นพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งเริ่มมีการนำหลักเรื่องการผลักระการพิสูจน์ไปสู่ผู้ได้แย้งคัดค้านสิทธิในทรัพย์สิน และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของศาลในการสั่งริบทรัพย์สินดังกล่าวให้อยู่ในระดับคดีแพ่งคือการรับฟังว่าพยานหลักฐานของฝ่ายใดมีความน่าเชื่อถือกว่ากัน ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้หลักการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยโดยฝ่ายโจทก์ดังเช่นในคดีอาญาอีกต่อไป แต่ปัญหาการริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้ คือการใช้มาตรการริบทรัพย์สินเพื่อเป็นการลงโทษยังคงผูกติดกับผลคดีอาญาของผู้กระทำความผิด กล่าวคือหากศาลพิพากษายกฟ้องบุคคลหรืออัยการสั่งไม่ฟ้องคดีก็ไม่อาจจะดำเนินเข้าสู่กระบวนการริบทรัพย์สินได้ จึงทำให้การบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวไม่สามารถที่จะปราบปรามอาชญากรรมเหล่านั้นได้สมประโยชน์และมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร นอกจากนี้เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้เข้าเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาดังกล่าวได้อีกประการหนึ่งคือการทำให้ประเทศไทยต้องมีกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินประกาศใช้เป็นกฎหมายภายในด้วย^{๔๔} ประเทศไทยได้มีกฎหมายรองรับตามอนุสัญญาเกือบครบถ้วน แต่ยังคงขาดเพียงกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินการในเรื่องความผิดการฟอกเงิน ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยบัญญัติกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ขึ้นและมีผลบังคับใช้ในวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้นมา^{๔๕}

ในกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนการลงโทษริบทรัพย์สินจากเดิมเป็นเพียงมาตรการทางอาญาตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยมีการนำมาตราการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้ โดยมีกฎหมายแม่แบบคือ Model Law on Money laundering, Confiscation and International Cooperation in Relation to Drug ตามโครงการควบคุมยาเสพติดระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ (United Nations International Drug Control Program-UNDCP) และข้อเสนอแนะ ๔๐ ประการของ โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศ Financial Action Task Force (FAFT)

^{๔๔} อรรถพ ลิขิตจิตถะ, รวมบทความสาระความรู้เกี่ยวกับกฎหมายฟอกเงิน, หน้า ๑๒.

^{๔๕} พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒

ซึ่งก็มีหลักการสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘^{๔๖} ส่วนมาตรการในการต่อต้านการฟอกเงิน คือการกำหนดให้การฟอกเงินเป็นความผิดทางอาญา ซึ่งมีการเคลื่อนย้ายเงินข้ามชาติ มาตรการระหว่างประเทศและมาตรการภายในประเทศจึงมีความสำคัญโดยมาตรการที่สำคัญคือการริบทรัพย์สินและจะต้องมีหลักเกณฑ์ที่คล้ายกัน โดยการนำเนื้อหาในกฎหมายแม่แบบ (Mode Law) มาปรับใช้ และได้รับแนวความคิดจากการริบทรัพย์สินทางแพ่งของประเทศสหรัฐอเมริกาอีกทางหนึ่ง ภายหลังจากการประกาศใช้กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาฉบับดังกล่าวโดยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ อนุมัติให้กระทรวงต่างประเทศดำเนินการโดยมีหนังสือนำเสนอภาคยานุวัติสารไปยังคณะทูตถาวรแห่งประเทศไทยประจำสหประชาชาติ ณ นิวยอร์ก เพื่อมอบให้กับเลขาธิการสหประชาชาติเก็บรักษาไว้ เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยอนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๘๘ ได้ให้มีผลบังคับใช้กับประเทศไทยในวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕^{๔๗}

นอกเหนือจากอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988) ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยแล้ว ยังมีกฎหมายระหว่างประเทศอีกหนึ่งฉบับที่มีผลด้วยเช่นกัน กฎหมายระหว่างประเทศฉบับนั้นคือ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention against Corruption 2003)

ปัญหาการทุจริตที่เกิดขึ้นกับประเทศต่างๆเริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้น เป็นสิ่งที่สร้างความเสียหายให้กับประชาชนในประเทศดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ทำให้เกิดความไม่เชื่อมั่นต่อรัฐบาลที่บริหารปกครองประเทศ การทุจริตมีพัฒนาการทางรูปแบบและวิธีการโดยอาศัยเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยก้าวหน้ามากขึ้น จึงทำให้การทุจริตมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ยังมีการเชื่อมโยงกันระหว่างผู้กระทำความผิดสองประเทศขึ้นไปอันเป็นการสร้างความเสียหายมหาศาล องค์กรระหว่างประเทศได้เล็งเห็นความสำคัญต่อปัญหาดังกล่าว จึงเกิดความคิดที่จะสร้างความร่วมมือขึ้นอันเป็นที่มาของอนุสัญญาฉบับนี้

จากการที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาการทุจริต ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำลายเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศ จึงเห็นว่าการให้ความร่วมมือระหว่างประเทศ

^{๔๖} วีระพงษ์ บุญโญภาส, *กระบวนการยุติธรรมกับกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน*, หน้า ๒๕.

^{๔๗} นิติรัฐ พัสกรพินิจ, "การบังคับใช้กฎหมายยาเสพติด ศึกษาในกรณีการปราบปรามผู้กระทำความผิดยาเสพติดรายสำคัญ" (นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓.

ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตเป็นสิ่งสำคัญ จึงได้มีมติที่ ๕๕/๖๑ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ให้ตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อการเจรจาจัดทำอนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทุจริตขึ้น การประชุมของสมัชชาสหประชาชาติ เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้มีมติที่ ๕๘/๔ ให้มีการลงนามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ ที่เมืองเมริดา ประเทศเม็กซิโก ประเทศไทยได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาฉบับนี้ด้วย เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ และอนุสัญญาฯ จะมีผลบังคับใช้ได้เมื่อครบกำหนด ๙๐ วันหลังจากวันที่ได้มีการมอบสัตยาบันสาร ให้การยอมรับหรือสารแสดงความเห็นชอบหรือภาคยานุวัติสารฉบับที่สามสิบ ซึ่งอนุสัญญาฯ มีผลบังคับใช้แล้ว เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ^{๔๔}ถือได้ว่าเป็นอนุสัญญาที่ทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสำคัญกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันกันอย่างจริงจังมากขึ้น

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention against Corruption 2003) นี้ถือได้ว่าเป็นอนุสัญญาต่อต้านการทุจริตระหว่างประเทศฉบับแรกที่ครอบคลุมหลายประเทศต่างๆทั่วโลก เพราะก่อนหน้านี้ได้มีความพยายามในการต่อต้านการทุจริตที่เห็นได้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมทั้งในการออกกฎหมายภายในประเทศหรือการจัดทำอนุสัญญาระหว่างประเทศต่างเห็นพ้องกันว่าเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการป้องกันและปราบปรามการทุจริตต้องการความร่วมมือประสานงานกันอย่างกว้างขวางครอบคลุม ไม่สามารถดำเนินการได้แต่เพียงลำพังเฉพาะภายในประเทศ หรือกลุ่มประเทศหรือภายในภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งเท่านั้น

จากการที่ประเทศไทยได้ลงนามในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention Against Corruption 2003) ใน พ.ศ. ๒๕๔๖ ทำให้ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องดำเนินการตรวจสอบกฎหมายภายในของตนเพื่อปรับปรุงแก้ไข หรือยกร่างกฎหมายขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับข้อบทแห่งอนุสัญญาฉบับนี้ ส่วนมาตรการทางทรัพย์สินที่สำคัญในอนุสัญญาฉบับนี้มีทั้งมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาและมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ซึ่งประเทศไทยได้มีการนำเอากระบวนการทั้งสองประการมาใช้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งเป็นภายในแล้ว แต่มีมาตรการสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งประเทศไทยได้มีการแก้ไขกฎหมายฉบับดังกล่าวให้สอดคล้องกับอนุสัญญาฉบับนี้ คือการนำเอากระบวนการริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value Based Confiscation) มาบังคับใช้ โดยได้มีการแก้ไขด้วยพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งประกาศใช้ใน

^{๔๔}สำนักงานต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ สรุปสาระสำคัญของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (๒๕๕๑), หน้า ๑๑.

ราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๘^{๔๙} โดยในหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ฉบับนี้ ได้กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นในส่วนหนึ่งว่า^{๕๐}

“ด้วยประเทศไทยได้ให้สัตยาบันร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention against Corruption : UNCAC) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๔ และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔ อันก่อให้เกิดหน้าที่ในการปฏิบัติตามพันธกรณีอนุสัญญาดังกล่าวหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายภายในของประเทศไทยเพื่ออนุวัติการตามอนุสัญญาซึ่งเป็นมาตรฐานสากล อีกทั้งในขณะนี้ประเทศไทยอยู่ระหว่างการเป็นผู้ถูกประเมินและติดตามผลการปฏิบัติตามอนุสัญญา การที่ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเพื่ออนุวัติการตามพันธกรณีอนุสัญญาดังกล่าวก่อให้เกิดผลเสียต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทยในเรื่องความพยายามและความจริงจังในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายภายในเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตรวมถึงการแก้ไขปัญหาการทุจริตภายในประเทศ จึงมีความจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายเพื่ออนุวัติการตามพันธกรณีอนุสัญญาดังกล่าว โดยเฉพาะในเรื่องการกำหนดความผิดการให้หรือรับสินบนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศและเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ การกำหนดอายุความในกรณีหลบหนีและอายุความล่วงเลยการลงโทษ การกำหนดการริบทรัพย์สินในคดีทุจริตให้เป็นไปตามหลักการริบทรัพย์ตามมูลค่า อีกทั้งยังเป็นการสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการปฏิรูปประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ ในการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตมีกลไกในการจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและเนื่องจากการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่ออนุวัติการตามพันธกรณีอนุสัญญาดังกล่าวถือเป็นอาชญากรรมที่มีลักษณะพิเศษ จึงควรบัญญัติไว้ในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตเป็นการเฉพาะ เพื่อเป็นหลักประกันความเป็นอิสระและความเชี่ยวชาญของหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน และเป็นหลักประกันมิให้เกิดการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากเกินไป นอกจากนี้สมควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สินให้ถูกต้อง จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้”

^{๔๙} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๒/ตอนที่ ๖๐ ก หน้า ๑ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๘

^{๕๐} หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ๓)

กฎหมายฉบับนี้ได้มีการเพิ่มเติมมาตรการริบทรัพย์สินตามมูลค่าไว้ใน มาตรา ๑๒๓/๖ มาตรา ๑๒๓/๗ และมาตรา ๑๒๓/๘ ซึ่งได้กำหนดให้ศาลมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สิน หรือประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ที่บุคคลได้มาจากการกระทำความผิด โดยศาลจะ คำนวณถึงผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นราคาเงินและสั่งให้จำเลยชำระเงินเป็นจำนวนดังกล่าว ซึ่งถือเป็น มาตรการริบทรัพย์สินอีกระบบหนึ่งซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องมีตัวทรัพย์สินในขณะที่ศาลมีคำสั่งริบก็ได้ และยังเป็นมาตรการที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งช่วยส่งเสริมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตใน ประเทศไทยและในทางสากลควบคู่กับการริบทรัพย์สินในระบบเจาะจงตัวทรัพย์สินได้ดียิ่งขึ้นด้วย

ปัญหาอาชญากรรมเป็นสิ่งที่แพร่ระบาดไปทั่วทุกภาคส่วนของโลก การให้ความ ช่วยเหลือร่วมมือกันระหว่างประเทศจะสร้างความแข็งแกร่งในการปราบปรามปัญหาดังกล่าว มาตรการริบทรัพย์สินเป็นแนวความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เพื่อจะแก้ปัญหาอาชญากรรมโดยการ ตัดวงจรทางการเงินและผลประโยชน์อื่นที่ได้รับมา เป็นการทำลายแรงจูงใจในการกระทำความผิด อาชญากรรมเหล่านี้มักจะสร้างผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย ดังนั้นมาตรการลงโทษริบ ทรัพย์สินจึงมีความสำคัญอีกทางหนึ่งในทางความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อร่วมกันทั้งการป้องกัน และปราบปรามปัญหาอาชญากรรม จึงเห็นได้ว่าปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการ เปลี่ยนแปลงของการริบทรัพย์สินในประเทศไทยในยุคปัจจุบันเช่นกัน ซึ่งเกิดจากความประสงค์จะต้อง ปราบปรามอาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งลำพังเพียงตนเอง ชาติเดียวอาจจะไม่สามารถป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเหล่านี้ได้ จึงเกิดความจำเป็นที่ จะต้องประสานความร่วมมือในทางระหว่างประเทศโดยผ่านกฎหมายระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือ เพื่อที่จะปรับกระบวนการ แนวความคิดในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมโดยเฉพาะ มาตรการริบทรัพย์สินเพื่อให้เกิดผลสอดคล้องเป็นสากล จึงส่งผลให้ประเทศไทยต้องแก้ไขปรับปรุง และบัญญัติกฎหมายภายในของตนเองเพื่อให้มีมาตรการรองรับและเพื่อผ่านการให้สัตยาบันและเข้าสู่ การเป็นรัฐภาคีสมาชิกในที่สุด และเพื่อส่งเสริมความร่วมมือกันในการปราบปรามอาชญากรรม ระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ จะเห็นได้ชัดเจนว่าวิธีการ ลงโทษริบทรัพย์สินได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมดังจะเห็นได้ในสามประเด็นหลักคือ

๑. การอนุวัติการโดยออกกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น การออกพระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งก็จะมี การให้ความร่วมมือกันในเรื่องของการริบทรัพย์สินด้วย ซึ่งสอดคล้องกับสนธิสัญญาที่ประเทศไทยได้ ทำไว้กับประเทศสหรัฐอเมริกา

๒. การใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ต่อความผิดมูลฐานที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งกำหนดการพิสูจน์ในประเด็นเรื่องการริบทรัพย์สิน โดยหลักการการพิสูจน์ (Shifted the Burden of Proof) ให้แก่ฝ่ายคัดค้านโต้แย้งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ถูกยึด อาศัย และกระบวนการริบทรัพย์สินสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องมีคำพิพากษาคดีอาญาลงโทษบุคคลนั้นก่อน โดยเริ่มจากการมีเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐาน

๓. การใช้ระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation) โดยนำมาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๕๘) ซึ่งให้อำนาจศาลในการคำนวณผลประโยชน์ที่ผู้กระทำความผิดได้รับจากการกระทำความผิด เพื่อที่จะสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดใช้เงินหรือทรัพย์สินตามมูลค่าที่ถูกกำหนด

จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กำหนดวิธีการลงโทษริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันให้มีความแตกต่างเปลี่ยนแปลงไปจากยุคปฏิรูปกฎหมายด้วยเช่นกัน

๖.๕ ปัจจัยด้านการเมืองภายในประเทศ

ปัจจัยด้านการเมืองภายในประเทศ ผู้เขียนได้ศึกษาแล้วพบว่า เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการใช้ประมวลกฎหมายอาญาฉบับปัจจุบันแล้ว ซึ่งเกิดกรณีการยึดทรัพย์สินโดยมิได้ผ่านกระบวนการทางศาลหรือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและทางแพ่ง แต่เป็นการใช้อำนาจเด็ดขาดของนายกรัฐมนตรีตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเกิดขึ้นสองครั้งโดยเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตของนักการเมืองทั้งสองกรณี^{๕๑}

กรณีแรกเกิดขึ้น คือการริบทรัพย์สินของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คดีเกิดขึ้นภายหลังที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรม ต่อมาเกิดความขัดแย้งระหว่างทายาทผู้มีสิทธิได้รับมรดกในการจัดการทรัพย์สินมรดกจนเป็นข่าวอื้อฉาวให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่ประชาชนถึงทรัพย์สินของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีอยู่ในขณะนั้นซึ่งตั้งข้อสงสัยว่าจะเกี่ยวข้องกับการทุจริตคดโกงทรัพย์สิน

^{๕๑} คม ชัด ลึก ออนไลน์, "ย้อนรอยคดียึดทรัพย์-นักการเมืองร่ำรวยผิดปกติ" [ออนไลน์] เข้าถึงเมื่อ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๙. แหล่งที่มา: <http://www.komchadluek.net/detail/20100226/49900/ย้อนรอยคดียึดทรัพย์นักการเมืองร่ำรวยผิดปกติ.html>

ของชาติ จะเห็นได้จากทรัพย์สินมรดกที่ทายาทพิพาทกันนั้นมีมูลค่า ๒,๘๗๔,๐๐๙,๗๙๔ บาท^{๕๒} (สองพันแปดร้อยเจ็ดสิบสี่ล้านเก้าพันเจ็ดร้อยเก้าสิบสี่บาทถ้วน) ซึ่งมีมูลค่าค่อนข้างสูง

รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินดังกล่าว จนในที่สุดจอมพลถนอม กิตติขจรจึงออกคำสั่งอาศัยอำนาจตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒^{๕๓} ให้ทรัพย์สินของมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อดีตนายกรัฐมนตรี และทรัพย์สินในกองมรดกของท่านผู้หญิง วิจิตรวาทย์ ธนะรัชต์ ภรรยา ให้ตกเป็นของรัฐ โดยอ้างเหตุผลในการยึดทรัพย์ว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขณะยังมีชีวิตอยู่ได้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางราชการโดยมิชอบกระทำการเบียดบังและยกยอทรัพย์สินของรัฐไปหลายครั้งหลายหนมีจำนวนมาก ซึ่งรวมมูลค่าทั้งสิ้น ๖๐๔,๕๕๑,๒๗๖.๖๒ บาท (หกร้อยสี่ล้านห้าแสนห้าหมื่นหนึ่งพันสองร้อยเจ็ดสิบหกบาทหกสิบสองสตางค์) เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗^{๕๔}

กรณีที่สอง คือการยึดทรัพย์สินของจอมพลถนอมกับพวกคือ จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงศ์ กิตติขจร เกิดขึ้นหลังจากถูกนักศึกษาประชาชนขับไล่ในเหตุการณ์ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งแรงกดดันของสังคมในตอนนั้นทำให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรีใช้อำนาจตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕^{๕๕} ให้ยึดทรัพย์สินของจอมพลถนอมและพวก และให้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนการได้มาของทรัพย์สินของ

^{๕๒} สัมฤทธิ์ มีวงศ์อุโฆษ, บันทึกประวัติศาสตร์การยึดทรัพย์สินนักการเมืองและผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: สยามบรรณ, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

^{๕๓} ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ มาตรา ๑๗

“มาตรา ๑๗ ในระหว่างที่ใช้ธรรมนูญนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรหรือราชบัลลังก์ หรือการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายก่อนหรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้นภายใน หรือมาจากภายนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการ หรือกระทำการใด ๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นนั้นเป็นคำสั่งหรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งการหรือกระทำการใดไปตามความในวรรคก่อนแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีแจ้งให้สภาทราบ”

^{๕๔} สัมฤทธิ์ มีวงศ์อุโฆษ, บันทึกประวัติศาสตร์การยึดทรัพย์สินนักการเมืองและผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน, หน้า ๑๐.

^{๕๕} ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ มาตรา ๑๗

“มาตรา ๑๗ ในระหว่างที่ใช้ธรรมนูญการปกครองนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการป้องกัน ระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน หรือการกระทำอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือการกระทำอันเป็นการทำลายทรัพยากรของประเทศ หรือเป็นการบั่นทอนสุขภาพอนามัยของประชาชน ทั้งนี้ ไม่ว่าการกระทำจะเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันประกาศธรรมนูญการปกครองนี้ และไม่ว่าจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการหรือกระทำการใด ๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นนั้นรวมถึงการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว เป็นคำสั่งหรือการกระทำหรือการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งการหรือกระทำการใดไปตามความในวรรคหนึ่งแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีแจ้งให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติทราบ”

จอมพลถนอม กิตติขจร และพวก ซึ่งภายหลังจากตรวจสอบทรัพย์สินโดยคณะกรรมการดังกล่าว ผลปรากฏว่านายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ออกคำสั่ง โดยใช้อำนาจตามมาตรา ๑๗ แห่งรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ ให้รับทรัพย์สินของจอมพลถนอม กิตติขจร และพวกให้ตกเป็นของรัฐ ซึ่งจำนวนรวมกันทั้งสิ้น ๔๓๔,๒๘๙,๘๓๙ บาท (สี่ร้อยสามสิบสี่ล้านสองแสนแปดหมื่นเก้าพันแปดร้อยสามสิบเก้าบาท) เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ แม้ว่าฝ่ายจอมพลถนอม จะต่อสู้เพื่อขอทรัพย์สินคืนโดยการฟ้องศาลในภายหลัง แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ^{๕๖}

การยึดทรัพย์สินเช่นนี้มีลักษณะเป็นผลร้ายแก่บุคคลในทางทรัพย์สิน ซึ่งแม้จะไม่มี การพิพากษาความผิดทางอาญาแก่บุคคลนั้นก็ตาม หากแต่เป็นการริบทรัพย์สินด้วยเหตุผลทางสังคม และการเมือง ซึ่งเสมือนเป็นการตัดรากถอนโคนบุคคลด้วยมาตรการทางทรัพย์สิน แม้จะมีได้ผ่าน กระบวนการโดยชอบธรรมหรือกระบวนการยุติธรรมที่ผ่านทางศาลก็ตาม

อย่างไรก็ตามแม้ในยุคปัจจุบันนี้จะมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับสิทธิของ ปัจเจกชน แต่กรณีการยึดทรัพย์สินทั้งสองคดีนี้ก็ยังสะท้อนถึงการใช้อำนาจรัฐของรัฐบาลที่มิได้ คำนึงถึงหลักความสำคัญดังกล่าว และคงเป็นเพียงกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นไม่บ่อยครั้งนัก เมื่อย้อนกลับมา พิจารณาในช่วงเวลาปัจจุบัน ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. ๒๕๕๗ ก็ได้ ให้อำนาจนายกรัฐมนตรี ในลักษณะที่คล้ายกันกับมาตรา ๑๗ แห่งรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ทั้งฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๒ และ พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา ๔๔^{๕๗} โดยเป็นการให้อำนาจ นายกรัฐมนตรีดำเนินการให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ การส่งเสริมความสามัคคี และความสมานฉันท์ของประชาชนในชาติ หรือเพื่อป้องกัน ระวัง หรือปราบปรามการกระทำอันเป็น การบ่อนทำลายความสงบเรียบร้อย หรือความมั่นคงของชาติ ซึ่งจะกระทำการใด ๆ ได้ ไม่ว่าการ กระทำนั้นจะมีผลบังคับในทางนิติบัญญัติ ในทางบริหาร หรือในทางตุลาการหรือไม่ และยังให้ถือว่า เป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามในยุคปัจจุบันนี้อำนาจที่นายกรัฐมนตรีจะใช้ได้

^{๕๖} สัมฤทธิ์ มีวงศ์อุโฆษ, บันทึกประวัติศาสตร์การยึดทรัพย์สินนักการเมืองและผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน, หน้า ๒๖.

^{๕๗} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. ๒๕๕๗ มาตรา ๔๔

“มาตรา ๔๔ ในกรณีที่หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติเห็นเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปใน ด้านต่าง ๆ การส่งเสริมความสามัคคีและความสมานฉันท์ของประชาชนในชาติ หรือเพื่อป้องกัน ระวัง หรือปราบปรามการกระทำอัน เป็นการบ่อนทำลายความสงบเรียบร้อย หรือความมั่นคงของชาติ ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน ไม่ว่าจะ เกิดขึ้นภายในหรือภายนอกราชอาณาจักร ให้หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติโดยความเห็นชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติมี อำนาจสั่งการ ระวังยับยั้ง หรือกระทำการใด ๆ ได้ ไม่ว่าการกระทำนั้นจะมีผลบังคับในทางนิติบัญญัติ ในทางบริหาร หรือในทางตุลา การ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำ รวมทั้งการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว เป็นคำสั่งหรือการกระทำหรือการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมาย และรัฐธรรมนูญนี้ และเป็นที่สุด ทั้งนี้ เมื่อได้ดำเนินการดังกล่าวแล้ว ให้รายงานประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติและนายกรัฐมนตรี ทราบโดยเร็ว”

โดยกำหนดไว้ในมาตรา ๔๔ นี้ แท้จริงแล้วจะมีเพียงอำนาจทางการบริหาร เช่น การเลื่อน ลด ปลด ย้ายบุคคล และอำนาจทางนิติบัญญัติ คือ การออกกฎหมาย ประกาศ คำสั่งต่างๆ เสียมากกว่า ส่วนอำนาจในทางตุลาการนั้นจะถูกจำกัดไว้ค่อนข้างมาก และต้องพยายามที่จะเลี่ยงไม่กระทำการใดอันเปรียบเสมือนเป็นศาลพิจารณาคดีกล่าวคือจะใช้อำนาจทางตุลาการมิได้ ดังนั้นการจะมีคำสั่งยึดทรัพย์สินของบุคคลใดจึงถือเป็นเรื่องที่จะกระทำได้ค่อนข้างยาก นอกจากนี้อาจจะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมซึ่งเป็นยุคแห่งการตระหนักรู้และให้ความสำคัญกับสิทธิอย่างจริงจัง และไม่เป็นที่ยอมรับของต่างชาติที่มีการติดสัมพันธ์ในทางระหว่างประเทศกับประเทศไทยจนอาจจะมีการลดระดับความสัมพันธ์กับประเทศไทยได้ ด้วยเหตุผลของการจำกัดสิทธิการใช้มาตรการริบทรัพย์สินที่ไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาลหรือการเลี่ยงที่จะไม่ใช้อำนาจตุลาการนั้น จึงอาจจะไม่เกิดขึ้นได้อีกต่อไปในปัจจุบัน กระบวนการดังกล่าวเป็นเพียงแต่มีขึ้นโดยเป็นผลมาจากปัจจัยทางการเมืองเท่านั้น และไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันเท่าใดนัก

วิวัฒนาการการลงโทษริบทรัพย์สินในแต่ละยุคสมัยย่อมมีปัจจัยต่างๆที่เป็นตัวกำหนดให้การลงโทษริบทรัพย์สินมีลักษณะเป็นเช่นนั้น ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศ และปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านสังคมส่งผลอย่างเด่นชัดในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ปัจจัยอื่นๆกลับไม่ส่งผลเท่าใดนัก ต่อมาในยุคปฏิรูปกฎหมายก็จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการปรับเปลี่ยนการลงโทษริบทรัพย์สิน ในขณะที่ปัจจัยด้านสังคมก็ส่งผลบ้างแต่เพียงเล็กน้อยในยุคนี้ ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจและปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศต่างก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง มาสู่ลงโทษริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันและรวมไปถึงปัจจัยด้านสังคมด้วย แม้ในยุคปัจจุบันจะมีประกอบด้วยหลายปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงและกำหนดการลงโทษริบทรัพย์สิน แต่ปัจจัยที่เด่นชัดที่สุดคือปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศที่มีผลต่อการแก้ไขกฎหมายภายในของไทยทำให้การลงโทษริบทรัพย์สินมีการเพิ่มเติมและเปลี่ยนแปลงไปจากยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ ๗

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

โทษริบทรัพย์สินเป็นโทษที่มีการใช้อย่างช้านานแล้วในประเทศไทย ตั้งแต่ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นโทษที่กระทำต่อตัวทรัพย์สินแต่เป็นการกระทบต่อสิทธิของ ผู้ต้องโทษ วัตถุประสงค์ของการลงโทษริบทรัพย์สินในช่วงยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นมีลักษณะเป็นไปเพื่อการยับยั้งชั่งใจและแก้แค้นทดแทนตัวผู้กระทำความผิด เนื่องจากการลงโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยดังกล่าวมักจะประกอบกับการลงโทษสถานอื่นๆ เช่น โทษประหารชีวิต เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นระวางโทษที่มักจะใช้กับผู้ที่ต้องกระทำความผิดอาชญาหลวงหรือความผิดต่อแผ่นดินที่กระทบกระเทือนต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ต่อมาในยุคสมัยปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สิน โดยวัตถุประสงค์ของการลงโทษยังคงเป็นการแก้แค้นทดแทนและยับยั้งชั่งใจอยู่เช่นเดิม หากแต่มีการเพิ่มวัตถุประสงค์ในเรื่องของการป้องกันสังคมเข้ามาด้วย เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบันวัตถุประสงค์ของการริบทรัพย์สินยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยเมื่อนำมาพิจารณากับหลักสากลจะพบว่า การลงโทษริบทรัพย์สินของไทยเป็นไปตามทฤษฎีตามหลักสากล ๒ ประการ ได้แก่ ๑. ทฤษฎีแก้แค้นทดแทน เพื่อเป็นการลงโทษที่กระทำต่อผู้กระทำความผิดให้สาสมกับการกระทำของบุคคลนั้น จะเห็นได้จากการริบทรัพย์สินประเภทที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความผิดสำเร็จและทรัพย์สินประเภทที่ได้จากการกระทำความผิด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าอาชญากรรมไม่ควรได้รับผลประโยชน์จากการกระทำความผิด โดยเฉพาะประโยชน์ในทางทรัพย์สิน ส่วนทรัพย์สินที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความผิดสำเร็จเมื่อถูกริบไปจะถือว่าเป็นการกระทำต่อตัวทรัพย์สินนั่นเอง ถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ความผิดสำเร็จ จึงสะท้อนให้เห็นถึงการตอบโต้แก้แค้นต่อทรัพย์สินเหล่านั้นซึ่งจะมีผลไปถึงผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ใช้กระทำความผิด ๒. ทฤษฎีอัตราประโยชน์นิยม ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีวัตถุประสงค์ประกอบหลายประการ คือ เพื่อข่มขู่หรือยับยั้ง โดยการริบทรัพย์สินที่เป็นทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิด จะเป็นการลงโทษเพื่อเป็นตัวอยางแก่บุคคลอื่นมิให้เอาเป็นเยี่ยงอย่าง หรือเพื่อตัดโอกาสมิให้ผู้นั้นกระทำความผิดและเป็นการป้องกันสังคม โดยการริบเอาทรัพย์สินที่ก่อหรืออำนวยความสะดวกให้ความผิดสำเร็จหรือทรัพย์สินที่มีความผิดในตัวเอง ซึ่งจะเป็นการป้องกันไม่มีการนำทรัพย์สินเหล่านั้นไปใช้เพื่อกระทำความผิดขึ้นอีกในสังคม ความมุ่งหมายของการลงโทษริบทรัพย์สินในปัจจุบันจึงยังมีลักษณะเป็นการ แก้แค้นทดแทน ยับยั้งชั่งใจ และป้องกันสังคมโดยผ่านการกำหนดประเภทของทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้

๗.๑ บทสรุป

การลงโทษริบทรัพย์สินมีวิวัฒนาการมายาวนานตั้งแต่ในอดีต ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและกระบวนการ จนถึงปัจจุบันซึ่งก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยต่างๆ จากการศึกษาผู้เขียนได้แบ่งยุคสมัยออกเป็นสามช่วงเวลา ซึ่งแต่ละยุคสมัยมีรูปแบบและกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้

๑. ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

กฎหมายที่มีอิทธิพลต่อยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาคือคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่กล่าวถึงมุลคดีต่างๆ ๓๙ มุลคดี และส่งผลต่อการกำเนิดเป็นกฎหมายในสมัยดังกล่าว เรียกว่า พระอัยการ เป็นกฎหมายระดับเทียบเท่าพระราชบัญญัติในปัจจุบัน ซึ่งกล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ของพลเมืองราษฎรในทุกชนชั้น รวมถึงการกำหนดบทลงโทษต่อฝ่าฝืนหรือละเมิดบทบัญญัติดังกล่าวด้วย โทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นโทษที่เรียกว่า การริบราชบาตร ซึ่งเป็นการริบเอาทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดทั้งหมดทุกอย่างเข้าเป็นของแผ่นดิน รวมถึงการริบเอาข้าราชการได้แก่ ลูก เมีย ไพร่ ทาส เข้ามาเป็นคนของหลวงหรือแผ่นดิน การลงโทษดังกล่าวจะพบได้ในกฎหมายสี่ฉบับ ได้แก่ พระอัยการอาชญาหลวง พระอัยการลักขณโจร พระอัยการกระบดศึก และกฎมณเฑียรบาล การลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยนี้มักจะเป็นการลงโทษประกอบกับโทษอย่างอื่น เช่น การประหารชีวิต เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะมีการลงโทษในทางทรัพย์สินแล้วก็มักจะกำหนดตัวบุคคลผู้กระทำความผิดให้ทำหน้าที่เป็นคนเลี้ยงช้างหลวงซึ่งเรียกว่า ตะพุนหย้า เพื่อเป็นการลดเกียรติและฐานะทางสังคมของบุคคลดังกล่าวอีกด้วย การลงโทษริบราชบาตรเช่นนี้จะมีผลเป็นการให้ผู้กระทำความผิดสิ้นเนื้อประดาตัว ไม่อาจมีทรัพย์สินที่จะใช้จ่ายได้ต่อไป

ในขณะเดียวกัน การลงโทษริบทรัพย์สินเช่นนี้ก็มีปรากฏในยุคกลาง ของประเทศอังกฤษในช่วงศตวรรษที่ ๑๕ ซึ่งเรียกการริบทรัพย์สินตามกฎหมาย คอมมอนลอว์ (Forfeiture Consequent to Attainder) ซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินต่อผู้กระทำความผิดซึ่งต้องโทษประหารชีวิตจากการกระทำความผิดอาญาร้ายแรงและฐานเป็นผู้ทรยศต่อชาติ โดยทรัพย์สินทั้งหมดจะถูกริบให้ตกเป็นของพระราชอาชญาหรือขุนนางผู้ครองเมือง และจะมีผลทำให้ผู้เป็นสมาชิกในครอบครัวไม่มีสิทธิได้ครอบครองและรับโอนทรัพย์สินดังกล่าว แต่ส่วนที่แตกต่างคือ จะไม่มีการริบเอาข้าราชการซึ่งเป็นบุคคล เข้ามาเป็นของทรัพย์สินหรือรับใช้พระราชอาชญาดังที่ปรากฏในกฎหมายไทย การลงโทษริบทรัพย์สินในสมัยนี้จะกระทำต่อผู้กระทำความผิดที่เรียกว่าเป็นอาชญาหลวง หรือ ความผิดต่อแผ่นดิน ซึ่งจะเป็นการล่วงละเมิดต่อพระราชอำนาจ หรือความสงบเรียบร้อยของสังคม ในเวลาต่อมา แม้ว่าอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาจะล่มสลายลง

เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก็ยังคงมีการรวบรวมตรวจชำระเอากฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ เพื่อจัดเป็นหมวดหมู่เข้าด้วยกัน กลายเป็นกฎหมายที่เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง แต่ก็มีได้มีลักษณะเป็นประมวลกฎหมายดังเช่นในรูปแบบของประเทศตะวันตก กฎหมายตราสามดวงที่ประกาศใช้ขึ้นใหม่นั้นยังคงปรากฏเนื้อหาการลงโทษริบทรัพย์สินในรูปแบบและกระบวนการเป็นเช่นเดียวกับการลงโทษริบทรัพย์สินหรือริบราชบาตรดั่งในสมัย กรุงศรีอยุธยาอย่างไม่แตกต่างกันการลงโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยมีความร้ายแรงต่อผู้กระทำความผิดเป็นอย่างมาก เป็นการทำลายฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมหาศาล การริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้เป็นแนวความคิดของการพิจารณาตัวบุคคลเป็นหลัก กล่าวคือเป็นการพิจารณาความผิดจากการกระทำของตัวบุคคลก่อนจึงไปสู่ทรัพย์สิน ส่วนภาระการพิสูจน์ในกระบวนการริบทรัพย์สินนั้นค่อนข้างที่จะตกเป็นความลำบากแก่จำเลยในคดีเป็นอย่างมาก ซึ่งตนต้องเป็นฝ่ายพิสูจน์เป็นสำคัญว่าตนมิได้กระทำความผิด ซึ่งในบางกรณีอาจจะต้องพิสูจน์โดยจารีตนครบาล เช่น การดำนํ้าลุยเพลิง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการยากแก่จำเลยในคดีที่จะต่อสู้พิสูจน์สิทธิของตนได้ ประกอบกับการพิจารณาทรัพย์สินที่จะถูกริบได้นั้นก็ไม่อาจจะพิสูจน์ได้และไม่อาจจำเป็นต้องพิจารณาว่าทรัพย์สินดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับความผิดในคดีนั้นหรือไม่หากแต่เป็นการกวาดต้อนเอาบรรดาทรัพย์สินทั้งหมด จะเห็นได้ว่าโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้จึงมีความร้ายแรงไม่ต่างจากโทษประหารชีวิต เพียงแต่มุ่งกระทำต่อวัตถุแห่งสิทธิที่ต่างกันคือสิทธิในทรัพย์สินแทนสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาของยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนกลางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในปีรัตนโกสินทร์ศกที่ ๑๑๔ ได้มีการออกกฎหมาย พระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ ซึ่งกำหนดให้โทษริบทรัพย์สินนั้นต้องได้รับพระบรมราชานุญาตก่อนจึงจะบังคับใช้ตามโทษได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเริ่มผ่อนคลายการลงโทษริบราชบาตรที่มีผลรุนแรงลงจากเดิม

๒. ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การลงโทษริบทรัพย์สินที่เรียกว่า การริบราชบาตรนั้นได้มีการบังคับใช้ในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เรื่อยมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ตอนกลางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ซึ่งเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม และการศาลเสียใหม่ทั้งหมด ทำให้การลงโทษริบทรัพย์สินในยุคสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง จากการประกาศใช้กฎหมายอาญาที่ร่างขึ้นใหม่โดยผู้เชี่ยวชาญในทางกฎหมายทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพื่อให้มีความทันสมัยและเป็นไปตามแนวสากลนิยมและชาติตะวันตกมากยิ่งขึ้น กฎหมายอาญาดังกล่าวคือ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งถือเป็นกฎหมายฉบับแรกของไทยที่มีความเป็นประมวลกฎหมายตามแบบฉบับความหมายของชาติตะวันตกอย่างแท้จริง

กฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติถึงการลงโทษไว้ ๖ สถาน อย่างชัดเจน ได้แก่ โทษประหารชีวิต จำคุก ปรับ ให้อยู่ภายในเขตที่อันมีกำหนด ให้ริบทรัพย์ ให้เรียกประกันทัณฑ์บน โทษริบทรัพย์ในยุคนี้อาจมีการ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือเป็นการริบทรัพย์สิ้นเอาเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างเท่านั้น จะไม่มีการ ริบทรัพย์สิ้นกวาดต้อนเอาทั้งหมดดังเช่นการริบราชบาตรอีกต่อไป การริบทรัพย์ตามกฎหมายลักษณะ อาญา ร.ศ. ๑๒๗ แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่

(๑) การริบทรัพย์ที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ให้ความผิดสำเร็จ ตามมาตรา ๒๗ (๑) ซึ่งเป็นสิ่งของที่บุคคลใช้หรือมีไว้โดยเจตนาจะใช้สำหรับกระทำความผิด เช่น อาวุธปืนที่ นำไปใช้ฆ่าผู้อื่น เป็นต้น

(๒) ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตามมาตรา ๒๗ (๒) ซึ่งได้มา จากการที่บุคคลผู้นั้นได้มาโดยกระทำความผิด กล่าวคือเป็นผลประโยชน์ตอบแทนในทางทรัพย์สินที่ ตนได้กระทำความผิด

(๓) ทรัพย์ที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิด ตามมาตรา ๒๘ ซึ่งเป็นทรัพย์ ที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าผู้ใดทำ หรือใช้ หรือมีไว้ หรือขาย หรือทอดตลาดเป็นความผิด เช่น เงินสินบน หรือธนบัตรปลอม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินในยุครัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการบัญญัติไว้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และล้วนแต่เป็นทรัพย์สินที่มีความเกี่ยวข้องกับความผิดแทบทั้งสิ้น และเป็นการริบทรัพย์สินแบบ ระบบเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์ ภายหลังจากการริบทรัพย์สินแล้ว มาตรา ๒๖ ได้บัญญัติให้ตกเป็นของ หลวงหรือของแผ่นดินนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีการบัญญัติมาตรการในกรณีที่เกรงว่าบุคคลผู้ต้องโทษริบ ทรัพย์สินนั้นจะไม่ดำเนินการส่งมอบทรัพย์สินตามที่มีคำพิพากษาสั่งริบให้แก่ศาล อยู่ในมาตรา ๒๙ โดยศาลจะตีราคาทรัพย์สินที่สั่งริบและศาลมีอำนาจยึดเอาทรัพย์สมบัติของผู้นั้นมาใช้แทน หรือมีคำสั่งให้จำคุกแทนราคา และยังมีมาตรการป้องกันมิให้มีการโอนหรือซ่อนเร้นทรัพย์สินที่ศาลมี คำสั่งริบ หรือคำสั่งบังคับคำสั่งของศาล ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๐๘ ซึ่งก็จะมีการบัญญัติให้ลงโทษ บุคคลนั้นอีกประการหนึ่ง การริบทรัพย์สินในยุคนี้อาจจะมีผลต่อสิทธิในทรัพย์ของบุคคลอื่นได้ด้วย หากทรัพย์นั้นผู้เป็นเจ้าของได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดดังกล่าว ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีการ กระทำที่ถึงขนาดเป็นการตัดสินใจร่วมกระทำความผิดดังกล่าวด้วย หากแต่ตนไม่ยอมขัดขวางการที่ จะเลยได้เอาทรัพย์นั้นไปใช้ในการกระทำความผิด ซึ่งเป็นสิ่งที่แตกต่างจากการริบราชบาตร ในยุคสมัยก่อน ที่ไม่มีผลกระทบต่อทรัพย์สินของบุคคลอื่น ในเรื่องของการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน และภาระการพิสูจน์ของบุคคลในเรื่องการริบทรัพย์สินนั้น เนื่องจากการริบทรัพย์สินในยุคนี้อาจมี แนวความคิดการริบทรัพย์สินแบบการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลเป็นหลัก จึงต้องอาศัยการกระทำ ความผิดทางอาญาของบุคคลเป็นส่วนสำคัญ แต่ภาระการพิสูจน์ในคดีอาญาในยุคสมัยนี้มีได้มีลักษณะ

เป็นการพิสูจน์แบบจารีตนครบาลหรือตามรูปแบบเดิมที่ได้ผลภาระการพิสูจน์ให้แก่ฝ่ายจำเลย อีกต่อไป แต่กลับเป็นการทำนองที่ต้องพิสูจน์การกระทำความผิดของจำเลยให้ศาลเห็นโดยปราศจาก ข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง จึงจะมีคำพิพากษาปรับทรัพย์นั้นได้ เว้นแต่ว่าเป็นทรัพย์สินที่ กฎหมายบัญญัติไว้ให้รับทุกกรณีเพราะเป็นความผิดในตัวเอง เพราะมีไว้ หรือทำ หรือขาย หรือ ทอดตลาดเป็นความผิด ซึ่งศาลต้องริบเสมอเพราะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการป้องกันสังคมจาก ภัยอันตราย การพิสูจน์ความผิดถูกตั้งกล่าว เจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจในการยึดทรัพย์ไว้เป็น พยานหลักฐานได้ ซึ่งอำนาจการยึดทรัพย์ดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การมีคำพิพากษาสั่งปรับทรัพย์ได้หากว่า เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับความผิด

วิธีการปรับทรัพย์สินซึ่งปรากฏอยู่ในยุคสมัยนี้ มีปัจจัยทางด้านสังคม คือ เรื่องการ คุ่มครองและตระหนักถึงสิทธิมนุษยชน เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้ต้องเคารพต่อสิทธิของบุคคล ไม่ว่าจะ ทางชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ รวมไปถึงทรัพย์สิน การปรับทรัพย์สินจึงต้องกำหนดเป็นระบบเฉพาะเจาะจง ตัวทรัพย์และตามประเภทของทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจปรับได้เท่านั้น

๓. การลงโทษปรับทรัพย์สินในยุคปัจจุบัน

เมื่อ ประเทศไทย เข้าสู่ การเปลี่ยนแปลง ระบอบการปกครองจาก สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยเริ่มให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชน ของปัจเจกชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งก็เป็นไปตามทิศทางแนวโน้มของนานาประเทศ ประเทศไทยได้ปรับปรุง กฎหมายอาญาของตนอีกครั้ง ในปี ๒๕๔๙ ซึ่งเกิดจากสาเหตุที่ว่า กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ที่ได้ประกาศใช้เรื่อยมานับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๑ นั้น มีเนื้อหาปรับที่ล้าสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพบ้านเมือง ณ ปัจจุบันแล้ว จึงทำให้ ออกกฎหมายอาญาขึ้นเป็นฉบับใหม่แทนกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ โดยใช้ชื่อว่าประมวล กฎหมายอาญา การลงโทษปรับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญายังคงใช้แนวความคิดพิจารณาคดี ต่อตัวบุคคลเช่นเดิม ซึ่งจะต้องมีการฟ้องบุคคลเป็นคดีอาญาเสียก่อนจึงจะลงโทษปรับทรัพย์สินได้ เว้นแต่เป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ให้ต้องริบหากผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด ซึ่งก็จะมีหลักการ คล้ายกับกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ในยุคปฏิรูปกฎหมายฯ นอกจากนี้ยังมีประเภทของ ทรัพย์สินที่ถูกล่าอากรปรับได้ตามกฎหมาย ภาระการพิสูจน์ซึ่งใช้ภาระการพิสูจน์ระดับคดีอาญา และกระบวนการต่างๆ ก็ยังคงมีหลักการเป็นเช่นเดียวกัน แต่ในเรื่องของการยึดอายัดทรัพย์สินนั้นใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายทั่วไปในเรื่องของการดำเนินคดีทางอาญา ได้ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวน ในการแสวงหาพยานหลักฐานทุกชนิด หรือเจ้าพนักงานผู้จับกุม เพื่อ ยึดวัตถุ สิ่งของ ที่จะสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีอาญาได้ คือการได้มาโดยผิดกฎหมาย หรือมี

ไว้เป็นความผิด หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าตั้งใจจะใช้ในการกระทำความผิด กล่าวคือมีอำนาจยึดไว้ เนื่องจากทรัพย์สินนั้นอาจจะถูกริบได้ตามประมวลกฎหมายอาญา

ประเทศไทยเคยมีการยึดทรัพย์สินโดยไม่ผ่านกระบวนการทางศาลและมีใช้กฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจ แต่เป็นการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๗ ซึ่งเคยเกิดขึ้นสองกรณี คือในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๗ และ พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยเป็นการยึดทรัพย์สิน นักการเมืองซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยโดยถูกกล่าวหาว่าได้ทรัพย์สินมาจากการทุจริต ต่อตำแหน่งหน้าที่ การยึดทรัพย์สินที่ไม่ผ่านกระบวนการทางศาลหรือการใช้อำนาจทางตุลาการนี้ มิได้เกิดขึ้นอีกในภายหลัง ในปัจจุบันแม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. ๒๕๕๗ จะมีการให้อำนาจนายกรัฐมนตรีในการกระทำ หรือมีคำสั่ง เพื่อป้องกัน ระวัง หรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความสงบเรียบร้อย หรือความมั่นคงของชาติ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน ซึ่งถือว่ามีลักษณะของอำนาจที่ใกล้เคียงมาตรา ๑๗ ในรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ และ พ.ศ. ๒๕๑๕ แต่ปัจจุบันได้มีการจำกัดในเรื่องอำนาจทางตุลาการและนายกรัฐมนตรีเองจะเสี่ยงไม่ใช้กระบวนการในชั้นศาลก็ได้ นับแต่กรณีที่ เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๗ ซึ่งเป็นการยึดทรัพย์สินของจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ไม่มีการใช้มาตรการยึดทรัพย์สินโดยไม่ผ่านชั้นศาลอีกภายหลังจากนั้นเป็นต้นมา

เมื่อสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปจะพบว่า การลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายอาญาไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่มีวัตถุประสงค์จากผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินได้ ครอบคลุม จะเห็นได้จากการริบทรัพย์สินประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งตามประมวลกฎหมายอาญานั้นไม่อาจจะครอบคลุมไปถึงการริบทรัพย์สินที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพหรือมีการจำหน่ายจ่ายโอนไปยังบุคคลอื่นแล้วได้ จึงเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการริบทรัพย์สิน โดยให้ความสำคัญกับทรัพย์สินประเภทผลผลิตจากการกระทำความผิด (Proceed of Crimes) ซึ่งมีการนำมาใช้ครั้งแรกในกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งเป็นมาตรการที่เรียกว่า มาตรการริบทรัพย์สินเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิด ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการทำลายแรงจูงใจในผลประโยชน์ทางทรัพย์สิน และตัดวงจรทางการเงินของอาชญากรรมและองค์กรอาชญากรรมที่เกี่ยวกับยาเสพติด โดยการกำหนด นิยามของทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ไว้ในมาตรา ๓ นอกจากนี้ในกฎหมายฉบับนี้ ยังมีการนำหลักการหลักการพิสูจน์ในเรื่องการริบทรัพย์สินให้ไปยังผู้คัดค้านหรือโต้แย้งสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าว เพื่อพิสูจน์ให้ได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวไม่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับ ยาเสพติด หรือได้รับโอนทรัพย์สินนั้นมาโดยสุจริตและมีค่าตอบแทนหรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกฤษฎาธารณตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๒ ส่วนการชั่งน้ำหนัก

พยานหลักฐานในคดีขอให้ริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ นี้ ศาลจะใช้หลักการพิจารณาดังเช่นคดีแพ่ง กล่าวคือ พิจารณาว่าพยานหลักฐานฝ่ายใดมีน้ำหนักน่าเชื่อถือกว่ากัน ซึ่งจะต่างจากในคดีอาญาที่จะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าจำเลยกระทำความผิดโดยปราศจากข้อสงสัย นอกจากนี้ยังมีมาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินก่อนศาลมีคำพิพากษาคือ มาตรการยึดอายัดทรัพย์สิน โดยเป็นการให้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองหรือฝ่ายบริหาร ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งเป็นมาตรการที่จะต้องดำเนินการตรวจสอบทรัพย์สิน ก่อนที่จะมีการร้องขอให้ริบทรัพย์สินตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดต่อไป ซึ่งการตกเป็นของกองทุนดังกล่าวจะมีความแตกต่างแตกต่างจากการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกฎหมายพิเศษฉบับอื่นที่ให้ตกเป็นของแผ่นดินโดยตรง ส่วนกองทุนดังกล่าวมีการบริหารจัดการโดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงเป็นหน่วยงานของรัฐจึงถือเสมือนตกเป็นของหลวงหรือแผ่นดินเช่นกัน และมีวัตถุประสงค์เพื่อการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

จึงเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการริบทรัพย์สินของไทยในหลายประการ อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการริบทรัพย์สินไปตามที่กล่าวไว้ แต่ปัญหาอาชญากรรมยังคงส่งผลเสียหายต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างไม่หมดสิ้น มาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ นั้นใช้ได้เฉพาะกับความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดและอาชญากรรมประเภทที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดเท่านั้น จึงไม่สามารถปราบปรามอาชญากรรมประเภทอื่นโดยเฉพาะอาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจซึ่งสร้างความเสียหายอย่างมหาศาลได้ อาชญากรรมเหล่านั้นได้มีการแปรสภาพทรัพย์สินอันได้มาจากการกระทำความผิด หรือมีการซุกซ่อนหรือปกปิดแหล่งที่มาของทรัพย์สินดังกล่าวให้เสมือนเป็นทรัพย์สินที่ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากนี้ยังพบปัญหาในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ อีกประการ คือ เมื่อศาลมีคำพิพากษายกฟ้องหรือพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีจะมีผลทำให้การตรวจสืบทรัพย์สินเพื่อริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดนั้นสิ้นสุดลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังคงเป็นไปตามแนวความคิดพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล ซึ่งต้องอาศัยผลคดีอาญาของบุคคลดังกล่าวเพื่อที่จะใช้มาตรการริบทรัพย์สินได้ จึงทำให้เกิดเป็นกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยกฎหมายฉบับนี้ได้มีผลสำคัญต่อการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยการนำมาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งที่มีใช้ในต่างประเทศและเป็นหลักสากลมาใช้ในการริบทรัพย์สินของไทย ซึ่งการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามกฎหมายฉบับนี้ มีแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน คือ การ

พิจารณาต่อตัวทรัพย์สินโดยตรงไปหาตัวบุคคล โดยพิจารณาว่าทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือไม่ กล่าวคือทรัพย์สินประเภทนี้จะต้องมีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดหรือผลผลิตจากการกระทำความผิดมูลฐานตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับนี้ เมื่อทรัพย์สินเหล่านั้นถูกพิจารณาว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐานแล้ว ทรัพย์สินเหล่านั้นก็จะถูกริบให้ตกเป็นของแผ่นดิน และหากเป็นเงินสดก็จะตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินด้วยกึ่งหนึ่ง มาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งที่ใช้ในกฎหมายฉบับนี้จะไม่มีการพิจารณาความถูกต้องในคดีอาญาของตัวบุคคล หากแต่พิจารณาจากความผิดมูลฐานว่าทรัพย์สินดังกล่าวมีเหตุอันควรสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับความผิดมูลฐานดังที่กำหนดไว้ในกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ หรือไม่ อีกทั้งยังมีการผลการพิสูจน์ไปยังผู้คัดค้านการยึดอายัดหรือโย้สิทธิในทรัพย์สินเหล่านั้น เช่นเดียวกับผลการพิสูจน์การริบทรัพย์สินในกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ส่วนมาตรการยึด อายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวเพื่อทำการตรวจสอบและนำไปสู่การร้องขอให้ตกเป็นของแผ่นดินนั้น ก็ยังคงเป็นกระบวนการที่ปรากฏในกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ด้วยเช่นกัน จึงกล่าวได้ว่าการริบทรัพย์สินตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินนั้นก็เป็นมาตรการส่งเสริมกับการริบทรัพย์สินตามกฎหมายอื่นๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่สร้างความเสียหายแก่เศรษฐกิจและสังคมหรือที่เรียกว่าอาชญากรรมทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดีอีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะการริบเอาบรรดาทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of Crimes) ซึ่งถือเป็นผลประโยชน์ตอบแทนในทางทรัพย์สินแก่อาชญากรหรือองค์กรอาชญากรรมเหล่านั้น

มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งนอกจากจะมีการนำมาใช้ในกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินแล้ว ยังพบว่ามีมีการนำมาใช้ในกฎหมายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ด้วยเช่นกัน โดยเรียกว่า การร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในคดีข้อกล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐร้ายผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ซึ่งทรัพย์สินเหล่านั้น คณะกรรมการ ป.ป.ช.จะเป็นผู้มีอำนาจไต่สวนหาข้อเท็จจริง เมื่อปรากฏว่ามีคดีมีมูลและเห็นพ้องตามข้อกล่าวหา ขั้นตอนต่อไปก็จะส่งคดีให้แก่ัยการสูงสุดร้องขอต่อศาลที่มีเขตอำนาจให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินซึ่งก็คือการริบทรัพย์สินอีกประเภทหนึ่ง ในกฎหมายฉบับนี้มีกระบวนการจัดการทรัพย์สินก่อนศาลมีคำสั่งริบทรัพย์สิน คือ การ ยึด อายัดชั่วคราวโดยเป็นอำนาจของคณะกรรมการ ป.ป.ช. นอกจากนี้ในเรื่องผลการพิสูจน์ก็จะตกแก่ฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาในการพิสูจน์เพื่อมิให้ศาลมีคำสั่งให้

ทรัพย์สินเหล่านั้นตกเป็นของแผ่นดิน อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายฉบับนี้แล้ว ยังมีมาตรการลงโทษริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาซึ่งเป็นการลงโทษต่อผู้ที่กระทำความผิดทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับนี้และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการกระทำการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาดังกล่าวนั้นในกฎหมายฉบับนี้มีมาตรการพิเศษซึ่งปรากฏเป็นครั้งแรกในกฎหมายไทยคือ การริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation) คือ การคำนวณประโยชน์ตอบแทนแทนที่ผู้กระทำความผิดได้รับจากการกระทำความผิดซึ่งมิได้เฉพาะเจาะจงเพียงในครั้งนั้น แต่ยังสามารถพิจารณาถึงช่วงเวลาที่มีการกระทำความผิดในครั้งก่อนๆ ที่ยังมิได้ถูกดำเนินการทางอาญา ซึ่งเป็นระบบการริบทรัพย์สินที่มีการใช้อย่างสากล แต่ในไทยมีใช้เพียงกฎหมายฉบับนี้เท่านั้น ซึ่งการริบทรัพย์สินตามมูลค่านี้นั้น ศาลจะคำนวณเป็นมูลค่าราคาเพื่อเป็นเงินให้จำเลยต้องชำระ เพิ่มเติมจากการริบทรัพย์สิน และการริบทรัพย์สินระบบนี้ไม่จำเป็นต้องมีตัวทรัพย์สินที่เจาะจงในขณะที่มีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สิน

เมื่อนำวิวัฒนาการของกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของไทยในแต่ละยุคสมัยมาเปรียบเทียบกับวิวัฒนาการของกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของต่างประเทศในช่วงเวลาเดียวกันตามที่ได้ศึกษาไว้ในบทที่ ๓ ถึง บทที่ ๕ นั้นจะพบว่า ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้เขียนได้ศึกษากฎหมายการริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษ ซึ่งการริบทรัพย์สินของประเทศไทยในช่วงเวลานี้ จะมีลักษณะเป็นการกวาดต้อนเอาบรรดาทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิด ซึ่งเรียกว่า การริบราชบาตร ลักษณะดังกล่าวนี้มีความคล้ายคลึงกับการริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษในประเภทที่เรียกว่า การริบทรัพย์สินตามกฎหมายคอมมอนลอว์ กล่าวคือเป็นการลงโทษริบทรัพย์สินเอาทรัพย์สินทุกสิ่งอย่างให้ตกเป็นของพระมหากษัตริย์ซึ่งก็มีความหมายเช่นเดียวกับให้ริบเข้าหลวง ซึ่งไม่พิจารณาว่าทรัพย์สินนั้นจะเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือไม่อย่างไร ลักษณะเช่นนี้จึงมีการตัดสิทธิทางทรัพย์สินต่อผู้เป็นทายาทของผู้กระทำความผิดด้วยเช่นกัน และมักจะเป็นการลงโทษริบทรัพย์สินต่อผู้กระทำความผิด ที่มีโทษประหารชีวิต หรือกระทำความผิดในความผิดที่ร้ายแรงต่อรัฐ เช่นการเป็นผู้ทรยศต่อชาติหรือการเป็นกบฏ ส่วนในความแตกต่างอย่างชัดเจนประการแรกนั้น ประเทศไทยมิได้มีแนวความคิดในการลงโทษริบทรัพย์สินที่กระทำต่อตัวทรัพย์สิน หรือที่เรียกว่าการริบทรัพย์สินที่เป็นสาเหตุการตายของผู้อื่น (Deodand) ดังเช่นประเทศอังกฤษ ส่วนความแตกต่างอีกประการหนึ่งของการริบทรัพย์สินลักษณะนี้ แม้ว่าจะมีการริบเอาทรัพย์สินทุกสิ่งทั้งหมด แต่สำหรับกฎหมายไทยได้มีการริบเอาตัวบุคคลที่เป็นบุตรภรรยาและข้าทาสบริวารของผู้กระทำความผิดนั้นได้ด้วย ซึ่งในการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศอังกฤษจะไม่มี การริบเอาตัวบุคคลรวมไปด้วย การลงโทษริบทรัพย์สินของไทยในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและ

กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นยังไม่มีการรับอิทธิพลแนวความคิดและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษริบทรัพย์สินมาจากประเทศอื่นใด หากแต่มีความเฉพาะตัวเป็นของตนเอง

เมื่อเข้าสู่ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยในช่วงเวลานั้นได้มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ โดยเป็นการริบทรัพย์สินเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน และเป็นการริบจากบุคคลผู้กระทำความผิดอาญาตามแนวความคิดการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคล ส่วนต่างประเทศที่ได้ศึกษาคือประเทศญี่ปุ่น จะพบว่ากฎหมายการริบทรัพย์สินของประเทศญี่ปุ่นมีความสอดคล้องและคล้ายคลึงกับกฎหมายไทยในหลายประเด็น ด้วยเหตุที่ว่าประเทศไทยได้นำหลักการแนวความคิดการริบทรัพย์สินมาจากประเทศญี่ปุ่นโดยเฉพาะในเรื่องของทรัพย์สินหรือสิ่งที่ถูกริบได้ การริบทรัพย์สินของทั้งสองประเทศจะมีลักษณะเป็นโทษทางอาญาเช่นกัน แต่ในเรื่องของการริบทรัพย์สินในลักษณะที่เป็นวิธีความปลอดภัยนั้น ประเทศญี่ปุ่นยังไม่มีแนวความคิดดังกล่าว ดังจะเห็นจากการบัญญัติเนื้อความในวรรคท้ายของมาตรา ๑๙ ว่าทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่มีใช้จำเลยนั้นจะริบไม่ได้ ส่วนกฎหมายไทยในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ในมาตรา ๒๘ เป็นกรณีของทรัพย์สินที่เป็นความผิดตามกฎหมาย ในบทบัญญัตินี้จะไม่มีการยกเว้นว่าหากเป็นของบุคคลอื่นที่มีใช้จำเลยแล้วจะริบไม่ได้ จึงริบได้ทุกกรณี แต่อย่างไรก็ตามทั้งกฎหมายอาญาของไทยและญี่ปุ่นต่างก็มีการนำแนวความคิดการลงโทษทางอาญารวมไปถึงหลักกฎหมายอาญาต่างๆ มาจากชาติตะวันตกในขั้นตอนการยกร่างด้วยกันทั้งคู่ จึงแสดงให้เห็นกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศญี่ปุ่นเป็นแบบอย่างในการกำหนดการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย จนกระทั่งมาถึงปัจจุบันที่มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา การลงโทษริบทรัพย์สินของไทยยังคงเป็นเช่นเดิมคล้ายคลึงกับการริบทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามการลงโทษริบทรัพย์สินของไทย มิได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น ยังมีวิวัฒนาการต่อไปจนถึงการริบทรัพย์สินที่ใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินหรือการริบทรัพย์สินทางแพ่งเข้ามาเสริมการริบทรัพย์สินทางอาญาหรือการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลหรือการริบทรัพย์สินทางอาญา ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ได้รับมาจากการริบทรัพย์สินของประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลาปัจจุบัน ถือได้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาคือประเทศต้นแบบอย่างหนึ่งในเรื่องการใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินหรือการริบทรัพย์สินทางแพ่ง ด้วยระยะเวลาอันยาวนานของการบังคับใช้ ประกอบกับประสิทธิภาพที่ส่งเสริมให้มาตรการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดบรรลุวัตถุประสงค์ได้ แม้จะเป็นแนวความคิดที่ประเทศไทยเพิ่งจะได้รับอิทธิพลเข้ามาได้ในระยะเวลาไม่นานนัก แต่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีในการมีมาตรการที่ช่วยส่งเสริมการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม

ที่มีมูลเหตุจูงใจในทางทรัพย์สินได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งแนวความคิดเรื่องกระบวนการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินและการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งของไทยนั้นมีความคล้ายคลึงกับของประเทศสหรัฐอเมริกาในทุกประเด็น ส่วนการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาจะมีความคล้ายคลึงกันในหลายประเด็น แม้กระทั่งในเรื่องการริบทรัพย์สินตามมูลค่า ซึ่งก็คือการให้จำเลยชำระเงินตามมูลค่า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการกระทำความผิดตามที่ศาลคำนวณและมีอำนาจสั่งให้ชำระได้ สำหรับกฎหมายไทยมีการนำหลักการดังกล่าวมาใช้ในกฎหมายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต จะเห็นได้ว่าการลงโทษริบทรัพย์สินของไทยในปัจจุบันก็ได้มีกระบวนการที่ร่วมสมัยดังเช่นต่างประเทศ ซึ่งมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งนี้ก็เป็มาตรการที่มีใช้ในหลายประเทศจนเป็นหลักสากล

จะเห็นได้ว่าวิวัฒนาการของกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยนั้นมีมายาวนานตั้งแต่ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุคสมัยนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ดังนี้

๑. ปัจจัยด้านสังคม

ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประเทศไทยอยู่ในระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ถือพระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพ และเคารพต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งแนวความคิดการปกครองของไทยในยุคสมัยนี้ได้รับอิทธิพลมาจากขอมและปรับปรุงให้เข้ากับสภาพสังคมไทย อย่างไรก็ตามในยุคสมัยนี้ พระมหากษัตริย์มีความเป็นใหญ่และมีอำนาจล้นพ้น การกระทำความผิดที่กระทบกระเทือนต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ หรือความสงบเรียบร้อยของสังคม ก็จะถือเป็นความผิดอาชญาหลวงหรือความผิดอาญาแผ่นดิน ซึ่งมีการกำหนดบทลงโทษที่ค่อนข้างรุนแรงต่อผู้กระทำความผิด บทลงโทษริบทรัพย์สินหรือริบราชบาตรในยุคสมัยนี้ มักจะกำหนดควบคู่กับโทษประหารชีวิตหรือการลงโทษริบราชบาตรเพียงลำพังแต่่มักจะมีบทลงโทษต่อความผิดที่เป็นความผิดต่อแผ่นดินหรืออาชญาหลวง การลงโทษจึงต้องสาสมและหนักยิ่งต่อการกระทำความผิด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการตอบสนองต่อการกระทำความผิดที่รุนแรง การริบทรัพย์สินในยุคนี้จึงมีปัจจัยด้านสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการกำหนดการลงโทษริบทรัพย์สินเช่นกัน

สาเหตุประการหนึ่งที่มีการริบทรัพย์สินในยุคนี้เป็นการริบเอาทรัพย์สินทุกสิ่งอย่าง รวมถึงข้าทาสบริวารของผู้กระทำความผิดไปด้วย ก็เนื่องมาจากว่าในสมัยนี้มีการแย่งชิงอำนาจการปกครองแผ่นดินเพื่อตั้งตนเป็นกษัตริย์ เมื่อเกิดการกระทำความผิดการก่อกบฏอันเป็นโทษหลวงหรืออาญาแผ่นดินขึ้น ก็ถือเป็นการละเมิดต่อพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ด้วย การริบเอาทุกทรัพย์สิน

สมบัติทุกสิ่งอย่างเป็นไปเพื่อทำลายปัจจัยทางทรัพย์สิน ข้าทาสบริวารกำลังพล มิให้มีตระกูลสืบต่อไป อันเป็นการตัดรากถอนโคนจึงต้องริบเข้าเป็นของหลวงทั้งสิ้น อันเป็นการป้องกันมิให้ในภายภาคหน้า ผู้กระทำความผิดจะหวนกลับมาใช้ปัจจัยดังกล่าวแก้แค้นต่อองค์พระมหากษัตริย์ได้ หรือก่อการกบฏขึ้นได้อีก การลงโทษเช่นนี้จึงเป็นการยับยั้งข่มขู่ทั้งผู้กระทำความผิดและผู้ที่คิดจะกระทำความผิดในภายภาคหน้าให้ไม่กล้าที่จะกระทำความผิดอันมีโทษต้องริบราชบาตร

เมื่อเข้าสู่ยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุง โดยได้จัดทำกฎหมายขึ้นใหม่หลายฉบับ ซึ่งเรียกว่าการปฏิรูปกฎหมาย รวมไปถึงกระบวนการทางศาลด้วย โดยมีการเปลี่ยนแปลงบทลงโทษริบทรัพย์สินให้เป็นรูปแบบใหม่ เรียกว่าการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือริบเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน ซึ่งการที่ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของไทยเสียใหม่ ก็เนื่องมาจากแรงผลักดันภายนอกประเทศในมิติของการเมืองระหว่างประเทศประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือในยุคสมัยนี้ พระมหากษัตริย์ทรงเล็งเห็นการคุ้มครองสิทธิในตัวบุคคลมากยิ่งขึ้นซึ่งก็จะสอดคล้องกับแนวความคิดของชาติอื่นด้วย ซึ่งในยุคสมัยนี้ได้มีการออกกฎหมายโดยพระมหากษัตริย์หลายฉบับ และกฎหมายที่มีผลต่อการริบทรัพย์สินคือกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งได้พลิกโฉมกระบวนการเรื่องสิทธิเสรีภาพของไทยเป็นอันมาก ซึ่งต่างจากการลงโทษริบราชบาตรอย่างเดิม การลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายนี้ จึงมีการคุ้มครองสิทธิของบุคคลได้ดียิ่งขึ้น จึงแสดงให้เห็นได้ถึงการเคารพสิทธิในปัจเจกชนที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งวิธีการริบทรัพย์สินที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ถูกกำหนดโดยปัจจัยด้านสังคมเป็นสำคัญ และถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโทษริบทรัพย์สินของไทย

เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบัน ปัญหาอาชญากรรมที่สร้างผลกระทบต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ เริ่มทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นด้วยปัญหาที่มาตราการลงโทษต่ออาชญากรรมเหล่านี้โดยเฉพาะโทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญานั้นยังไม่สามารถที่จะตัดวงจร หรือการขยายตัวขององค์กรอาชญากรรมประเภทนี้ได้ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ถือเป็นส่วนหนึ่งในปัจจัยด้านสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลให้วิธีการริบทรัพย์สินในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป คือมีการนำเอามาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งหรือแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินมาปรับใช้ ทำให้เป็นการทำลายวงจรทางการเงิน ทำลายท่อน้ำเลี้ยงขององค์กร และตัดแรงจูงใจในการแสวงหาประโยชน์ในทางทรัพย์สินจากการกระทำความผิด โดยประเทศไทยได้นำมาตรการดังกล่าวมาใช้ในกฎหมายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ เช่นเดียวกับที่ปรากฏพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่มีการนำมาใช้เพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริต ตัดแรงจูงใจ โดยริบเอาทรัพย์สินที่มีส่วนจากการกระทำซึ่งมีที่มาจากจากร่ำรวยผิดปกติหรือทรัพย์สิน

เพิ่มขึ้นผิดปกติจากการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ตกเป็นของแผ่นดิน เพื่อมิให้ผู้ถูกกล่าวหาในคดีดังกล่าวได้รับประโยชน์ตอบแทนในทางทรัพย์สิน นอกจากนี้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและการรับสินบนของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นยังเป็นช่องทางของอาชญากรหรือองค์กรอาชญากรรมได้ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อมิให้ตนต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายหรือหลบหลีกการถูกจับกุมหรือเอื้อประโยชน์ให้แก่พวกพ้องของตนเอง จึงก็แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่มีต่อสังคมเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจัยด้านสังคมนั้นจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการริบทรัพย์สินในทุกยุคสมัย แต่มีอิทธิพลต่อการกำหนด หรือเปลี่ยนแปลงกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินได้มากที่สุดคือ ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งปัจจัยด้านสังคมนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเคารพและคุ้มครองความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ซึ่งมีอิทธิพลและการกำหนดกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวให้ต้องริบเอาทรัพย์สินทุกอย่างกวาดต้อนเอาทั้งทรัพย์สินสมบัติและข้าทาสบริวารตามที่กำหนดไว้

๒. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน มักจะเป็นอาชญากรรมที่สร้างผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กร เครือข่าย และมักจะมีกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด การค้ามนุษย์ และสิ่งผิดกฎหมายต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในผลประโยชน์ทางทรัพย์สินจากการกระทำความผิดเหล่านั้น และบรรดาทรัพย์สินที่ได้มาก็จะนำมาใช้จ่ายหล่อเลี้ยงบุคคลในองค์กรของตน เพื่อการขยายอำนาจ ขยายอิทธิพลในวงกว้าง หรือสร้างความมั่งคั่งให้แก่ตนและองค์กร ผู้กระทำความผิดหรืออาชญากรเหล่านี้เมื่อได้ทรัพย์สินที่จากการกระทำความผิดมา ก็มักจะมีการแปรสภาพ โอน เปลี่ยน หรือมีการฟอกเงิน เพื่อทำให้ทรัพย์สินเหล่านั้นเปรียบเสมือนทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งสามารถนำไปใช้จ่ายได้อย่างปกติ ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นในช่วงหลังจากการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญามาแล้ว ซึ่งการลงโทษริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญามีอาจจะปราบปรามอาชญากรรมประเภทนี้ได้หมดไป โดยเฉพาะการริบทรัพย์สินที่ได้มาโดยกระทำความผิด ตามมาตรา ๓๓ (๒) หากทรัพย์สินเหล่านั้นมีการแปรสภาพ เปลี่ยนแปลงไป หรือ มีการ จำหน่ายจ่ายโอนไปให้แก่บุคคลอื่น ก็จะไม่สามารถทำการริบได้ ประกอบกับบางกรณีที่ผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินที่ได้มานั้นมีอาจจะชี้เฉพาะได้ว่าเกิดขึ้นจากการกระทำความผิดนั้นครั้งนั้นหรือไม่ ซึ่งหากเป็นการกระทำความผิดในครั้งก่อนๆ ก็จะไม่สามารถริบทรัพย์สินได้ตามกฎหมายฉบับนี้ ในเวลาต่อมาจึงทำให้มีการปรับปรุงมาตรการลงโทษริบทรัพย์สินให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการริบทรัพย์สินประเภทที่ได้จากการกระทำความผิด ซึ่งประเทศไทยได้บัญญัติกฎหมายขึ้นมาเพื่อเป็นการปราบปรามอาชญากรรมยาเสพติดซึ่งสร้างผลกระทบต่อสังคม และเศรษฐกิจของประเทศ โดยออกเป็นกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับ

ยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นการตัดวงจรบรรดาผู้กระทำความผิด เครือข่าย องค์กร อาชญากรรม ซึ่งได้ผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้นว่า การจำหน่าย การนำเข้า การส่งออก การครอบครองเพื่อจำหน่าย ซึ่งบรรดาทรัพย์สินที่เป็น ผลประโยชน์และดอกผลเหล่านี้จากการกระทำความผิดเหล่านั้น จะต้องถูกริบให้ตกเป็นของกองทุน ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด อยู่ในกำกับของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยา เสพติดซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ เสมือนว่าเป็นการริบให้ตกเป็นของหลวง ซึ่งเรียกการริบทรัพย์สิน ประเภทนี้ว่า มาตรการริบทรัพย์สินเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด นอกจากนี้จะมี การแก้ไขปรับปรุงในนิยามของทรัพย์สินที่ถูกริบได้ให้มีความหมายกว้างและครอบคลุมแล้ว ยังเป็น การหลักการพิสูจน์การริบทรัพย์สินไปให้แก่ฝ่ายผู้คัดค้านหรือโต้แย้งการยึดอายัดทรัพย์สินที่จะ ถูกริบดังกล่าวด้วย ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์และสร้างความสะดวกแก่รัฐ ในการดำเนินการกับ อาชญากรรมเหล่านี้ อย่างไรก็ตามกฎหมายฉบับนี้ก็ยังไม้อาจจะปราบปรามอาชญากรรมที่ส่งผล กระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างครบถ้วนหรือมีประสิทธิภาพเพียงพอ เนื่องจากมาตรการ ลงโทษริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้ยังมีข้อบกพร่องสำคัญคือ การใช้มาตรการริบทรัพย์สินที่ เกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดนั้น จะนำมาใช้ได้ต้องปรากฏผลคดีอาญาในความผิดเกี่ยวกับยาเส พ็ดที่ลงโทษต่อบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นเสียก่อน หากมีคำพิพากษายกฟ้องจำเลยหรือพนักงาน อัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีก็ไม่อาจจะดำเนินการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการนี้ได้ อีกทั้งการริบ ทรัพย์สินด้วยมาตรการนี้ใช้ได้เพียงการกระทำความผิดที่เกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น จึงทำให้เกิดการ ออกกฎหมายอีกฉบับขึ้นมาใหม่ คือ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งนำมาใช้กับความผิดต่างๆที่มีผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินเช่นกัน แต่มีความครอบคลุมฐาน ความผิดได้มากขึ้นกว่าเดิม เช่น การบัญญัติความผิดมูลฐานที่เกี่ยวกับ การฉ้อโกงประชาชน การ ยักยอกหรือกระทำการทุจริตต่อกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์ กฎหมายว่าด้วยการประกอบ ธุรกิจเงินทุน เป็นต้น โดยมีการนำมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาใช้ โดยเป็นการ พิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินที่มีเหตุต้องสงสัยว่าเกี่ยวกับการกระทำความผิดกล่าวคือเป็นทรัพย์สินที่ เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐานตามที่บัญญัติในกฎหมายฉบับนี้ และไม่มีการพิจารณาถึงผล ของคำพิพากษาในคดีอาญาที่ลงโทษต่อบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน นอกจากนี้ยังคงใช้หลักการ ผลักภาระการพิสูจน์ในเรื่องการริบทรัพย์สินให้แก่ผู้โต้แย้งหรือผู้คัดค้านในการยึด อายัดทรัพย์สินที่จะ ถูกริบเหล่านั้น ส่วนการรับฟังพยานของศาลก็จะใช้หลักการซึ่งนำพยานด้วยมาตรฐานคดีแพ่ง กล่าวคือพิจารณาพยานหลักฐานว่าฝ่ายใดน่าสืบได้น่าเชื่อถือกว่าอีกฝ่าย ซึ่งจะแตกต่างจากการซึ่ง นำพยานหลักฐานในคดีอาญาทั่วไป นอกจากนี้ยังนำมาใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่า ด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจากการกระทำทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ ราชการของเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้นก็ล้วนส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ

ของประเทศเช่นกันซึ่งการทุจริตนั้นนำมาซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในด้านการสาธารณสุขโรคที่ไม่เหมาะสมตามคุณภาพที่ควรจะเป็น เพราะมีการให้และรับสินบนต่อเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อการเข้ามารับสัมปทานหรือรับเหมาก่อสร้างสาธารณสุขโรคเหล่านั้น เป็นเหตุให้ผู้ประกอบการดังกล่าวต้องลดต้นทุนของตนลง ทำให้ประชาชนในประเทศได้รับบริการสาธารณสุขที่ด้อยคุณภาพและมาตรฐาน อีกทั้งยังเป็นการผูกขาดทางการค้าจนเกิดการแข่งขันอันไม่เป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจของประเทศ และส่งผลให้เงินลงทุนไม่กล้าที่จะลงทุนในประเทศไทยเพราะต้องยอมเสียต้นทุนให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อเป็นสินบน ดังนั้นมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ถือได้ว่านำมาเสริมเพิ่มประสิทธิภาพจากมาตรการลงโทษริบทรัพย์สินทางอาญาตามประมวลกฎหมายหรือพระราชบัญญัติมาตรการฯ ได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้แรงจูงใจของอาชญากรรมเหล่านี้มักจะเป็นผลประโยชน์ทางทรัพย์สิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้กระทำความผิดกลัวที่จะเสี่ยงกระทำความผิดเพื่อให้ได้ผลตอบแทนกลับมา เมื่อเทียบกับการที่ต้องสูญเสียเสรีภาพโดยการถูกจำคุก หรือ การได้รับโทษอย่างอื่น ดังนั้นการตัดแรงจูงใจทางทรัพย์สิน จึงจะสามารถแก้ปัญหาอาชญากรรมประเภทนี้ได้ การริบทรัพย์สินจึงถูกกำหนดให้ขยายครอบคลุมในนิยามของทรัพย์สินเพิ่มขึ้น เพื่อให้ริบเอาได้ทั้งผลประโยชน์ทางทรัพย์สินซึ่งนอกเหนือจากตัวทรัพย์สินที่จับต้องได้ หรือกล่าวคือเป็นการดำเนินการริบเอาทรัพย์สินอันเป็นผลผลิตที่ได้จากการกระทำความผิด (Proceeds of Crime) เพื่อมิให้ผู้กระทำความผิดได้รับประโยชน์ในทางทรัพย์สินใดๆจากการกระทำความผิด หรือเป็นไปตามหลักที่ว่า “อาชญากรรมไม่ควรได้รับผลตอบแทน”

จะเห็นได้ว่าด้วยสาเหตุของปัญหาอาชญากรรมที่สร้างผลกระทบเศรษฐกิจเหล่านี้ที่เป็นตัวกำหนดวิธีการริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบัน ซึ่งสาเหตุเช่นนี้ได้สะท้อนถึงปัจจัยในทางเศรษฐกิจและเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการริบทรัพย์สินเพียงในยุคปัจจุบันเท่านั้น มิได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการริบทรัพย์สินในยุคอื่นๆ

๓ ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศ

ประเทศไทยได้มีการติดต่อกับต่างชาติมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า แต่มิได้มีอิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในเรื่องทางการเมืองการปกครอง หรือกฎหมายภายในประเทศเท่าใดนัก เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยของราชวงศ์จักรีหรือกรุงรัตนโกสินทร์ การติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศในทางการเมือง การวิเทศสัมพันธ์นั้นเริ่มมีเข้ามามากขึ้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ประเทศไทยได้มีการทำ

สนธิสัญญาต่างประเทศฉบับแรกคือสนธิสัญญาเบอร์นีกับประเทศอังกฤษ ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องข้อตกลงทางการค้า การเก็บภาษี แต่อย่างไรก็ตามการวิเทศสัมพันธ์กับต่างชาติ ที่มีผลกระทบต่ออำนาจอธิปไตยไปสู่กระบวนการยุติธรรมและกฎหมายภายใน คือ การเข้าทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับประเทศอังกฤษ ทำให้ชาวต่างชาติประเทศอังกฤษและคนในบังคับของชาติของตนไม่ต้องขึ้นศาลไทยเมื่อเกิดคดีพิพาททางอาญาขึ้น และนำกฎหมายไทยมาบังคับใช้ในการพิจารณาคดี เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากการที่ต่างชาติได้กล่าวหาว่ากฎหมายภายในของไทยและกระบวนการยุติธรรมมีความล่าช้า ป่าเถื่อน ไม่สอดคล้องกับกระบวนการยุติธรรมในสมัยปัจจุบัน และไม่มีหลักประกันความยุติธรรมและการคุ้มครองสิทธิของบุคคลได้เพียงพอ นอกจากนี้ข้อกล่าวอ้างดังกล่าวจะมีผลนำไปสู่การอ้างความชอบธรรมของชาติตะวันตกในการเข้ายึดครองประเทศ ประจวบกับเป็นช่วงเวลาของการล่าอาณานิคมโดยเฉพาะประเทศในทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกาได้เข้าเป็นอาณานิคมของชาติตนเมื่อประเทศไทยได้เสียเปรียบจากผลของสนธิสัญญาดังกล่าว จึงทำให้ต้องเร่งแก้ไขกฎหมายภายใน การศาล กระบวนการยุติธรรมของตนให้มีความทันสมัยทัดเทียมเป็นที่ยอมรับในสายตาของนานาประเทศ ประกอบกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องของการปฏิรูปประเทศ ทั้งในเรื่องโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินและการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพให้ราษฎรมากยิ่งขึ้น พระองค์ทรงปฏิรูปการศาลเป็นอันดับแรก ต่อมาจึงทรงปฏิรูปกฎหมาย โดยเริ่มจากกฎหมายอาญาของไทย ได้ทรงประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ และยกเลิกกฎหมายอาญาหรือกฎหมายที่มีโทษที่มีบทบัญญัติขัดแย้งกับกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งก็หมายถึงเป็นการยกเลิกกฎหมายฉบับเก่าที่มีการบัญญัติถึงโทษและการลงโทษตามกฎหมายตราสามดวงแทบทั้งสิ้น และมีผลทำให้กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ซึ่งเปลี่ยนจากการริบราชบาตรมาเป็น การริบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างหรือการเจาะจงตัวทรัพย์สิน การประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นีและสนธิสัญญาอื่นในทองเดียวกันที่ประเทศไทยเสียเปรียบต่างประเทศโดยเฉพาะเรื่องอำนาจอธิปไตยทางการศาลและความรอดพ้นจากข้อกล่าวอ้างในการเข้ายึดประเทศเพื่อเป็นอาณานิคมโดยชาติตะวันตก

ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศทำให้ประเทศไทยเองต้องเปลี่ยนแปลงปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเสียใหม่ ในส่วนของกฎหมายอาญาที่ได้นำเอาแนวคิดต่างๆ ของกฎหมายประเทศอื่น มาปรับใช้บัญญัติเป็นกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ขึ้น แม้ในเรื่องของการลงโทษริบทรัพย์สินเราก็ต้องปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น เพื่อทัดเทียมกับชาติตะวันตก โดยนำเอารูปแบบการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศญี่ปุ่นมาเป็นแนวทาง

จึงเห็นได้ว่าปัจจัยเรื่องการเมืองระหว่างประเทศเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในยุคปฏิรูปกฎหมายที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการริบทรัพย์สินที่เรียกว่าริบราชบาตรในยุคกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมาเป็นการริบทรัพย์สินเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สินในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔ ปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ

ความสัมพันธ์ในทางระหว่างประเทศเป็นสิ่งที่ปฏิเสธมิได้ในปัจจุบัน เมื่อแต่ละประเทศต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันในหลายๆปัจจัย เช่น ทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี หรือแม้แต่ความร่วมมือในทางกฎหมาย เป็นต้น ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน เมื่อปัญหาอาชญากรรมได้ขยายวงกว้างจากภายในประเทศไปยังนอกประเทศ โดยเฉพาะอาชญากรรมที่สร้างผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเกิดผลกระทบในทางระหว่างประเทศขึ้นด้วยลำพังเพียงประเทศหนึ่งประเทศใดอาจจะปราบปรามอาชญากรรมได้ไม่หมดสิ้น การร่วมมือในทางระหว่างประเทศจึงเป็นสิ่งสำคัญในการกระทำตอบโต้ต่ออาชญากรเหล่านั้นในอีกทางหนึ่ง โดยผ่านข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น สนธิสัญญา อนุสัญญา เป็นต้น

ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากผลของการเข้าร่วมลงนามรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ของสหประชาชาติ ซึ่งในเรื่องของการริบทรัพย์สินก็ส่งผลให้รัฐมีอาจจะริบทรัพย์สินโดยพลการได้ ตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๑๗ จากนั้นประเทศไทยเริ่มมีความร่วมมือในทางระหว่างประเทศระดับทวิภาคีกับประเทศสหรัฐอเมริกา โดยทำข้อตกลงในรูปแบบสนธิสัญญาชื่อ “สนธิสัญญาระหว่างรัฐบาลแห่งสหรัฐอเมริกาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางอาญา ค.ศ. ๑๙๘๖ (Treaty between the Kingdom of Thailand and the United State of American on Mutual Assistance in Criminal Matter 1986)” ซึ่งมีการตกลงร่วมกันในการให้ความช่วยเหลือกันทางอาญานำไปสู่การออกกฎหมายภายในคือ พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งรวมไปถึงการตกลงเรื่องการริบทรัพย์สินด้วยเช่นกัน แต่การริบทรัพย์สินตามที่กำหนดในข้อตกลงก็ยังไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงกฎหมายภายในของไทยในกระบวนการริบทรัพย์สินแต่อย่างใด สนธิสัญญาฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงการริเริ่มในเรื่องความร่วมมือระหว่างประเทศของไทยกับต่างชาติ หลังจากนั้นในปี ๑๙๘๘ ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นรัฐภาคีในกฎหมายระหว่างประเทศอีกฉบับคืออนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988) ซึ่งอนุสัญญาฉบับนี้มีรายละเอียดสาระสำคัญ คือ

เป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่จัดทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบค้ายาเสพติด ซึ่งปัญหาการค้ายาเสพติดนั้นมีผลกระทบต่อภายในประเทศและขยายวงกว้างสู่ทางระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก ในอนุสัญญาฉบับนี้มีมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดที่สำคัญประการหนึ่งคือ มาตรการดำเนินการในทางทรัพย์สิน เพื่อที่จะตัดวงจรทางการเงินของผู้กระทำความผิด อันจะมีผลไปลดแรงจูงใจในการกระทำความผิดมิให้เกิดขึ้น และการนิยามการริบทรัพย์สินจึงมีการขยายความที่กว้างขึ้น ประเทศไทยได้อนุวัติการออกกฎหมายภายในคือพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยมีการนำเอามาตรการริบทรัพย์สินตามอนุสัญญาฉบับดังกล่าวมาปรับใช้ด้วย จะเห็นได้จาก มีมาตรการยึดอายัดทรัพย์สินชั่วคราวโดยฝ่ายบริหาร การริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตการริบทรัพย์สินและทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ให้มีความหมายกว้างและครอบคลุมขึ้นกว่าเดิม รวมถึงการผลักภาระการพิสูจน์ที่ตกแก่ฝ่ายผู้คัดค้านหรือโต้แย้งการยึดอายัดทรัพย์สินที่จะนำไปสู่การริบในภายหลัง และการชั่งน้ำหนักพยานในคดีริบทรัพย์สินที่ใช้มาตรฐานในระดับคดีแพ่ง คือการพิจารณาพยานหลักฐานของฝ่ายที่มีความน่าเชื่อถือกว่า เพื่อวัตถุประสงค์ในการตัดวงจรและผลประโยชน์ทางทรัพย์สินที่จะตกแก่ผู้กระทำความผิด หลักการดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของไทยแต่เดิมที่บัญญัติไว้ตามประมวลกฎหมายอาญา อย่างไรก็ตาม การเข้ารับรองและให้สัตยาบันอนุสัญญาดังกล่าวยังไม่เป็นผลสมบูรณ์ เนื่องจากประเทศไทยยังขาดกฎหมายในด้านที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ซึ่งการกระทำความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงินนั้นเป็นวิธีการที่ผู้กระทำความผิด อาชญากร และองค์กรอาชญากรรมได้กระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดให้ดูเสมือนเป็นทรัพย์สินที่ถูกกฎหมาย ซึ่งได้สร้างความเสียหายร้ายแรงให้แก่เศรษฐกิจและสังคม ด้วยความที่ประเทศไทยก็ประสงค์จะเข้าเป็นรัฐภาคีตามอนุสัญญาฉบับดังกล่าวอย่างสมบูรณ์ทำให้ประเทศไทยได้บัญญัติกฎหมายภายในที่เกี่ยวข้องกับเรื่องฟอกเงินคือพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ดำเนินการให้การฟอกเงินเป็นความผิดทางอาญา และมีมาตรการสำคัญอีกประการหนึ่งคือมาตรการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด มาตรการดังกล่าวได้ขยายนิยามความหมายของทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ให้กว้างและครอบคลุมยิ่งกว่าเดิม นอกจากนี้ยังมีการนำเอามาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งมาใช้เป็นครั้งแรกในกฎหมายไทย โดยมาตรการดังกล่าวคือการริบทรัพย์สินโดยพิจารณาความผิดถูกที่ตัวทรัพย์สินซึ่งจะไม่พิจารณาความผิดถูกหรือผลในทางคดีอาญาของบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งต่างจากเดิมที่มีในประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ที่ยังต้องพิจารณาผลในคดีอาญาของบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินเสียก่อน ส่วนมาตรการยึดอายัดทรัพย์สิน ภาระการพิสูจน์และการ

ซึ่งนำนักพยานก็ใช้กระบวนการเดียวกับที่ปรากฏในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔

จะเห็นได้ว่าการที่ประเทศไทยต้องเข้าร่วมเป็นรัฐภาคีในทางระหว่างประเทศตามกฎหมายระหว่างประเทศนั้นก็เพื่อเป็นการสร้างความร่วมมือกันในการปราบปรามอาชญากรรมยาเสพติดซึ่งสร้างผลกระทบที่เสียหายต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เมื่อมีการลงนามเข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือเป็นรัฐภาคีตามอนุสัญญาแล้ว จึงต้องมีการบัญญัติกฎหมายภายในประเทศเพื่อรองรับและสอดคล้องกับอนุสัญญาดังกล่าว นอกจากนี้ยังกฎหมายระหว่างประเทศอีกฉบับหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อมาตรการริบทรัพย์สินของประเทศไทย คือ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention against Corruption 2003 : UNCAC) ซึ่งมีผลให้ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนแปลงกฎหมายภายในของตนเองคือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งมาตรการสำคัญที่ประเทศไทยนำมาอนุวัติการ คือ การริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation) โดยเป็นการคำนวณประโยชน์ที่สามารถคำนวณเป็นราคาเงินได้ เพื่อให้จำเลยชำระราคาดังกล่าว ประกอบการริบทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งถือเป็นมาตรการสำคัญที่ใช้ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอย่างได้ผล เนื่องจากนำมาใช้ควบคู่กับมาตรการริบทรัพย์สินด้วยระบบเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน ซึ่งระบบริบทรัพย์สินตามมูลค่านี้นี้ ประเทศไทยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยในหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญก็ได้กล่าวถึงสาเหตุของการแก้ไขเพิ่มเติม คือเนื่องมาจากประเทศไทยได้ให้สัตยาบันร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (United Nations Convention against Corruption 2003 : UNCAC) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่ในการปฏิบัติตามพันธกรณีอนุสัญญาดังกล่าวหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายภายในของประเทศไทยเพื่อ อนุวัติการตามอนุสัญญาซึ่งเป็นมาตรฐานสากล อีกทั้งในขณะนี้ประเทศไทยอยู่ระหว่างการเป็นผู้ถูกประเมินและติดตามผลการปฏิบัติตามอนุสัญญา การที่ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเพื่ออนุวัติการตามพันธกรณีอนุสัญญาดังกล่าว ก่อให้เกิดผลเสียต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทยในเรื่องความพยายามและความจริงจังในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายภายในเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล และในส่วนของ การริบทรัพย์สินนั้นก็มีการกำหนดการริบทรัพย์สินในคดีทุจริตให้เป็นไปตามหลักการริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation)

ปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศนั้นก็ปัจจัยอีกหนึ่งปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดวิธีการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยในปัจจุบันด้วยเช่นกัน โดยจะเห็นได้จากการออกกฎหมาย

ภายในเพื่ออนุวัติการตามกฎหมายระหว่างประเทศ ดังที่ปรากฏในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งได้มีการนำเอามาตรการการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งมาบัญญัติไว้ รวมไปถึงการนำเอามาตรการการริบทรัพย์สินตามมูลค่ามาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ ด้วยเช่นกัน

จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยในด้านกฎหมายระหว่างประเทศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทย โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน

๕. ปัจจัยด้านการเมืองภายในประเทศ

การยึดทรัพย์สินของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และจอมพลถนอม กิตติขจร ในอดีตที่ผ่านมา เป็นการริบเอาทรัพย์สินโดยที่มีได้ผ่านกระบวนการพิจารณาในชั้นศาล ซึ่งอาศัยตามอำนาจของรัฐธรรมนูญ ณ ช่วงเวลาดังกล่าวที่บัญญัติให้อำนาจนายกรัฐมนตรีกระทำการ ซึ่งพิจารณาได้ว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากเหตุผลทางการเมือง กล่าวคือทั้งเพื่อเป็นการตัดรากถอนโคนทางทรัพย์สินของบุคคลและแรงกดดันจากประชาชนในประเทศทำให้ต้องใช้มาตรการริบทรัพย์สินด้วยวิธีการดังกล่าว ซึ่งเป็นปัจจัยทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้อาจจะกระทำได้อีกต่อไป เนื่องจากมีการจำกัดอำนาจของนายกรัฐมนตรีที่จะกระทำการเสมือนเป็นตุลาการเสียเอง หรือ การกระทำที่เสี่ยงไม่ใช้กระบวนการทางศาล นอกจากนี้ปัจจัยทางการเมืองก็ได้ส่งผลต่อการกำหนดโทษริบทรัพย์สินในยุคปัจจุบันของประเทศไทยแต่อย่างไร

เมื่อพิจารณาถึงทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้องจะพบว่า ปัจจัยแต่ละด้านนั้น ล้วนส่งผลต่อกระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย เช่น ปัจจัยด้านสังคมจะส่งผลต่อกระบวนการริบทรัพย์สินในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นต้น ในขณะที่ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ หรือปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศนั้น มิได้ส่งผลใดๆ แต่ในขณะที่ยุคปัจจุบันปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศกลับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการกำหนดกระบวนการริบทรัพย์สินในประเทศไทย เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าในบางยุคสมัยก็มีปัจจัยมากกว่าหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการริบทรัพย์สิน เช่น ในยุคปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีทั้งปัจจัยด้านสังคมและด้านการเมืองระหว่างประเทศเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้อง หรือในยุคปัจจุบันที่มีปัจจัยด้านเศรษฐกิจและปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าในแต่ละยุคสมัย มีปัจจัยต่างๆที่เป็นผสมผสานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบและมีผลต่อการกำหนดกระบวนการริบทรัพย์สินตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และแสดงให้เห็น

เห็นว่าการลงโทษริบทรัพย์สินในแต่ละยุคสมัยนั้นมิได้เป็นไปตามอำเภอใจหรือไร้ซึ่งเหตุปัจจัยจากรัฐธรรมาธิปไตยแต่อย่างใดไม่ หากแต่มีเหตุมีปัจจัยต่างๆตามที่ได้กล่าวมานั้นเกี่ยวข้องและทำให้เกิดผลแทบทั้งสิ้น

๗.๒ ข้อเสนอแนะ

กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินของประเทศไทยนั้นควรจะมีวิวัฒนาการต่อไปในภายหน้า ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ากระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินในปัจจุบันยังมีความไม่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดอาญาหรือป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่เกิดขึ้น จึงเห็นควรให้ได้รับการปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้

๑. การริบทรัพย์สินด้วยระบบการเจาะจงตัวทรัพย์สินนั้นเป็นระบบที่ถือเป็นพื้นฐานของการริบทรัพย์สินโดยมุ่งหมายที่ตัวทรัพย์สินซึ่งมีตัวทรัพย์สินอยู่จริง แต่ในบางกรณีผู้กระทำความผิดหรืออาชญากรอาจมีผลประโยชน์ตอบแทนทางทรัพย์สินมากกว่าตัวทรัพย์สินที่จับต้องได้หรือยึดอายัดอยู่ในอำนาจดูแลรักษาของเจ้าหน้าที่รัฐ กล่าวคือ เป็นผลประโยชน์ที่ได้มาจากการกระทำความผิดซึ่งนอกเหนือจากตัวทรัพย์สิน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีตัวทรัพย์สินในขณะที่มีคำสั่งริบก็ได้ เพื่อให้การปราบปรามอาชญากรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและทำลายผลประโยชน์ตอบแทนในทางทรัพย์สินให้หมดสิ้น ให้ถึงขนาดสิ้นเนื้อประดาตัวจนเกรงกลัวต่อการกระทำความผิด ควรนำระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation) มาปรับใช้กับมาตรการริบทรัพย์สินทั้งในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายเฉพาะอื่นๆเพิ่มเติม ได้แก่ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้น โดยบังคับใช้ควบคู่เสริมกับระบบการริบทรัพย์สินเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน (Property-Based Confiscation) โดยการกำหนดนิยามของสิ่งที่จะถูกริบได้ในความหมายหรือนิยามของทรัพย์สิน ตามที่ปรากฏในกฎหมายฉบับต่างๆ โดยให้ใช้คำว่า “ทรัพย์สินหรือประโยชน์อันสามารถคำนวณเป็นราคาเงินได้” ดังที่ใช้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ จากนั้นศาลก็จะออกคำสั่งให้จำเลยผู้กระทำความผิดต้องชำระเงินตามมูลค่าที่ศาลได้คำนวณไว้ และหากไม่มีเงินพอชำระก็จะทำการริบทรัพย์สินอื่นแทน ซึ่งก็จะเป็นการสร้างมาตรฐานให้สอดคล้องตามหลักสากล โดยเฉพาะในเรื่องของระบบการริบทรัพย์สิน

๒. ประเทศไทยควรให้ความร่วมมือกับทางระหว่างประเทศในเรื่อง การติดตามเรียกคืนทรัพย์สิน (Assets Recovery) ตามที่บัญญัติไว้ปรากฏในสนธิสัญญาสหประชาชาติว่าด้วย

การต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (The United Nations Convention against Corruption 2003) ในหมวด ๕ เรื่องการติดตามเรียกคืนทรัพย์สิน ในข้อ ๕๓ ๕๔ ๕๕ และ ๕๗ มาตรการดังกล่าวคือการติดตามเรียกคืนทรัพย์สินจากต่างประเทศซึ่งเป็นรัฐภาคีตามอนุสัญญา เพื่อให้สอดคล้องเป็นไปตามบทบัญญัติในอนุสัญญาดังกล่าว เนื่องจากประเทศไทยเองก็เป็นสมาชิก รัฐภาคี และหลักการถือเป็นหลักการใหม่ในทางระหว่างประเทศ ซึ่งต่างจากที่ปรากฏในกฎหมายไทย กล่าวคือ เมื่อมีคำพิพากษาหรือคำสั่งริบทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่ริบได้นั้นก็จะตกเป็นของแผ่นดิน และใน พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ ก็ได้บัญญัติให้ตกเป็นของ แผ่นดิน ตามมาตรา ๓๕ เช่นกัน แต่เมื่อพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวนี้เป็นเรื่องของความร่วมมือ ในทางระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา โดยเฉพาะการริบทรัพย์สิน จึงเกิดผลไม่สอดคล้องกับหลัก กฎหมายระหว่างประเทศนอกจากนี้ ประเทศซึ่งได้รับความร้องขอให้ริบทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิด นำมาชุกซ่อนหรือถ่ายโอนมานั้น อาจไม่ได้รับผลกระทบกระเทือน หรือได้รับผลที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับ ประเทศที่ขอความร่วมมือโดยตรงจากการกระทำความผิดดังกล่าว และเพื่อให้ความร่วมมือ ระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สินนั้นมีประสิทธิภาพได้มากยิ่งขึ้น จึงเห็นควรให้แก้ไข กฎหมายภายใน คือ พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังต่อไปนี้

๒.๑ การจะบังคับเอาทรัพย์สินในประเทศของผู้กระทำความผิดตามคำ พิพากษาของศาลต่างประเทศนั้น พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๓ ได้กำหนดให้ ศาลไทยต้องพิพากษาหรือมีคำสั่งเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินขึ้น เป็นคดีใหม่ จึงเห็นควรให้มีการแก้ไขมาตรา ๓๓ ด้วยการยอมรับและนำเอาคำพิพากษาของศาล ต่างประเทศมาบังคับใช้ได้โดยมิต้องให้ศาลไทยมีคำพิพากษาหรือคำสั่งขึ้นใหม่ ซึ่งจะลดปัญหาและ อุปสรรคในเรื่องความล่าช้าในการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดที่มีทรัพย์สินอยู่ในประเทศไทยได้ แต่การจะยอมรับยอมรับและนำมาบังคับใช้ได้นั้นจะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี และไม่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทยด้วย

๒.๒ เรื่องการบัญญัติให้ทรัพย์สินที่ศาลมีคำพิพากษาริบแล้วตกเป็นของ แผ่นดินตามพระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๕ นั้น ให้มีการแก้ไขโดย ให้ส่งทรัพย์สินคืนแก่ประเทศผู้ร้องขอความช่วยเหลือทางอาญาตามพระราชบัญญัติ ดังกล่าว เพื่อให้การติดตามเรียกคืนทรัพย์สินนั้นสอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศและบรรลุผล ในการปราบปรามและสร้างความเป็นธรรมให้แก่ประเทศผู้ร้องขอความร่วมมือซึ่งเป็นประเทศ ผู้เสียหายโดยตรง อย่างไรก็ตามการคืนทรัพย์สินเหล่านั้นให้แก่ประเทศผู้ร้องขอตามหลักการติดตาม เรียกคืนทรัพย์สินนั้น ก็อาจจะมีเรื่องของค่าใช้จ่ายในการดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าวสำหรับ

ประเทศไทยซึ่งเป็นผู้รับคำร้องขอ ดังนั้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายหรือเป็นรางวัลหรือเป็นการจูงใจในการให้ร่วมมือช่วยเหลือการติดตามเรียกคืนทรัพย์สินให้บรรลุผล ก็ควรที่จะมีการแบ่งปันทรัพย์สินจากบรรดาทรัพย์สินที่จะต้องส่งคืนเหล่านั้นบางส่วนส่งมอบให้แก่ประเทศไทย ซึ่งเป็นการนำเอาหลักการแบ่งปันทรัพย์สิน (Assets Sharing) มาใช้ด้วยเช่นกัน หลักการดังกล่าวก็ปรากฏอยู่ในกฎหมายระหว่างประเทศคือ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. ๑๙๘๘ (The United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1998) ซึ่งอยู่ในข้อ ๕ วรรค ๕ และอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. ๒๐๐๓ (The United Nations Convention against Corruption 2003) ข้อ ๕๗ วรรค ๔ ซึ่งประเทศไทยควรที่จะแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายพระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยเพิ่มเติมหลักการแบ่งปันทรัพย์สิน (Assets Sharing) เข้าไปด้วย เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา โดยเฉพาะการริบทรัพย์สิน

๓. ควรแก้ไขเพิ่มเติมนิยามของคำว่าทรัพย์สินในกฎหมายแต่ละฉบับ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยให้ครอบคลุมถึงสิ่งที่จะถูกริบได้ นอกเหนือจากตัวทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ และสังหาริมทรัพย์ วัตถุที่มีรูปร่างหรือไม่มีรูปร่าง โดยให้หมายรวมถึงสิทธิ ประโยชน์ในทางทรัพย์สิน ประโยชน์อื่นใดอันได้มาจากการกระทำความผิดด้วย โดยเฉพาะในประมวลกฎหมายอาญาซึ่ง ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดจามาตรา ๓๓ (๒) นั้นให้หมายความรวมถึงดอกผลของเงินหรือทรัพย์สินดังกล่าวด้วย โดยไม่คำนึงว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพมากี่ครั้ง หรืออยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่น เพื่อให้ครอบคลุมถึงทรัพย์สินมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเกิดผลดีต่อการริบทรัพย์สิน โดยเป็นการตัดวงจร แรงจูงใจในการกระทำความผิดได้อีกทางหนึ่ง เพื่อไม่ให้อาชญากรหรือผู้กระทำความผิดได้รับผลตอบแทนใดๆจากการกระทำความผิดนั้น

๔. ปัจจุบันมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งหรือการริบทรัพย์สินทางแพ่ง (Civil Forfeiture) เป็นมาตรการที่นิยมแพร่หลายในทางสากลอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน ซึ่งประเทศไทยก็ได้ใช้กระบวนการดังกล่าวบรรจุอยู่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ นอกจากนี้ยังมีกระบวนการบางส่วนที่นำมาใช้ในกฎหมายพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ด้วย อย่างไรก็ตามในกฎหมาย

ว่าด้วยการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น มาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่งก็ยังไม่ได้นำมาใช้โดยสมบูรณ์และยังคงเป็นมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา กล่าวคือจะต้องมีคำพิพากษาลงโทษบุคคลผู้นั้นเสียก่อนว่าได้กระทำความผิดจริง จึงจะดำเนินมาตรการริบทรัพย์สินได้ เช่นเดียวกับการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาซึ่งได้ใช้กระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญา โดยต้องอาศัยคำพิพากษาลงโทษบุคคล จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมโดยเฉพาะที่มุ่งหวังผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินนั้นไม่บรรลุผลสำเร็จได้เท่าที่ควร หากมีคำพิพากษายกฟ้องบุคคลดังกล่าว ก็ไม่อาจจะริบทรัพย์สินประเภทที่เป็นผลประโยชน์ตอบแทนจากการกระทำความผิดได้ ดังนั้นจึงเห็นว่าควรนำกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งมาใช้ประกอบกับการริบทรัพย์สินทางอาญาในประมวลกฎหมายอาญา โดยบัญญัติขึ้นเป็นหมวดใหม่ว่าด้วยการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ซึ่งให้นำมาใช้กับทรัพย์สินประเภทที่ได้มาจากการกระทำความผิดซึ่งเป็นผลผลิตจากการกระทำความผิด (Proceed of Crimes) โดยใช้แนวความคิดการพิจารณาที่ตัวทรัพย์สินเป็นสำคัญ พิจารณาว่าทรัพย์สินเหล่านั้นมีเหตุอันควรสงสัยว่าจะเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาไม่ว่าจะเป็นข้อหาความผิดใดก็ตาม และให้มีการพิสูจน์โดยหลักการการพิสูจน์ (Reverse the Burden of Proof) ไปยังผู้โต้แย้งสิทธิหรือผู้อ้างสิทธิความเป็นเจ้าของที่จะถูกริบทรัพย์สินดังกล่าว ส่วนการชั่งน้ำหนักพยานเพื่อมีคำพิพากษาหรือคำสั่งก็ให้ใช้มาตรฐานตามคดีแพ่ง คือ การพิจารณาจากพยานหลักฐานว่าฝ่ายใดน่าสืบได้มีน้ำหนักน่าเชื่อถือกว่ากัน นอกจากนี้ให้นำการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งไปใช้ในกฎหมายว่าด้วยการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดด้วย โดยการยกเลิกในส่วนที่ว่า “ในกรณีที่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี หรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยรายใด ให้การยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ต้องหาหรือจำเลยรายนั้นรวมทั้งทรัพย์สินของผู้อื่นที่ได้ยึดหรืออายัดไว้เนื่องจากเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดของ ผู้ต้องหาหรือจำเลยรายนั้นสิ้นสุดลง” ตามมาตรา ๓๒ ออก เพื่อให้การริบทรัพย์สินตามกฎหมายฉบับนี้เป็นการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งอย่างสมบูรณ์ การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งนี้จะเป็มาตรการที่เสริมกับการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญาหรือในมาตรการที่เป็นโทษทางอาญานั้น เพื่อความสะดวกของเจ้าหน้าที่รัฐในการดำเนินการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมประเภทที่มีแรงจูงใจหรือมูลเหตุจูงใจจากทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ทางทรัพย์สิน

เมื่อนำเอาข้อเสนอแนะมาปรับใช้ในกฎหมายไทย จะทำให้การริบทรัพย์สินของประเทศไทยมีแนวความคิดการริบทรัพย์สินด้วยการพิจารณาคดีต่อตัวบุคคลโดยการใช้อนุมาตรการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางอาญา และมีแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สินด้วยมาตรการ

ริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่ง ในส่วนของระบบการริบทรัพย์สินประเทศไทยไม่เพียงแต่จะมีระบบการริบทรัพย์สินที่เฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังมีระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่า นำมาใช้ควบคู่กันอีกด้วย ในด้านความร่วมมือระหว่างประเทศทางอาญา โดยเฉพาะการริบทรัพย์สิน ประเทศไทยจะสามารถนำผลของคำพิพากษาของศาลต่างประเทศมารับรองและบังคับใช้ได้ โดยมีต้องพิพากษาหรือออกคำสั่งเป็นคดีใหม่ นอกจากนี้ยังมีการได้รับแบ่งปันทรัพย์สินจากประเทศผู้ร้องขอ ซึ่งได้ร้องขอให้ประเทศไทยช่วยดำเนินการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดซึ่งมีทรัพย์สินตั้งอยู่ในประเทศไทยได้ด้วย และประการสุดท้าย เมื่อเพิ่มเติมนิยามความหมายของทรัพย์สินที่จะถูกริบได้นั้น ก็จะทำให้สามารถริบทรัพย์สินได้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

จะเห็นได้ว่าแม้กระบวนการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเกิดจากปัจจัยต่างๆ คือ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมการเมืองระหว่างประเทศ และปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้ ย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคได้ไม่เท่ากัน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีปัจจัยด้านกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นตัวแปรสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการริบทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งหรือระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่า ก็ล้วนมาจากปัจจัยดังกล่าวเป็นผลสำคัญ ปัจจุบันการริบทรัพย์สินได้มีการเน้นความร่วมมือในทางระหว่างประเทศมากขึ้น ผ่านกฎหมายระหว่างประเทศอันเป็นเครื่องมือให้ประเทศต่างๆ เข้ามาเป็นภาคีสมาชิกและรับเอาแนวทางไปปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งปัญหาการปราบปรามอาชญากรรมในปัจจุบัน โดยเฉพาะอาชญากรรมทางเศรษฐกิจหรืออาชญากรรมประเภทที่มีแรงจูงใจเป็นทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ทางทรัพย์สินนั้นมีรูปแบบการกระทำความผิดที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นและมีการขยายเครือข่ายของตนกระจายออกไปยังประเทศต่างๆ ซึ่งก็จะพัฒนาไปสู่อาชญากรรมข้ามชาติ การลงโทษริบทรัพย์สินโดยอาศัยแต่เพียงรัฐชาติของตน กฎหมายภายในของตนจึงไม่เพียงพอและครอบคลุมต่อการปราบปรามอาชญากรรมเหล่านี้ได้ ซึ่งจะสร้างความเสียหายให้แก่สังคมและเศรษฐกิจต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นแนวโน้มในอนาคตจึงมีทิศทางของการให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันระหว่างประเทศเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นประเทศไทยจึงต้องปรับปรุงกฎหมายภายในของตนให้สอดคล้องกับหลักสากลเหล่านั้น นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงการลงโทษริบทรัพย์สินในปัจจุบันจากกระบวนการริบทรัพย์สินในทางแพ่งนั้นเองก็จะพบว่า มีที่มาจากหลัก Deodand ซึ่งเป็นหลักการริบทรัพย์สินที่มีแนวความคิดการพิจารณาคดีต่อตัวทรัพย์สิน ซึ่งมีการใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณและเป็นที่ยอมรับในต่างประเทศ แต่ในประเทศไทยกลับได้นำมาใช้เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ ส่วนระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่า (Value-Based Confiscation) อันเป็นการริบทรัพย์สินที่ไม่คำนึงถึงตัวทรัพย์สินเพียงอย่างเดียว

หากแต่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่บุคคลได้รับจากการกระทำความผิดด้วย เมื่อนำแนวคิดระบบการริบทรัพย์สินตามมูลค่ามาใช้ประกอบกับการริบทรัพย์สินเฉพาะเจาะจงตัวทรัพย์สิน ก็จะมีผลเป็นการตัดเอาผลประโยชน์ทุกอย่างในทางทรัพย์สินจากผู้กระทำความผิด ซึ่งเปรียบเสมือนการลงโทษริบราชบาตรในยุคสมัยโบราณของไทย หรือการลงโทษริบทรัพย์สินตามหลักกฎหมาย คอมมอนลอว์ ซึ่งเป็นการริบทรัพย์สินของผู้ต้องคำพิพากษาลงโทษประหารชีวิต (Forfeiture Consequent to Attainder) เพราะเป็นผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงและผู้ทรยศต่อชาติ (Felons and Traitors) และตามความผิดอาญาที่ถูกกำหนดไว้ แต่ต่างกันที่การริบทรัพย์สินในปัจจุบันนี้มิได้กำหนดตามอำเภอใจดังเช่นในอดีต หากแต่ทรัพย์สินและมูลค่าที่จะถูกกำหนดนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ดังนั้นแนวโน้มอีกประการหนึ่งของการลงโทษริบทรัพย์สินในประเทศไทยคือการที่จะนำเอาแนวความคิดการลงโทษริบทรัพย์สินที่รุนแรงเสมือนในอดีตกลับมาใช้เพื่อการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอันเป็นการตัดวงจรและแรงจูงใจทางทรัพย์สินและประโยชน์ทางทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดให้หมดสิ้นไป

รายการอ้างอิง

- . รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 มาตรา 14 [ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา: <http://app-thca.krisdika.go.th/Naturesig/CheckSig?whichLaw> [เข้าถึงเมื่อ 30 เมษายน 2558]
- Atsushi Yamaguchi. Basic Problem in Japanese Criminal Law. 1988.
- Bryan A. Garner. Black's Law Dictionary. 8 ed. St. Paul, Minn: Thomas/West, 2004.
- Council of Europe. Explanatory Report of Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation [Online]. 2 0 0 9 . Available from: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/141.htm> [3 january 2015.
- curzon. English Legal History. (1979).
- David Pimenta. Forfeitures Revisted:Bringing Principle to Practice in Federal Court., Nevada Law Journal 13, 1 (2002).
- Elizabeth M. Jarrel. Drug Agent's Guide to Forfeiture of Assets (1987 Revision) with Supplement. Washington, D.C.: U.S: Government Printing office, 1990.
- Guy Stessens. Money Laundering a New International Law Enforcement Model. 3 ed. UK: Cambridge, 2000.
- Henry Campbell Black. Black's Law Dictionary. 6 ed. St. Paul: West Publishing Co., 1990.
- black's law dictionary*. St. Paul: west publishing co., 1990.
- Hofmeyr. The Role of Civil Forfeiture in the Forthcoming Prevention of Organized Crime Legislation: A Closer Look. Responosa Meridiana, 1998.
- Il Van Jaarsvel. The History of in Rem Forfeiture : A Penal Legacy of the Past. fundamina 12-2 (2006).
- Irving A. Pianin. Criminal Forfeiture : Attacking the Economic Dimension of Organized Narcotics Trafficking. The American University Law Review, fall (1982).
- James R. Maxeiner. Bane of American Forfeiture Law Banished at Last? Cornell Law Review 62, september (1977).
- Jay A. Rosenberg. Constitutional Rights and Civil Forfeiture Action. Columbia Law Review 88, march 1988 (1988).
- Jean F. Rydstorm. Forfeiture and Penalties”in American Jurisprudence. N.Y: The Lawyers Co Operative Publishing Company, 1968.

- John Brew. State and Federal Forfeiture of Property Involved in Drug Transaction. Dickinson Law Review 92 (1988).
- Joseph Ernest De Becker. The Criminal Code of Japan :Translate from the Original Japanese Text. Kelly & Walsh, 1907.
- Keith R. Fisher. In Rem Alternatives to Extradition for Money Laundering [Online]. 2003. Available from: <http://www.westlaw.com> [4January 2015].
- Kelly McClure. Federal Civil Forfeiture of Assets : How It Works and Why It Must,. Bridgeport Law Review 11 (1991).
- Kurisky. Civil Forfeiture: Protecting the Innocent Owner. Univesity of Florida Law review (1985).
- L.M.Friedman. The Legal System: A Social Science Perspective. n.p.:Friedman, 1975.
- Mary Michelle Gallant. Money Laundering and the Proceeds of Crime:Economic Crime and Civil Remedies. UK: Edward Elga, 2005.
- Michael F. Zeldin and Roger G. Weiner. Innocent Third Parties and Their Rights in Forfeiture Proceeding. American Criminal Law Review 28, 1 (1991).
- Morison Blackstone. Blackstone's Commentaries on the Laws of England Vol.2. 1895.
- R.H. oberndorfor. Forfeiture Remission:A Comparative Study of British,Canada,and United State Policy. Cal: W. Int L. Rev 1978.
- Raymond Saleilks. The Individualization of Punishment. New Jersey: Patterson Smith, 1968.
- Roger Bowles, M. F. N. G. Forfeiture of Illegal Gain: An Economic Perspective. oxford Journal of Legal Studies 25, 2 (2005).
- Sandra Guerra. Reconciling Federal Asset Forfeiture and Drug Offense Sentencing. Sandra Guerra 78, april (1994).
- Stefan D. Cassella. Civil and Criminal Forfeiture Procedure.Part 1 D.Mass, 1999.
- Wayne R.LaFave. Criminal Law. St. Paul,Minn: Thomson/West, 2003.
- William J. Snider. The Forfeiture (Confiscation) of the Proceeds of Drug Trafficking by the United States Government. Drug Enforcement Administration United States Department of Justice 1994.
- กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง. [ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา: <http://emuseum.treasury.go.th/article/622-treasury.html> [เข้าถึงเมื่อ 23 มีนาคม 2558]

กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์. พระราชบัญญัติในปัตยุบัน เล่ม 1. 2444.

———. พระราชบัญญัติในปัตยุบัน เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: กองกฎหมาย, 2445.

กระทรวงการคลัง. ประวัติกระทรวงการคลัง [ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา: http://www.mof.go.th/home/mofhistory_1.html [เข้าถึงเมื่อ 24 เมษายน 2558]

กระทรวงการต่างประเทศ, ก. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กรุงเทพมหานคร: กรมองค์ระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2551.

กฤษฎา บุญยสมิต. กฎหมายตราสามดวง: แฉ่งสองสังคัมไทย, ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ลำดับที่ 2 โครงสร้างกฎหมายตราสามดวง: การพิจารณาใหม่. กรุงเทพมหานคร: เพ็ญฟ้า, 2547.

กองวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.

กิตติศักดิ์ ปกรติ. การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2556.

กุลพล พลวัน. สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์การพิมพ์, 2507.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พลสยาม พรินต์ติ้ง(ประเทศไทย), 2551.

———. ลักษณะของโทษริบทรัพย์สิน. ใน รวมบทความทางวิชาการ เนื่องในโอกาสครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์จิติ ดิงดี ภัทย์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

ขุนจรยวิเศษ และทองหล่อ บุญนิคย์. หลักกฎหมายลักษณะอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2478.

คณพล จันทน์หอม. เหตุใดหลักการในกฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทร์ศก 127 จึงทันสมัยข้ามศตวรรษ ? ใน กฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทร์ศก 127. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

คณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อดำเนินมาตรการทางการเงินเกี่ยวกับการฟอกเงิน. ข้อเสนอแนะของคณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อดำเนินมาตรการทางการเงินเกี่ยวกับการฟอกเงิน "มาตรฐานสากลด้านการต่อต้านการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่การก่อการร้ายและการแพร่อาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง"(International Standards on Combating Money Laundering and the Financialing of Terrorism & Proliferation). 2555.

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทร์ศก 127. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

คม ชัด ลึก ออนไลน์. ย้อนรอยคดียึดทรัพย์-นักการเมืองร่ำรวยผิดปกติ [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา: <http://www.komchadluek.net/detail/20100226/49900/ย้อนรอยคดียึดทรัพย์นักการเมืองร่ำรวยผิดปกติ.html> [เข้าถึงเมื่อ 26 เมษายน 2559]

คึกฤทธิ์ ปราโมช. สถาบันพระมหากษัตริย์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2518.

จรัญ โฆษณานันท์. ปรัชญากฎหมายไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

จารุภัทร จัดตารีส. บทบาทขององค์กรและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายตราสามดวง. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2550.

จิติ ดิงดี ภัทย์. กฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2536.

- จิตร ภูมิศักดิ์. โฉมหน้าศักดินาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา, 2550.
- จุงโซ อีอิดะ. การรับกฎหมายสมัยใหม่จากตะวันตกในประเทศญี่ปุ่น : ศึกษาเปรียบเทียบกับภรณ์ของประเทศไทย. ปรินญา
มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2530.
- จุฑารัตน์ โยธินวิสิษฐ. มาตรการดำเนินการกับทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด: ศึกษากรณีดอกผลของทรัพย์สินที่เกี่ยวกับ
การกระทำความผิด. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2551.
- เจนวิทย์ นवलแสง. การดำเนินการกับทรัพย์สินในคดีอาชญากรรม: ศึกษาเฉพาะกรณียานพาหนะที่เป็นของกลาง. ปรินญามหาบัณฑิต,
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546.
- เจ้าพระยาศรีธรรมราชภิเศก. บทพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งกับคำอธิบาย เล่ม 1 ว่าด้วย
ธรรมนูญศาลยุติธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2475.
- . บทพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งกับคำอธิบาย เล่ม 2 ว่าด้วยวิธีพิจารณาความ
แพ่ง. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2475.
- ฉัตรแก้ว นิธิอุทัย. ความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน. ปรินญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. 2535.
- ชัย เรืองศิลป์. ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ 25 กรุงเทพมหานคร: เลิฟแอนด์ลิฟเฟิล, 2539.
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศักดิ์. โทษริบทรัพย์สิน. วารสารนิติศาสตร์ 12, กรกฎาคม 2531 (2531).
- . โทษอาญาทางเศรษฐกิจ. วารสารนิติศาสตร์ 23, กันยายน 2536 (2536).
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. อิทธิพลของฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย. กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2539.
- ชาญณรงค์ บุญหนุน. นิติปรัชญาไทย ประกาศพระราชปราชญ์ หลักอรรถาธิบาย พระธรรมศาสตร์ และ on the Law of
Mu'ung Thai or Siam. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549.
- ชาติ ชัยเดชสุริยะ. มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์เดือนตุลา, 2549.
- ชาย เสวีกุล. อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517.
- ณรงค์ ใจหาญ. กฎหมายว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2543.
- ทรงศนีย์ เรืองศิลป์. การยึดรถยนต์ของกลางตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 มาตรา 78. นิติศาสตรมหาบัณฑิต,
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2549.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2554.
- รงทอง จันทร์ทรงสุ. กฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น. 2529.
- . เอกสารการสอน วิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย. กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- ธมลวรรณ เศรษฐเมธิกุล. การบังคับใช้สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องทางอาญาของกลุ่มประเทศสมาชิก
อาเซียน: ศึกษากรณีริบทรัพย์สิน. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2550.
- ธรรมชัย แสงเสียว. บทบาทของพนักงานสอบสวนในของกลางคดีอาญา. ปรินญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. 2535.
- ธานินทร์ ภัยวิเชียร. การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิย
มหาราช 2511.

- นภสร ปิติภวรงค์. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในกรณีร่ำรวยผิดปกติ. นิติศาสตร์
มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2555.
- นิกร เกรีกูล. การป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน กรุงเทพฯ: Translators-at-Law.com, 2543.
- นิติรัฐ พัศกรพินิจ. การบังคับใช้กฎหมายยาเสพติด ศึกษาในกรณีการปราบปรามผู้กระทำความผิดยาเสพติดรายสำคัญ.
นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2552.
- เนาวรัตน์ น้อยผล. การป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดโดยมาตรการริบทรัพย์สินตาม
พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด. ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2537.
- บุญยวีร์ พรพิพัฒน์มงคล. ประเทศไทยกับอารณวิติการตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ.2003 :
ศึกษากรณีการเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด. ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. 2551.
- พงษ์นรินทร์ ศรีประเสริฐ. กระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา : ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง. นิติศาสตร์มหาบัณฑิต
, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ตะพุ่นหญ้าช้าง [ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา :
<http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/ตะพุ่นหญ้าช้าง> [เข้าถึง
เมื่อ 18 มีนาคม 2558]
- . ริบราชบาตร [ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา: <http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/ริบราชบาตร> [เข้าถึงเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2558]
- พรพิมล โคจิรัตน์. การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย.
ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539.
- พระบริรักษ์นิติเกศตร. พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาชญาเก่าใหม่ทั้งหมดพร้อมด้วยคำอธิบายการจับกุมคุมขังและคำ
พิพากษาฎีกาบรรทัดฐานกระบวนการวิธีพิจารณาความอาชญา.
- พระวรภักดิ์พิบูลย์. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512.
- พัชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์. การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2411 จนถึง พ.ศ. 2478 ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2517.
- พิชาน ดโนทัย. กฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2518.
- พิพัฒน์ จักรางกูร. การริบทรัพย์สิน. ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2502.
- พิพัฒน์ จักรางกูร และภัทรพร จักรางกูร. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษาและการบังคับ
ตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์อักษร, 2539.
- เพ็ญแข พรหมจินดา. สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลกับอำนาจยึดและริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร. ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2527.
- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. สังคมสมัยอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2510.
- มนตรี เงินสวัสดิ์. แนวคิดในการลงโทษของกฎหมายตราสามดวง. นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง. กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2548.

มัลลิกะมาลย์และคณะ, ส. รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค 4 ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ร.แลงการ์ด. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, 2526.

———. ประวัติศาสตร์และกฎหมายไทยว่าด้วยศาลและวิธีพิจารณา. วารสารอัยการ 9, มิถุนายน 2539 (2539).

รติกร ดวงจันทร์. การกำหนดฐานความผิดและโทษในพระอัยการอาชญาหลวงและพระอัยการอาชญาราษฎร์กับกฎหมายอาญาสมัยใหม่. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2552.

รองพล เจริญพันธ์. กฎหมายแพ่งหลักทั่วไป เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2520.

ราชบัณฑิตยสถาน. กฎหมายตราสามดวง : พระทำนุ. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, 2553.

———. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525.

———. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. พิมพ์ครั้งที่ 1

กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2543.

วิชา มหาคุณ. ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

———. วิวัฒนาการของกฎหมายไทยสมัยชุมชนบุพกาล-สมัยกรุงศรีอยุธยา. วารสารกฎหมาย 3, มกราคม-เมษายน (2520).

วิฑูรย์ สัตยเทวา. ความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา กรณีสนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางอาญา. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539.

วิรัช ภูพัทธยากร. วิเคราะห์หลักการและการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ได้จากการฉ้อราษฎร์บังหลวง : ภายใต้อนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์การ ค.ศ. ๒๐๐๐ และร่างอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านการฉ้อราษฎร์บังหลวงกับกฎหมายของประเทศไทย. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.

วิลเลชา บุรณศิริ. สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร และศิวพร สุนทรวิภาต. ประวัติศาสตร์ไทย 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

วีระพงษ์ บุญโญภาส. กระบวนการยุติธรรมกับกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2547.

———. ประเทศไทยกับร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการปกปิดหรือเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด. วารสารกระทรวงยุติธรรม, ก.ค.-ส.ค. 2537 (2537): 41.

ศ า ล อ า ญ า . ป ร ะ วั ต ศ า ล [อ อ น ไ ล น์] . 2 5 5 8 . แ ห ล ง ที่ ม า : http://www.crimc.coj.go.th/info.php?info=sub_menu&cid=1&pm=2 [เข้าถึงเมื่อ 15 พฤษภาคม 2558]

ศิริพร สุขมธาร์ตน์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2553.

- ศิริรัตน์ วิเวก. มาตรการระหว่างประเทศในการติดตามเรียกคืนทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดประเภทที่ระบุไว้ในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต 2003. ปริญญาหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2552.
- สถาบันปรีดี พนมยงค์. กฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 2 ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก้ไขปรับปรุงใหม่. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2548.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมมหาดไทย, 2505.
- สหัส สิงหวิริยะ. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547.
- สัมฤทธิ์ มีวงศ์อุโฆษ. บันทึกประวัติศาสตร์การยึดทรัพย์สินนักการเมืองและผู้มีอำนาจทางการเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: สยามบรรณ, 2536.
- สำนักงาน ป.ป.ส. รวมอนุสัญญาสหประชาชาติเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (United Nations Conventions on Drugs Control). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานประมาณความช่วยเหลือป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (NAS)สำนักงาน ป.ป.ส, 2546.
- สำนักงานข้าราชการพลเรือน. รายงานการวิจัยคอร์ปชั่นในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2544.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. การริบทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายประสิทธิ์ ศรีนทุณ วัดตรีทศเทพ วันพฤหัสบดีที่ 15 มิถุนายน 2521. กรุงเทพมหานคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2521.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ , ส. สรุปสาระสำคัญของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2003 2551.
- สำราญ นุ่นพันธ์. การดำเนินการริบทรัพย์สินในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สีหนาท ประยูรรัตน์. คำอธิบายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร: ส.เอเชียเพลส, 2542.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค 1 ภาคทั่วไป. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์และคณะ. รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค 3 ภาคกฎหมายสารบัญญัติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- . รายงานผลการวิจัย วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี ภาค 4 ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- สุรพล ไตรเวทย์. การริบทรัพย์สินและภาระการพิสูจน์ในคดียาเสพติด วารสารสำนักงาน ป.ป.ส. ปีที่ 8 เล่มที่ 1-2, มีนาคม 2534-กุมภาพันธ์ 2535 (2535).
- สุรพล ไตรเวทย์. การร่างประมวลกฎหมายในประเทศไทยสยาม. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2550.
- สุรพล นิติไกรพจน์ และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: 2546.

- เสนีย์ ปราโมช. กฎหมายสมัยอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร, 2510.
- แสง บุญเฉลิมวิภาส. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2554.
- โสรัจ สังขวรรณ. ผลกระทบจากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาในการรับทรัพย์ตามมาตรา 27 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2469. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2536.
- หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2548.
- หลวงพินิจการโกศล. คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา เล่ม 1. 2477.
- หลวงสุทธิวาทีทนต์. คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย ชั้นปริญญาโท พุทธศักราช 2512-2513. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2516.
- อภิรักษ์ ศรีศิริ. เปรียบเทียบแนวคิดและหลักเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐานตามกฎหมายตราสามดวงกับคดีอาญาไทยในปัจจุบัน. นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2552.
- อรรถพ ลิขิตจิตถะ. รวมบทความสาระน่ารู้เกี่ยวกับกฎหมายฟอกเงิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส., 2542.
- อำพน เจริญชีวินทร์. ดุลพินิจของพนักงานอัยการในการมีคำสั่งเกี่ยวกับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ.2534. วารสารอัยการ เล่มที่ 250, ปีที่ 21 (2541): 5.
- อุกฤษ มงคลนาวิน. ประวัติศาสตร์กฎหมายต่างประเทศ(สากล). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายฉัตรชัย จันทรเสนา เกิดวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนอานาจเจริญ ปรินญาณิตศาสตร์บัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกาศนียบัตรวิชาว่าความ จากสภาทนายความ เข้าศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๕๕ ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งนักสืบสวนสอบสวนปฏิบัติการ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม

